

Centrul de Studii și Cercetări de Drept Privat
„Ion Dogaru”
Centrul de Cercetări Juridice Fundamentale
Facultatea de Drept din cadrul Universității din Craiova

REVISTA DE ȘTIINȚE JURIDICE
NR. 2/2025

Coordonator număr: RSJ nr. 2/2025
Lect. univ. dr. Daniela Scarlat

Vol. 47(2/2025)

Editat de **Universul Juridic S.R.L.**
Copyright © 2025, **Universul Juridic S.R.L.**
Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Universul Juridic S.R.L.

REDACTIE: tel./fax: 021.314.93.13
tel.: 0732.320.666
email: redactie@universuljuridic.ro

DEPARTAMENTUL tel.: 021.314.93.15
DISTRIBUȚIE: fax: 021.314.93.16
email: distributie@universuljuridic.ro

www.universuljuridic.ro

ISSN: 1454-3699

Principiile de publicare sunt postate pe site-ul revistei:
<http://drept.ucv.ro/RSJ>
Materialele pot fi trimise în vederea publicării pe adresa:
rsj@universuljuridic.ro

REVISTA DE ȘTIINȚE JURIDICE

Revistă fondată în 1991 de Acad. Prof. univ. dr. Ion Dogaru

Redactor-șef:

Prof. univ. dr. **GABRIEL EDMOND OLTEANU** – Decan al Facultății de Drept, Universitatea din Craiova

Editor executiv:

Prof. univ. dr. **LUCIAN BERND SĂULEANU** – Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova

Secretar de redacție:

Conf. univ. dr. **OANA GHITĂ** – Universitatea din Craiova

■ COLEGIUL ȘTIINȚIFIC:

- Prof. dr. **Patrick Charlot** – Universitatea Bourgogne din Dijon, Franța, director al Școlii Doctorale și al Centrului de Studii și Cercetări Juridice și Politice
- Prof. univ. dr. **Yan Laidie** – Universitatea Bourgogne din Dijon, Franța
- Prof. univ. dr. **Nicolas Queloz** – Fost decan al Facultății de Drept, Fost Președinte al Asociației Criminologilor de Limbă Franceză
- Prof. **Flavius Baias** – Universitatea din București
- Prof. univ. dr. **Dan Claudiu Dănișor** – Director Școala Doctorală a Facultății de Drept a Universității din Craiova
- Prof. **Gabriel Boroș** – Universitatea „Nicolae Titulescu” din București
- Prof. univ. dr. **Ioan Leș** – Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Drept
- Prof. univ. dr. **Radu I. Motica** – Universitatea de Vest din Timișoara
- Prof. univ. dr. **Nicolae Popa** – Fost președinte al Curții Constituționale a României, fost președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție
- Prof. univ. dr. **Tudorel Toader** – Rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
- Prof. univ. dr. **Paul Vasilescu** – Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Drept
- Prof. **Florin Streteanu** – Facultatea de Drept, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
- Prof. univ. dr. **Lucian Bercea** – decan al Facultății de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara

■ COLEGIUL DE REDACȚIE:

- Prof. univ. dr. **Sevastian Cercel**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Prof. univ. dr. **Călina Jugastru**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Drept
- Prof. univ. dr. **Daniel Ghiță**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Prof. univ. dr. **Mircea Bob**, UBB Cluj-Napoca, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Daiana Maura Vesmaș**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Adrian Circa**, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Drept
- Conf. **Eugen Hurubă**, UMFST „George Emil Palade” din Târgu Mureș, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Septimiu Vasile Panainte**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Adina Ponea**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Lect. univ. dr. **Dan Constantin Mătă**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Drept
- Prof. univ. dr. **Viorel Găină**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Lavinia Elena Stuparu**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Lect. univ. dr. **Mădălin Savu Ticu**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Florin Mangu**, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Adrian Barbu Ilie**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Maria Lavinia Tec**, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Mădălina Cristina Dănișor**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Conf. univ. dr. **Codruț Nicolae Savu**, Universitatea Transilvania din Brașov, Facultatea de Drept
- Lect. univ. dr. **Carmen Adriana Domocoș**, Universitatea din Oradea, Facultatea de Drept
- Lect. univ. dr. **Robert Bischin**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
- Asist. univ. dr. **Răzvan Scafes**, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept

*Baze de date internaționale recunoscute pentru domeniul științelor juridice
conform ordinului ministrului ECTS nr. 6560/2012
Revista de Științe Juridice este indexată în EBSCO și HeinOnline*

Cuprins

PRESCRIPTIA ÎN CAZUL INFRACTIUNILOR DE CORUPȚIE. CE E NOU ȘI CE E VECHI? <i>Adrian FANU-MOCA</i>	9
NOI ASPECTE POLITICO-INSTITUȚIONALE ALE DEZVOLTĂRII FFN ȘI A VEGETAȚIEI FORESTIERE DIN AFARA FFN <i>Anca Ileana DUȘCĂ, Ștefan-Ciprian RAICEA</i>	25
UNELE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA EXISTENȚA PRINCIPIULUI NE BIS IN IDEM ÎN PRACTICA JUDICIARĂ <i>Adrian-Florin COȘA</i>	43
STIPULAȚIA PENTRU ALTUL O INCURSIUNE ÎN DINAMICA SA JURIDICĂ ȘI APLICAȚII CONTEMPORANE <i>Rodica Mihaela MORMOE</i>	55
SITUAȚIA PARTENERULUI SUPRAVIEȚUITOR ÎN DREPTUL CIVIL MAGHIAR <i>Tamas-Erno PETER</i>	68
ETICA EXTINCTIEI SPECIILOR. ESTE MORAL SA FOLOSIM NOILE TEHNOLOGII PENTRU A READUCE LA VIATA SPECII DISPARUTE? <i>Ciprian UNGUREANU, Andreea BURUIANĂ</i>	78
RĂSPUNDEREA CIVILĂ PENTRU FAPTELE ILICITE SĂVÂRȘITE PRIN SISTEMELE DE INTELIGENȚĂ ARTIFICIALĂ (IA) <i>Maria-Cristina JIPESCU</i>	88
INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ – PROVOCĂRI JURIDICE <i>Aliona CORCENCO</i>	96
CAPACITATEA CIVILĂ A MINORULUI ÎN MATERIE SUCCESORALĂ <i>Anca-Costina CONSTANTIN-GHERGHE</i>	103
UNELE PROBLEME LEGATE DE ROLUL ACTIV ȘI RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE <i>Bogdan-Cristian FLUȚAR</i>	117

DREPTURILE OMULUI SUB FOC: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII ÎN CONFLICTELE ARMATE ALE SECOLULUI XXI <i>Anastasia CATAN</i>	131
CONFIDENȚIALITATEA DATELOR CU CARACTER PERSONAL ÎN FAZA URMĂRIII PENALE <i>Daniel CRISTEA</i>	145
INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ: ÎNTRE INOVAȚIE ȘI PERICOLUL DEZINSTITUȚIONALIZĂRII <i>Daiana-Elena DOBROIU</i>	154
UTILIZAREA TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI ÎN PROCEDURA DE ADMINISTRARE A PROBELOR <i>Mădălina Diana BEREANU</i>	165
ONG-UL CA VICTIMĂ ÎN FAȚA CTEDO ÎN CAUZELE CARE PUN ÎN DISCUȚIE PROBLEME DE MEDIU ÎNCONJURĂTOR <i>Sara ONOFREI</i>	180
ADMINISTRAREA PROBELOR ÎN PROCEDURA EMITERII ORDINULUI DE PROTECȚIE: ÎNTRE PROTECȚIA EFECTIVĂ A VICTIMEI ȘI FORMALISMUL DREPTULUI INTERN <i>Teodora PAROLEA-MOGA</i>	191
VINOVĂȚIA, PEDEAPSA ȘI RĂSPUNDEREA JURIDICĂ – FUNDAMENTE FILOZOFICE <i>Teodora CIOBANU (NICHITA)</i>	204
ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND CONDIȚIILE REDESCHIDERII PROCESULUI PENAL ÎN CAZUL JUDECĂRII ÎN LIPSĂ A PERSOANEI CONDAMNATE <i>Vali Ștefania ILEANA-NIȚĂ</i>	218

Contents

THE STATUTE OF LIMITATIONS FOR CRIMINAL LIABILITY IN CASES OF CORRUPTION OFFENSES. WHAT IS OLD AND WHAT IS NEW? <i>Adrian FANU-MOCA</i>	9
NEW POLITICAL-INSTITUTIONAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF FFN AND FOREST VEGETATION OUTSIDE FFN <i>Anca Ileana DUȘCĂ, Ștefan-Ciprian RAICEA</i>	25
SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE EXISTENCE OF THE NE BIS IN IDEM PRINCIPLE IN JUDICIAL PRACTICE <i>Adrian-Florin COȘA</i>	43
STIPULATION FOR ANOTHER AN INSIGHT INTO ITS LEGAL DYNAMICS AND CONTEMPORARY APPLICATIONS <i>Rodica Mihaela MORMOE</i>	55
THE SITUATION OF THE SURVIVING PARTNER IN HUNGARIAN CIVIL LAW <i>Tamas-Erno PETER</i>	68
THE ETHICS OF SPECIES EXTINCTION. IS IT MORAL TO USE NEW TECHNOLOGIES TO BRING EXTINCT SPECIES BACK TO LIFE? <i>Ciprian UNGUREANU, Andreea BURUIANĂ</i>	78
CIVIL LIABILITY FOR ILLEGAL ACTS COMMITTED THROUGH ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) SYSTEMS <i>Maria-Cristina JIPESCU</i>	88
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION – LEGAL CHALLENGES <i>Aliona CORCENCO</i>	96
THE CIVIL CAPACITY OF MINORS IN SUCCESSION MATTERS. NOTARIAL LAW PERSPECTIVES <i>Anca-Costina CONSTANTIN-GHERGHE</i>	103

SOME ISSUES RELATED TO THE ACTIVE ROLE AND RESPECT FOR THE RIGHT TO DEFENSE <i>Bogdan-Cristian FLUȚAR</i>	117
HUMAN RIGHTS UNDER FIRE: CHALLENGES AND SOLUTIONS IN 21ST CENTURY ARMED CONFLICT <i>Anastasia CATAN</i>	131
CONFIDENTIALITY OF PERSONAL DATA DURING THE CRIMINAL INVESTIGATION PHASE <i>Daniel CRISTEA</i>	145
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION: BETWEEN INNOVATION AND THE RISK OF DEINSTITUTIONALIZATION <i>Daiana-Elena DOBROIU</i>	154
THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE TAKING OF EVIDENCE <i>Mădălina Diana BEREANU</i>	165
NGO AS VICTIM BEFORE CTEDO IN CASES THAT INVESTIGATE ENVIRONMENTAL ISSUES <i>Sara ONOFREI</i>	180
MANAGING EVIDENCE IN PROTECTION ORDER PROCEEDINGS: BETWEEN EFFECTIVE VICTIM PROTECTION AND THE FORMALISM OF DOMESTIC LAW <i>Teodora PAROLEA-MOGA</i>	191
GUILT, PUNISHMENT, AND LEGAL LIABILITY – PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS <i>Teodora CIOBANU (NICHITA)</i>	204
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS REGARDING THE CONDITIONS FOR REOPENING THE CRIMINAL TRIAL IN THE CASE OF A CONVICTED PERSON BEING TRIED IN ABSENTIA <i>Vali Ștefania ILEANA-NIȚĂ</i>	218

PRESCRIȚIA ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR DE CORUPȚIE. CE E NOU ȘI CE E VECHI?

*Conf. univ. dr. Adrian FANU-MOCA**
Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract

The article analyzes the issue of the limitation of criminal liability in the special case of corruption offenses, especially in the context of Decision No. 1 of January 20, 2025 issued by the High Court of Cassation and Justice in resolving the appeal in the interest of the law, which established what is meant by the date of commission of the offense and, implicitly, the date from which the limitation period for criminal liability begins to run in the case of these single offenses. In the analysis of this legal issue, fundamental concepts that condition the date of commission of corruption offenses are discussed from both a diachronic and synchronic perspective, and solutions are analyzed that can cover the last act with criminal relevance.

Keywords: *statute of limitations on criminal liability, single offenses, offenses with alternative content, offenses with anticipated consummation, instant offenses, corruption offenses.*

1. Preliminarii

Pornind de la dispozițiile art. 5 alin. (1) din Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție¹, astfel cum acestea au fost modificate prin Legea nr. 187/2012, „sunt infracțiuni de corupție infracțiunile prevăzute la art. 289-292 C. pen., inclusiv atunci când acestea sunt comise de persoanele prevăzute la art. 308 C. pen.”, același articol în alin. (2) statuând că, în înțelesul aceleiași legi, „sunt infracțiuni asimilate infracțiunilor de corupție infracțiunile prevăzute la art. 10-13”. Prin urmare, intră în categoria infracțiunilor de corupție: luarea de mită (art. 289 C. pen.), darea de mită (art. 290 C. pen.), traficul de influență (art. 291 C. pen.) și cumpărarea de influență (art. 292 C. pen.), care, de altfel, se regăsesc grupate în Capitolul I intitulat „Infracțiuni de corupție” din Titlul V intitulat „Infracțiuni de corupție și de serviciu” al Părții speciale a Codului penal².

* e-mail: adrian.fanu@e-uvt.ro.

¹ Publicată în M. Of. nr. 219 din 18 mai 2000.

² Codul penal a fost adoptat prin Legea nr. 286/2009, publicată în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009 și a intrat în vigoare la 1 februarie 2014.

Așa cum s-a arătat în doctrina de drept penal³, „prescripția reprezintă o situație de fapt (trecerea unui interval de timp, însoțită de îndeplinirea unor condiții) care produce consecințe juridice asupra raportului juridic penal de constrângere, respectiv asupra dreptului statului de a aplica pedeapsa și de a impune executarea ei, consecința fiind aceea a înlăturării obligației subiectului pasiv de a suporta consecințele răspunderii penale și a executa pedeapsa”. În aceeași concepție, „rațiunea prescripției a fost identificată cu ideea de realizare a represivității prin echivalent, suferința făptuitorului cauzată de teama de a fi descoperit echivalând cu o pedeapsă”.

Alți autori au susținut că „prescripția răspunderii penale constă în stingerea raportului juridic penal de conflict, născut prin săvârșirea unei infracțiuni, ca urmare a nerealizării lui într-un anumit termen prevăzut de lege. Prin prescripție se stinge răspunderea penală, adică se stinge dreptul statului de a stabili răspunderea penală și de a aplica pedeapsa ori măsura educativă prevăzută de lege pentru infracțiunea comisă și se stinge, totodată, obligația infractorului de a mai suporta consecințele săvârșirii infracțiunii (răspunderea penală)”⁴.

Prescripția răspunderii penale este instituția prin intermediul căreia legiuitorul sancționează pasivitatea organelor judiciare ale statului, care, în termenul prevăzut de lege, nu reușesc să tragă la răspundere penală persoana care a săvârșit o infracțiune. Prescripția protejează împotriva pasivității organelor judiciare deopotrivă infractorul, prin reglementarea termenelor generale de prescripție, și statul, prin reglementarea în art. 155 C. pen. a regimului juridic al întreruperii cursului prescripției răspunderii penale și, implicit, al prescripției speciale.

Problema prescripției răspunderii penale a suscitat în ultima perioadă de timp mai multe discuții mai ales în legătură cu aplicarea legii penale mai favorabile în ceea ce privește existența unor cazuri de întrerupere a prescripției răspunderii penale, în condițiile art. 155 alin. (1) C. pen., cu consecința (ne)activării dispozițiilor alin. (4) al aceluiași articol, care reglementează așa-numita „prescripție specială” dispunând: „Termenul prevăzut la art. 154, dacă au fost depășite cu încă o dată, vor fi socotite îndeplinite oricâte întreruperi ar interveni”.

Această problemă de drept a fost pusă și în legătură cu infracțiunile de corupție, care cunosc o modalitate specială de consumare, momentul consumării fiind esențial în acest caz, în contextul în care termenul de prescripție, conform dispozițiilor art. 154 alin. (2) C. pen., „încep să curgă de la data săvârșirii infracțiunii”⁵. Prin „săvârșirea unei infracțiuni sau comiterea unei infracțiuni”, se înțelege, în acord cu definiția legală cu efect obligatoriu dată de art. 174 C. pen.,

³ L. V. Lefterache, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 651-652.

⁴ C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București 2025, p. 434.

⁵ Textul normativ al art. 154 alin. (2) C. pen. prevede, de asemenea, că „în cazul infracțiunilor continue termenul curge de la data încetării acțiunii sau inacțiunii, în cazul infracțiunilor continuate, de la data săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni, iar în cazul infracțiunilor de obicei, de la data săvârșirii ultimului act”.

„săvârșirea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora în calitate de coautor, instigator sau complice”.

2. Problema prescripției răspunderii penale în jurisprudența Curții Constituționale și în cea interpretativă a Înaltei Curți de Casație și Justiție

Diacronic privind lucrurile, prin Decizia Curții Constituționale nr. 297 din 26 aprilie 2018⁶ s-a dispus admiterea excepției de neconstituționalitate și s-a constatat că „soluția legislativă care prevede întreruperea cursului termenului prescripției răspunderii penale prin îndeplinirea «oricărui act de procedură în cauză», din cuprinsul dispozițiilor art. 155 alin. (1) din Codul penal, este neconstituțională”.

Ulterior, prin Decizia Curții Constituționale nr. 358 din 26 mai 2022⁷, a fost admisă excepția de neconstituționalitate invocată, instanța de control constituțional constatând că „dispozițiile art. 155 alin. (1) din Codul penal sunt neconstituționale”.

Așa cum rezultă din lectura paragrafului 73 al Deciziei nr. 358 din 26 mai 2022, „Curtea constată că, în condițiile stabilirii naturii juridice a Deciziei nr. 297 din 26 aprilie 2018 ca decizie simplă/extremă, în absența intervenției active a legiuitorului, obligatorie potrivit art. 147 din Constituție, pe perioada cuprinsă între data publicării respectivei decizii și până la intrarea în vigoare a unui act normativ care să clarifice norma, prin reglementarea expresă a cazurilor apte să întrerupă cursul termenului prescripției răspunderii penale, fondul activ al legislației nu conține vreun caz care să permită întreruperea cursului prescripției răspunderii penale”.

La data de 30 mai 2022, înainte cu zece zile de publicarea în Monitorul Oficial al României a Deciziei Curții Constituționale nr. 358 din 26 mai 2022, Guvernul României a adoptat O.U.G. nr. 71/2022, prin al cărei articol unic s-a dispus modificarea alin. (1) al art. 155 C. pen., acesta căpătând următorul cuprins: „Cursul termenului prescripției răspunderii penale se întrerupe prin îndeplinirea oricărui act de procedură în cauză care, potrivit legii, trebuie comunicat suspectului sau inculpatului”.

În preambulul O.U.G. nr. 71/2022, apreciind că se afla în fața unei situații extraordinare și obiective în sensul art. 115 alin. (4) din Constituția României, revizuită, a cărei reglementare nu mai putea fi amânată, Guvernul României a reținut, pornind de la considerentele Deciziei nr. 297/2018 a Curții Constituționale și „luând în considerare și faptul că, prin decizia din data de 26 mai 2022, Curtea Constituțională a admis excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 155 alin. (1) C. pen. și a declarat neconstituțional textul rămas în vigoare ca urmare a Deciziei nr. 297/2018”, că „de la data publicării motivării deciziei din 26 mai 2022

⁶ Publicată în M. Of. nr. 518 din 25 iunie 2018.

⁷ Publicată în M. Of. nr. 565 din 9 iunie 2022.

în Monitorul Oficial al României, Partea I, poate fi pusă în discuție instituția întreruperii prescripției răspunderii penale, discuție care ar fi de natură să aibă implicații asupra unui număr mare de dosare și care ar putea determina aplicarea în mod neunitar a instituției întreruperii prescripției răspunderii penale ca urmare a suspendării dispozițiilor art. 155 alin. (1) din Codul penal, toate acestea având un impact semnificativ în planul bunei desfășurări a activităților judiciare cu respectarea tuturor garanțiilor procedurale, a drepturilor și libertăților fundamentale”.

În acest context, legiuitorul derivat a observat că „se impune de urgență reglementarea unor condiții clare în care intervine întreruperea prescripției răspunderii penale, reglementare care să asigure și în continuare desfășurarea într-un cadru normativ accesibil și previzibil a activității organelor judiciare în cadrul procesului penal, evitându-se astfel o lacună legislativă”.

Având în vedere că în perioada cuprinsă între 25 iunie 2018, data publicării Deciziei nr. 297/2018 a Curții Constituționale și 30 mai 2022, data publicării O.U.G. nr. 71/2002, legea penală nu a mai prevăzut posibilitatea întreruperii curgerii termenului de prescripție (cu consecința curgerii unui nou termen – prescripția specială), singura formă de prescripție a răspunderii penale rămasă în fondul activ al legislației fiind prescripția generală, s-a pus problema aplicării principiului *mitior lex*, sens în care a fost sesizată Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală.

Prin Decizia nr. 67 din 25 octombrie 2022⁸ instanța supremă prin Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, a stabilit că „normele referitoare la întreruperea cursului prescripției sunt norme de drept penal material (substanțial) supuse din perspectiva aplicării lor în timp principiului activității legii penale prevăzut de art. 3 din Codul penal, cu excepția dispozițiilor mai favorabile, potrivit principiului *mitior lex* prevăzut de art. 15 alin. (2) din Constituție și art. 5 C. pen.”.

Ulterior publicării acestor decizii, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a pronunțat Hotărârea din 24 iulie 2023 (Marea Cameră), în Cauza C-107/23 PPU (Lin)⁹, prin care a stabilit că art. 325 alin. (1) din TFUE și art. 2 alin. (1) din Convenția elaborată în temeiul art. K.3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, privind protejarea intereselor financiare ale Comunităților Europene, semnată la Bruxelles la 26 iulie 1995 și anexată la Actul Consiliului din 26 iulie 1995, trebuie interpretate în sensul că instanțele unui stat membru sunt obligate să lase neaplicat un standard național de protecție referitor la principiul aplicării retroactive a legii penale mai favorabile (*lex mitior*) care permite repunerea în discuție, inclusiv în cadrul unor căi de atac îndreptate împotriva unor hotărâri definitive, a întreruperii termenului de prescripție a răspunderii penale în astfel de procese prin acte de

⁸ Publicată în M. Of. nr. 1141 din 28 noiembrie 2022.

⁹ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 321/16 din 11 septembrie 2023.

procedură intervenite înainte de invalidarea dispozițiilor legale privind întreruperea termenului prescripției penale.

În esență, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a reținut că situația juridică ce rezultă din aplicarea deciziilor nr. 297/2018 și nr. 358/2022 ale Curții Constituționale, precum și din Decizia nr. 67/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală generează un risc sistemic de impunitate pentru infracțiunile de fraudă gravă, care aduce atingere intereselor financiare ale Uniunii Europene, or, existența unui asemenea risc constituie un caz de incompatibilitate cu cerințele art. 325 alin. (1) din TFUE și ale art. 2 alin. (1) din Convenția PIF.

Având în vedere decizia Curții de Justiție a Uniunii Europene, Curtea de Apel Târgu Mureș – Secția penală a sesizat Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, care prin Decizia nr. 37 din 17 iunie 2024¹⁰ a admis sesizarea formulată și a stabilit că:

„1. Instanțele de judecată nu pot lăsa neaplicată dezlegarea chestiunii de drept privitoare la aplicarea principiului *mitior lex* în materia întreruperii cursului prescripției răspunderii penale, dată prin Decizia nr. 67/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, în limitele rezultate din hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene pronunțată în 24 iulie 2023 în Cauza C-107/23 PPU (limite prevăzute în dispozitivul hotărârii la pct. 1 teza a II-a).

2. Dezlegarea dată prin Decizia nr. 67/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală se va aplica în condițiile stabilite de aceasta și actelor de procedură efectuate înainte de 25 iunie 2018, data publicării Deciziei nr. 297/2018 a Curții Constituționale”.

În acest context interpretativ, Colegiul de conducere al Curții de Apel Brașov a sesizat Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii privind următoarele probleme de drept:

„1. Dacă în virtutea restrângerii standardului intern vizând aplicarea legii penale mai favorabile (*mitior lex*) se poate considera că actele de procedură anterioare datei de 25 iunie 2018 (data publicării Deciziei nr. 297/2018) pot avea efect întreruptiv de prescripție, indiferent de stadiul procesual și indiferent de valoarea prejudiciului, fără a fi necesară evaluarea în concret a unui risc sistemic de impunitate, în toate cauzele având ca obiect infracțiuni contra intereselor financiare ale Uniunii Europene și infracțiuni de corupție?

2. Dacă actele întrerupătoare de prescripție ulterioare datei de 30 mai 2022 (data publicării O.U.G. nr. 71/2022) pot întrerupe curgerea termenului de prescripție a răspunderii penale?”.

Prin Decizia nr. 16 pronunțată la data de 16 septembrie 2024¹¹, completul competent al instanței supreme a dispus admiterea recursului în interesul legii formulat de și a stabilit că:

¹⁰ Publicată în M. Of. nr. 697 din 18 iulie 2024.

¹¹ Publicată în M. Of. nr. 1229 din 06 decembrie 2024.

„1. Actele de procedură emise anterior datei de 25 iunie 2018 (data publicării în M. Of. nr. 518 din 25 iunie 2018 a Deciziei Curții Constituționale nr. 297/2018) au efect întreruptiv al prescripției răspunderii penale, indiferent de valoarea prejudiciului, fără a fi necesară evaluarea în concret a unui risc sistemic de impunitate, în toate cauzele având ca obiect infracțiuni contra intereselor financiare ale Uniunii Europene și infracțiuni de corupție, numai dacă legea penală mai favorabilă stabilită în mod global potrivit Deciziei Curții Constituționale nr. 265 din 6 mai 2014 (publicată în M. Of. nr. 372 din 20 mai 2014) este Codul penal sau legislația specială conținând dispoziții penale în forma în vigoare între 1 februarie 2014 și 24 iunie 2018.

2. Actele de procedură pentru care există obligația legală de a fi comunicate suspectului sau inculpatului ulterior datei de 30 mai 2022 (data publicării O.U.G. nr. 71/2022) întrerup curgerea termenului de prescripție a răspunderii penale numai cu privire la faptele comise începând cu data de 30 mai 2022 ori cu privire la faptele săvârșite anterior, numai dacă legea penală mai favorabilă stabilită în mod global potrivit Deciziei Curții Constituționale nr. 265 din 6 mai 2014 (publicată în M. Of. nr. 372 din 20 mai 2014) este Codul penal sau legislația specială conținând dispoziții penale în forma în vigoare începând cu data de 30 mai 2022. Obligatorie de la data publicării în Monitorul Oficial al României, Partea 1, potrivit art. 474 alin. (4) C. pr. pen.”.

Simpla enumerare a acestor decizii de neconstituționalitate, a deciziilor cu efect interpretativ și de unificare a practicii judiciare pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție, precum și soluția aleasă de legiuitorul derivat pentru rezolvarea unei probleme juridice esențiale într-un stat de drept, arată complexitatea problemei de drept iscate în fața instanțelor penale din România prin „dispariția” pentru o perioadă importantă de timp a cazurilor cu efect întreruptiv de prescripție a răspunderii penale, ceea ce a antrenat, în mod direct, imposibilitatea activării prescripției speciale și, prin urmare, rămânerea în fondul activ al legislației material-penale doar a instituției prescripției generale a răspunderii penale. Acest conflict de norme juridice generat de efectele Deciziei Curții Constituționale nr. 297 din 26 aprilie 2018 a activat mecanismul aplicării legii penale mai favorabile (*mitior lex*) prevăzut de art. 5 C. pen.¹² în ilustrarea principiului reglementat în art. 15 alin. (2) din Constituția României, revizuită¹³. Acest mecanism a ocazionat pronunțarea unor numeroase soluții de clasare a cauzelor aflate în faza de urmărire

¹² Art. 5 C. pen. cu denumirea marginală *Aplicarea legii penale mai favorabile până la judecarea definitivă a cauzei* dispune: „(1) În cazul în care de la săvârșirea infracțiunii până la judecarea definitivă a cauzei au intervenit una sau mai multe legi penale, se aplică legea mai favorabilă. (2) Dispozițiile alin. (1) se aplică și actelor normative ori prevederilor din acestea declarate neconstituționale, precum și ordonanțelor de urgență aprobate de Parlament cu modificări sau completări ori respinse, dacă în timpul când acestea s-au aflat în vigoare au cuprins dispoziții penale mai favorabile”.

¹³ Art. 15 alin. (2) din Constituția României, revizuită, cu denumirea marginală *Universalitatea* dispune: „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile”.

penală și, respectiv, de încetare a proceselor penale aflate pe rolul instanțelor judecătorești penale, dintre acestea o parte vizând infracțiuni de corupție.

3. Practica judiciară divergentă în ceea ce privește momentul consumării infracțiunilor de corupție

Realizând un examen al jurisprudenței naționale în materie, Înalta Curte a constatat că nu există un punct de vedere unitar cu privire la interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 174 și ale art. 154 alin. (2) C. pen., prin data săvârșirii infracțiunii și, implicit, data de la care începe să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale, în cazul infracțiunilor unice prevăzute de art. 289-292 C. pen., în ipoteza în care activitatea infracțională are o desfășurare în timp prin aceea că sunt realizate, la date diferite, mai multe modalități normative ale elementului material¹⁴.

Într-o primă orientare jurisprudențială regăsită în hotărâri pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție și de curțile de apel București, Craiova și Suceava, tradițională în dreptul nostru penal, pornind de la argumentele că infracțiunile prevăzute de art. 289-292 C. pen. sunt infracțiuni cu consumare anticipată, instantanee și de pericol abstract și că data de la care se consideră săvârșită o infracțiune este data de la care fapta dobândește relevanță penală, unele instanțe, interpretând dispozițiile art. 174 și ale art. 154 alin. (2) C. pen., au considerat că data săvârșirii infracțiunilor unice prevăzute de art. 289-292 C. pen., comise prin realizarea la date diferite a mai multor modalități alternative ale elementului material și, implicit, data de la care începe să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale, este *data realizării primei modalități alternative*.

Așa fiind, momentul consumării infracțiunii relevant pentru stabilirea momentului de debut al curgerii termenului de prescripție este primul moment în care infracțiunea s-a produs în configurația sa tipică, adică acel moment în care s-a produs starea de pericol abstract prevăzut de norma de incriminare pentru existența infracțiunii în forma tip, respectiv, momentul realizării primei modalități alternative.

Aceste instanțe, în acord cu doctrina relevantă în materie¹⁵, au apreciat că realizarea, după momentul consumării infracțiunii, a altor conduite ce reprezintă acțiuni specifice unor modalități alternative ale elementului material nu are nicio relevanță penală. În această abordare, instanțele au realizat o calificare diferită a infracțiunilor de corupție.

¹⁴ ICCJ – Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii, Decizia nr. 1 din 20 ianuarie 2025, publicată în M. Of. nr. 326 din 11 aprilie 2025.

¹⁵ C. Rotaru, A.-R. Trandafir, V. Cioclei, *Drept penal. Partea specială II. Curs tematic*, Ed. C.H. Beck, București, 2024, p. 259; M. Udroui, *Sinteze de drept penal. Partea specială*, Ed. C.H. Beck, București, 2024, vol. II, p. 1091-1094; A.-R. Trandafir, M. Udroui, D. Pârgaru, *Luarea de mită în rate – o nouă formă de unitate de infracțiune: nici naturală, nici legală, ci jurisprudențială*, în *Analele Universității București – Forum juridic* nr. 1/1024, p. 175-178.

Astfel, într-o opinie s-a apreciat că infracțiunea de corupție comisă prin realizarea la date diferite a mai multor modalități alternative ale elementului material este o infracțiune specifică unității naturale colective, care reunește toate modalitățile alternative efectiv comise¹⁶. În această orientare jurisprudențială, deoarece infracțiunea de corupție s-a consumat în momentul realizării primei modalități alternative a elementului material, continuarea activității infracționale prin realizarea unei alte modalități alternative a acestuia – parte a unității naturale colective – nu are nicio influență asupra existenței infracțiunii și nici în ceea ce privește momentul de la care se calculează termenul de prescripție a răspunderii penale.

Într-o altă opinie, s-a considerat că infracțiunile de corupție sunt infracțiuni simple, realizate printr-o singură conduită, o singură acțiune, specifică primei modalități alternative a elementului material comise, și nu o unitate naturală colectivă. În această orientare jurisprudențială se susține că actele materiale ulterioare momentului realizării primei modalități a elementului material reprezintă o simplă punere în executare a convenției dintre inculpați, fără a fi privită ca o altă modalitate normativă a elementului material și fără a avea relevanță penală, ceea ce înseamnă că aceasta nu va avea nicio influență asupra existenței infracțiunii și nici cu privire la momentul de la care se calculează termenul de prescripție a răspunderii penale¹⁷.

¹⁶ ICCJ, Completul de 5 judecători în materie penală, dec. pen. nr. 48 din 26 mai 2023, disponibilă la adresa: <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=202996#highlight=##>. Prin această decizie s-a reținut că „infracțiunile reținute în sarcina inculpaților au avut ca perioadă de săvârșire intervalul 8.02.2005-11.06.2013, perioadă în care s-a realizat o pluralitate de acte, un act material de pretindere și mai multe acte de primire a sumelor de bani. S-a constatat că această modalitate de săvârșire a infracțiunilor este specifică unității naturale colective, ca formă a infracțiunii simple, fiind vorba despre o infracțiune simplă care înglobează mai multe acțiuni. S-a reținut ca încadrare juridică forma simplă a infracțiunii, având în vedere că plățile succesive în baza aceleiași înțelegeri inițiale realizează varianta alternativă de săvârșire a infracțiunii și nu pot fi asimilate unor acte materiale distincte, de natură a atrage forma continuată a infracțiunii. Actele prin care sunt săvârșite modalitățile alternative de comitere a aceleiași infracțiuni se unesc în mod firesc într-o singură infracțiune, aflându-ne într-o situație de unitate naturală în care dinamica infracțională se oprește odată cu producerea ultimului rezultat din cadrul modalităților alternative ale elementului material. Săvârșirea de către aceeași persoană de fapte prin care se concretizează două sau mai multe dintre conținuturile alternative ale elementului material al infracțiunii reprezintă, în ansamblu, acte de executare a unei infracțiuni unice, astfel că, indiferent dacă prin pretinderea foloaselor infracțiunea este consumată, activitatea ulterioară de primire a foloaselor pretinse constituie, alături de actele anterioare, o unitate naturală de infracțiune”.

¹⁷ ICCJ, s. pen., dec. pen. nr. 178/A din 28 septembrie 2022, disponibilă la adresa: <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=198112#highlight=##>, prin care s-a reținut: „Aceleși raționament este valabil și în cazul infracțiunilor simple, de pericol abstract, săvârșite prin mai multe modalități alternative, la intervale de timp unele față de altele. Momentul consumării infracțiunii este momentul în care infracțiunea s-a produs în configurația sa tipică, respectiv la momentul în care fapta săvârșită a produs starea de pericol abstract cerută de norma de incriminare pentru existența infracțiunii în forma tip. În cazul infracțiunii de luare de mită săvârșită în modalitatea pretinderii, urmată după trecerea unui interval de timp de primirea folosului necuvenit pretins, starea de pericol abstract s-a produs încă de la momentul pretinderii folosului necuvenit, astfel că infracțiunea în forma sa tip s-a consumat în acest moment, iar continuarea activității infracționale desfășurate cu aceeași ocazie, prin

Într-o a doua orientare jurisprudențială regăsită în hotărâri pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție și de curțile de apel Bacău, București, Craiova și Clu-Napoca, instanțele, în interpretarea dispozițiilor art. 174 și ale art. 154 alin. (2) C. pen., au considerat că data săvârșirii infracțiunilor unice prevăzute de art. 289-292 C. pen. este data realizării ultimei modalități alternative sau, respectiv, data realizării ultimului act de executare din mai multe, care, reunite, caracterizează o singură modalitate alternativă (de exemplu, data primirii mitei după ce inițial fusese acceptată promisiunea sau data primirii ultimei tranșe din suma de bani ce reprezintă mita), aceasta fiind și data de la care începe să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale.

Aceste instanțe au apreciat că realizarea, după momentul consumării infracțiunii, a altor conduite ce reprezintă acțiuni specifice unor modalități alternative ale elementului material prezintă relevanță penală, fiind valorificate în cadrul unității de infracțiune, calificând însă diferit această unitate, fie că este o unitate naturală de infracțiune, fie că este o unitate legală de infracțiune sub forma infracțiunii continuate, data de la care începe să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale fiind *momentul epuizării activității infracționale a unității naturale colective de infracțiune*.

Într-o primă abordare, s-a reținut că infracțiunea de corupție ce presupune comiterea la intervale de timp a mai multor modalități alternative ale elementului material, între care există o legătură obiectivă și subiectivă și care reprezintă etape diferite de realizare a unei activități ilicite unice, este comisă sub forma unității naturale colective de infracțiune. Întrucât această formă a unității naturale de infracțiune presupune o desfășurare în timp¹⁸, infracțiunea are un moment al consumării, marcat de realizarea primei modalități alternative, și un moment al epuizării, reprezentat de ultima modalitate alternativă sau ultimul act de executare al acestei pluralități de astfel de acte de executare, care alcătuiesc împreună ultima modalitate alternativă, momentul epuizării reprezentând data săvârșirii infracțiunii unice¹⁹.

săvârșirea acțiunii de primire a folosului necuvenit pretins, acțiune aflată în strânsă legătură cu acțiunea de pretindere și având același scop, nu are nicio influență asupra existenței infracțiunii de luare de mită și nici cu privire la calculul termenului de prescripție”.

¹⁸ Așa cum a reținut instanța supremă în par. 38 al Deciziei R.I.L. nr. 1 din 20 ianuarie 2025, instanțele care au îmbrățișat această orientare jurisprudențială au argumentat că „negarea acestei caracteristici a unității naturale colective de a avea o desfășurare în timp ar însemna ca atunci când activitatea ilicită cunoaște o succesiune de acte subsumate unei infracțiuni unice, de natură a agrava răspunderea penală, contribuțiile ulterioare actului inițial să fie plasate în afara sferei de aplicare a legii penale și, prin aceasta, să devină lipsite de consecințe juridice, în pofida indisolubilei lor legături cu activitatea originară ce a marcat momentul consumativ al infracțiunii”.

¹⁹ ICCJ, s. pen., dec. pen. nr. 152/RC din 9 aprilie 2021, disponibilă la adresa: [cj.ro/1093/Detaili-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=178326#highlight=##](https://www.cj.ro/1093/Detaili-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=178326#highlight=##), prin care s-a reținut că „în cazul infracțiunilor al căror element material cunoaște variante normative alternative, săvârșirea uneia dintre acestea marchează consumarea infracțiunii, ceea ce nu înseamnă însă că săvârșirea faptei și în alte modalități regăsite în norma de incriminare ar fi complet lipsită de relevanță penală. Comiterea ulterioară a altor variante alternative ale elementului material al luării de mită obiectivează, atunci

Într-o a doua abordare s-a reținut că infracțiunile de corupție sunt comise în formă continuată, fiind o formă a unității legale de infracțiune, ceea ce atrage aplicarea dispozițiilor art. 154 alin. (2) C. pen., care prevăd că termenele de prescripție a răspunderii penale încep să curgă de la data săvârșirii infracțiunii, care, în cazul infracțiunii continuate, este *data săvârșirii ultimei acțiuni sau infracțiuni*²⁰.

4. Soluția dispusă prin Decizia de recurs în interesul Legii nr. 1 din 20 ianuarie 2025

Așa cum a reținut instanța supremă în decizia anteamintită, divergența jurisprudențială a fost ocazionată de „calificarea faptei unei persoane de a pretinde sau a accepta promisiunea unei sume de bani sau alte foloase în legătură cu atribuțiile sale de serviciu, respectiv cu ale unui alt funcționar public, sumă de bani/foloase pe care ulterior o/le primește în mai multe tranșe, pe parcursul unui interval de timp, actele de primire eșalonată a sumei de bani/folosului fiind distanțate în timp nu numai între ele (corespunzător efectuării unei plăți fragmentate/în tranșe), precum și în raport cu data când a avut loc prima modalitate normativă de realizare a elementului material al faptei, respectiv acțiunea de pretindere/acceptare a promisiunii, care consumă infracțiunea”.

În lămurirea problemei de drept supuse analizei instanței supreme a contat calificarea infracțiunilor prevăzute de art. 289-292 C. pen. din perspectiva consumării lor. Astfel, unele instanțe, pornind de la calificarea acestor infracțiuni ca infracțiuni cu consumare anticipată, instantanee și de pericol abstract, au ajuns la concluzia că data săvârșirii acestora, în situația în care s-au comis prin realizarea la date diferite a mai multor modalități alternative ale elementului material este data realizării primei modalități normative a elementului material, adică data de la care fapta dobândește relevanță penală, ea producându-se în configurația sa tipică, când fapta se consumă. Prin urmare, momentul consumării este, așa cum reține și Înalta Curte în Decizia nr. 1 din 20 ianuarie 2025, „momentul în care s-a produs starea de

când între actele succesive există o strânsă legătură obiectivă și subiectivă, etape diferite de realizare a unei activități ilicite unice, împreună alcătuind o unitate naturală de infracțiune. Unitatea naturală colectivă de infracțiune presupune, așadar, o anumită desfășurare în timp, cunoscând un moment al consumării infracțiunii – cel al săvârșirii primei modalități alternative a elementului material și un moment distinct al epuizării – echivalent datei săvârșirii ultimei variante normative”.

²⁰ ICCJ, s. pen., dec. nr. 97/A din 23 martie 2017, disponibilă la adresa: <https://www.scj.ro/1093/Detail-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=138451#highlight=##>, prin care instanța supremă a reținut următoarele: „în raport de starea de fapt rezultată din probele administrate, Înalta Curte reține că, în drept, faptele inculpatului B. care, în calitate de cadru didactic al Facultății de Drept din cadrul Universității E. din Lugoj, în data de 12 martie 2014, a primit de la martorul D., student al facultății, o sticlă cu whisky și o sticlă ornamentală de cristal – în valoare totală de 315 lei; iar în data de 16 octombrie 2014 a primit de la același martor un set de pahare de cristal în valoare de 266 lei, în legătură cu promovarea frauduloasă a examenelor la disciplinele «Istoria statului și dreptului românesc», respectiv «Drept roman», întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii de luare de mită în formă continuată, prevăzută de art. 289 alin. (1) C. pen. raportat la art. 6 din Legea nr. 78/2000 cu aplicarea art. 35 alin. (1) C. pen.”.

pericol abstract cerut de norma de incriminare pentru existența infracțiunii în forma sa tip, și anume momentul realizării primei modalități alternative”, „realizarea după momentul consumării infracțiunii a altor conduite reprezentând acțiuni specifice unor modalități alternative ale elementului material nu prezintă nicio relevanță penală”.

În ceea ce privește orientările jurisprudențiale identificate, instanța supremă a reținut că „din analiza considerentelor hotărârilor judecătorești invocate în formularea recursului în interesul legii rezultă că problema de drept soluționată diferit în practica instanțelor are ca punct de plecare modul în care acestea au calificat infracțiunile prevăzute de art. 289-292 C. pen. ca infracțiuni simple, infracțiuni simple – formă a unității naturale colective de infracțiune sau infracțiuni continuate – formă a unității legale de infracțiune, stabilirea naturii juridice a acestor infracțiuni și încadrarea lor în sfera unității naturale de infracțiune sau a unității legale de infracțiune determinând, pe cale de consecință, stabilirea momentului de la care începe să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale”.

Dezlegarea problemei de drept ce a făcut obiectul recursului în interesul legii a presupus realizarea unei analize a infracțiunilor prevăzute de art. 289-292 C. pen. din perspectiva elementelor care „imprimă conținutului faptic caracter de unitate infracțională și forma sub care aceasta se manifestă în cazul realizării mai multor modalități alternative ale elementului material al laturii obiective, precum și a dispozițiilor legale care se referă la săvârșirea infracțiunii și termenele de prescripție a răspunderii penale”.

Realizând acest demers de interpretare, Înalta Curte a pornit de la ideea că în ceea ce privește consumarea unei infracțiuni, aceasta „este întotdeauna raportată la gradul de realizare a activității infracționale, care, la rândul său, implică, ca fază în desfășurare, producerea aceluși efect care, constituind rezultatul executării acțiunii sau inacțiunii interzise, este specific incriminării respective”. Așa cum a reținut doctrina mai veche de drept penal²¹, rezultatul produs, ca urmare a acțiunii sau a inacțiunii calificate drept infracțiune, constituie un element în lipsa producerii căruia nu se poate vorbi de consumarea infracțiunii, iar acesta se regăsește în incriminarea legală, fie menționat în mod explicit în text, fie degajându-se, în mod implicit, din formularea textului de incriminare. Prin urmare, dacă rezultatul este o vătămare materială, în cazul infracțiunilor materiale (de rezultat), acestea se consumă după executarea activității infracționale și producerea rezultatului, iar, dacă acesta este reprezentat de o stare de pericol, în cazul infracțiunilor abstracte (de pericol), după executarea în întregime a activității ce constituie elementul material al laturii obiective, acestea din urmă mai fiind denumite în literatura juridică infracțiuni formale, de atitudine, de simplă acțiune.

²¹ V. Papadopol, D. Pavel, *Formele unității infracționale în dreptul român*, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1992, p. 30.

O altă distincție realizată în demersul interpretativ de către instanța supremă a fost aceea între infracțiunile cu conținut unic, care sunt acele infracțiuni ale căror elemente constitutive se înfățișează sub formă unică, exclusivă, nesusceptibilă de mai multe modalități și infracțiunile cu conținut alternativ, care sunt cele pentru care norma de incriminare prevede variante alternative de săvârșire a elementului material, echivalente sub aspectul semnificației lor penale, astfel că realizarea mai multor modalități diferite de săvârșire a faptei din conținutul lor nu afectează unitatea infracțională, sens în care „nici nu întârzie momentul consumării infracțiunii în raport cu ultima modalitate alternativă de comitere a elementului material al laturii obiective”. Așa fiind, „consumarea infracțiunii are loc prin realizarea oricărei modalități a elementului material, iar odată consumată infracțiunea, realizarea unei alte modalități alternative în baza aceleiași rezoluții infracționale va fi lipsită de consecințe juridice sub aspectul analizat”.

În opinia Înaltei Curți de Casație și Justiție, infracțiunile prevăzute de art. 289-292 C. pen. sunt infracțiuni de simplă acțiune și de pericol și, totodată, infracțiuni de consumare anticipată și instantanee²², în sensul că, „prin voința legiuitorului, comiterea oricăreia dintre modalitățile alternative ale elementului material generează starea de pericol la adresa valorii sociale protegute juridic și determină momentul de consumare a infracțiunii”. În acest context, „se consideră că data săvârșirii infracțiunii și, implicit, data de la care începe să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale este cea a comiterii primei modalități alternative a elementului material al laturii obiective a infracțiunii, independent de realizarea subsecventă, ulterioară, a mai multor modalități alternative din conținutul infracțiunii și indiferent de intervalul de timp care se interpune între data săvârșirii primei modalități alternative și comiterea unei alte modalități alternative ori între actele care compun acțiunea caracteristică uneia din modalitățile normative de săvârșire a faptei”.

Așa cum a susținut și literatura mai veche²³, „infracțiunea de luare de mită constituie o așa-zisă infracțiune cu consumare anticipată, întrucât simplul act cu caracter preparator al «pretinderii» sau al «acceptării» (...) de promisiuni consumă infracțiunea”, pentru existența acesteia legea necerând producerea unei urmări determinate. Situația este identică și în legătură cu celelalte infracțiuni de corupție – darea de mită, traficul de influență și cumpărarea de influență. Astfel, fiind vorba și despre infracțiuni cu conținut alternativ, rezultă că realizarea oricărei modalități a elementului material conduce la consumarea infracțiunii²⁴.

²² S. Kahane, *Infracțiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul* în V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea specială*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, vol. IV, p. 135.

²³ *Ibidem*.

²⁴ În același sens s-a mai pronunțat ICCJ – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală prin dec. nr. 16 din 8 iunie 2016, publicată în M. Of. nr. 654 din 25 august 2016, în legătură cu infracțiunea de spălarea banilor prevăzută la acea vreme de art. 29 din Legea nr. 656/2002 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor, precum și pentru instituirea unor măsuri de prevenire și

În același sens, instanța supremă a mai statuat că „în situația în care în desfășurarea activității infracționale se regăsește acțiunea de pretindere/oferire/acceptarea promisiunii unei sume de bani sau alte foloase, momentul realizării respectivei acțiuni marchează consumarea infracțiunii, indiferent dacă primirea efectivă a banilor sau altor foloase are loc sau nu sau dacă acțiunea de primire se realizează ulterior în tranșe, pe o perioadă mai lungă de timp. Primirea ulterioară a sumei de bani sau altor foloase, sub forma unei plăți unice sau în mai multe tranșe, nu întârzie momentul consumării infracțiunii, până la momentul săvârșirii ultimului act de remitere, consumarea având loc odată cu pretinderea/acceptarea promisiunii de bani sau alte foloase, respectiv prima plată efectuată dintr-o succesiune de plăți fragmentate, atunci când acțiunea de primire a plăților eşalonate nu concretizează o punere în aplicare a acțiunii inițial realizate prin pretinderea/acceptarea promisiunii de bani sau alte foloase”.

Având în vedere aceste argumente, Înalta Curte a stabilit prin Decizia nr. 1 din 20 ianuarie 2025, admitând recursul în interesul legii formulat de procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție că: „În interpretarea și aplicarea unitară a art. 174 și a art. 154 alin. (2) C. pen., prin data săvârșirii infracțiunii și, implicit, data de la care începe să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale în cazul infracțiunilor unice prevăzute de art. 289-292 C. pen., în ipoteza în care sunt realizate, la date diferite, mai multe modalități normative ale elementului material, se înțelege data comiterii primei modalități alternative independent de realizarea subsecventă, ulterioară, a mai multor modalități alternative din conținutul infracțiunii și indiferent de intervalul de timp care se interpune între data săvârșirii primei modalități alternative și comiterea unei alte modalități alternative ori între actele care compun acțiunea caracteristică uneia din modalitățile normative de săvârșire a faptei, respectiv data comiterii primului act dintr-o succesiune de acte corespunzătoare unei singure modalități normative”.

5. Termenele de prescripție a răspunderii penale în cazul infracțiunilor de corupție

Art. 154 alin. (1) C. pen. a reglementat termenele de prescripție a răspunderii penale în funcție de pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea respectivă. Așa cum a reținut doctrina²⁵, „termenele de prescripție a răspunderii penale sunt termene fixe, al căror quantum depinde de pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea comisă. Raportarea termenului de prescripție la pedeapsa prevăzută de

combatere a finanțării terorismului, republicată, cu modificările și completările ulterioare. Prin această decizie s-a reținut, în relație cu infracțiunea de spălarea banilor, că „realizarea oricărei modalități a elementului material va conduce la consumarea infracțiunii. Odată consumată infracțiunea, realizarea altei modalități a elementului material în baza aceleiași rezoluții infracționale va fi lipsită de consecințe juridice”.

²⁵ L. V. Lefterache, *op. cit.*, p. 657.

lege, dată fiind definiția dată de art. 187 C. pen.²⁶, conduce la concluzia că va fi avută în vedere pedeapsa din textul de lege care incriminează fapta în formă consumată, fără luarea în considerare a cauzelor de reducere a pedepsei (tentativă²⁷, circumstanțe atenuante, procedura recunoașterii vinovăției) sau de majorare a pedepsei (infracțiunea continuată, circumstanțele agravante)”.

În acest context, relevant este faptul că infracțiunile de corupție sunt sancționate cu pedepse cu închisoarea de la 2 la 7 ani, cu excepția luării de mită, în cazul căreia pedeapsa este închisoarea de la 3 la 10 ani. De asemenea, în conformitate cu dispozițiile art. 7 din Legea nr. 78/2000, republicată, doar infracțiunile de luare de mită și trafic de influență cunosc forma agravată atunci când sunt săvârșite de o persoană care: a) exercită o funcție de demnitate publică; b) este judecător sau procuror; c) este organ de cercetare penală sau are atribuții de constatare ori de sancționare a contravențiilor; d) este una dintre persoanele prevăzute la art. 293 C. pen.²⁸, când acestea se sancționează cu pedeapsa prevăzută la art. 289 sau 291 C. pen., ale cărei limite se majorează cu o treime.

În conformitate cu dispozițiile art. 308 C. pen., toate infracțiunile de corupție cunosc variante atenuate atunci când sunt săvârșite de una dintre persoanele prevăzute în art. 308 alin. (1) C. pen.²⁹, cu consecința diminuării limitelor de pedeapsă cu o treime, prevăzută de alin. (2) al aceluiași articol.

Pomind de la dispozițiile art. 154 alin. (1) lit. c) C. pen. și având în vedere că în varianta tip toate infracțiunile de corupție sunt pedepsite cu pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani, dar care nu depășește 10 ani, termenul de prescripție a răspunderii penale este de 8 ani.

În cazul variantelor atenuate, termenul de prescripție este de 5 ani, conform art. 154 alin. (1) lit. d) C. pen., cu excepția luării de mită, în cazul căreia termenul de prescripție este de 8 ani, conform dispozițiilor art. 154 alin. (1) lit. c) C. pen.

În cazul variantelor agravate, în cazul luării de mită, termenul de prescripție a răspunderii penale este de 10 ani, conform art. 154 alin. (1) lit. b) C. pen. și, respectiv, de 8 ani în cazul infracțiunii de trafic de influență, în conformitate cu dispozițiile art. 154 alin. (1) lit. c) C. pen.

²⁶ Art. 187 C. pen. dispune: „Prin pedeapsă prevăzută de lege se înțelege pedeapsa prevăzută în textul de lege care incriminează fapta săvârșită în forma consumată, fără luarea în considerare a cauzelor de reducere sau de majorare a pedepsei”.

²⁷ Fiind, așa cum am văzut, infracțiuni cu consumare anticipată, în cazul infracțiunilor de corupție nu este incriminată forma tentativei. În acest sens, a se vedea S. Kahane, *op. cit.*, p. 135.

²⁸ Art. 293 C. pen. prevede: „Dispozițiile art. 289 și art. 290 se aplică în mod corespunzător și persoanelor care, pe baza unui acord de arbitraj, sunt chemate să pronunțe o hotărâre cu privire la un litigiu ce le este dat spre soluționare de către părțile la acest acord, indiferent dacă procedura arbitrală se desfășoară în baza legii române ori în baza unei alte legi”.

²⁹ Art. 308 alin. (1) C. pen. definește ceea ce doctrina a numit „funcționarul privat”, prevăzând: „Dispozițiile art. 289-292, 295, 297-300 și art. 304 privitoare la funcționarii publici se aplică în mod corespunzător și faptelor săvârșite de către sau în legătură cu persoanele care exercită, permanent ori temporar, cu sau fără o remunerație, o însărcinare de orice natură în serviciul unei persoane fizice prevăzute la art. 175 alin. (2) ori în cadrul oricărei persoane juridice”.

Concluzii

Analizând Decizia de recurs în interesul legii nr. 1 din 20 ianuarie 2025 pronunțată de completul specializat al Înaltei Curți de Casație și Justiție am putea afirma în mod plastic că „nimic nu e nou sub soare”! Cu toate acestea, apreciez utilă lămurirea realizată de instanța supremă pe tărâmul prescripției răspunderii penale în cazul infracțiunilor de corupție, mai ales în ceea ce privește stabilirea cu certitudine și odată pentru totdeauna a momentului de la care termenele de prescripție încep să curgă, pornindu-se de la natura juridică a acestora de infracțiuni simple, care nu cunosc un moment al epuizării, distinct de cel al consumării, infracțiunea fapt epuizat fiind posibilă doar la infracțiunile continue, continuate, progresive și la cele din obicei³⁰.

Această statuare a Înaltei Curți de Casație și Justiție realizează o importantă unificare a practicii judiciare, până la ea existând, așa cum am arătat mai sus, mai multe orientări jurisprudențiale, chiar și la nivelul instanței supreme, ceea ce reprezenta un pericol pentru statul de drept în contextul valului de cauze care a fost soluționat prin aplicarea prescripției răspunderii penale în cazul unor infracțiuni de corupție, stabilirea diferențiată a momentului de la care încep să curgă termenele de prescripție intrând în conflict cu normele constituționale care garantează egalitatea în fața legii și dreptul la un proces echitabil.

În actualul stadiu al legislației penale, decizia de recurs în interesul legii analizată, chiar dacă nu este străină de critici³¹, este una clară, punând punct disputelor jurisprudențiale anterioare.

Dacă legiuitorul va dori să realizeze o intervenție legislativă, în opinia mea, nerecomandabilă, acesta va putea lua ca model reglementarea introdusă la art. 10¹ din Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale³² unde se prevede în mod insolit că „în cazul infracțiunilor prevăzute de prezenta lege, termenul de prescripție al răspunderii penale începe să curgă de la data sesizării organului fiscal sau de la data sesizării organului de urmărire penală, dar nu mai târziu de 10 ani de la data comiterii infracțiunii”, stabilind un alt moment de la care să înceapă să curgă termenul de prescripție a răspunderii penale în cazul infracțiunilor de corupție pentru a acoperi și ultimul act de executare al unei pluralități de astfel de acte de executare, care alcătuiesc împreună ultima modalitate alternativă.

Apreciez că o astfel de intervenție legislativă, cerută de mass-media și de anumiți oameni politici, nu este una de dorit, pe de o parte pentru că ar scinda în

³⁰ În acest sens, instanța supremă s-a mai pronunțat prin Decizia de recurs în interesul legii nr. 5 din data de 11 februarie 2019, publicată în M. Of. nr. 334 din 2 mai 2019.

³¹ În acest sens, a se vedea C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 438.

³² Publicată în M. Of. nr. 672 din 27 iulie 2005.

mod nejustificat regimul juridic al prescripției răspunderii penale, iar, pe de altă, pentru că nu are niciun fel de justificare atâta timp cât în materia infracțiunilor de corupție sunt reglementate termene de prescripție generoase (de regulă de 8 ani, de 5 și, respectiv, 10 ani, în cazul unor variante atenuate și agravate) și, odată în plus, după intrarea în vigoare la 30 mai 2022 a O.U.G. nr. 71/2022, instituția prescripției speciale, care dublează aceste termene funcționează fără probleme.

NOI ASPECTE POLITICO-INSTIȚIUNALE ALE DEZVOLTĂRII FFN ȘI A VEGETAȚIEI FORESTIERE DIN AFARA FFN

*Anca Ileana DUȘCĂ, prof. univ. dr. habil,
Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova*

*Ștefan-Ciprian RAICEA, student-doctorand,
Școala Doctorală a Facultății de Drept, Universitatea din Craiova*

Abstract

The administration or, as the case may be, the provision of forestry services for the lands in the national forest fund is carried out through authorized forestry districts, which are of two types: a) state forestry districts, established by: (i) the National Forestry Administration – Romsilva; (ii) the Autonomous Administration of the State Protocol Heritage; (iii) the National Institute for Research and Development in Forestry Marin Drăcea, through stations and experimental bases assimilated to state forestry districts; (iv) state educational institutions with a forestry profile, through experimental and didactic bases, assimilated to state forestry districts; b) regime forestry districts, which are established, under the conditions provided for by the New Forestry Code, by the owners of lands in the national forest fund provided for in art. 7 par. (1) let. c)-e) of the same normative act or by owners' associations established by them.

Keywords: *forestry services, national forest fund, forestry districts, New Forestry Code, public property, experimental bases, state educational institutions.*

Introducere

Terenurile cu destinație forestieră reprezintă fondul forestier național al României, abreviat FFN. Terenurile cu destinație forestieră sunt cele cuprinse în amenajamente silvice în vigoare la data de 1 ianuarie 1990, inclusiv cu modificările de suprafață, conform operațiunilor de intrări-ieșiri efectuate și/sau actelor administrative emise în condițiile legii¹. Terenurile cu destinație forestieră prezintă

¹ L. Dogaru, *Timber Tracking Information System, a Necessity in Forest Protection and Sustainability. SUMAL Information System, an Initiative in Romania*, In: Moldovan, L., Gligor, A. (eds) *The 17th International*

următoarele categorii de folosință²: a) terenuri cu păduri; b) terenuri în curs de regenerare; c) terenuri destinate împăduririi: terenuri degradate și terenuri neîmpădurite, stabilite a fi împădurite; d) terenuri care servesc nevoilor de cultură: pepiniere, solare, plantaje și culturi de plante-mamă; e) terenuri care servesc nevoilor de producție silvică: culturi de răchită, pomi de Crăciun, arbori și arbuști ornamentali și fructiferi; f) terenuri cu folosințe specifice administrației silvice: terenuri destinate asigurării hranei vânatului și producerii de furaje; g) terenuri ocupate de construcții și curțile aferente acestora: sedii administrative, cabane, fazanerii, păstrăvării, crescătorii de animale de interes vânătoresc, drumuri și căi ferate forestiere de transport, spații industriale, alte dotări tehnice specifice sectorului forestier; h) linii parcelare, culoare pentru linii electrice, terenuri ocupate temporar, terenuri concesionate din fondul forestier proprietate publică a statului, terenuri afectate de sarcini și/sau litigii, precum și terenuri forestiere din cadrul culoarului de frontieră și fâșiei de protecție a frontierei de stat și cele destinate realizării unor obiective din cadrul Sistemului integrat de securizare a frontierei de stat; i) terenuri pe care sunt amplasate iazuri, terenuri care constituie albiile minore ale pâraielor care nu se încadrează în prevederile art. 3 alin. (1) din Legea apelor nr. 107/1996, cu modificările și completările ulterioare, precum și terenuri neproductive, incluse în amenajamentele silvice³.

Fondul forestier național are în componență și terenurile cu alte destinații care erau incluse în amenajamentele silvice în vigoare la data de 1 ianuarie 1990 și care nu au fost scoase din acesta. Aceste terenuri sunt bunuri de interes național⁴. Sunt considerate *păduri*, în sensul Legii nr. 331/2024 privind Codul Silvic, terenurile din fondul forestier național cu o suprafață de cel puțin 0,5 hectare, acoperite cu arbori care ating o înălțime minimă de 5 metri la maturitate în condiții normale de vegetație. Sunt asimilate pădurilor⁵: a) terenurile încadrate până la data intrării în vigoare a Legii nr. 331/2024 privind Codul Silvic în fondul forestier național ca

Conference Interdisciplinarity in Engineering. Inter-ENG 2023, Lecture Notes in Networks and Systems, vol. 928, Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-54671-6_5, consultat pe 25.02.2025.

² A.I. Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 180; A.I. Dușcă *A few words about forest protection in the twentieth century in our country*, lucrare susținută la ediția a șasea a Conferinței internaționale Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity (GIDNI – 6), organizată de Asociația pentru Cultură, Multimedia și Educație Democratică Alpha, prin Institutul de Studii Multiculturale *Alpha*, în parteneriat cu Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Tîrgu Mureș și Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” al Academiei Romane, în perioada 25-26 mai 2019, la Tîrgu Mureș; A.I. Dușcă, *Câteva cuvinte despre protecția faunei în dreptul intern și internațional*, Lucrare susținută la Conferința internațională biennială Sistemul juridic între stabilitate și reformă, Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept, 1-2 noiembrie 2019.

<https://drept.ucv.ro/noutati/revista-presei/539-„sistemul-juridic,-între-stabilitate-și-reformă”,-la-facultatea-de-drept-a-universității-din-craiova.html>.

³ *Ibidem*.

⁴ A.I. Dușcă, *Generațiile viitoare ca subiect de drept*, Revista *Dreptul* nr. 9/2020, p. 64-86; A.B. Ilie, *Dreptul mediului*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 168.

⁵ M. Duțu, *Dreptul mediului și al climei Vol 1: Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2022, p. 50.

păduri ori ca perdele forestiere de protecție, chiar dacă nu îndeplinesc criteriul de suprafață definit în art. 2 alin. (1) din aceasta; b) terenurile încadrate în fondul forestier național până la data intrării în vigoare a prezentei legi pe care sunt instalate jnepenișurile, chiar dacă nu îndeplinesc criteriul de înălțime minimă definit în art. 2 alin. (1) din Legea nr. 331/2024 privind Codul Silvic. Potrivit art. 2 alin. (3) din actul normativ menționat anterior, este interzisă includerea în intravilan a pădurilor⁶.

Lipsa unei mențiuni exprese a pădurilor înființate după 1990 riscă să lase în afara protecției juridice zone importante de vegetație forestieră rezultate din programe de împădurire, reîmpădurire naturală sau regenerare spontană. Aceste suprafețe, deși contribuie efectiv la menținerea echilibrului ecologic și la îndeplinirea obiectivelor de refacere a capitalului natural, pot fi excluse de la aplicarea regimului silvic strict, ceea ce le expune riscului de conversie necontrolată și exploatare abuzivă. În lipsa unei reglementări explicite, acestea rămân într-un vid normativ, neintegrate în baza de date națională și, implicit, în mecanismele de monitorizare și protecție instituțională. Prin urmare, propunem *de lege ferenda*, completarea alin. (2) al art. 1 cu o formulare care să includă expres, pe lângă terenurile cuprinse în amenajamentele silvice în vigoare la 1 ianuarie 1990, și terenurile împădurite sau regenerate natural după această dată, cu condiția ca ele să fie înscrise în Registrul Forestier Național (RFN) ori în evidențele amenajamentelor silvice, ulterior recepției tehnico-administrative efectuate potrivit legii. În plus, propunem instituirea unei obligații legale pentru proprietari de a solicita înscrierea terenurilor respective în RFN într-un termen de 12 luni de la recepția lucrărilor, nerespectarea acestei obligații urmând a fi sancționată corespunzător.

Structuri de administrare a terenurilor din fondul forestier național

Administrarea sau, după caz, prestarea serviciilor silvice pentru terenurile din fondul forestier național se realizează prin ocoale silvice autorizate, care sunt de două tipuri:⁷ a) ocoale silvice de stat, înființate de: (i) Regia Națională a Pădurilor-Romsilva; (ii) Regia Autonomă *Administrația Patrimoniului Protocolului de Stat*; (iii) Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Silvicultură *Marin Drăcea*, prin stațiuni și baze experimentale asimilate ocoalelor silvice de stat; (iv) instituții de învățământ de stat cu profil silvic, prin baze experimentale și didactice, asimilate ocoalelor silvice de stat; b) ocoale silvice de regim, care sunt înființate, în condițiile

⁶ A.I. Dușcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, Revista *Dreptul* nr. 10/2020, p. 37-60.

⁷ A.B. Ilie, *Dreptul la un mediu sănătos – între un drept fundamental al omului și o politică de formă fără substanță*, Revista de Științe Politice nr. 52/2016, p. 14-24; A. I. Dușcă, C. Popa Nistorescu, *Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos*, Revista de Științe Juridice nr. 31/2004, Ed. Themis, Craiova, p. 56-63; E.G. Olteanu, *The extrapatrimonial rights of the person from the perspective of the new Romanian Civil Code*, Conferința Dny práva – 2012 – Days of Law, Masaryk University, Conference proceedings on line <http://www.dnyprava.cz/dokumenty/19245>, p. 128-130.

prevăzute de Noul Cod Silvic, de proprietarii de terenuri din fondul forestier național prevăzuți la art. 7 alin. (1) lit. c)-e) din același act normativ ori de asociații de proprietari constituite de către acestea⁸.

Ocoalele silvice prevăzute la art. 12 alin. (1) din Noul Cod Silvic sunt de interes public și pot administra sau pot asigura servicii silvice, după caz, și pentru alte terenuri din fondul forestier național. Ocoalele silvice se autorizează prin înscrierea în Registrul național al administratorilor de păduri și al ocoalelor silvice⁹. Stațiunile și bazele experimentale prevăzute în art. 12 alin. (1) lit. a) pct. (iii) și bazele experimentale și didactice prevăzute în art. 12 alin. (1) lit. a) pct. (iv) se autorizează prin excepție de la condițiile minime de suprafață privind constituirea unui ocol silvic prevăzute în anexa nr. 1 la Legea nr. 331/2024 privind Codul Silvic¹⁰.

Regimul juridic al fondului forestier național

Fondul forestier național este guvernat de regimul silvic. În arboretele din fondul forestier național, amplasate în interiorul obiectivelor militare, în zona fâșiei de frontieră, în albiile majore ale cursurilor de apă înscrise în sistemul integrat de cadastru și carte funciară și/sau ale celor cu debit permanent, precum și în zonele limitrofe căilor de comunicație, măsurile de gestionare sunt luate în concordanță cu scopurile urmărite de entitățile care dețin aceste obiective¹¹. În suprafețele din fondul forestier național al căror proprietar nu poate fi identificat și pentru care se asigură serviciile silvice, măsurile de gestionare constau în extragerea produselor accidentale și a celor extraordinare, iar sumele rezultate din valorificarea acestora de către ocolul silvic, după deducerea cheltuielilor efectuate, se depun în fondul de conservare și regenerare a pădurilor, evidențiat separat prin actele de constatare prevăzute la art. 31 alin. (3) și (6) din Noul Cod silvic¹².

Respectarea regimului silvic este obligatorie pentru toți proprietarii și deținătorii terenurilor din fondul forestier național. Proprietarii terenurilor din fondul forestier național cu o suprafață de peste 10 hectare au, pe lângă celelalte obligații prevăzute în mod expres în Legea nr. 331/2024 privind Codul silvic, și

⁸ *Ibidem*.

⁹ A.I. Dușcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 136.

¹⁰ A.I. Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2021, p. 279; A.I. Dușcă, S. Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301.

¹¹ A.I. Dușcă, *Les changements climatiques. Postulat ou thème plein de controverses?*, Les impliqués, Paris, 2024, p. 125; A.I. Dușcă, Șt.C. Raicea, *Mass-media și schimbările climatice | Mass Media and Climate Change*, Arhivele Olteniei, Ed. Academiei Române, nr. 38/2024, p. 149.

¹² A.I. Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 181; A.I. Dușcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile, ed. a III-a revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, 2021, p. 287.

următoarele obligații¹³: a) să asigure elaborarea și să respecte prevederile amenajamentelor silvice; b) să asigure administrarea sau serviciile silvice, în condițiile prezentei legi; c) să asigure integritatea fondului forestier național; d) să execute lucrările de regenerare a pădurii; e) să asigure monitorizarea anuală a regenerărilor; f) să execute lucrările de îngrijire și conducere a arboretelor; g) să execute lucrările necesare pentru prevenirea și combaterea bolilor și dăunătorilor pădurilor; h) să aplice măsurile de prevenire și stingere a incendiilor; i) să exploateze lemnul numai după evaluarea acestuia, autorizarea parchetelor și eliberarea documentelor specifice de către personalul abilitat; j) să asigure întreținerea și repararea drumurilor forestiere pe care le au în proprietate; k) să aibă delimitat prin semne de hotar limitele proprietății, în conformitate cu actele de proprietate pentru imobilele neînscrise în sistemul integrat de cadastru și carte funciară sau cu limitele imobilelor existente în sistemul integrat de cadastru și carte funciară pentru imobilele înscrise, și să le mențină în stare corespunzătoare¹⁴. În cazul încheierii unui contract de administrare cu un ocol silvic, obligațiile prevăzute în art. 23 alin. (2) din Noul Cod silvic aparțin ocolului silvic, cu excepția celor prevăzute în art. 23 alin. (2) lit. k)¹⁵.

Administrarea fondului forestier național și prestarea serviciilor silvice. Noțiuni generale

Proprietarii de terenuri ce aparțin fondului forestier național, alții decât statul, sunt obligați să încheie contracte cu ocoale silvice, cu respectarea principiului teritorialității. Contractele se clasifică după cum urmează: a) contracte de pază și servicii silvice minimale; b) contracte de prestări servicii silvice tehnice; c) contracte de administrare¹⁶. Încheierea contractului de pază și servicii silvice minimale prevăzut în art. 26 alin. (1) lit. a) cu un ocol silvic este obligatorie pentru toți proprietarii de terenuri din fondul forestier național, alții decât statul, și reprezintă un act de conservare, în sensul prevederilor art. 640 din Legea nr. 287/2009

¹³ D. Dănișor, A.I. Dușcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2018, p. 475-483, <https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf>, consultat pe 26.02.2025; A.I. Dușcă, R. Bischin, *Câteva cuvinte despre protecția faunei în dreptul intern și internațional*, Revista de Științe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286; A.I. Dușcă, Ș.C. Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, p. 72.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A.B. Ilie, *Dreptul mediului*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 309; D. Dănișor, *Méthodologie juridique. Ethique et intégrité académique*, Ed. Simbol, Craiova, 2020, p. 87; L. Săuleanu, *Principiile salvagărdării societăților și superiorității interesului social*, Revista de Științe Juridice, vol. 32, nr. 1/2018, p. 88-99.

¹⁶ M. Duțu, *Infrațiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, p. 157-171; M. Duțu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 121; R. Răducanu, *Drept penal transfrontalier*, Ed. Sitech, Craiova, 2018, p. 89; R. Răducanu, *Drept penal. Partea specială. Vol. I. Infrațiuni contra persoanei și patrimoniului*, Universul Juridic, București, 2016, p. 112.

privind Codul civil, republicată, cu modificările și completările ulterioare¹⁷. Administrarea sau, după caz, asigurarea serviciilor silvice tehnice prin contract, indiferent de forma de proprietate, este obligatorie pentru exercitarea drepturilor prevăzute la art. 25 alin. (2)¹⁸. Asigurarea serviciilor silvice tehnice în baza unui contract include și obligația ocolului silvic prestator de servicii de înscriere a proprietății în sistemul informațional integrat pentru păduri, precum și de ținere a evidențelor și documentațiilor specificate în sistemele de monitorizare¹⁹.

Contractul de pază și servicii silvice minimale are următoarele obiective²⁰: a) asigurarea pazei și integrității terenurilor din fondul forestier național ce face obiectul contractului; b) efectuarea lucrărilor necesare pentru depistarea, prevenirea și combaterea bolilor și dăunătorilor pădurilor; c) asigurarea măsurilor de prevenire și stingere a incendiilor²¹. Pentru terenurile forestiere în suprafață de maximum 30 hectare inclusiv, contractul de servicii silvice poate fi încheiat de proprietari, succesorul în drepturi sau oricare dintre coproprietari, cu sau fără acordul celorlalți coproprietari²². Propunem cu titlu de *lege ferenda* modificarea art. 27 alin. (2) din noul Cod silvic, în așa fel încât încheierea contractului de servicii silvice să poată fi realizată fără acordul celorlalți coproprietari doar în situația în care aceștia se află în imposibilitate de a-și exprima acordul, fără ca durata unui contract încheiat în acest mod să depășească 1 an, termen la împlinirea căruia, pentru continuarea executării contractului, să fie necesară autorizarea instanței civile competente material și teritorial să soluționeze litigiile cu privire la terenul respectiv. Persoanele înscrise în Registrul agricol național pot încheia contract de pază și servicii silvice minimale cu ocolul silvic nominalizat, pentru terenurile forestiere în suprafață de maximum 30 hectare inclusiv, până la finalizarea procedurii succesorale, chiar dacă aceasta nu a fost începută²³. Contractul se încheie după efectuarea controlului de fond de către ocolul silvic nominalizat, în prezența titularului contractului, iar acesta beneficiază de drepturile prevăzute la art. 25 alin. (1) lit. a)-c)²⁴.

¹⁷ A.I. Dușcă, *Les changements climatiques. Postulat ou thème plein de controverses?*, Les impliqués, Paris, 2024, p. 127; S. Cercel, I. Călinescu, M.S. Ticu, D.M. Dogaru, *Drept civil. Partea generală*, Universitaria, Craiova, 2016, p. 77; D. Ghiță, *Executarea obligațiilor prin mijloace indirecte*, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 134; V. Găină, A.M. Găină, *Reprezentarea societății comerciale și actele juridice încheiate de administratori*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2017, p. 21-26.

¹⁸ S. Cercel, I. Călinescu, M.S. Ticu, D.M. Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2016, p. 124.

¹⁹ D. Dănișor, *Les termes d'appartenance juridique exclusive dans le Nouveau Code civil*, Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane C.S. Nicolăescu-Plopșor, nr. XVI/2015, p. 185-192, <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=615904>, consultat pe 27.02.2025.

²⁰ M. Istrătoaie, *Considerații privind capacitatea persoanei fizice de a încheia diferite contracte speciale*, Revista Română de Drept Privat nr. 1/2024, p. 141-171.

²¹ *Ibidem*.

²² M.M. Duțu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acțiunii internaționale a Uniunii Europene privind protecția mediului și combaterea schimbării climatice*, Revista de Studii și Cercetări Juridice, vol. 68, nr. 3/2023, p. 101-138.

²³ M.M. Soreață, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. C.H. Beck, București, 2022, p. 115.

²⁴ D. Dănișor, *Imaginea animalului în drept*, Revista de Științe Juridice, vol. 31, nr. 1/2017, p. 165-174; A.I. Dușcă, *Discuții relative la calitatea de subiect de drept a animalelor*, *Dreptul* nr. 3/2021, p. 83.

Contractul de prestări de servicii silvice tehnice pentru terenurile din fondul forestier național include, adițional obiectivelor prevăzute la art. 27 alin. (1) din Codul silvic, și următoarele scopuri²⁵: a) asigurarea obligațiilor de respectare a regimului silvic; b) evidența serviciilor de silvomediu și a compensațiilor; c) elaborarea documentației aferente lucrărilor silvotehnice și a celei solicitate pentru acordarea de compensații; d) asigurarea trasabilității lemnului destinat comercializării; e) identificarea potențialilor beneficiari direcți ai serviciilor ecosistemice furnizate de păduri²⁶. Obiectul contractului îl reprezintă paza și serviciile silvice minimale, respectarea regimului silvic prevăzut în art. 28 alin. (1) lit. a) și a oricăruia dintre serviciile silvice tehnice prevăzute în art. 28 alin. (1) lit. b)-e), conform acordului părților și în condițiile Codului silvic²⁷.

Reglementarea actuală a art. 26 din Codul silvic impune proprietarilor de păduri, alții decât statul, obligația de a încheia contracte cu ocoalele silvice competente teritorial, însă nu prevede un cadru unitar privind conținutul acestor contracte, criteriile de performanță sau obligațiile reciproce ale părților. Lipsa unor modele contractuale standardizate a condus la apariția unor discrepante majore între contracte, la inserarea unor clauze dezechilibrate și la dificultăți în monitorizarea calității serviciilor silvice. În lipsa transparenței, proprietarii se află adesea într-o poziție de vulnerabilitate față de ocoale, iar controlul public asupra modului de gestionare a fondului forestier național este diminuat. Această situație afectează integritatea și eficiența administrării pădurilor, necesitând o intervenție legislativă menită să introducă standarde clare de transparență, echitate contractuală și responsabilitate instituțională.

Prin urmare, propunem *de lege ferenda* completarea art. 26 din Codul silvic prin instituirea obligației ca Autoritatea publică centrală pentru silvicultură să aprobe, prin ordin, modele standardizate de contracte pentru fiecare tip de servicii silvice (pază, prestări tehnice și administrare), care să includă clauze minimale obligatorii privind durata, obligațiile părților, mecanismele de verificare a lucrărilor, indicatorii de performanță și măsurile de prevenire a conflictelor de interese. Totodată, se propune ca niciun contract să nu poată conține clauze contrare modelului aprobat, iar eventualele clauze suplimentare să fie motivate printr-un studiu privind impactul asupra patrimoniului forestier. În completare, ocoalele silvice ar avea obligația de a publica anual rapoarte sintetice privind activitățile desfășurate și plățile efectuate către proprietari, pe un portal public gestionat de

²⁵ A.I. Dușcă, R. Bischin, *Câteva cuvinte despre protecția faunei în dreptul intern și internațional*, Revista de Științe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286; A.I. Dușcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Științe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163; A.I. Dușcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 180.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ A.B. Ilie, *Dreptul mediului*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 364; D. Dănișor, *Statul—metaforă și realitate juridică*, Revista de Drept Public, nr. 2/2018, p. 57-66; A.L. Nicu, *The People's Advocate and The Constitutional Court of Romania – entities involved in the affirmation of freedom and human rights in crisis situations*, Jurnalul Libertății de Conștiință, vol. 11, nr. 1/2023, p. 74-99.

Autoritate. O asemenea reglementare ar asigura un cadru contractual transparent și echitabil, ar întări controlul public asupra gestionării pădurilor și ar contribui la creșterea integrității și profesionalismului în administrarea fondului forestier național.

Administrarea terenurilor din fondul forestier național proprietate a statului. Administrarea/Serviciile silvice pentru terenurile din fondul forestier național ale altor titulari

Fondul forestier proprietate publică și privată a statului se administrează prin Romsilva, care funcționează ca regie autonomă de interes național, aflată sub autoritatea statului, prin Ministerul Mediului. În termen de maximum 90 de zile de la data intrării în vigoare a Codului Silvic, la propunerea Ministerului Mediului, Guvernul, prin hotărâre, va adopta Regulamentul de organizare și funcționare al Romsilva, care se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I²⁸. Romsilva poate să desfășoare, în fondul forestier național proprietate publică a statului pe care îl administrează, și alte activități suplimentare administrării. Romsilva are dreptul de a utiliza terenuri din fondul forestier național (FFN) proprietate publică a statului pe care le administrează și pentru înființarea de crescătorii de vânat și de complexuri de vânătoare, precum și pentru realizarea de obiective necesare asigurării managementului ariilor naturale protejate pe care le administrează²⁹.

Veniturile Romsilva se constituie din³⁰: a) valorificarea produselor din FFN și din alte activități economice specifice; b) administrarea sau prestarea de servicii silvice pentru terenuri din FFN sau din afara FFN, aparținând altor proprietari decât statul, precum și închirierea de bunuri; c) despăgubiri; d) donații, potrivit Codului Silvic; e) contravaloarea serviciilor ecosistemice asigurate prin menținerea funcțiilor de protecție a pădurilor, care se suportă de către beneficiarii direcți sau indirecti ai serviciilor ecosistemice, care se virează în fondul de ameliorare a fondului funciar cu destinație silvică; f) compensații acordate de la bugetul de stat; g) alocații de la bugetul de stat pentru susținerea activității de administrare a FFN proprietate publică a statului, pentru finanțarea administrării ariilor naturale protejate; h) 20% din chiriile pentru ocupările temporare de terenuri din FFN proprietate publică a statului; i) alte surse, potrivit legii³¹.

²⁸ M.M. Duțu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acțiunii internaționale a Uniunii Europene privind protecția mediului și combaterea schimbării climatice*, Revista de Studii și Cercetări Juridice, vol. 68, nr. 3/2023, p. 101-138.

²⁹ M.M. Duțu-Buzura, *Noi dimensiuni și probleme ale contenciosului climatic*, Revista Universul Juridic nr. 7/2023, p. 6-15; M. Duțu, *Constituționalizarea dreptului mediului în România. Evoluția reglementărilor, contribuția jurisprudenței și reacția doctrinei*, Revista Dreptul nr. 3/2022, p. 80-111.

³⁰ L. Dogaru, *Dreptul mediului. Ediția a II-a revăzută și adăugită*, Ed. Pro Universitaria, București, 2020, p. 180.

³¹ *Ibidem*.

Articolul 32 din Codul silvic consacră atribuțiile Regiei Naționale a Pădurilor – Romsilva în administrarea fondului forestier proprietate publică și privată a statului, însă reglementarea actuală este lacunară în privința principiilor de guvernare, transparență și responsabilitate care trebuie să guverneze această activitate. În lipsa unor dispoziții explicite privind componența organelor de conducere, publicitatea indicatorilor de performanță și auditarea activității, se menține un grad redus de transparență în gestionarea unui patrimoniu natural de interes național. Această situație poate diminua încrederea publicului și a partenerilor instituționali în modul de administrare a pădurilor statului, favorizând percepția unui monopol instituțional și a unei lipse de control extern efectiv. Într-un context european în care administrarea durabilă a pădurilor presupune participare publică, raportare și evaluare periodică independentă, este necesară o intervenție legislativă care să consolideze principiile bunei guvernare în activitatea Romsilva și să sporească responsabilitatea managerială a instituției.

În acest sens, propunem *de lege ferenda* completarea art. 32 din Codul silvic prin introducerea unor dispoziții care să prevadă includerea, în componența Consiliului de administrație al Regiei Romsilva, a cel puțin doi reprezentanți ai societății civile, selectați prin proceduri transparente, și a unui reprezentant al proprietarilor de fonduri forestiere private, desemnat prin mecanisme stabilite prin ordin al Autorității. Totodată, Romsilva ar trebui să aibă obligația de a publica trimestrial indicatori operaționali și financiari – suprafețe gestionate, volume de masă lemnoasă recoltate, venituri, cheltuieli și contracte majore – pe pagina sa web și pe portalul Autorității publice centrale pentru silvicultură. De asemenea, se propune instituirea obligației unui audit extern anual independent, ale cărui rezultate să fie publicate integral, cu excepția informațiilor clasificate, precum și impunerea pentru persoanele din conducerea Regiei a obligației de declarare publică a intereselor financiare și a respectării regulilor de incompatibilitate. Prin aceste modificări, administrarea fondului forestier de stat ar deveni mai transparentă, mai responsabilă și mai aliniată standardelor de guvernare publică europeană, contribuind la creșterea eficienței și credibilității instituționale a Romsilva.

Terenurile din FFN proprietate a statului se administrează și de către: a) RAAPPS, prin ocolul silvic propriu, exclusiv pentru terenurile pe care le are în administrare; b) INCDS, prin stațiunile și bazele experimentale proprii, asimilate ocoalelor silvice de stat, în condițiile prezentei legi; c) instituții de învățământ de stat cu profil silvic, prin bazele experimentale și didactice proprii, exclusiv pentru terenurile pe care le au în administrare³². Pentru terenurile izolate din FFN proprietate publică a statului, paza și serviciile minimale pot fi asigurate și de către ocoalele silvice de regim, pe bază de contract cu Romsilva³³.

³² L. Dogaru, *Dreptul mediului*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. Pro Universitaria, București, 2020, p. 185; A.B. Ilie, *Dreptul mediului*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 154.

³³ A.B. Ilie, *Dreptul mediului*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 145.

Terenurile din fondul forestier național proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale se administrează³⁴: a) prin ocoale silvice de regim proprii, care se pot constitui de către unitățile administrativ-teritoriale care au în proprietate terenuri din FFN sau de asociații ale acestora și care funcționează ca regii autonome de interes local; b) pe bază de contracte cu ocoale silvice de stat sau cu alte ocoale silvice de regim care funcționează ca regii autonome de interes local³⁵. Pentru terenurile din fondul forestier național proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale, serviciile silvice tehnice se pot realiza de³⁶: a) ocoale silvice de regim înființate de către asociații între unități administrativ-teritoriale și/sau persoane fizice și/sau persoane juridice care funcționează ca asociații în baza O.G. nr. 26/2000, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 246/2005, cu modificările și completările ulterioare, sau ca societăți reglementate de Legea societăților nr. 31/1990, republicată, cu modificările și completările ulterioare; b) alte ocoale silvice de regim³⁷. Ocoalele silvice de regim care funcționează ca regii autonome de interes local sunt exceptate de la aplicarea prevederilor O.U.G. nr. 109/2011 privind guvernarea corporativă a întreprinderilor publice, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 111/2016, cu modificările și completările ulterioare, precum și de la aplicarea prevederilor actelor normative subsecvente acestora³⁸.

Integritatea fondului forestier național

Dreptul de proprietate publică și privată a statului asupra imobilelor din fondul forestier național se intabulează în sistemul integrat de cadastru și carte funciară la cererea administratorilor terenurilor proprietate publică a statului, astfel cum sunt prevăzuți la art. 12 alin. (1), în baza actelor de proprietate și a documentației cadastrale³⁹. Prin excepție de la prevederile art. 36 alin. (1) din noul Cod silvic, în lipsa actelor de proprietate, dovada proprietății statului asupra terenurilor din fondul forestier național proprietate publică și privată a statului se face cu amenajamentele silvice în vigoare⁴⁰. Înscriserea provizorie a terenurilor prevăzute în

³⁴ A.I. Dușcă, *Dreptul mediului*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 166.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ L. Dogaru, A.D. Dogaru, *The rights of nature. A new paradigm*, Curentul Juridic, nr. 2/2022, p. 70-81.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ A.L. Nicu, *Considerații privind reglementarea prin norme de drept administrativ în scopul protejării valorilor umane în România*, Jurnalul Libertății de Conștiință, vol. 10, nr. 3/2022, p. 455-475.

³⁹ S. Cercel, I. Călinescu, M.S. Ticu, D.M. Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2016, p. 134; I.O. Călinescu, *Proprietate publică. Dobândirea dreptului de proprietate publică. Prezumție de proprietate. Inventarierea bunurilor proprietate publică*, Revista Română de Drept Privat nr. 3/2024, p. 39-46.

⁴⁰ M. Duțu, *Impactul schimbărilor climatice asupra drepturilor omului. Spre un drept uman fundamental la o climă stabilă*, Revista Dreptul, nr. 4/2021, p. 107-134; D. Dănișor, *Interpretarea Codului civil. Perspectivă jurilingvistică*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 124.

art. 36 alin. (2) se efectuează conform procedurii stabilite prin ordin al președintelui Agenției Naționale de Cadastru și Publicitate Imobiliară. Coordonatele punctelor de pe limita imobilelor respective vor fi determinate, în sistem Stereografic 1970, prin vectorizare, la nivel de unitate administrativ-teritorială⁴¹. Justificarea înscrierii provizorii pentru situațiile prevăzute în art. 36 alin. (3) se face în baza amenajamentului silvic valabil actualizat al fondului forestier național proprietate publică a statului, care confirmă suprafața și identitatea dintre imobilul din documentația cadastrală și cel evidențiat în amenajamentul silvic actualizat⁴².

Ocupațiile și litigiile cu privire la terenurile forestiere înscrise în amenajamentele silvice se soluționează pe cale amiabilă sau judiciară. În termen de maximum 5 ani de la data intrării în vigoare a Codului Silvic, administratorii terenurilor din FFN proprietate publică au obligația de a demara procedurile judiciare pentru soluționarea ocupațiilor⁴³. Administratorii terenurilor din FFN proprietate publică sunt scutiți de taxele judiciare de timbru pentru demersurile judiciare prevăzute în art. 37 alin. (1). Ocuparea temporară a terenurilor din FFN este permisă numai pe o perioadă determinată, în scopul⁴⁴: a) realizării/extinderii/modernizării/dezafectării obiectivelor/ lucrărilor prevăzute la art. 40 alin. (1) lit. a), declarate de utilitate publică de interes național, județean sau local, care vizează proiectele de infrastructură de transport, utilitățile, sursele și rețele de apă și de canalizare, inclusiv ape minerale, sursele și rețele de energie din resurse convenționale sau regenerabile, rețelele și sistemele de comunicații sau rețelele de gaze naturale; b) explorării următoarelor resurse minerale: cărbuni, roci utile, agregate minerale, minereuri; explorării, exploatarei și transportului resurselor de petrol și gaze naturale, precum și instalării, reparării, întreținerii, dezafectării rețelelor de transport sau distribuție de petrol, gaze naturale sau energie electrică; c) realizării/extinderii/modernizării/dezafectării de surse și rețele de apă și de canalizare, inclusiv ape minerale, surse și rețele de energie din resurse convenționale sau regenerabile, rețele și sisteme de comunicații, parcuri recreative, parcuri tematice și/sau educaționale⁴⁵.

Deși art. 19 din Codul silvic reglementează cadrul general al Inventarului Forestier Național (IFN), instrument esențial pentru evaluarea resurselor forestiere și monitorizarea dinamicii acestora, actuala formulare nu oferă suficiente garanții privind independența metodologică, protecția datelor științifice sensibile și

⁴¹ S. Cerceș, I. Călinescu, M.S. Ticu, D.M. Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Universitaria, Craiova, 2016, p. 140.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ A.I. Dușcă, *Dreptul mediului*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 156; A.I. Dușcă, *Generațiile viitoare ca subiect de drept*, *Dreptul*, 09/2020, p. 64-86; A.I. Dușcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, *Revista Dreptul* nr. 10/2020, p. 37-60.

⁴⁴ A.I. Dușcă, *Dreptul mediului*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 159; D. Dănișor, A.I. Dușcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2018, p. 475-483, <https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf>, consultat pe 28.02.2025.

⁴⁵ *Ibidem*.

integrarea IFN în mecanismele operative de control împotriva tăierilor ilegale. În practică, rezultatele IFN sunt publicate sub formă de sinteză, însă lipsa unei interconectări instituționale între IFN, sistemele de monitorizare silvică și structurile de control face ca potențialul său informativ să fie subutilizat. Totodată, accesul necontrolat la datele detaliate privind amplasamentele punctelor de măsurare poate conduce la vulnerabilități, întrucât aceste informații ar putea fi folosite în scopuri abuzive, afectând integritatea cercetărilor și chiar facilitând activități ilegale. În lipsa unor reglementări clare privind protecția datelor, auditarea metodologiei și finanțarea pe termen lung a IFN, se perpetuează riscul unei gestiuni fragmentare și reactive, în locul unei guvernante bazate pe date și analize științifice independente.

Pentru a corecta aceste deficiențe, propunem *de lege ferenda* completarea art. 19 din Codul silvic prin introducerea unor alineate noi care să prevadă că datele detaliate colectate în cadrul IFN sunt proprietate publică, dar accesul la seturile de date neprocesate, incluzând coordonatele exacte ale parcelelor experimentale, se realizează controlat, exclusiv pentru instituțiile de cercetare acreditate, în baza unei cereri motivate și a unui protocol de utilizare. De asemenea, se propune interconectarea IFN cu sistemele naționale de monitorizare a sectorului silvic și cu bazele de date ale Gărzii Forestiere, astfel încât discrepanțele semnificative dintre volumele raportate și cele estimate de IFN să declanșeze automat verificări tematice. În plus, Autoritatea publică centrală pentru silvicultură ar trebui să asigure finanțarea multianuală a IFN și să instituie un comitet independent de experți, cu rol de audit științific periodic asupra metodologiei și rezultatelor inventarului. O asemenea reformă ar consolida statutul IFN ca instrument strategic de cunoaștere și control, ar spori transparența și acuratețea datelor forestiere și ar transforma inventarul dintr-un simplu instrument statistic într-un pilon fundamental al politicilor publice de mediu și silvicultură durabilă.

Scoaterea terenurilor din fondul forestier național și includerea terenurilor în fondul forestier național. Scoaterea definitivă din fondul forestier național cu compensare

Este interzisă reducerea suprafeței fondului forestier național, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 40 din Codul silvic în care scoaterea definitivă este permisă fără compensare cu terenuri. Orice act contrar este nul de drept⁴⁶. Modificarea limitelor și/sau a suprafeței fondului forestier național se poate face⁴⁷: a) în

⁴⁶ A.I. Dușcă, *Dreptul mediului*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 170; L. Dogaru, *The Main Goals of the Fourth Industrial Revolution. Renewable Energy Perspectives*, 13th International Conference Interdisciplinarity in Engineering (INTER-ENG 2019), p. 397-401, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351978920309367>, consultat pe 07.02.2025.

⁴⁷ A.I. Dușcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Științe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64; A.I. Dușcă, *Discuții relative la calitatea de subiect de drept a animalelor*, Revista *Dreptul*, nr. 3/2021, p. 82-103; A.I. Dușcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230.

baza aprobărilor de scoatere definitivă din fondul forestier național; b) în urma corectării limitelor terenurilor pe hotarele materializate în teren de administratorul/proprietarul acestuia; c) în urma modificării cursurilor de apă prin procese naturale de eroziune sau depunere; d) în urma determinării cu precizie mai ridicată a suprafețelor; e) în urma corectării unor amplasamente și suprafețe încadrate eronat ca terenuri din fondul forestier național pentru care proprietarul/administratorul deține documente legale sau are justificări dovedite cu măsurători⁴⁸. Aplicarea prevederilor art. 39 alin. (2) se face în baza unei metodologii aprobate prin ordin al ministrului Mediului în termen de 18 luni de la intrarea în vigoare a Codului Silvic. Scoaterea definitivă a terenurilor din fondul forestier național este permisă numai pentru realizarea obiectivelor prevăzute la art. 40 și 41. Orice act contrar este lovit de nulitate absolută⁴⁹.

Prin excepție de la prevederile art. 39, este permisă reducerea suprafeței fondului forestier național prin scoaterea definitivă a unor terenuri⁵⁰: a) necesare realizării/extinderii obiectivelor/lucrărilor declarate de utilitate publică, de interes național, județean sau local, în condițiile legii, la solicitarea beneficiarului/expropriatorului/reprezentantului expropriatorului; b) necesare amplasării/extinderii componentelor rețelei naționale de supraveghere meteorologică și necesare amplasării/extinderii infrastructurii de telecomunicații speciale, la solicitarea Administrației Naționale de Meteorologie, respectiv a Serviciului de Telecomunicații Speciale; c) necesare amplasării sau a terenurilor pe care sunt amplasate capacități de producție și/sau servicii pentru apărare de interes strategic pentru securitatea națională, la solicitarea entității beneficiare; d) necesare realizării unor obiective din cadrul Sistemului integrat de securizare a frontierei de stat, precum și pentru lucrările de investiții, modernizare și extindere a obiectivelor din domeniul ordinii și siguranței publice, la solicitarea Ministerului Afacerilor Interne; e) necesare lucrărilor de investiții, modernizare și extindere a obiectivelor cu caracter militar din domeniul apărării naționale, la solicitarea ministerului de resort⁵¹; f) necesare lucrărilor miniere declarate de interes național și de utilitate publică de exploatare a zăcămintelor de lignit, executate pe terenurile forestiere achiziționate de operatorul economic cu capital integral sau majoritar de stat în condițiile prevăzute în art. 6 lit. a) din Legea minelor nr. 85/2003, cu modificările și completările ulterioare, care nu fac parte din coridorul de expropriere al unei lucrări miniere declarate de interes național și de utilitate publică de exploatare a zăcămintelor de lignit, dar

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ L. Dogaru, A.D. Dogaru, *The rights of nature. A new paradigm*, Curentul Juridic nr. 2/2022, p. 70-81.

⁵⁰ L. Dogaru, *Dreptul mediului. Ediția a II-a revăzută și adăugită*, Ed. Pro Universitaria, București, 2020, p. 173; S. Cercel, I. Călinescu, M.S. Ticu, D.M. Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2016, p. 180.

⁵¹ *Ibidem*.

care se regăsesc pe amplasamentul lucrării în cauză și sunt necesare realizării lucrărilor miniere⁵².

Potrivit art. 41 alin. (1) din Codul silvic, prin excepție de la prevederile art. 39, pot fi scoase definitiv din FFN, cu condiția compensării acestora cu alte terenuri și a plății anticipate a sumelor prevăzute la art. 45 alin. (1) lit. a) și c)-e), fără reducerea suprafeței de teren, numai terenurile necesare realizării sau extinderii următoarelor categorii de lucrări și obiective⁵³:

a) exploatarea resurselor minerale prevăzute la art. 2 alin. (1) din Legea nr. 85/2003, cu modificările și completările ulterioare. Beneficiarul scoaterii definitive a terenurilor din FFN, inclusiv pentru terenurile din FFN prevăzute la alin. (4), este persoana care deține permis/licență pentru exploatarea resurselor minerale sau proprietarul, în baza unui contract de asociere încheiat cu persoana care deține permis/licență pentru exploatarea resurselor minerale aferente proprietății respective; b) obiective turistice, de agrement, inclusiv structuri de primire turistice, lăcașe de cult, obiective sportive, medicale, precum și obiective sociale realizate numai de furnizorii de servicii sociale; pentru teritoriul administrativ în zonele de interes economic al Rezervației Biosferei „Delta Dunării” se pot realiza pontoane de acostare pentru ambarcațiuni cu scop turistic și de agrement și de aprovizionare cu alimente și combustibil⁵⁴.

Provocări și perspective în consolidarea protecției vegetației forestiere din afara Fondului Forestier Național

Reglementarea actuală a art. 67 alin. (1) din Codul silvic se limitează la a preciza că arborii izolați, perdelele forestiere, aliniamentele de arbori și vegetația forestieră situată în afara Fondului Forestier Național (FFN) nu fac parte din acesta și se administrează de către proprietari, potrivit dispozițiilor legale în vigoare. Această formulare are, însă, un caracter strict declarativ și nu instituie standardele minime de protecție sau obligațiile de întreținere necesare pentru conservarea acestor elemente de vegetație, care joacă un rol esențial în menținerea biodiversității, protejarea solului și atenuarea efectelor schimbărilor climatice. În lipsa unui regim juridic special, arborii izolați și perdelele forestiere de protecție sunt adesea supuși tăierilor necontrolate, iar dispariția lor cumulată produce efecte ecologice negative asupra peisajului rural și urban. Prin urmare, se impune o intervenție legislativă care să depășească simpla mențiune a apartenenței acestor suprafețe în

⁵² L. Dogaru, *Green Economy and Green Growth – Opportunities for Sustainable Development*, Proceedings of The 14th International Conference on Interdisciplinarity in Engineering, Târgu-Mureș, 8–9 October 2020,

<https://doi.org/10.3390/proceedings2020063070>, consultat pe 03.03.2025; L. Dogaru, *Objectification of civil liability for ecological damage. Sectorial aspects*, Curentul Juridic, nr. 2/2020, p. 91-103.

⁵³ A.I. Dușcă, *Dreptul mediului*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 180.

⁵⁴ *Ibidem*.

afara FFN și să le asigure o protecție efectivă, coerentă și predictibilă, în acord cu politicile naționale de mediu și climă.

În acest scop, propunem *de lege ferenda* modificarea art. 67 alin. (1) în sensul instituirii unui regim special de protecție și gestionare durabilă pentru arborii izolați, perdelele forestiere, aliniamentele de arbori și vegetația forestieră situată în afara FFN. Conform noii redactări, proprietarii acestor elemente de vegetație ar urma să aibă obligația de a asigura întreținerea, conservarea și protejarea lor, în condițiile stabilite prin norme tehnice silvice aprobate prin hotărâre a Guvernului. Prin această completare, se creează un cadru normativ unitar de protecție pentru vegetația forestieră aflată în afara fondului forestier propriu-zis, încurajând gestionarea responsabilă a arborilor cu valoare ecologică, peisagistică și socială, precum și integrarea acestora în rețelele verzi naționale și locale.

În forma sa actuală, art. 68 alin. (2) din Codul silvic prevede că pentru vegetația forestieră situată în afara Fondului Forestier Național (FFN) nu se aplică regimul silvic, fără a institui, însă, o obligație de evidență sau de monitorizare a acestor suprafețe. Această omisiune legislativă are consecințe semnificative, întrucât face imposibilă evaluarea reală a resurselor forestiere la nivel național și împiedică autoritățile să includă aceste zone în strategiile de planificare ecologică și de combatere a schimbărilor climatice. Lipsa unei baze de date coerente generează o lacună informațională care afectează atât elaborarea politicilor publice, cât și capacitatea de intervenție în caz de calamități, incendii sau degradări ale vegetației. În absența unei evidențe minime, vegetația forestieră din afara FFN rămâne un segment *invizibil* al patrimoniului natural, lipsit de protecție administrativă și de măsuri de conservare eficiente.

Pentru remedierea acestei situații, propunem *de lege ferenda* modificarea art. 68 alin. (2), în sensul introducerii obligației proprietarilor de a declara suprafețele și elementele de vegetație forestieră situate în afara FFN la autoritatea silvică competentă teritorial, în vederea înscrierii acestora într-un registru special de evidență și monitorizare. Un astfel de registru ar permite centralizarea datelor privind vegetația forestieră la nivel național, facilitând evaluarea resurselor verzi, planificarea rețelelor ecologice și intervențiile rapide în situații de urgență. Prin instituirea acestei obligații, se asigură o vizibilitate administrativă și juridică sporită a acestor forme de vegetație, integrându-le în circuitul politicilor de mediu și în sistemul de protecție al patrimoniului natural, fără a le supune regimului silvic propriu-zis.

Reglementarea actuală a art. 69 din Codul silvic prevede doar posibilitatea ca autoritățile administrației publice locale să sprijine acțiunile de întreținere și protecție a vegetației forestiere din afara Fondului Forestier Național (FFN), fără a institui, însă, mecanisme concrete de stimulare a proprietarilor care conservă sau dezvoltă asemenea suprafețe. În absența unor beneficii economice sau fiscale, proprietarii nu sunt motivați să întrețină perdelele forestiere, aliniamentele de arbori ori vegetația protectoare de pe terenurile agricole, ceea ce conduce treptat la

degradarea acestora. Această lipsă de stimulente a contribuit la dispariția treptată a elementelor de vegetație forestieră dispersată, cu efecte negative asupra stabilității solului, microclimatului local și biodiversității. Din perspectiva politicilor publice, neintervenția statului în sprijinirea acestor forme de vegetație afectează capacitatea de adaptare la schimbările climatice și coerența rețelelor ecologice din mediul rural și urban.

Pentru a încuraja conservarea și extinderea vegetației forestiere din afara FFN, propunem *de lege ferenda* modificarea art. 69 prin introducerea unor dispoziții care să permită acordarea de facilități fiscale, subvenții sau plăți compensatorii proprietarilor care întrețin și protejează aceste suprafețe. Totodată, Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor ar urma să elaboreze programe de finanțare dedicate reabilitării și extinderii perdelelor forestiere și aliniamentelor de arbori, în colaborare cu autoritățile locale. Această abordare combină instrumentele financiare cu cele de reglementare, stimulând implicarea voluntară a proprietarilor și contribuind la crearea unui cadru durabil de sprijin pentru vegetația forestieră din afara fondului silvic propriu-zis. Prin instituirea acestor măsuri, se consolidează rolul preventiv și ecologic al acestor formațiuni vegetale, și se transpun în legislația națională principiile europene privind stimularea serviciilor ecosistemice furnizate de păduri și zonele verzi.

Reglementarea actuală privind tăierile ilegale din afara Fondului Forestier Național, prevăzută la art. 70 alin. (1) din Codul silvic, este formulată vag și nu definește clar sancțiunile aplicabile. Această lipsă de precizie determină dificultăți în aplicarea practică a legii și diminuează eficiența măsurilor de protecție a vegetației forestiere, cu impact negativ asupra conservării ecosistemelor. În consecință, se impune stabilirea unui cadru sancționator concret și introducerea obligației de replantare, pentru a asigura prevenția și responsabilizarea efectivă a celor care comit astfel de fapte.

Propunem *de lege ferenda* modificarea art. 70 alin. (1) din Codul silvic, astfel încât tăierea, scoaterea din rădăcini sau distrugerea oricărei forme de vegetație forestieră din afara Fondului Forestier Național fără drept să constituie contravenție sau infracțiune, după caz, și să se sancționeze potrivit legii, cu amenzi cuprinse între 5.000 și 30.000 lei sau cu închisoare de la 6 luni la 3 ani, în funcție de gravitatea faptei. Autoritatea silvică competentă să poată stabili, suplimentar, obligația replantării vegetației afectate. Această formulare clarifică responsabilitățile legale și instituie un mecanism eficient de protecție a patrimoniului forestier, armonizând prevenția cu sancțiunea proporțională și contribuind la conservarea durabilă a mediului.

Concluzie

Evoluția cadrului politico-instituțional al dezvoltării Fondului Forestier Național (FFN) și a vegetației forestiere din afara acestuia reflectă o preocupare constantă

pentru administrarea durabilă a resurselor forestiere și protejarea patrimoniului natural al României. Noul Cod silvic introduce măsuri menite să consolideze gestionarea eficientă a pădurilor, atât prin reglementarea clară a structurilor de administrare, cât și prin impunerea unor obligații stricte proprietarilor de terenuri forestiere. De asemenea, integrarea terenurilor cu vegetație forestieră din afara FFN într-un sistem de protecție adaptat nevoilor actuale demonstrează importanța acordată menținerii echilibrului ecologic.

Rolul esențial al ocoalelor silvice și al altor entități administrative este de a asigura respectarea regimului silvic, prevenirea degradării pădurilor și promovarea unui management sustenabil al acestora. În contextul provocărilor generate de schimbările climatice și de presiunile economice asupra resurselor naturale, consolidarea mecanismelor de protecție și stimularea implicării comunităților locale în gestionarea fondului forestier sunt direcții esențiale pentru viitor. Implementarea unor politici coerente și a unor soluții inovatoare în domeniul silviculturii va contribui la menținerea unui echilibru între exploatarea resurselor și conservarea mediului înconjurător.

Bibliografie selectivă

1. Tratatе, cursuri

1. Dan Claudiu Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice. Vol. 1. Teoria generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2007;
2. Diana Dănișor, *Interpretarea Codului civil. Perspectivă jurilingvistică*, Ed. C.H. Beck, București, 2015;
3. Diana Dănișor, *Méthodologie juridique. Ethique et intégrité académique*, Ed. Simbol, Craiova, 2020;
4. Mădălina Cristina Dănișor, Dan Claudiu Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Universul Juridic, București, 2023;
5. Lucreția Dogaru, *Dreptul mediului*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. Pro Universitaria, București, 2020;
6. Anca Ileana Dușcă, *Dreptul mediului*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021;
7. Anca Ileana Dușcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014;
8. Anca Ileana Dușcă, *Les changements climatiques. Postulat ou thème plein de controverses?*, Les impliqués, Paris, 2024;
9. Anca Ileana Dușcă, Ștefan Ciprian Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2024;
10. Mircea Duțu, *Dreptul mediului și al climei, vol. 1: Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2022;
11. Mircea Duțu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Ed. Hamangiu, București, 2013;

II. Articole, studii

1. Anca Ileana Dușcă, *Generațiile viitoare ca subiect de drept*, Revista *Dreptul* nr. 9/2020, p. 64-86;
2. Anca Ileana Dușcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Științe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163;
3. Anca Ileana Dușcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230;
4. Anca Ileana Dușcă, Simina Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301;
5. Anca Ileana Dușcă, Robert Bischin, *Câteva cuvinte despre protecția faunei în dreptul intern și internațional*, Revista de Științe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286;
6. Diana Dănișor, Anca Ileana Dușcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2018, p. 475-483;
7. Mircea Duțu, *Constituționalizarea dreptului mediului în România. Evoluția reglementărilor, contribuția jurisprudenței și reacția doctrinei*, Revista *Dreptul* nr. 3/2022, p. 80-111;
8. Mircea Duțu, *Infrațiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul* nr. 8/2016, p. 157-171;
9. Mircea Duțu, *Pentru un nou, veritabil și eficient drept represiv (penal) al mediului*, Revista *Dreptul* nr. 11/2020;

UNELE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA EXISTENȚA PRINCIPIULUI NE BIS IN IDEM ÎN PRACTICA JUDICIARĂ

*Drd. Adrian-Florin COȘA**

*Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara
Auditor de justiție, Institutul Național al Magistraturii*

Abstract

The ne bis in idem principle prohibits a person from being sanctioned or tried twice for the same criminal act, having a long history. The High Court of Cassation established, by Decision no. 11/2022, that for the act of driving under the influence of alcohol and psychoactive substances, a single crime and a single punishment are retained. The practical problem arises when criminal sanctions are cumulated with contraventional sanctions for the same acts, which raises discussions regarding compliance with the ne bis in idem principle. The ECtHR has decided that the contravention fine can be of a criminal nature, thus double sanctioning contravenes the ne bis in idem principle. The identity of the act and the criminal procedure are essential for the application of the principle. Case law recognizes exceptions in the event of the discovery of a fundamental flaw or new facts. The principle serves to avoid multiple trials or sanctions for a single act, increasing legal certainty.

Keywords: *ne bis in idem; the identity of the act; multiple sanctions; criminal procedure.*

1. Aspecte introductive

Regula *ne bis in idem* beneficiază de o istorie îndelungată, fiind menționată, probabil, pentru prima dată¹ în Digestele lui Iustinian sub forma preceptului conform căruia „gubernatorul nu trebuie să permită ca aceeași persoană să fie din nou acuzată de o infracțiune pentru care a fost achitată”.

Fără a ne propune o analiză istorică a principiului *ne bis in idem*, credem că, pentru soluționarea diferendelor care au apărut în practica judiciară, trebuie menționate fundamentele pe care s-au bazat diverse hotărâri care au devenit repere

* adrian.cosa01@e-uvvt.ro.

¹ Jay A. Sigler, *A History of Double Jeopardy*, *American Journal of Legal History*, Volume 7, Issue 4, October 1963, p. 283.

în materia acestui principiu. Spre pildă, în cauza *Ex parte Lange*², Curtea Supremă a Statelor Unite a considerat că scopul primordial al principiului *ne bis in idem* („principiu universal”) este acela de a proteja împotriva pedepselor multiple aplicate pentru aceeași faptă. Pe de altă parte, Curtea Supremă a Statelor Unite, în cauza *Ball*³, a considerat că principiul *ne bis in idem* privește interdicția dublării procedurilor („dublarea punerii în pericol a acuzatului”) în care inculpatul a fost implicat, fiind, de fapt, un fine de neprimire. Nu în ultimul rând, Curtea Supremă a Statelor Unite a mai analizat, în cauza *One Lot Emerald Cut Stones*⁴, dacă principiul *ne bis in idem* se aplică exclusiv sancțiunilor penale sau privește și existența unor sancțiuni anterioare civile.

II. De la principii... la jurisprudență

a. *Ne bis in idem* în lumina Deciziei nr. 11/2022 a Înaltei Curți de Casație, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept

Un prim caz care poate genera probleme practice rezultă din Decizia nr. 11/2022 a Înaltei Curți de Casație, pronunțată de Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept. În esență, Înalta Curte a reținut că *fapta unei persoane de a conduce pe drumurile publice un autovehicul, având o îmbibație alcoolică de peste 0,80 g/l alcool pur în sânge și aflându-se sub influența unor substanțe psihoactive, întrunește elementele de tipicitate ale infracțiunii prevăzute de art. 336 alin. (1) și (2) din Codul penal, infracțiune unică*. Argumentul hotărâtor reținut de Instanța supremă a fost acela că există o singură urmare imediată, vătămarea produsă fiind unică, respectiv starea de pericol rezultată pentru siguranța circulației pe drumurile publice.

Implicațiile din punct de vedere procesual sunt multiple, dar consecința este că, în cazul comiterii de către o persoană a infracțiunilor prevăzute de art. 336 alin. (1) și (2) C. pen. în aceeași împrejurare, se va reține o unică infracțiune și se va aplica o unică pedeapsă cu închisoarea, legea neprevăzând pedeapsa amenzii alternativ cu pedeapsa închisorii.

O primă problemă care ar putea genera interpretări distincte este următoarea: un conducător este surprins în trafic conducând pe drumurile publice un vehicul pentru care legea prevede obligativitatea deținerii permisului de conducere, iar conducătorul are o îmbibație alcoolică de sub 0,80 g/l alcool pur în sânge, dar se află și sub influența substanțelor psihoactive.

² *Ex parte Lange*, 85 U.S. 163 (1873), disponibilă la <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/85/163/>, accesat ultima dată la 04.11.2025.

³ *United States v. Ball*, 163 U.S. 662 (1896), disponibilă la <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/662/>, accesat ultima dată la 04.11.2025.

⁴ *One Lot Emerald Cut Stones v. United States*, 409 U.S. 232 (1972), disponibilă la <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/409/232/>, accesat ultima dată la 04.11.2025.

Conform art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002, *constituie contravenție și se sancționează cu amendă prevăzută în clasa a IV-a de sancțiuni și cu aplicarea sancțiunii complementare a suspendării exercitării dreptului de a conduce pentru o perioadă de 90 de zile săvârșirea de către conducătorul de autovehicul, tractor agricol sau forestier ori tramvai următoarele fapte: a) conducerea sub influența băuturilor alcoolice, dacă fapta nu constituie, potrivit legii, infracțiune.*

Astfel, întrebarea care suscită discuții este următoarea: se poate întocmi proces-verbal de constatare și sancționare a contravenției, aplicându-se sancțiunea amenzii, pentru contravenția prevăzută la art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002 în condițiile în care se va dispune trimiterea în judecată a inculpatului pentru infracțiunea prevăzută la art. 336 alin. (2) C. pen., fiind posibilă, în caz de condamnarea, aplicarea pedepsei închisorii? Cu alte cuvinte, în urma Deciziei nr. 11/2022 a Înaltei Curți, inculpatul care este trimis în judecată pentru art. 336 alin. (1) și (2) C. pen. urmează să fie sancționat, în caz de condamnare, cu o unică pedeapsă cu închisoarea. Totuși, inculpatul care este trimis în judecată doar pentru art. 336 alin. (2) C. pen., iar pentru conducerea sub influența băuturilor alcoolice este sancționat contravențional conform art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002, este în situația în care urmează să îi fie aplicată pedeapsa închisorii, dar totodată îi este aplicată și sancțiunea contravențională a amenzii contravenționale.

Pentru a analiza existența unei pretinse încălcări a principiului *ne bis in idem* în ipoteza propusă spre analiză, trebuie analizate condițiile de existență ale acestui principiu⁵. CtEDO⁶ a apreciat că, *în formularea pe care o are, primul alineat al art. 4 din Protocolul nr. 7 enumeră cele trei componente ale principiului non bis in idem: cele două proceduri trebuie să fie de natură „penală” (1), trebuie să aibă ca obiect aceleași fapte (2) și trebuie să existe o repetare a urmării penale (3).*

Referitor la natura penală a procedurilor, CtEDO⁷ a precizat în mod constant că analiza trebuie să fie interpretată în lumina principiilor generale aplicabile termenului de pedeapsă în sensul autonom.

Pentru a oferi un răspuns adecvat, trebuie pornit de la calificarea amenzii contravenționale din perspectiva Convenției Europene a Drepturilor Omului. Fără a ne propune o analiză amplă, reținem că, în viziunea Curții Europene a Drepturilor

⁵ Art. 4 din Protocolul nr. 7 – Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori „1. Nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceleiași stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă, conform legii și procedurii penale ale acestui stat. 2. Dispozițiile paragrafului precedent nu împiedică redeschiderea procesului, conform legii și procedurii penale a statului respectiv, dacă fapte noi ori recent descoperite sau un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente sunt de natură să afecteze hotărârea pronunțată. 3. Nicio derogare de la prezentul articol nu este îngăduită în temeiul art. 15 din Convenție”.

⁶ CtEDO, Hotărârea din data de 08.07.2019, Mihalache c. României, 54012/10, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-194523>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

⁷ CtEDO, Hotărârea din data de 10.02.2009, Sergey Zolotukhin v. Russia, 14939/03, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91222>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

Omului⁸, *faptul că dreptul intern nu atribuie o conotație „penală” contravenției pentru care s-a aplicat o amendă reclamantului are doar o valoare relativă și, prin urmare, nu este decisivă*. Pentru a aprecia cu privire la existența unei acuzații în materie penală, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că analiza trebuie să parcurgă criteriile care rezultă din cauza Engel și alții împotriva Țărilor de Jos, *criterii care nu sunt cumulative, ci alternative*⁹.

Primul criteriu este încadrarea juridică a infracțiunii în dreptul intern. Or, relativ la acest criteriu, este fără putință de tăgadă faptul că legislația română nu recunoaște contravenția ca fiind parte din dreptul penal, motiv pentru care se vor analiza celelalte două criterii.

Cel de-al doilea criteriu privește însăși natura infracțiunii, iar în cadrul acestui criteriu se vor analiza, printre altele,:

a) dacă norma juridică în cauză se adresează exclusiv unui grup specific sau se impune tuturor prin natura ei¹⁰. Similar altor cauze în care s-a reținut aplicabilitatea contravențiilor unui număr nedefinit de oameni¹¹, art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002 se adresează unui număr nedeterminat de oameni, respectiv tuturor conducătorilor de autovehicule, tractoare agricole sau forestiere ori tramvaie.

b) dacă procedura este declanșată de o autoritate publică în temeiul unor atribuții legale de execuție¹². Și acest criteriu impus de CtEDO este îndeplinit, întrucât amenda contravențională a fost aplicată de către organele de poliție care aparțin Ministerului Afacerilor Interne, iar procedura de constatare și sancționare contravențională este expres prevăzută de lege.

c) dacă norma juridică are o funcție represivă sau disuasivă¹³. Referitor la funcția pe care o are contravenția reglementată de art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002, aceasta are o funcție represivă, care tinde să sancționeze un comportament nepermis al conducătorilor auto. În ceea ce privește caracterul disuasiv, CtEDO¹⁴ a menționat constant că abaterile de la regimul circulației rutiere îndeplinesc și un caracter disuasiv.

⁸ CtEDO, Hotărârea din data de 21.02.1984, *Öztürk v. Germany*, 8544/79, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57553>, accesat ultima dată la 10.10.2025

⁹ CtEDO, Hotărârea din data de 23.11.2006, *Case of Jussila v. Finland*, 73053/01, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78135>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

¹⁰ CtEDO, Hotărârea din data de 24.02.1994, *Case of Bendenoun v. France*, 12547/86, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57863>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

¹¹ CtEDO, Hotărârea din data de 06.10.2020, *Giurgi c. României*, 40124/13, disponibilă la <https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/12/Giurgi-impotriva-României.pdf>, accesat ultima dată la 10.10.2025, unde CtEDO a apreciat că o contravenție din Legea nr. 60/1991 privind organizarea și desfășurarea adunărilor publice se aplică unui număr nedeterminat de oameni.

¹² CtEDO, Hotărârea din data de 10.06.1996, *Case of Benham v. The United Kingdom*, 19380/92, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

¹³ *Öztürk v. Germany*, *op. cit.*

¹⁴ CtEDO, Hotărârea din data de 13.03.20212, *Marius Haiducu împotriva României și alte 16 cereri*, 7034/07, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123573>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

d) dacă norma juridică urmărește să apere interesele generale ale societății¹⁵. Norma prevăzută la art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002 are ca scop primordial protejarea siguranței rutiere și a participanților la trafic și, prin ricoșeu, este protejată însăși societatea împotriva unor acte de conducere care au potențial ridicat de pericol.

Referitor la cel de-al treilea criteriu, respectiv nivelul severității sancțiunii pe care riscă să o primească persoana în cauză, CtEDO¹⁶ a apreciat în mod constant că un eventual caracterul relativ diminuat al mizei (valoarea redusă a amenzii) nu poate să anuleze caracterul penal intrinsec al unei infracțiuni. Or, simplul fapt că pentru fapta contravențională nu se aplică închisoarea nu este de natură a înfrânge caracterul penal al sancțiunii.

Concluzionând intermediar, apreciem că, în acord cu jurisprudența constantă a CtEDO, amenda contravențională aplicată în condițiile O.U.G. nr. 195/2002 *are natura unei sancțiuni penale*.

A doua condiție de existență a principiului *ne bis in idem* este cea privitoare la dublarea procedurilor privitoare la aceleași fapte. Referitor la conceptul de „aceeași faptă”, jurisprudența CtEDO a cunoscut o serie de hotărâri care au încercat să lămurească substanța acestui concept. Ultima orientare jurisprudențială a CtEDO a fost creionată în cauza *Sergey Zolotukhin c. Rusiei*¹⁷, unde s-a statuat că „aceeași faptă” privește *fapte identice sau fapte care sunt în mod substanțial aceleași și care constituie un ansamblu de circumstanțe concrete care implică de fapt același inculpat și care sunt indisolubil legate între ele în timp și spațiu*. Astfel, în exemplul dedus analizei, este justificat a ne întreba dacă fapta de a conduce sub influența substanțelor psihoactive și având o concentrație de sub 0,80 g/l alcool pur în sânge reprezintă aceleași fapte în optica CtEDO. Astfel, pot fi conturate două interpretări.

Într-o interpretare (națională), s-ar putea argumenta că faptele sunt distincte, întrucât fapta de a conduce pe drumurile publice poate să fie caracterizată fie prin consumul de substanțe psihoactive, fie prin consumul de alcool¹⁸. Instanța a reținut că *nu este determinant pentru calificarea faptelor ca fiind aceleași unicitatea obiectului juridic al ambelor fapte, precizând că fapta de a conduce un autovehicul sub influența substanțelor psihoactive aduce atingere mult mai gravă aceluiași valori sociale, înțelegând astfel să echivaleze sub aspectul limitelor de pedeapsă cele*

¹⁵ CtEDO, Hotărârea din data de 23.10.2018, *Produkcija plus storitveno podjetje d.o.o. v Slovenia*, 47072/15, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187199>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

¹⁶ CtEDO, Hotărârea din data de 25.08.1987, *Lutz v. Germany*, 9912/82, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57531>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

¹⁷ Aceeași concepție a fost promovată și în cauzele care au urmat acestei hotărâri, e.g. CtEDO, Hotărârea din data de 30.11.2021, *Case of Galović v. Croatia*, 45512/11, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211592>, accesat ultima dată la 10.10.2025; *Mihalache c. României*, *op. cit.*, CtEDO, Hotărârea din data de 27.05.2014, *Marguș v. Croatia*, 4455/10, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-144276>, accesat ultima dată la 10.10.2025.

¹⁸ Judecătoria Iași, Sentința penală nr. 2020/2025 din 01 septembrie 2025, disponibilă pe https://www.rejust.ro/intern/584967265?highlight_phrase=2020/2025&highlight_phrase=iasi, accesată ultima dată la 04.11.2025.

două conduite numai în măsura în care conducătorul autoturismului are o îmbibație alcoolică de peste 0,80 g/l alcool pur în sânge. Instanța a mai reținut că nu poate reprezenta unicul criteriu pentru a concluziona cu privire la incidența principiului *ne bis in idem* caracterul comun al obiectului juridic al celor două fapte în cauză, fără a se analiza în concret și gradul de pericol social al celor două fapte, aptitudinea fiecărei fapte în parte de a aduce atingere siguranței traficului rutier și eventualele sancțiuni aplicabile. Unei astfel de argumentări i s-ar putea opune chiar considerentele Deciziei nr. 11/2022, unde elementul primordial care a determinat Instanța supremă să catalogheze faptele ca fiind o unică infracțiune o reprezintă însăși unicitatea obiectului juridic.

Într-o altă interpretare, s-ar putea considera că, în ipoteza dedusă analizei, fapta de a conduce cu încălcarea prevederilor legale a fost deja sancționată contravențional (deci, penal, conform analizei de mai sus) și o eventuală pedeapsă „pur” penală ar reprezenta o dublă sancțiune pentru aceeași faptă. În sprijinul acestei orientări s-ar putea invoca jurisprudența din cauza Sergey Zolotukhin c. Rusiei, apreciindu-se că este vorba despre aceeași faptă de conducere. Mai mult, s-ar putea aprecia că fapta de a conduce „sub influența substanțelor psihoactive” și „având o îmbibație alcoolică de peste 0,80 g/l alcool pur în sânge” nu ar reprezenta altceva decât fapte care sunt **în mod substanțial aceleași**, tocmai în considerarea faptului că acțiunea de conducere ilicită este unică, iar simpla opțiune a legiuitorului de a circumstanția variantele ilicite nu conferă „autonomie” faptelor. În susținerea existenței unor fapte în mod substanțial aceleași s-ar putea aduce ca argument, cu just temei, și faptul că există o unicitate a urmării imediate, vătămarea produsă fiind unică, respectiv starea de pericol rezultată pentru siguranța circulației pe drumurile publice.

A treia condiție de existență a principiului *ne bis in idem* se referă la existența unei *repetări a procedurii penale*. În ipoteza dedusă analizei, o primă procedură a fost finalizată odată cu rămânerea definitivă a sancțiunii contravenționale (deci, penale) a amenzii (fie prin respingerea plângerii contravenționale, fie prin expirarea termenului de formulare a plângerii contravenționale¹⁹). Or, declanșarea unei (noi) proceduri având la bază faptul de a conduce sub influența substanțelor psihoactive poate determina existența unui cumul de proceduri care este susceptibil de a antrena principiul *ne bis in idem*. În jurisprudența sa, CtEDO nu a interzis, de plano, cumulul procedurilor penale cu cele administrative²⁰ (prin care s-a aplicat, spre pildă, amenda contravențională din ipoteza de lucru). În cauza A și B c. Norvegiei, CtEDO a reținut că este posibil cumulul, sub condiția *existenței unei legături materiale și temporale suficient de strânsă între ele*. În aceeași cauză, s-a apreciat că un cumul ar fi compatibil cu exigențele CtEDO dacă:

¹⁹ Cu privire la caracterul definitiv al hotărârii, a se vedea cauza Mihalache, *op. cit.*

²⁰ CtEDO, Hotărârea din data de 15.11.2016, Case of A and B v. Norway, 24130/11 și 29758/11, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168972>, accesată ultima dată la 04.11.2025.

- diferitele proceduri urmăresc scopuri complementare și, prin urmare, abordează, nu numai *in abstracto*, ci și *in concreto*, aspecte diferite ale actului în cauză prejudiciabil societății. Or, în ipoteza dedusă analizei, scopul ambelor proceduri este unul represiv, neexistând o complementaritate între cele două proceduri.

- sancțiunea impusă în urma procedurii care a rămas definitivă mai întâi a fost luată în considerare în cadrul procedurii rămase definitive ulterior, astfel încât, în final, să nu i se impună persoanei în cauză o sarcină excesivă. Nici acest criteriu nu este îndeplinit, întrucât în procedura („pur penală”) declanșată ulterior nu va putea fi avută în vedere existența anterioară a unei sancțiuni calificată intern drept contravenție, art. 74 alin. (1) lit. e) C. pen., fiind fără echivoc în sensul că se vor avea în vedere infracțiunile care constituie antecedente penale, nicidecum sancțiunile contravenționale.

Or, față de aceste considerente, o soluție judicioasă ar fi cea de încetare a procesului penal ca urmare a existenței autorității de lucru judecat, conform art. 16 alin. (1) lit. i) C. pr. pen. În situația plasării în sfera opiniei care susține că nu este incident principiul *ne bis in idem* în situația analizată, s-ar putea ca o astfel de soluție să vulnerabilizeze însăși Decizia nr. 11/2022 a Instanței supreme printr-un potențial viciu de neconstituționalitate în raport cu art. 16 alin. (1) din Constituție²¹. Argumentul care ar putea vulnerabiliza este chiar următorul: un inculpat care a condus un autovehicul sub influența substanțelor psihoactive și având o îmbibație alcoolică de peste 0,80 g/l alcool pur în sânge va fi sancționat exclusiv cu pedeapsa închisorii, în vreme ce un inculpat care a condus un autovehicul sub influența substanțelor psihoactive, dar având o îmbibație alcoolică sub 0,80 g/l alcool pur în sânge va fi sancționat cu amendă contravențională și cu închisoarea. Nu poate fi primit nici argumentul referitor la faptul că, în cazul comiterii infracțiunii unice prevăzute la art. 336 alin. (1) și (2) C. pen., sancțiunea ar fi mai gravă și nu s-ar orienta către minimul prevăzut de lege, întrucât acest aspect nu este unul definitoriu și nu conferă suficiente garanții care să înlăture potențialul viciu de neconstituționalitate.

Deși subiectul este unul controversat, credem că Decizia nr. 11/2022 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, cu o mână a clarificat o problemă de drept substanțial, dar a creat, cu cealaltă mână, probleme de drept procesual, care nu își pot găsi rezolvarea decât în reflecția judecătorului în raport cu jurisprudența CtEDO.

b. Despre *ne bis in idem*... chiar și atunci când nu este cazul

Un alt caz susceptibil de a antrena opinii divergente este următorul: în mod cu totul eronat s-a întocmit procesul-verbal de constatare și sancționare a

²¹ Art. 16 alin. (1) Constituție: „Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări”.

contravenției, aplicându-se sancțiunea amenzii, pentru contravenția prevăzută la art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002 în condițiile în care conducătorul vehiculului avea o îmbibație alcoolică de peste 0,80 g/l alcool pur în sânge (și peste 0,4 mg/l alcool pur în aerul expirat). Ulterior, Ministerul Public dispune emiterea rechizitoriului pentru infracțiunea prevăzută la art. 336 alin. (1) C. pen., apreciind că fapta constituie infracțiune.

Întrebarea care apare, în acest context, este dacă se poate invoca cu succes, în cadrul procesului penal, autoritatea de lucru judecat în raport cu sancțiunea contravențională a amenzii. Discuțiile de mai sus referitoare la sancțiunea penală a amenzii rămân aplicabile.

Art. 4 par. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale prevede că: *„Dispozițiile paragrafului precedent nu împiedică redeschiderea procesului, conform legii și procedurii penale a Statului respectiv, dacă fapte noi sau recent descoperite sau un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente sunt de natură să afecteze hotărârea pronunțată”*.

Astfel, art. 4 par. 2 din Protocolul nr. 7 cunoaște două teze de aplicare, respectiv redeschiderea procesului dacă sunt descoperite fapte noi de natură să afecteze hotărârea pronunțată și redeschiderea procesului dacă un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente este de natură să afecteze hotărârea pronunțată. În ipoteza dedusă analizei, nu s-au descoperit fapte noi, ci analiza va fi concentrată pe teza a II-a, motiv pentru care se impune să precizăm care sunt coordonatele în funcție de care se va realiza analiza.

Referitor la art. 4 par. 2 din Protocolul nr. 7, CtEDO²² s-a pronunțat în sensul că *acesta reprezintă o limitare a aplicării principiului securității juridice în materie penală. Astfel, cerința de securitate juridică nu este absolută și, în materie penală, aceasta trebuie să se aprecieze în lumina art. 4 § 2 din Protocolul nr. 7, care autorizează în mod expres statele contractante să instituie un mecanism de redeschidere a procesului în cazul apariției unor fapte noi sau de descoperire a unui viciu fundamental în procedura precedentă*.

Tot în cauza Mihalache, noțiunea „viciu fundamental” în sensul art. 4 § 2 din Protocolul nr. 7 a fost definit de CtEDO ca fiind *o încălcare gravă a unei norme de procedură, care aduce o gravă atingere integrității procedurii precedente, poate servi ca bază pentru redeschiderea sa în detrimentul persoanei acuzate atunci când aceasta a fost achitată sau pedepsită pentru o infracțiune mai puțin gravă decât cea prevăzută de legea aplicabilă*. Aceeași concluzie rezultă și din Raportul explicativ la Protocolul nr. 7, pct. 30, unde este expres precizat că *un caz poate fi redeschis în conformitate cu legislația statului în cauză dacă (...) a existat un viciu fundamental în procedură, care ar putea afecta rezultatul cazului fie în favoarea persoanei, fie în detrimentul acesteia*.

²² A se vedea cauza Mihalache, *op. cit.*

În ipoteza dedusă analizei, nu subzistă discuții referitoare la conceptul de „aceeași faptă”, întrucât există o suprapunere perfectă, existând o unică faptă de conducere sub influența alcoolului.

S-ar putea argumenta, *într-o primă opinie*, că într-un astfel de caz, este incident principiul *ne bis in idem*, sancțiunea contravențională a amenzii având natura unei sancțiuni penale în viziunea CtEDO, iar trimiterea în judecată și aplicarea, ulterior, a pedepsei închisorii, ar reprezenta o a doua sancțiune pentru aceeași faptă, fără a fi analizată existența unui posibil viciu fundamental al procedurii. Aceasta a fost optica mai multor instanțe²³.

Pe de altă parte, *într-o altă opinie* s-ar putea argumenta că instanța penală ar putea soluționa cauza penală cu care a fost sesizată, anulând procesul-verbal de constatare și sancționare contravențională în temeiul art. 52 C. pr. pen. În literatura de specialitate²⁴ s-a susținut opinia conform căreia *chestiunile prealabile sunt chestiuni extrapenale (de pildă, drept civil, dreptul familiei etc.) a căror soluționare cade, în principiu, în competența instanței penale având în vedere că de modul în care sunt dezlegate depinde rezolvarea fondului unei cauze penale ori stabilirea admisibilității unor cereri în procesul penal*. Astfel, într-o soluție de practică judiciară²⁵ s-a optat pentru această soluție, anulându-se procesul-verbal cu motivarea că *procesul-verbal a fost lovit de nulitate absolută, întrucât fapta contravențională deschisă întrunește, de fapt, elementele constitutive ale infracțiunii*. Sigur că unei astfel de soluții i se poate reproșa faptul că nu depinde de soluționarea fondului anularea procesului-verbal, ci este vorba despre o exigență procedurală, motiv pentru care nu ar fi incident art. 52 C. pr. pen.

Nu în ultimul rând, poate fi menționată și o **a treia opinie**, care transpune în mod direct în legislația națională textul art. 4 par. 2 din Protocolul nr. 7. Art. 185 alin. (2) lit. a) din Regulamentul din 2006 de aplicare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 195/2002 privind circulația pe drumurile publice prevede următoarele: *„Conducătorilor de autovehicul, tractor agricol sau forestier ori tramvai li se recoltează obligatoriu mostre biologice în vederea stabilirii alcoolemiei atunci când: a) rezultatul testării arată o concentrație mai mare de 0,40 mg/l alcool pur în aerul expirat”*. De asemenea, conform art. 102 alin. (3) lit. a) din O.U.G. nr. 195/2002, *„constituie contravenție și se sancționează cu amenda prevăzută în clasa a IV-a de sancțiuni și cu aplicarea sancțiunii complementare a suspendării*

²³ Judecătoria Hațeg, Sentința penală nr. 29/2025, disponibilă pe <https://www.rejust.ro/intern/eeg235463>, accesată ultima dată la 04.11.2025; Judecătoria Sectorului 6 București, Secția penală, Sentința penală nr. 401, disponibilă pe <https://www.rejust.ro/intern/25e365572>, accesat ultima dată la 04.11.2025; Judecătoria Reșița, Sentința penală nr. 86, disponibilă pe <https://www.rejust.ro/intern/62g653dd6>, accesat ultima dată la 04.11.2025.

²⁴ M. Udrouiu, *Sinteze de procedură penală. Partea generală, vol. al II-lea, ed. 5*, Ed. C.H. Beck, București, 2024, p. 431.

²⁵ Judecătoria Sectorului 6 București, Sentința penală nr. 306, disponibilă pe <https://www.rejust.ro/intern/9393357e7>, accesat ultima dată la 04.11.2025.

exercitării dreptului de a conduce pentru o perioadă de 90 de zile săvârșirea de către conducătorul de autovehicul, tractor agricol sau forestier ori tramvai următoarele fapte: a) conducerea sub influența băuturilor alcoolice, dacă fapta nu constituie, potrivit legii, infracțiune”.

Astfel, s-ar putea susține că, odată constatat în aerul expirat o concentrație mai mare de 0,4 mg/l alcool pur în aerul expirat, organul de constatare din cadrul poliției nu mai are competența legală de a întocmi proces-verbal de constatare și sancționare contravențională. Fiind o necompetență²⁶ care, din perspectiva dreptului contravențional, ar atrage nulitatea absolută a procesului-verbal de constatare și sancționare a contravenției, acest aspect ar fi de natură a putea fi calificat ca fiind „viciu fundamental de procedură”, în sensul art. 4 par. 2 din Protocolul nr. 7. Or, din analiza excepției, a rezultat deja că „redeschiderea” poate avea loc fie în favoarea, fie în defavoarea celui care a obținut deja o soluție definitivă. În cauză, s-ar putea susține că redeschiderea va avea loc în defavoarea celui sancționat contravențional, întrucât viciul fundamental a determinat o soluție favorabilă. În cauză, redeschiderea ar avea loc, de fapt, prin anularea procesului-verbal de constatare și sancționare a contravenției și prin dispunerea unei soluții asupra acțiunii penale, fără a se putea opune principiul *ne bis in idem*²⁷.

c. Despre *ne bis in idem* în cazul variantelor agravate ale infracțiunii

Un alt caz care este susceptibil de antrena opinii divergente este următorul: inculpatul este sancționat contravențional pentru încălcarea unei dispoziții legale referitoare la exercitarea unei anumite activități. Totodată, nerespectarea acestei dispoziții legale reprezintă o circumstanță care califică o variantă agravată a unei infracțiuni. În lipsa reținerii acestei nerespectări a dispozițiilor legale, s-ar fi reținut varianta tip a infracțiunii. Întrebarea care apare, în acest context, este dacă este posibilă sancționarea inculpatului pentru varianta agravată a infracțiunii?

Spre exemplu, conducătorul autoturismului (Y) a deschis fără să se asigure portiera autoturismului ce se afla oprit voluntar pe un drum public din orașul X, acroșând-o pe persoana vătămată care conducea bicicleta personală, provocându-i leziuni traumatice care au necesitat 95 zile de îngrijiri medicale. Astfel, conducătorul autovehiculului a fost sancționat contravențional pentru săvârșirea contravenției prevăzute de art. art. 101 alin. (1) pct. 14 din O.U.G. nr. 195/2002, care prevede următoarele: „*Constituie contravenții și se sancționează cu amenda prevăzută în clasa a III-a de sancțiuni următoarele fapte săvârșite de persoane fizice: pct. 14 pornirea de pe loc a autovehiculului sau tramvaiului cu ușile deschise,*

²⁶ Ovidiu Podaru, Radu Chiriță, Ioana Păsculeț, Anda Bachîș, *Regimul juridic al contravențiilor. O.G. nr. 2/2001 comentată*, ed. a V-a, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 223.

²⁷ În același sens, opinia separată motivată în cadrul Deciziei penale nr. 566/a, pronunțată de Curtea de Apel Timișoara, Secția penală, disponibilă pe <https://www.rejust.ro/intern/eed6d5g56>, accesat ultima dată la 04.11.2025.

circulația cu ușile deschise ori deschiderea acestora în timpul mersului; deschiderea ușilor autovehiculului atunci când acesta este oprit sau staționat, fără asigurarea că nu se pune în pericol siguranța deplasării celorlalți participanți la trafic". Y este trimis în judecată pentru săvârșirea infracțiunii de vătămare corporală din culpă în varianta agravată, prev. de art. 196 alin. (3) C. pen., care prevede următoarele: „Când fapta prevăzută în alin. (2) a fost săvârșită ca urmare a nerespectării dispozițiilor legale sau a măsurilor de prevedere pentru exercițiul unei profesii sau meserii ori pentru efectuarea unei anumite activități, pedeapsa este închisoarea de la 6 luni la 3 ani sau amenda.”. Miza trimiterii în judecată este determinată de reținerea variantei agravate a infracțiunii de vătămare corporală din culpă, respectiv ca urmare a nerespectării dispozițiilor legale pentru efectuarea unei anumite activități. Or, nerespectarea dispoziției legale a fost deja sancționată contravențional prin amenda contravențională.

În cauza Franz Fischer c. Austriei²⁸ din fața CtEDO, reclamantul, în timp ce conducea sub influența alcoolului, a lovit un biciclist care a fost rănit mortal. După ce l-a lovit pe biciclist, reclamantul a plecat fără să oprească pentru a-i oferi ajutor. Autoritatea administrativă l-a sancționat pe reclamant pentru mai multe contravenții, inclusiv conducerea sub influența alcoolului. Pedeapsa totală a fost o amendă de 22.010 șilingi austrieci cu 20 de zile de închisoare în neîndeplinire a obligațiilor. Ulterior, Tribunalul Regional l-a condamnat pe reclamant pentru cauzarea decesului din neglijență „după ce s-a lăsat... să se intoxice... prin consumul de alcool, dar nu într-o măsură care să-i excludă responsabilitatea...”, în temeiul articolului 81 din Codul penal, și l-a condamnat la 6 luni de închisoare. În cazul de față, CEDO a considerat că ambele infracțiuni au aceleași elemente esențiale, constatând astfel o încălcare a principiului *ne bis in idem*. Într-o situație similară²⁹, dar cu singura diferență că procedura penală a fost inițiată inițial, iar abia ulterior a intervenit sancțiunea contravențională pentru conducere sub influența alcoolului, CtEDO a constatat că există o încălcare a art. 4 din Protocolul nr. 7.

În cazul dedus analizei, există o suprapunere faptică totală între elementul material al contravenției sancționată deja prin procesul-verbal și varianta agravată a infracțiunii de la art. 196 alin. (3) C. pen. Conducătorul autoturismului (Y) a săvârșit o singură acțiune fizică indivizibilă, respectiv deschiderea ușii autoturismului oprit voluntar pe o cale publică, fără a se asigura că nu va pune în pericol siguranța deplasării altor participanți la trafic. Astfel, „nerespectarea dispozițiilor

²⁸ CtEDO, Hotărârea din data de 29.05.2001, Case of Franz Fischer v. Austria, 37950/97, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59475>, accesată ultima dată la 04.11.2025.

²⁹ CtEDO, Hotărârea din data de 23.10.1995, Case of Gradinger v. Austria, 15963/90, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57958>, accesată ultima dată la 04.11.2025. Pentru o optică diferită, în care nu s-a reținut incidența *ne bis in idem* într-o situație similară celei prezentate anterior, a se vedea CtEDO, Hotărârea din data de 30.10.2004, Case of Falkner v. Austria, 6072/02, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67062>, accesată ultima dată la 04.11.2025.

legale”, respectiv deschiderea ușii fără asigurare este tocmai ceea ce a fost sancționat contravențional. Prin urmare, contravenția a valorificat juridic acest element ca o încălcare a regulilor de circulație, iar varianta agravată a infracțiunii urmărește să valorifice din nou același element pentru a aplica o pedeapsă mai aspră.

Opinia noastră este că o asemenea soluție trebuie supusă unui control jurisdicțional riguros, întrucât elementele de fapt și de drept prezente în cauză permit argumentarea unei potențiale încălcări a principiului fundamental *ne bis in idem* în raport cu eventuala reținere a variantei agravate a infracțiunii.

STIPULAȚIA PENTRU ALTUL O INCURSIUNE ÎN DINAMICA SA JURIDICĂ ȘI APLICAȚII CONTEMPORANE

Drd. Rodica Mihaela MORMOE
Universitatea din Craiova
Școala Doctorală a Facultății de Drept

Abstract

This article aims to explore the concept of „stipulation for other” (third-party beneficiary contract) within the context of civil law, addressing both the theoretical foundations and the practical implications of this legal institution. We begin by clearly defining the stipulation for another, identifying its essential features and highlighting its characteristic irrevocability once accepted by the third-party beneficiary. Particular emphasis is placed on the historical evolution of the stipulation, analyzing how it has been perceived and adapted across different legal systems over time. This historical analysis reveals not only shifts in legal interpretation but also how the socio-cultural and legislative contexts have influenced its development. A significant segment of this article focuses on current Romanian legislation regarding the stipulation for another. In this context, the promisor and the requirements that the third-party beneficiary’s interest be determinate or determinable. Furthermore, the controversial aspects of this institution will be addressed such as the legal nature of the relationship between the promisee (stipulator) and the promisor. Through this analysis, we intend to provide an in-depth perspective on the stipulation for another, highlighting its role and relevance within contemporary civil law. Additionally, we aim to facilitate a better understanding of the practical component of the stipulation for another, thereby offering auditors valuable tools for its correct application in legal practice.

Keywords: *Stipulation for a third party; Contractual relativity; Legal effects; Irrevocability; Civil law.*

1. Introducere

Stipulația pentru altul este o instituție complexă a dreptului civil, care a suscitat numeroase controverse și interpretări în doctrină. Această convenție prin care o parte stipulează o obligație în favoarea unui terț, beneficiar ridică probleme

delicate legate de natura juridică, condițiile de validitate, efectele produse sau revocabilitate.

Stipulația pentru altul are o istorie îndelungată, figurând încă în dreptul roman cu anumite restricții, dar a fost reglementată ca instituție propriu-zisă abia în legislațiile moderne. În dreptul civil român, stipulația a apărut în secolul al XIX-lea, inițial interzisă sub influența Codului civil francez, pentru ca ulterior să fie acceptată în anumite condiții. Prevederile actualului Cod civil aduc o reglementare mai detaliată a stipulației pentru altul, deși lasă încă deschise multiple aspecte interpretative.

Definirea precisă a stipulației pentru altul, a condițiilor sale de validitate și a efectelor produse este esențială pentru aplicarea corectă a acestei instituții în practică. De asemenea, este necesară delimitarea stipulației de noțiuni similare precum contractul în favoarea unui terț sau cesiunea de creanță. Utilizarea stipulației în diverse tipuri de contracte ridică probleme speciale ce trebuie avute în vedere de părți.

Aspecte precum caracterul consensual, cauza licită, irevocabilitatea sau posibilitatea revocării stipulației pentru altul trebuie analizate pentru a clarifica regimul juridic complex al acestei instituții. Prezentul articol își propune să examineze pe larg aceste elemente definitorii ale stipulației pentru altul în dreptul civil român actual. O atenție specială va fi acordată jurisprudenței și doctrinelor care caută soluții pentru chestiunile controversate ridicate de această convenție în favoarea unui terț.

2. Definirea și trăsăturile esențiale ale stipulației pentru altul

Stipulația pentru altul reprezintă acea convenție prin care o parte, numită stipulant, obține de la cealaltă parte, numită promitent, o prestație destinată unui terț. Stipulația pentru altul se mai numește și stipulație în favoarea terțului beneficiar¹. „Astfel, orice regulă de obicei are și excepțiile sale, astfel excepția reală de la principiul relativității efectelor actului juridic este stipulația pentru altul (contractul în folosul unei terțe persoane)”².

În doctrină, stipulația pentru altul este definită ca fiind acea stipulație încheiată între stipulant și promitent, care are ca obiect crearea, modificarea sau stingerea unui raport juridic în favoarea unui terț, numit beneficiar sau terț stipulat. Stipulația pentru altul presupune existența a trei persoane distincte – stipulantul, promitentul și terțul beneficiar³.

¹ L. Beliban-Rațoi, *Locul terțului beneficiar în cadrul contractului în favoarea unui terț*, în *Dezvoltarea economico-socială durabilă a regiunilor și a zonelor transfrontaliere*, vol. 32, 2018, p. 260.

² *Ibidem*.

³ Prescure, T., Ciurea A., *Contracte civile*, Ed. Hamangiu, 2007, p. 165.

Conform reglementărilor din dreptul civil român, stipulația pentru altul este supusă unor condiții de validitate⁴. Astfel, pentru a fi valabilă, stipulația trebuie să îndeplinească anumite cerințe: să existe acordul promitentului, iar interesul terțului beneficiar să fie determinat sau determinabil. De asemenea, este necesar ca terțul să accepte stipulația făcută în favoarea sa, această acceptare putând fi expresă sau tacită.

Printre elementele definitorii ale stipulației pentru altul se numără caracterul accesoriu față de contractul principal dintre stipulant și promitent, precum și caracterul subsidiar în raport cu acest contract. Stipulația pentru altul este un act juridic unilateral, deoarece produce efecte numai între promitent și terțul beneficiar, fără a crea obligații între aceștia și stipulant.

Una dintre trăsăturile esențiale ale stipulației pentru altul este irevocabilitatea acesteia atât timp cât terțul nu și-a exprimat acceptul. Odată acceptată stipulația, ea devine irevocabilă, neputând fi desființată fără acordul beneficiarului. Revocarea stipulației produce efecte numai pentru viitor.

Stipulația pentru altul prezintă anumite efecte specifice acestei instituții juridice. Efectele stipulației se produc între promitent și terțul beneficiar, aceștia devenind creditor, respectiv debitor ai obligației născute din contract. Între stipulant și promitent relațiile contractuale rămân neschimbate. În caz de neexecutare, terțul poate acționa direct împotriva promitentului pentru realizarea dreptului său⁵.

Regimul juridic complex al stipulației pentru altul necesită analizarea detaliată a tuturor aspectelor sale definitorii și a efectelor pe care le produce această convenție. Delimitarea stipulației de alte instituții similare, precum cesiunea de creanță sau contractul în favoarea unei terțe persoane, contribuie la înțelegerea particularităților sale.

Un aspect controversat îl constituie însăși încadrarea stipulației pentru altul în categoria contractelor, date fiind particularitățile sale care o deosebesc de contractele sinalagmatiche. S-a susținut astfel că stipulația ar reprezenta mai degrabă un act juridic unilateral cu efecte complexe sau un contract sui-generis. De asemenea, nu există un consens privind natura juridică a legăturii dintre stipulant și promitent, unii autori considerând că între aceștia există totuși un raport obligațional minimal⁶. Prin urmare, stipulația pentru altul are un regim juridic complex, cu trăsături specifice ce o deosebesc de alte instituții. Definirea sa exactă și înțelegerea elementelor sale esențiale este necesară pentru a clarifica natura și efectele acestei stipulații, precum și pentru aplicarea corectă în practică.

⁴ Noul Cod civil, art. 1.284-1.288

⁵ D.R. Martin, D., *La stipulation de contrat pour autrui*, Recueil Dalloz, 1994, p. 145.

⁶ J.B. Murphy, Nature, custom, and stipulation in law and jurisprudence. *The Review of Metaphysics*, 1990, PP. 751-790.

3. Evoluția istorică a reglementărilor cu privire la stipulația pentru altul

Stipulația pentru altul are o istorie îndelungată, reglementările în această materie cunoscând evoluții semnificative de-a lungul timpului. Inițial, „în dreptul privat roman era declarată nevalidă clauza contractului în favoarea unui terț, atât la partea ce se obliga în favoarea terțului, cât și la acest terț”⁷. Mai târziu, tot în Imperiul Roman, a apărut instituția similară stipulației pentru altul, mandatul sau procuratia, prin care un mandatar putea stipula în numele mandantului său. Ulterior, în dreptul roman a fost consacrată *adpromissio*, stipulația făcută de un debitor în beneficiul creditorului său⁸.

În vechiul drept francez, stipulația pentru altul era permisă, fiind reglementată ca o formă de donație. Potrivit regulilor de atunci, stipulația producea efecte directe între promitent și terțul beneficiar, fără a fi necesară acceptarea. Însă treptat s-a impus condiția acceptării stipulației de către terț pentru ca aceasta să producă efecte⁹.

Odată cu adoptarea Codului civil francez din 1804, stipulația pentru altul a fost interzisă, considerându-se că ar încălca principiul relativității efectelor contractului¹⁰. Cu toate acestea, au existat două excepții notabile în care stipulația pentru altul a fost permisă în continuare în Codul civil francez din 1804:

- Contractul de rentă viageră – în care o persoană se angajează să plătească o rentă altei persoane până la decesul acesteia din urmă.
- Contractul de întreținere – în care o persoană promite să asigure întreținerea altei persoane pentru restul vieții acesteia.

În ambele cazuri stipulația pentru altul era permisă deoarece existau interese speciale care justificau protejarea terțului beneficiar (persoana întreținută)¹¹.

Stipulația pentru altul a fost din nou permisă în sistemul juridic francez pe cale jurisprudențială, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Mai exact:

- Începând cu anii '50 ai secolului al XIX-lea, jurisprudența franceză a început să recunoască treptat efectele stipulației pentru altul în anumite cazuri, relaxând rigorile Codului civil.

• Un moment de referință este un important aviz de principiu din 1874, în care Curtea de Casație a Franței a recunoscut în mod explicit validitatea stipulației pentru altul¹².

⁷ L. Beliban-Rațoi, *Evoluția istorică a contractului în favoarea unui terț*. In *Integrare prin cercetare și inovare*, 2018, p. 153.

⁸ C. de Monicault, *De "l'adpromissio" en droit romain: Du cautionnement civil et commercial en droit français*, 1879.

⁹ M. Vignes, *Rapports de la gestion d'affaires et de la stipulation pour autrui en droit romain et en droit français*. Giard & E. Brière, 1892.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

- Ulterior, au urmat alte decizii care au conturat condițiile în care se acceptă stipulația pentru altul, efectele și drepturile terțului beneficiar etc.

- Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, stipulația pentru altul a fost din nou larg acceptată în dreptul francez pe cale jurisprudențială, depășind interdicțiile inițiale din Codul civil¹³.

În schimb, în dreptul german stipulația pentru altul a fost permisă încă din secolul al XIX-lea, fiind reglementată ca o formă de contract în favoarea unei terțe persoane. Condițiile de validitate erau existența interesului terțului și acceptarea de către acesta. Stipulația putea fi revocată până la acceptare¹⁴.

În dreptul român, stipulația pentru altul a apărut în secolul al XIX-lea sub influența Codului civil francez, care inițial o interzicea. Ulterior, noile coduri civile au consacrat-o ca instituție juridică distinctă, supusă anumitor condiții. Codul civil din 1864 prevedea necesitatea acceptării stipulației de către terț și posibilitatea revocării, existând o serie de articole care se referă la stipulația pentru altul, chiar dacă termenul nu apare menționat explicit:

- Articolul 1004 definește condițiunea ca fiind o clauză care suspendă efectele unui act juridic sau care le desființează retroactiv. Stipulația pentru altul este o formă de condițiune, deoarece efectele contractului sunt suspendate până când terțul acceptă beneficiul stipulației¹⁵.

- Articolul 1017 prevede că stipulația făcută sub o condiție suspensivă nu produce niciun efect până la îndeplinirea condițiunii. Acest lucru se aplică și în cazul stipulației pentru altul, efectele fiind suspendate până la acceptarea beneficiului de către terț¹⁶.

- Articolul 1022 stipulează că o obligație contractată sub o condiție suspensivă este caducă dacă condițiunea nu se îndeplinește sau dacă evenimentul devine imposibil. Similar, dacă terțul refuză beneficiul stipulației, obligația devine caducă¹⁷.

- Articolul 1057 prevede că obligația indivizibilă ce are ca obiect o prestație de interes comun pentru creditorii nu poate fi executată parțial de debitorii decât cu consimțământul tuturor creditorilor. Această regulă se aplică și în cazul stipulației pentru altul cu mai mulți beneficiari¹⁸.

Codul civil din 1864 nu definește și nici nu reglementează în mod direct instituția stipulației pentru altul. Singurele referiri indirecte sunt la articolul 1057 privind obligațiile indivizibile și la articolele referitoare la condițiune (1004, 1017, 1022). În prezent, Noul Cod civil reglementează expres stipulația pentru altul,

¹² B. Dubuisson, *L'assurance-vie dans le droit des libéralités et des successions*. Revue Générale des Assurances et des Responsabilités, 11107, 1986.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ C. Gareis, K. Gareis, *Die Verträge zu Gunsten Dritter: historisch und dogmatisch dargestellt*. éditeur non identifié, 1873.

¹⁵ Codul Civil din 1864, Art. 1004.

¹⁶ *Ibidem*, Art. 1017.

¹⁷ *Ibidem*, Art. 1022.

¹⁸ *Ibidem*, Art. 1057.

aspect pe care îl vom dezvolta pe larg în subcapitolul următor următor. Așadar, având în vedere că stipulația pentru altul nu era reglementată propriu-zis în vechiul Cod Civil, iar principiile generale privind condițiunea și obligațiile indivizibile erau aplicabile mai degrabă indirect, nu putem vorbi despre aceleași principii între cele două coduri, întrucât reglementarea actuală aduce clarificări și reguli noi față de reglementările din 1864. Se poate observa o anumită perpetuare a stipulației pentru altul ca instituție de drept civil, deși nu în aceeași formă și măsură ca în prezent.

Deși originile stipulației pentru altul se regăsesc încă în dreptul roman, reglementarea sa juridică a cunoscut evoluții semnificative în decursul secolelor în diferite sisteme de drept. Condiționarea de acceptarea terțului și posibilitatea revocării stipulației s-au impus treptat în majoritatea legislațiilor moderne, inclusiv în dreptul civil român.

4. Reglementarea stipulației pentru altul în legislația română

Stipulația pentru altul este consacrată în legislația civilă română actuală ca o instituție juridică complexă, ale cărei trăsături specifice au suscitad numeroase controverse și interpretări în doctrină. Reglementarea sa legală a cunoscut evoluții semnificative de-a lungul timpului, reflectând concepții diferite privind natura și efectele acestei stipulații.

Noul Cod civil român nu oferă o definiție expresă a stipulației pentru altul, însă reglementează această instituție juridică în cinci articole, respectiv de la 1284 până la 1288. Conform prevederilor articolului 1284, orice persoană are posibilitatea de a încheia un contract sau o clauză contractuală în nume propriu, însă în beneficiul unui terț. Acest terț dobândește astfel dreptul de a pretinde promitentului executarea prestației la care s-a obligat: „(1) Oricine poate stipula în numele său, însă în beneficiul unui terț. (2) Prin efectul stipulației, beneficiarul dobândește dreptul de a cere direct promitentului executarea prestației.”¹⁹

Prin deducție, în acord cu legislația națională putem deci defini stipulația pentru altul ca fiind acel contract sau acea clauză contractuală prin intermediul căreia promitentul își asumă o obligație față de stipulant de a executa o anumită prestație către un terț beneficiar. Acest terț beneficiar devine creditor în temeiul contractului respectiv, deși nu este parte la acesta. În doctrină există opinia că stipulația ar fi posibilă și în cazul actelor juridice unilaterale. Totuși, un act juridic unilateral generează obligații doar în sarcina autorului său, iar stipulația presupune o relație de tip triadă – stipulantul, promitentul și beneficiarul²⁰.

Obligația promitentului este față de stipulant, prestația doar față de beneficiar. Așadar, stipulația printr-un act juridic unilateral nu este fezabilă. Acceptarea din

¹⁹ Noul Cod Civil, Art. 1284.

²⁰ L. Stănculescu, Efectele contractului în concepția Noului Cod Civil. Teză de doctorat, Universitatea din București, 2012, pp. 25-26.

partea terțului beneficiar nu reprezintă o condiție de validitate a stipulației, ci una de eficacitate. Dacă terțul refuză beneficiul stipulației, dreptul său se consideră că nu a existat niciodată. Acceptarea are însă efect retroactiv, dreptul fiind dobândit încă de la momentul încheierii contractului dintre stipulant și promitent. Odată cu acceptarea, beneficiarul devine creditor și poate solicita executarea prestației, dreptul său devenind astfel irevocabil²¹.

Condițiile de validitate prevăzute de lege pentru stipulația pentru altul au și ele un grad relativ de generalitate, care lasă loc unei largi activități de interpretare doctrinară și jurisprudențială. Spre exemplu, cerința existenței unui „interes legitim” al terțului beneficiar ridică problema definirii și delimitării acestei noțiuni în materia stipulației pentru altul, precum și a gradului de determinare/determinabilitate necesar al beneficiarului terț. Potrivit noului Cod civil, „beneficiarul trebuie să fie determinat sau, cel puțin, determinabil la data încheierii stipulației și să existe în momentul în care promitentul trebuie să își execute obligația. În caz contrar, stipulația profită stipulantului, fără a agrava însă sarcina promitentului²²”. Formularea articolului analizat lasă loc unor potențiale interpretări diferite. Din perspectivă academică, orice text juridic poate fi supus analizei și dezbaterii științifice cu privire la terminologia folosită, sfera de aplicare sau limitele conceptelor utilizate:

1. Sintagma „determinat sau cel puțin determinabil” este destul de vagă. Nu se specifică gradul de determinare necesar la momentul încheierii stipulației. Rămâne la latitudinea instanței să aprecieze dacă beneficiarul a fost suficient de determinat sau determinabil.

2. Condiția ca beneficiarul să existe la momentul executării obligației este logică, însă ridică problema beneficiarului conceput dar nenăscut la acel moment. Unii autori consideră că stipulația este valabilă și în acest caz, alții o resping.

3. Formularea „În caz contrar, stipulația profită stipulantului, fără a agrava însă sarcina promitentului” din articolul analizat ridică următoarea problemă de interpretare: Nu reiese dacă stipulația se consideră a profita stipulantului doar în situația în care niciuna dintre cele două condiții nu este îndeplinită (beneficiarul nu era determinat/determinabil la încheierea contractului și nu exista la momentul executării) sau și în cazul în care doar una dintre cele două condiții nu este respectată. De exemplu, în cazul în care la momentul încheierii contractului beneficiarul era determinabil, însă nu exista la data executării obligației, rămâne neclar dacă stipulația profită stipulantului sau dacă este considerată ca nescrisă, având în vedere că doar una dintre cele două condiții nu este respectată. Pentru o aplicare uniformă și predictibilă, ar fi necesar ca articolul să precizeze explicit dacă nerespectarea doar a uneia dintre cele două condiții este suficientă pentru ca

²¹ I.D. Romoșan, *Drept civil. Obligații*. Ed. Hamangiu, București, pp. 92-98.

²² Noul Cod Civil, Art. 1285

stipulația să profite stipulantului sau dacă trebuie încălcate cumulativ ambele condiții.

4. Formularea „fără a agrava sarcina promitentului” din articolul analizat este ambiguă, deoarece: Promitentul este obligat să execute prestația față de stipulant, independent de îndeplinirea condițiilor referitoare la beneficiar. Chiar dacă beneficiarul nu era determinat/determinabil sau nu exista la momentul executării, promitentul trebuie să își execute obligația față de stipulant. De exemplu, dacă A (stipulant) stipulează în favoarea lui B (beneficiar) ca C (promitent) să îi vândă lui B un imobil, iar B nu era determinabil la data încheierii contractului, promitentul C tot datorează prestația (vânzarea imobilului) stipulantului A. Astfel, sarcina promitentului C nu poate fi considerată „agravată”, deoarece obligația lui fundamentală este față de stipulantul A. Prin urmare, sintagma „fără a agrava sarcina promitentului” nu este adecvată contextului.

Așadar, din perspectivă practică, acest articol are un grad ridicat de interpretabilitate și ar putea genera dispute între părți. Pentru mai multă claritate și predictibilitate, ar fi necesară o reglementare mai detaliată și mai precisă a condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească beneficiarul stipulației.

Efectele stipulației între părți și situația terțului beneficiar în raport cu stipulantul și promitentul constituie un alt aspect intens dezbătut în literatura de specialitate și în legislația civilă. Din Codul civil nu reiese că între stipulant și terț beneficiar există vreo legătură juridică directă ca efect al stipulației. Potrivit art. 1284 alin. (1), stipulantul acționează în nume propriu, chiar dacă stipulația se realizează în beneficiul unui terț. Iar conform alineatului (2), beneficiarul dobândește doar dreptul de a solicita executarea prestației direct de la promitent. Nu i se conferă niciun drept sau acțiune directă față de stipulant²³. Prin urmare, nu se poate desprinde din acest articol vreo legătură juridică între stipulant și beneficiar, ei neavând drepturi și obligații unul față de celălalt în virtutea stipulației. Singura relație juridică este între stipulant și promitent, precum și între promitent și beneficiar, nu însă și între stipulant și beneficiar în mod direct. Cu alte cuvinte, această lacună ne permite să argumentăm că stipulantul și beneficiarul, deși nu sunt părți directe ale aceluiași contract, ar trebui să aibă un interes juridic comun vizavi de îndeplinirea de către promitent a obligației stipulate în beneficiul terțului. Astfel, ar trebui recunoscut cel puțin un raport juridic minim între stipulant și beneficiar în ceea ce privește interesul lor convergent ca promitentul să-și execute obligația asumată prin stipulație.

Regimul revocării stipulației ridică și el probleme interpretative legate de opozabilitatea revocării față de terții de bună-credință sau față de creditorii chirografari ai stipulantului. De asemenea, se impune clarificarea efectelor revocării stipulației asupra contractului principal dintre stipulant și promitent.

²³ Noul Cod Civil, Art. 1284.

Așadar, reglementarea stipulației pentru altul în dreptul român actual ridică încă multiple probleme interpretative, iar doctrina încearcă să răspundă acestor provocări prin soluții care să clarifice natura și efectele complexe ale acestei instituții²⁴. Soluțiile legislative viitoare vor trebui să reflecte aceste eforturi doctrinare de sistematizare și caracterizare mai profundă a stipulației pentru altul.

În dreptul civil român, stipulația pentru altul are aplicabilitate în numeroase tipuri de contracte, doctrina analizând utilizarea sa în diverse domenii specifice ale materiei contractuale. Stipulația pentru altul permite introducerea în contract a unui terț beneficiar al prestației promitentului, îndeplinind funcții precum garantarea, finanțarea sau recompensarea.

În materia contractelor sinalagmatice, stipulația pentru altul este esența mecanismului de garantare a obligațiilor contractuale. Astfel, garantul promite creditorului, printr-o stipulație pentru acesta, că va executa obligația debitorului dacă acesta nu o va face. S-a apreciat însă în doctrină că această utilizare a stipulației ar dilua distincția față de contractul de fidejusiune²⁵.

În prezent, regimul stipulației pentru altul în materie contractuală ridică încă dificultăți de interpretare, fiind uneori asimilată eronat cu alte instituții juridice.

În practica contractuală trebuie avute în vedere particularitățile stipulației pentru altul, precum caracterul accesoriu și subsidiar față de contractul principal, sau necesitatea determinării cu exactitate a terțului beneficiar pentru a produce efecte valabile.

Stipulația pentru altul rămâne o instituție complexă, care impune diligență sporită în elaborarea și executarea contractelor care o utilizează. Părțile unui contract care conține o stipulație pentru altul trebuie să analizeze amănunțit efectele unei asemenea clauze, având în vedere că stipulația constituie, în principiu, un contract separat de contractul principal.

De aceea, este importantă determinarea cu precizie a identității terțului beneficiar, a prestației stipulate în favoarea sa, precum și a momentului în care stipulația produce efecte față de terț. Totodată, trebuie avute în vedere eventualele motive de revocare a stipulației, în special în caz de neexecutare a contractului principal sau a obligațiilor asumate de terțul beneficiar.

Ca recomandare generală, se argumentează că stipulația pentru altul nu ar trebui să afecteze în mod disproporționat echilibrul contractual sau să impună obligații excesive pentru promitent în raport cu beneficiile stipulantului²⁶. Prin reglementarea sa adecvată, stipulația pentru altul își poate maximiza utilitatea practică în diverse tipuri de contracte.

²⁴ I.D. Romoșan, *Drept civil. Obligații*. Ed. Hamangiu, București, pp. 91-92.

²⁵ G. Boroș, C. A. Anghelescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, 2012, pp. 121-125.

²⁶ M. Shields, *On stipulation*. *European Journal of Philosophy*, 29(4), 2021, pp. 1100-1114.

5. Stipulația pentru altul și fiducia

Stipulația pentru altul este o convenție prin care o parte, numită stipulant, dispune ca cealaltă parte, numită promitent, să dea, să facă sau să nu facă ceva în folosul unei terțe persoane, străine de contract, numită terț beneficiar (art. 1284-1288 C. civ.).

Stipulația pentru altul implică trei persoane (stipulantul, promitentul și terțul beneficiar), însă primele două (stipulantul și promitentul) sunt părți contractante²⁷.

În cadrul acestei instituții întâlnim următoarele condiții de valabilitate:

- exprimarea neîndoielnică a voinței de a stipula;
- determinarea sau determinabilitatea terțului beneficiar;
- acceptarea terțului beneficiar (diferența față de configurația stipulației pentru altul în vechiul Cod civil, apropiere de mecanismul fiduciei, până la asimilare);

Fiducia este definită de art. 773 C. civ. drept „operațiunea juridică prin care unul sau mai mulți constituitori transferă drepturi reale, drepturi de creanță, garanții ori alte drepturi patrimoniale sau un ansamblu de asemenea drepturi, prezente ori viitoare, către unul sau mai mulți fiduciar care le exercită cu un scop determinat, în folosul unuia sau mai multor beneficiari”²⁸.

Aceasta apare definită drept un raport juridic creat prin voința părților sau ope legis, prin care un constituitor/dispunător transferă/transmite drepturi privity individual sau colectiv, pentru ca acestea să fie exercitate (prin acte de conservare, administrare sau dispoziție), conform celor stabilite de către constituitor/dispunător, de către una sau mai multe persoane determinate (denumite fiduciar), într-un anumit scop stabilit tot de către constituitor în beneficiul uneia sau mai multor persoane denumite beneficiari, determinate de la data încheierii actului de fiducia sau determinabile ulterior, conform anumitor reguli și proceduri specifice stabilite în acest sens.

Definiția oferită de Codul civil român are ca și sursă de inspirație reglementarea oferită de Codul civil francez, care la art. 2011 statuează următoarele²⁹: „La fiducia est l'opération par laquelle un ou plusieurs constituants transfèrent des biens, des droits ou des sûretés, ou un ensemble de biens, de droits ou de sûretés,

²⁷ Gabriel Boroî, Mona-Maria Pivniceru, Carla Alexandra Anghelescu, Dragoș-Nicolae Dumitru, Bogdan Nazat, Ioana Nicolae, Teona Rădulescu, Tudor-Vlad Rădulescu, Fișe de drept Civil. Partea Generală. Persoane. Drepturi reale principale. Obligații. Contracte. Succesiuni.

²⁸ Art. 773 C. civ.: „Fiducia este operațiunea juridică prin care unul sau mai mulți constituitori transferă drepturi reale, drepturi de creanță, garanții ori alte drepturi patrimoniale sau un ansamblu de asemenea drepturi, prezente ori viitoare, către unul sau mai mulți fiduciar care le exercită cu un scop determinat, în folosul unuia sau mai multor beneficiari. Aceste drepturi alcătuiesc o masă patrimonială autonomă, distinctă de celelalte drepturi și obligații din patrimoniile fiduciarilor”.

²⁹ Cu privire la efectele asupra jurisdicției franceze a introducerii fiduciei, a se vedea J. Douglas, Trusts and their equivalents in civil law systems. Why did the French introduce the fiducia into the Civil Code in 2007? What might its effects be?, în Revista „Queensland University of Technology Law Review”, nr. 1/2013, Australia.

présents ou futurs, à un ou plusieurs fiduciaires qui, les tenant séparés de leur patrimoine propre, agissent dans un but déterminé au profit d'un ou plusieurs bénéficiaires”.

Putem observa faptul că diferențele în ceea ce privește definiția între reglementarea română și cea franceză sunt puține, influența dreptului francez asupra dreptului românesc este evidentă.

Așadar, instituția fiduciei prezintă următoarele efecte juridice pe care le putem determina prin coroborarea definiției atribuite prin art. 773 C. civ. cu dispozițiile art. 791³⁰ prin care se statuează efectele juridice produse la data încetării³¹:

- reprezintă un transfer al drepturilor privite ut singuli, respectiv ansamblul acestor drepturi

- presupune exercitarea actelor de conservare, administrare și/sau dispoziție³² (după cum a statuat constituitorul) de către fiduciar, în scopul determinat și în interesul beneficiarului sau beneficiarilor (după caz).

- este operațiune intrinsecă fiduciei transferul masei patrimoniale fiduciare la beneficiar sau, după caz, înapoi la constituitor

Cu privire la noțiunea de fiducie, sinonim aceste instituții, dar lipsit de o reglementare concretă în legislația națională este trust-ul.

Trust-ul reprezintă o tehnică juridică prin care o persoană numită settlor transferă către o persoană numită trustee un titlu de proprietate juridic, nominal, în beneficiul exclusiv al unui beneficiar care deține proprietatea economică, reală, cu scop determinat, necaritabil sau caritabil. Poate fi revocabil sau irevocabil.

O origine a noțiunii de trust o regăsim în Convenția referitoare la legea aplicabilă trust-urilor și recunoașterea acestora încheiată la Haga în anul 1985³³ (denumită în continuare drept „Convenția de la Haga”) care cuprinde în art. 2 definiția trust-ului. Astfel, conform Convenției de la Haga trust-ul constituie „o relație de natură legală creată – inter vivos sau mortis causa – de către o persoană (settlor) când bunurile au fost plasate sub controlul (subl ns. – D.M.) trustee-ului pentru beneficiul unui beneficiar sau pentru un scop determinat”.

³⁰ Art. 791. Efectele încetării contractului de fiducie

(1) Când contractul de fiducie încetează, masa patrimonială fiduciară existentă în acel moment se transferă la beneficiar, iar în absența acestuia, la constituitor.

(2) Contopirea masei patrimoniale fiduciare în patrimoniul beneficiarului sau al constituitorului se va produce numai după plata datoriilor fiduciare.

³¹ Încetarea fiduciei este reglementată de dispozițiile art. 790 C. civ.

³² În cadrul reglementării inițiale a Legii nr. 287/2009 privind codul civil, fiduciarul beneficia de puteri de „administrare”, iar nu de „exercitare” asupra masei patrimoniale fiduciare. Termenul a fost înlocuit, pe bună dreptate apreciem, prin intermediul art. 83 din Legea nr. 71 din 3 iunie 2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 409 din data de 10 iunie 2011.

³³ Convention on the law applicable to trusts and on their recognition, emisă de către Conferința de la Haga privind Dreptul Internațional Privat (Hague Conference on Private International Law), Haga, 1985.

Convenția de la Haga a fost semnată în anul 1985, a intrat în vigoare în anul 1992 și, la începutul anului 2012, era ratificată de către un număr de 12 țări, și anume: Australia, Canada (nu în totalitate), China (doar Hong Kong), Italia, Luxemburg, Liechtenstein, Malta, Monaco, Olanda, San Marino, Elveția și Marea Britanie.

Din această definiție putem extrage caracteristicile juridice al instituției trust-ului astfel:

- bunurile trebuie să constituie un fond separat și nu reprezintă parte din patrimoniul trustee-ului;
- titlul asupra bunurilor care constituie trust-ul este deținut de către trustee sau de către o altă persoană, în numele trustee-ului; și
- trustee-ul deține puterea și obligația pentru care este responsabil de a administra, utiliza sau dispune de bunuri în conformitate cu termenii statuați prin trust și în baza puterilor speciale care îi sunt impuse acestuia prin lege.

„Fiducia reprezintă o specie a trust-ului, acesta din urmă constituindu-se, în cadrul jurisdicțiilor de common law, dar și al celor de drept civil care l-au preluat, drept un instrument juridic inovator în tranzacțiile comerciale complexe moderne. Acesta reprezintă, în prezent, un subiect de interes la nivel european și internațional concretizat, la nivel european, în elaborarea, de către un grup de cercetători, a unui set de principii denumite Principiile Dreptului European al Trust-ului (Principles of European Trust Law) și, la nivel internațional, de elaborarea și semnarea Convenției Internaționale de la Haga din 1 iulie 1985 cu privire la Legea aplicabilă Trust-urilor și recunoașterea acestora. Din acest punct de vedere, sistemele de drept civil (deci inclusiv sistem de drept românesc) nu puteau rămâne imune influenței acestui instrument juridic revoluționar al dreptului anglo-saxon. A fost adoptată, astfel, fiducia văzută ca reprezentând un mijloc intermediar, mai bine adaptat realităților și specificului sistemului de drept civil³⁴”.

6. Concluzii

Stipulația pentru altul este o instituție complexă, care ridică multiple probleme interpretative în doctrină.

În primul rând, însăși definirea naturii juridice a stipulației pentru altul naște dispute, neexistând un consens în doctrină. Unii autori o consideră un contract sui-generis, alții un act juridic unilateral cu efecte complexe. De asemenea, se pune problema calificării raportului dintre stipulant și promitent – este vorba de un raport obligațional propriu-zis sau doar de un interes juridic comun minimal?

În al doilea rând, reglementarea actuală ridică probleme de interpretare concrete. Spre exemplu, cerința determinării beneficiarului este formulată ambiguu în Codul civil, putând genera dispute între părți. Totodată, efectele stipulației între stipulant, promitent și beneficiar nu sunt pe deplin clarificate.

În al treilea rând, revocabilitatea stipulației naște controverse doctrinare legate de opozabilitatea revocării față de terți sau de situația contractului principal. De

³⁴ D. Moreanu, *Fiducia și Trust-ul*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, Prefață Valeriu Stoica, p. XVII.

asemenea, utilizarea stipulației în contracte specifice precum cele de garantare necesită diligență sporită.

Prin urmare, deși are o tradiție îndelungată, stipulația pentru altul rămâne o instituție insuficient conturată în doctrina juridică actuală. Sunt necesare eforturi suplimentare de definire riguroasă a tipologiei, efectelor și limitelor sale pentru maximizarea utilității practice. Nu în ultimul rând, o reglementare legală mai comprehensivă și mai puțin ambiguă ar aduce mai multă claritate acestei figuri clasice, dar complexe, a dreptului civil.

Stipulația pentru altul are o utilitate practică în cadrul unor contracte cum ar fi cele de garantare, finanțare sau recompensare. Totuși, utilizarea sa contractuală ridică dificultăți, necesitând determinarea cu precizie a identității și rolului terțului beneficiar.

Comparativ cu fiducia, stipulația implică doar un transfer limitat de drepturi către beneficiar, spre deosebire de transferul complet de proprietate în cazul fiduciei. Acceptarea beneficiarului distinge stipulația de mecanismul trust-ului. Complexe și versatilă, stipulația pentru altul rămâne o provocare de reglementare și interpretare doctrinară.

SITUAȚIA PARTENERULUI SUPRAVIEȚUITOR ÎN DREPTUL CIVIL MAGHIAR

*Asist. univ. drd. Tamas-Erno PETER**
Universitatea din Oradea
Facultatea de Drept

Abstract

According to current Hungarian regulations, in addition to marriage, two types of extramarital partnerships are recognized: de facto partners and registered civil partners. Therefore, it must be emphasized that the regulations applicable to both de facto partnerships and registered civil partnerships have undergone extremely important changes in Hungary in recent years; moreover, during the codification process, their scope, place, and method of regulation were a debated topic. The present paper aims to highlight the evolution of the surviving partner in Hungarian civil law from the perspective of inheritance law.

Keywords: *inheritance, surviving partner, surviving spouse. Hungarian Civil Code.*

1. Aspecte introductive

Prin relația de parteneriat între două persoane fizice înțelegem acea relație care nu se naște prin căsătorie dar totuși se aseamănă cu aceasta. Sub aspect terminologic, este nevoie să facem distincție între parteneriat și parteneriat înregistrat. Poate să se nască o astfel de relație doar între persoane de sex diferit sau și între persoane de același sex? Vom răspunde la această întrebare în cuprinsul lucrării. Pentru a nu crea o confuzie, în faza incipientă, dorim să evităm definirea noțiunii de parteneriat din prisma clasificării enunțate mai sus. Totuși, cea mai amplă clasificare a relațiilor partenoriale ar fi împărțirea acestora în două mari categorii: cea informală și cea formală. Prima categorie se naște fără îndeplinirea anumitor condiții și formalități, iar cea de-a doua categorie presupune exact opusul primei.

* Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; asistent universitar, Facultatea de Drept, Universitatea din Oradea.

În ceea ce privește drepturile și obligațiile la care sunt îndreptățite și îndatorate în mod reciproc partenerii, acestea nu vor fi analizate în prezenta lucrare. Scopul lucrării este determinarea consecințelor juridice asupra patrimoniului succesoral atunci când un partener se stinge din viață. Aceste drepturi și obligații nu prezintă relevanță din perspectiva dreptului succesoral, mai ales dacă acestea nu au valoare patrimonială. Dreptul succesoral nu este menit să reglementeze relațiile sociale de natură nepatrimonială între două persoane fizice incidente în timpul vieții acestora.

Noțiunea partenerului supraviețuitor pentru dreptul civil român este străină, în schimb, legiuitorul tradițional îl cheamă pe soțul supraviețuitor în calitate de moștenitor legal, să culegă lăsamântul succesoral rămas după defunct. Deși soarta partenerilor supraviețuitori este un subiect destul de controversat în țara noastră, totuși legiuitorul român nu se grăbește să reglementeze situația acestei forme de conviețuire. În plus, tradiționaliștii mereu se eschivează în a găsi o soluție legală în acest sens, fundamentându-și opiniile pe principii canonice.

În alte țări, precum Ungaria, în istoricul acestor reglementări regăsim mai multe încercări de a găsi o cale care să satisfacă cerințele societății dar fără să aducă atingere conceptelor canonice. Care este situația partenerului supraviețuitor în dreptul civil maghiar în ziua de azi? În cele ce urmează vom prezenta tentativele legiuitorului maghiar de a găsi o rezolvare în acest sens, precum și normele dreptului obiectiv și pozitiv incidente în materie.

2. Poziția partenerului supraviețuitor în Codul Civil maghiar din 1959 în varianta sa inițială

Din analiza prevederilor legale din vechiul Cod civil maghiar în forma sa inițială, reiese destul de clar faptul că partenerul supraviețuitor nu era inclus în categoria moștenitorilor legali. Prin urmare, acesta nu avea aptitudinea să dobândească drepturi și obligații, în calitate de rudă, din patrimoniul defunctului cu care coabita în timpul vieții acestuia. Acest lucru nu însemna că nu putea să culegă moștenirea în temeiul moștenirii testamentare. În dreptul civil maghiar, indiferent că discutăm despre vechea reglementare sau despre dreptul pozitiv în materia succesorală, regula o constituia preeminența moștenirii testamentare față de moștenirea legală¹. Singura problemă ce se ivea în astfel de situație era dacă partenerul supraviețuitor, în calitate de moștenitor testamentar, intra în concurs cu moștenitorii legali al defunctului, caz în care primul era obligat la reîntregirea rezervei succesoriale. De aici rezultă că noțiunea de „partener” era străin legiuitorului din perspectiva dreptului succesoral din acea vreme. Cu toate acestea pentru dreptul familiei nu era. Mai mult decât atât, dreptul familiei în comparație cu dreptul succesoral îi includea în noțiunea de familie și pe partenerii. În opinia

¹ Art. 599, alin. (2) din Legea nr. IV din 1995, privind vechiul Cod civil, respectiv art. 7:3, alin. (1) din Legea nr. V din 2013 privind noul Cod civil maghiar.

noastră, această perspectivă era una discriminatorie din partea legiuitorului maghiar având în vedere că soțul supraviețuitor în concurs cu descendenții defunctului dobânda drept de uzufruct asupra întregii moșteniri, iar în lipsa clasei descendenților devenea unicul moștenitor al defunctului.

Într-o opinie s-a susținut că partenerul supraviețuitor trebuie plasat pe poziție de egalitate cu soțul supraviețuitor². Premisa acestei opinii era că parteneriatul stabil și de lungă durată este o alternativă la căsătorie, care în accepțiunea societății poate fi considerată ca fiind o oarecare căsătorie. În ceea ce privește durata relației, autorul acestei opinii a propus o durată de 10 sau 15 ani, caz în care partenerul supraviețuitor ar fi fost îndreptățit la aplicarea analogică a dispozițiilor legale privitoare la drepturile soțului supraviețuitor³. În doctrina maghiară, unii autori au fost de acord cu stabilirea unui termen minim de conviețuire pentru parteneriatele informale, cu mențiunea că impunerea unui termen de 10 sau 15 ani ar fi una exagerată având în vedere că nici căsătoriile nu mai aveau o durată chiar așa de lungă⁴.

3. Poziția partenerilor de viață în elaborarea noului Cod civil maghiar

În 2006 s-a finalizat proiectul reglementării legislative care era dedicat dreptului familiei. În această reglementare era o normă juridică prin care legiuitorul dorea să introducă conceptul înregistrării facultative a parteneriatelor⁵. Logica din acea vreme era că indiferent dacă se discuta despre parteneriate formale sau informale, acestea luau naștere în mod valabil și încetau tot în mod legal. Posibilitatea înregistrării era benefică sub aspect probator fără să fi legat și alte consecințe juridice.

După câteva luni, tot în anul 2006, s-a finalizat și proiectul reglementării privind dreptul succesoral⁶. De data aceasta legiuitorul a preferat să facă distincție între cele două tipuri de parteneriate, în ciuda faptului că dreptul familiei nu făcea distincție decât ce privește aspectul de probă. Din perspectiva succesorală, diferențierea făcută de legiuitor insufla ideea că partenerul înregistrat ar trebui plasat în categoria moștenitorilor.

² Besenyi Lajos - Gaál Sándor, *Az élettárs öröklési jogának kérdése az új Ptk.-ban*. Manuscris, Szeged, 2000, în Szeibert Orsolya, *Az élettársak helyzete a tartási kötelezettség és az öröklési jogosultság szempontjából – különös tekintettel a készülő Polgári Törvénykönyv rendelkezéseire*, Közjegyzők Közlönye, Nr. 2/2009, p. 7.

³ Dr. Tóth Ádám, *Az élettársak jogainak bővítéséről*, în *Család Jog*, nr. 2/2003, p. 17.

⁴ Tóth Ádám, *Az élettársak jogainak bővítéséről*, *Családi jog*, nr. 2/2003, p. 12-18.

⁵ Szeibert Orsolya, *Az élettársak helyzete a tartási kötelezettség és az öröklési jogosultság szempontjából – különös tekintettel a készülő Polgári Törvénykönyv rendelkezéseire*, în *Közjegyzők Közlönye*, nr. 2/2009, p. 8.

⁶ *Ibidem*.

În anul 2006 s-a conturat o altă perspectivă în favoarea partenerului neînregistrat. Soluția ar fi fost atribuirea unui de drept de uz în favoarea acestuia asupra locuinței și asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic, care au fost afectate folosinței comune ale partenerilor⁷. Raționamentul legiuitorului era ca partenerul să nu trebuiască să părăsească locuința unde a conviețuit împreună cu partenerul defunct în timpul vieții acestuia. De acest drept se putea beneficia doar dacă partenerii informali aveau o conviețuire faptică de minimum 10 ani sau dacă din acea relație rezulta un copil, caz în care termenul de 10 ani se reducea de drept la 1 an⁸. Referitor la limitarea dreptului de uz al partenerului supraviețuitor, specialiștii considerau că nu era posibilă limitarea acestuia și nici posibilitatea răscumpărării nu subzista. În opinia noastră, această perspectivă era una exagerată prin stabilirea unui termen destul de mare, având în vedere faptul că și căsătoriile deja deveniseră foarte fragile. Cealaltă problemă ce considerăm că trebuie tratată în legătură cu soluția legiuitorului prezentată anterior, este legată de dovada conviețuirii. Având în vedere că propunerea viza situația partenerului neînregistrat supraviețuitor, dovedirea conviețuirii era destul de dificilă în lipsă înregistrării⁹. Bineînțeles, dacă din acea relație rezulta un copil, în procedura dezbaterii succesoriale, sau în caz de litigiu, proba relației era mai ușoară.

O altă teorie susținea încheierea unui contract de întreținere între partenerii informali în schimbul numirii în funcție de moștenitor¹⁰. Această teorie a fost părăsită destul de ușor având în vedere faptul că, un contract de întreținere era insuficient din punct de vedere moral, cantitativ și calitativ pentru atingerea rezultatului dorit. O altă alternativă era modificarea prevederilor legale în ceea ce privește contractul de moștenitor¹¹, susținând că datorită caracterului oneros, aleatoriu și sinalagmatic al acestuia, bunurile ce formau obiectul contractului nu puteau fi calculate în quantumul rezervei succesoriale¹². Din acest motiv, s-a opinat că, în ipoteza în care succesiunea se deschide înaintea împlinirii unui termen de 2 ani, trebuie cântărite prestațiile deja executate, adică acele prestații, care au servit la întreținerea defunctului, urmând să fie scăzute din quantumul bunurilor ce formau obiectul contractului de moștenitor, iar valoarea excedentului trebuia inclusă în quantumul rezervei succesoriale¹³. Într-un final, nici această soluție nu a devenit o realitate juridică.

Cealaltă problemă viza soarta drepturilor asupra locuinței comune ale partenerilor. În situația soțului supraviețuitor dreptul de uzufruct înceta în caz de recăsătorire. Dificultatea era că această prevedere nu se aplica și pentru situația în

⁷ Szeibert Orsolya, *op.cit.*, p. 10.

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Szeibert Orsolya, *op.cit.*, p. 5.

¹¹ Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 21.722/2007 în *Közjegyzők Közlönye*, nr. 4/2008, p. 19-21.

¹² Weiss Emilia, *Az öröklési szerződés – az öröklési jog és a szerződési jog határán*, în *Közjegyzők Közlönye* nr. 4 din 1997, p. 4.

¹³ Szeibert Orsolya, *op.cit.*, p. 11.

care acesta intra într-o relație de parteneriat. De aici se concluzionează faptul că poziția partenerului supraviețuitor era mai avantajoasă decât a soțului supraviețuitor. Pentru rezolvarea acestei dileme, doamna profesor Weiss a propus dezarmarea de efectele juridice, generate de încheierea unei noi căsătorii în cazul soțului supraviețuitor. De ce? Logica era că, soțul supraviețuitor era pus la zid să aleagă între încheierea unei noi căsătorii sau să rămână într-o relație de parteneriat. Așadar, această soluție era una mai echitabilă atât pentru soțul supraviețuitor cât și pentru partenerul supraviețuitor care ar fi dorit să încheie o nouă căsătorie sau să întemeieze o relație de parteneriat, totodată să nu piardă dreptul de uzufruct asupra masei succesoriale.

4. Situația partenerului înregistrat în dreptul succesoral

În decembrie 2007 Parlamentul Ungariei a adoptat Legea nr. CLXXXIV din 2007¹⁴ privind parteneriatele înregistrate, fără a face referire la caracterul facultativ al înregistrării. Legea nr. CLXXXIV din 2007 privind parteneriatul înregistrat făcea referire la toate relațiile partenoriale formale, indiferent de sexul persoanelor între care se lua naștere această formă de conviețuire. De fapt, legiuitorul maghiar a încercat să ia drept model instituția căsătoriei, pe macheta căreia a încercat să construiască o nouă instituție. Legea amintită anterior urma să intre în vigoare din 1 ianuarie 2009, lege, care nu s-a implementat datorită Deciziei nr. 21B/B/2008 ale Curții Constituționale¹⁵, deoarece legiuitorul maghiar, prin acest act, punea semnul egalității între parteneriatul înregistrat și căsătorie.

În ceea ce privește legislația actuală, care a intrat în vigoare în 1 iulie 2009, legiuitorul maghiar nu mai face referire la partenerii informali și nici la relația de parteneriat înregistrat născut între persoane de sex diferit. Legea nr. XXIX din 2009¹⁶ reglementează doar relațiile partenoriale care se nasc între persoanele majore de același sex. De data aceasta, trebuie îndeplinite formalitățile de publicitate prevăzute de lege în fața ofițerului de stare civilă. În acest act normativ s-a prevăzut că, „dacă legea nu dispune altfel sau dacă nu se prevede neaplicarea prezentei legi, regulile privitoare la căsătorie trebuie aplicate și pentru parteneriatele înregistrate, regulile privitoare la soț sau la soții trebuie aplicate și pentru partenerul înregistrat sau pentru partenerii înregistrați, regulile privitoare la soțul supraviețuitor trebuie aplicate și partenerului înregistrat supraviețuitor.”

Referitor la prevederile Codului civil din 1959, care au fost în vigoare până în 15 martie 2014, prin art. 578/G, legiuitorul maghiar tratează coproprietatea între partenerii de viață. Iar în art. 685/A tot din același act normativ definește noțiunea parteneriatului, stabilind că „Relația de parteneriat se naște între două persoane

¹⁴ Publicat în Monitorul Oficial al Ungariei nr. 186/2007, în data de 29.12.2007.

¹⁵ Prin Decizia Curții Constituționale nr. 154/2008, publicat în Monitorul Oficial al Ungariei nr. 180/2008, în data de 17.12.2008.

¹⁶ Publicat în Monitorul Oficial al Ungariei, nr. 63/2009, în data de 08.05.2009.

care nu se află în relație de parteneriat înregistrat și nici nu sunt căsătoriți, dar trăiesc împreună într-o gospodărie, într-o comunitate economică, bazându-se pe sentimente și între care nu există relație de rudenie.”

Trebuie menționat și faptul că aceste prevederi au fost modificate prin Legea nr. XXIX din 2009. Condițiile cumulative stabilite de legiuitor pentru relația de parteneriat erau următoarele:

- Să nu fie vorba despre o relație de căsnicie;
- Să nu fie vorba despre o relație de parteneriat înregistrat;
- Să fie vorba de o conviețuire într-o gospodărie;
- Să fie bazată pe sentimente;
- Să fie o comunitate economică;
- Să nu fie în relație de rudenie;
- Să nu fie cu alte persoane în relație de parteneriat sau în parteneriat înregistrat și nici în căsnicie.

După cum am putut observa datorită Legii nr. XXIX din 2009 legiuitorul a modificat prevederile art. 685 lit. b) din Codul civil din 1959, plasând pe partenerul înregistrat în categoria rudelor apropiate, pe când partenerul era considerat ca fiind rudă îndepărtată.

În ceea ce privește luarea în evidență a parteneriatelor înregistrate se făcea potrivit dispozițiilor Legii nr. XLV din 2008¹⁷ privind procedura necontencioasă notarială.

5. Erau moștenitori legali partenerii și partenerii înregistrați în accepțiunea prevederilor Codului civil din 1959 și a Legii nr. XXIX din 2009?

Analizând cele două acte normative rezultă că soțul supraviețuitor și partenerul înregistrat supraviețuitor sunt situate pe o poziție de egalitate juridică. Acest lucru reiese din prevederile art. 607 alin. (4) din vechiul Cod civil, potrivit căreia dacă defunctul nu a avut copii întreaga moștenire era culeasă de soțul supraviețuitor sau de partenerul înregistrat. Chiar și în art. 615 alin. (1) din vechiul Cod civil se vorbește despre dreptul de uzufruct al soțului supraviețuitor și al partenerului înregistrat supraviețuitor. Atribuind un drept de uzufruct asupra întregului patrimoniu succesoral asupra căruia nu deveniseră moștenitor. Referitor la partenerul de viață denumit și partenerul informal, acesta nu este considerat moștenitor de legiuitorul maghiar.

În ceea ce privește art. 3 alin. (1) lit. c) din Legea nr. XXIX din 2009 se prevede că, „Dacă legea nu dispune altfel sau dacă legea nu interzice, dispozițiile legale referitoare la drepturile soțului supraviețuitor se aplică în egală măsură și partenerului înregistrat supraviețuitor.” Este de reamintit faptul că prezenta lege

¹⁷ Publicat în Monitorul Oficial al Ungariei nr. 94/2008, în data de 27.06.2008.

face referire la parteneriatele înregistrate între persoanele de același sex. Prin urmare, partenerul de viață din nou nu are dreptul de a moșteni.

5.1. Situația partenerului înregistrat supraviețuitor în concurs cu descendenții defunctului

Legiuitorul prin art. 3 alin. (2) din Legea nr. XXIX din 2009 nu le permitea partenerilor înregistrați posibilitatea să beneficieze de dispozițiile privitoare la adopție. Prin urmare, nu se punea problema intrării partenerului înregistrat supraviețuitor în concurs cu copiii comuni. În acest caz dacă defunctul nu avea descendent din afara relației de parteneriat înregistrat, unicul moștenitor era partenerul înregistrat supraviețuitor.

În ipoteza în care defunctul avea descendenți, în viață, la data decesului care intrau în concurs cu partenerul supraviețuitor înregistrat, aceștia culegeau întreaga moștenire.

Partenerul supraviețuitor nu dobânda nicio cotă din lășământul succesoral al defunctului. Cu toate acestea, partenerul înregistrat supraviețuitor în temeiul art. 615 alin. 1 din Codul civil maghiar din 1959 dobânda un drept de uzufruct asupra tuturor bunurilor asupra căruia nu devenise moștenitor, acesta încetând în caz de recăsătorire a partenerului supraviețuitor sau dacă acesta intra într-o nouă relație de parteneriat înregistrat.

5.2. Dreptul de uzufruct al partenerului înregistrat supraviețuitor

Cum am precizat și anterior, de acest drept partenerul înregistrat supraviețuitor beneficia doar atunci când intra în concurs cu copiii defunctului. Dreptul de uzufruct al partenerului supraviețuitor putea fi restrâns de către descendenții defunctului. Această restrângere putea fi cerută oricând, prin urmare nu era supusă prescripției extinctive. Restrângerea trebuia să fie făcută într-o manieră în care să nu aducă atingere drepturilor supraviețuitorului, cu scopul să îi fie asigurate condițiile de trai, luând în considerare bunurile dobândite prin moștenire, patrimoniul propriu și rezultatele profesionale ale acestuia.

Dreptul de uzufruct putea fi răscumpărat de la partenerul înregistrat supraviețuitor. Răscumpărarea nu se răstrângea asupra locuinței, asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic. Contraprestația pentru această răscumpărare consta într-o sumă de bani sau chiar și în natură, care implica transmiterea unei cote succesoriale echivalente cu fracția unui copil. În ceea ce privește momentul la care trebuia cerută răscumpărarea, în conformitate cu art. 616 alin. 5 din vechiul Cod civil maghiar, aceasta se făcea cu ocazia dezbaterii succesiunii, în fața notarului public, dar nu mai târziu de un an calculat din ziua deschiderii moștenirii, care era egală cu data decesului partenerului înregistrat.

5.3. Situația partenerului supraviețuitor înregistrat în concurs cu părinții defunctului (ascendenții privilegiați)

Este important de remarcat faptul că în ceea ce privește culegerea moștenirii de către aceste două categorii de rude, ca regulă generală, potrivit prevederile art. 607 alin. (4) și art. 608 alin. (1) din Codul civil din 1959, reieșea că părinții nu vor moșteni, în temeiul moștenirii legale, dacă partenerul de viață îndeplinea condițiile generale de a moșteni, deoarece legiuitorul maghiar îl considera drept rudă al defunctului, motiv pentru care nu exista concurs între părinții și partenerul înregistrat supraviețuitor al defunctului, caz în care cel din urmă culegea totul. După cum știm, de obicei de la fiecare regulă există și excepții, nici în acest caz legiuitorul maghiar nu s-a grăbit să absolutizeze totul.

Ce se întâmpla în situația în care moștenirea defunctului se accepta de partenerul supraviețuitor și de tatăl defunctului, iar masa succesorală era alcătuită dintr-o casă donată de tatăl defunctului și un apartament dobândit împreună cu partenerul supraviețuitor și defunct în timpul vieții acestuia? Dacă ar trebui să aplicăm dispozițiile legale enunțate mai sus, răspunsul era că toată averea trebuia să fie culeasă de partenerul supraviețuitor. Această soluție nu era acceptată de legiuitorul maghiar, caz în care ne obliga să aplicăm dispozițiile referitoare la moștenirea lineară. Această formă de moștenire era destinată preîntâmpinării ajungerii bunurilor provenite de la propria familie, prin donație sau prin moștenire, în patrimoniul unei alte familii sau persoane în temeiul regulilor aplicabile moștenirii legale. Teoretic era o barieră legală pentru beneficiile oferite de regulile de la moștenirea legală.

În astfel de caz, legiuitorul maghiar a permis partenerului înregistrat supraviețuitor dobândirea unei cote de doar o treime din bunurile dobândite în timpul vieții de către defunct de la ascendenții acestuia, iar cota de două treimi se cuvenea liniei de unde provenea acel bun, în vederea păstrării bunului în interiorul familiei.

Conform art. 618 alin. 4, al tezei finale din vechiul Cod civil maghiar, se prevedea că „partenerul înregistrat supraviețuitor va dobândi o fracție de o treime din bunurile care fac parte din moștenirea lineară”.

Moștenirea lineară nu era aplicabilă atunci când la moștenirea defunctului veneau și descendenții acestuia, pentru că în asemenea caz partenerul supraviețuitor dobânda doar un drept de uzufruct iar moștenirea în integralitatea ei era culeasă de clasa descendenților.

Întrebarea este dacă mai putem discuta despre caracterul unitar și universal al patrimoniului succesoral? La prima vedere am putea spune că legiuitorul pentru astfel de situație împarte patrimoniul în alte subcategorii: patrimoniu dobândit și patrimoniu comun. Din primul patrimoniu, supraviețuitorul dobânda doar o fracție de o treime iar pe cel de al doilea îl dobânda în totalitate. În opinia noastră,

prin faptul că legiuitorul atribuie reguli particulare de împărțire a celor două patrimonii nu încalcă caracterul unitar și universal al transmisiunii succesoriale.

Cu toate acestea dacă partenerul, în timpul vieții sale a dispus printr-un testament asupra acestor bunuri, în favoarea unei terțe persoane, dispozițiile moștenirii lineare își pierdeau aplicabilitatea deoarece aceste bunuri nu erau indisponibilizate. Se putea dispune în mod liber de acestea prin încheierea de contracte sau prin acte *mortis causa*.

În accepțiunea legiuitorului actual nici partenerii informali nu sunt succesorii defunctului partener, indiferent dacă aceștia sunt sau nu de același sex. Această teorie s-a menținut și în Legea nr. V din 2013¹⁸ privind Codul civil maghiar aflat în vigoare. În cuprinsul cărții a șaptea din noul Cod civil maghiar, legiuitorul a omis să prevadă expres drepturile succesoriale partenerului înregistrat supraviețuitor. Credem că această omisiune este intenționată, care cel mai probabil este o chestiune de tehnică legislativă, deoarece prevederile Legii nr. XXIX din 2009 în continuare se aplică partenerului înregistrat supraviețuitor. Prin prevederile art. 3 alin. (1) lit. c) din legea amintită anterior, partenerul înregistrat supraviețuitor se bucură de drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor, chiar dacă în Codul civil nu se face expres referire la acesta¹⁹. Normele privitoare la drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor au suferit modificări substanțiale prin intrarea în vigoare a noului Cod civil, dar acestea vor face obiectul unei alte lucrări.

6. Concluzii

Legea nr. XXIX din 2009 prin normele sale îi acordă partenerului înregistrat supraviețuitor aceleași drepturi pe care le are și soțul supraviețuitor. Legiuitorul maghiar a părăsit ideea de a mai reglementa situația partenerilor înregistrați între persoanele de sex diferit. În legislația maghiară căsătoria între două persoane de același sex nu este permisă, la fel cum nu este permisă nici parteneriatele înregistrate între persoane de sex diferit. Luând în calcul aspectele analizate anterior, considerăm că legiuitorul maghiar s-a îndreptat într-o direcție pozitivă, reușind să păstreze superioritatea căsătoriei. Oricât de ciudat ar fi, realitatea este că beneficiile oferite de dreptul succesoral, este nu doar un simplu motiv de a alege căsătoria în locul parteneriatului, ci este o veritabilă siguranță patrimonială. Necesitatea reglementării altor forme de conviețuire cu consecințe de natură succesorală este o chestiune ce ține mai degrabă de sociologie, iar încurajarea încheierii unei căsătorii sau a altor forme de conviețuire ține de politică și nicidecum de știința dreptului.

¹⁸ Publicat în Monitorul Oficial al Ungariei nr. 31/2013, în data de 26.02.2013.

¹⁹ Pentru moștenirea terenurilor agricole de partenerul înregistrat supraviețuitor, A se vedea Kis Tibor, *A termőföld öröklésének új szabályai*, în *Gazdaság és Jog*, nr. 7-8/2022, p. 39-43.

Bibliografie

1. Szeibert Orsolya, *Az élettársak helyzete a tartási kötelezettség és az öröklési jogosultság szempontjából – különös tekintettel a készülő Polgári Törvénykönyv rendelkezéseire*, Közjegyzők Közlönye, Nr. 2/2009.
2. Dr. Tóth Ádám, *Az élettársak jogainak bővítéséről*, în Család Jog, nr. 2/2003.
3. Weiss Emilia, *Az öröklési szerződés – az öröklési jog és a szerződési jog határán*, în Közjegyzők Közlönye nr. 4 din 1997.
4. Kis Tibor, *A termőföld öröklésének új szabályai*, în Gazdaság és Jog, nr. 7-8/2022.
5. Decizia Curții Constituționale nr. 154/2008, publicat în Monitorul Oficial al Ungariei nr. 180/2008, în data de 17.12.2008.
6. Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 21.722/2007 în Közjegyzők Közlönye, nr. 4/2008, p. 19-21.

ETICA EXTINCTIEI SPECIILOR. ESTE MORAL SA FOLOSIM NOILE TEHNOLOGII PENTRU A READUCE LA VIATA SPECII DISPARUTE?

Ciprian UNGUREANU*
Andreea BURUIANĂ**

Abstract

The extinction of species represents one of the most serious conservation crises of the twenty-first century. Current rates of species loss far exceed natural background levels, with human activities such as deforestation, poaching, and climate change accelerating biodiversity decline. In this context, recent advances in biotechnology-including cloning, genetic engineering, and genome editing-have opened the possibility of reintroducing extinct species, a practice known as „de-extinction.” This possibility raises fundamental ethical questions: is it morally justifiable to bring extinct species back to life, and what are the ecological and social implications of such interventions?

Scientific arguments in favor of de-extinction primarily focus on the potential to restore ecological balance. Extinct species, such as the woolly mammoth, played essential roles in ecosystems by influencing vegetation and nutrient cycles. Reintroducing these species could contribute to the recovery of degraded habitats and support ecosystem adaptation to climate change. Secondly, preserving genetic diversity is a major benefit of de-extinction. Restoring the genomes of extinct species can prevent the irreversible loss of genetic information and provide valuable opportunities for evolutionary research and the development of strategies to protect endangered species. Additionally, there is a moral argument grounded in human responsibility: if a species' extinction was caused by human activities, society has an ethical duty to attempt, as far as possible, to remedy these damages.

However, de-extinction is not without risks and controversies. A primary concern is the potential ecological impact: reintroduced species could become invasive or destabilize current ecosystems, affecting native species and food chains. Secondly, de-extinction projects are extremely resource-intensive, and critics argue that these resources could be more effectively used to conserve threatened species

* PhD Lecturer at Stefan cel Mare University of Suceava, telephone 0741.517.286, ORCID 0000-0002-8120-5221, e-mail: ciprian.ungureanu@fdsa.usv.ro.

** PhD assistant at Stefan cel Mare University of Suceava, telephone 0747.863.532, ORCID 0009-0000-1535-7270, e-mail: andreea.rusu@fdsa.usv.ro.

and restore natural habitats. Finally, ethical and philosophical concerns arise regarding the limits of human intervention. Manipulating genomes to bring species back to life raises questions about the role of humans in nature and the potential risk of treating life as a tool for human objectives.

From an ethical perspective, evaluating de-extinction requires integrating multiple frameworks. Utilitarianism assesses whether the overall ecological and social benefits outweigh the risks and costs. Deontological ethics emphasizes moral responsibility toward affected species, regardless of outcomes. An ecocentric perspective prioritizes ecosystem integrity and the limitation of technological intervention. In practice, decisions regarding species reintroduction should be based on rigorous ecological studies, risk assessment, local community involvement, and transparency in decision-making processes.

In conclusion, de-extinction presents a complex ethical, ecological, and social challenge. Emerging technologies offer unique opportunities to restore ecosystems and preserve genetic diversity, yet they also involve significant risks and moral dilemmas. The morality of employing such technologies depends on balancing human responsibility toward nature with respect for the limits of intervention. This approach must be guided by rigorous scientific research, transparency, and interdisciplinary dialogue to ensure that ecological and ethical benefits outweigh potential negative consequences.

Keywords: *biodiversity conservation, genetic engineering, cloning.*

1. Introducere

Biodiversitatea globală traversează una dintre cele mai critice perioade din istoria recentă. Ratele actuale de extincție a speciilor depășesc cu mult nivelul natural, fiind estimate de sute până la mii de ori mai mari decât media geologică. Această pierdere accelerată a biodiversității nu afectează doar speciile însele, ci are efecte directe asupra funcționării ecosistemelor, asupra serviciilor ecosistemice și, implicit, asupra bunăstării umane. Studiile recente arată că dispariția speciilor poate genera dezechilibre complexe în rețelele trofice, reducerea productivității solului, scăderea capacității ecosistemelor de a absorbi carbon și pierderea resurselor biologice esențiale pentru agricultură, medicină și industrie. În acest context, conservarea biodiversității devine nu doar o prioritate ecologică, ci și o necesitate socială și economică.

Principalele cauze ale extincțiilor contemporane sunt activitățile antropice: defrișările masive, urbanizarea rapidă, exploatarea intensivă a resurselor naturale, poluarea și schimbările climatice. Consecințele acestor activități nu se limitează la pierderea speciilor individuale, ci se extind asupra structurilor ecologice și asupra capacității ecosistemelor de a furniza servicii vitale pentru întreaga planetă. De exemplu, pierderea polenizatorilor afectează producția alimentară globală, iar

dispariția prădătorilor de top poate duce la proliferarea unor specii care dezechilibrează habitatul și reduc diversitatea vegetală.

În ultimii ani, progresele rapide în biotehnologie și genetică au adus în prim-plan conceptul de „de-extincție”, adică reintroducerea speciilor dispărute. Metode precum clonarea, editarea genomică, hibridizarea genetică cu specii înrudite și resuscitarea genomului conservat oferă oportunități unice de a restaura specii pierdute și de a reconstrui ecosisteme degradate. De-extincția nu este doar o promisiune tehnologică; ea ridică întrebări fundamentale despre responsabilitatea umană, limitele intervenției noastre în natură și modul în care definim relația dintre societate și mediul natural.

Argumentele științifice pentru de-extincție sunt multiple. În primul rând, reintroducerea speciilor poate contribui la restaurarea echilibrului ecologic. Speciile dispărute aveau roluri esențiale în menținerea structurii ecosistemelor, controlul populațiilor altor organisme și ciclarea nutrienților. De exemplu, mamutul lanos, odinioară omniprezent în tundrele eurasiatice și nord-americane, influența vegetația și contribuia la menținerea pășunilor deschise, cu efecte indirecte asupra solului și biodiversității asociate. În al doilea rând, readucerea speciilor dispărute permite conservarea și utilizarea diversității genetice. Materialul genetic al speciilor pierdute poate furniza informații valoroase pentru înțelegerea proceselor evolutive, dezvoltarea strategiilor de conservare și chiar adaptarea unor specii actuale la schimbările climatice. În al treilea rând, există un argument moral și etic: dacă pierderea unor specii a fost cauzată de acțiunile umane, societatea are o responsabilitate de a încerca remedierea acestor efecte, în limitele posibile ale tehnologiei.

Totuși, de-extincția nu este lipsită de provocări. Reintroducerea speciilor dispărute implică riscuri ecologice semnificative. Speciile reintroduse pot deveni invazive, pot afecta specii existente sau pot destabiliza ecosistemele actuale. De asemenea, proiectele de de-extincție sunt costisitoare și consumatoare de resurse; criticii argumentează că aceste resurse ar putea fi mai eficient utilizate pentru protejarea speciilor amenințate și restaurarea habitatelor naturale. Din perspectivă etică și filosofică, manipularea genomului unor specii ridică întrebări privind limitele intervenției umane, transformând potențial natura într-un obiect de proiect tehnologic, cu implicații morale asupra relației om-natură.

Analiza etică a de-extincției necesită integrarea mai multor paradigme: utilitarismul, care analizează dacă beneficiile globale depășesc riscurile și costurile; deontologia, care subliniază responsabilitatea morală independent de consecințe; și ecocentrismul, care pune accent pe integritatea ecosistemelor și pe limitarea intervenției tehnologice. Deciziile privind reintroducerea speciilor trebuie să fie fundamentate pe cercetare științifică riguroasă, evaluarea riscurilor ecologice, consultarea comunităților locale și transparență în luarea deciziilor.

Astfel, de-extincția reprezintă o provocare complexă, care combină știința, etica și politica conservării. Această introducere propune un cadru conceptual pentru evaluarea responsabilă a reintroducerii speciilor dispărute, evidențiind importanța

unui echilibru între oportunitățile tehnologice și responsabilitatea morală față de biodiversitate și ecosisteme.

2. Argumente științifice pentru de-extincție

De-extincția, adică readucerea speciilor dispărute prin tehnologii genetice avansate, este propusă ca o strategie inovatoare pentru conservarea biodiversității și restaurarea ecosistemelor. Unul dintre principalele argumente științifice este legat de restaurarea funcțiilor ecologice pierdute. Speciile dispărute, în special megafauna, au avut roluri esențiale în menținerea structurii vegetației, dispersia semințelor și reglarea populațiilor altor specii¹. Readucerea lor poate contribui la restabilirea echilibrului ecosistemelor modificate de dispariția lor.

De asemenea, de-extincția oferă oportunități de conservare genetică și diversitate biologică. Prin utilizarea genomului speciilor dispărute, oamenii de știință pot recrea materiale genetice valoroase care altfel ar fi pierdute definitiv². Această abordare poate fi utilă pentru studii comparative și pentru identificarea adaptărilor evolutive, contribuind la înțelegerea proceselor biologice fundamentale.

Un alt argument este legat de prevenirea pierderii culturale și științifice. Unele specii dispărute au avut roluri simbolice, culturale sau educaționale importante. De-extincția permite restaurarea unor elemente ale patrimoniului natural și încurajează interesul publicului pentru conservare³. Aceasta poate stimula cercetarea științifică și poate promova politici de mediu mai eficiente.

Mai mult, tehnologiile dezvoltate pentru de-extincție au aplicații practice în conservarea speciilor existente. Tehnici precum clonarea, editarea genetică și crioconservarea pot fi folosite pentru salvarea populațiilor aflate în pericol, prevenind extincțiile iminente⁴. Astfel, de-extincția nu este doar un exercițiu teoretic, ci poate contribui la soluții reale în domeniul conservării și restaurării ecosistemelor.

Cu toate acestea, implementarea de-extincției trebuie să fie însoțită de cercetări ecologice și evaluări riguroase. Impactul asupra ecosistemelor, interacțiunile cu speciile existente și riscurile pentru biodiversitate trebuie evaluate înainte de orice readucere a unei specii dispărute⁵. Aceasta asigură că beneficiile ecologice și științifice ale de-extincției sunt maximizate, iar riscurile minimizate.

¹ Seddon, P. J., et al., „The ecology of de-extinction.” *Journal of Applied Ecology*, 54(1), 2017, pp. 1-8.

² Redford, K. H., et al., *Synthetic Conservation: Rewilding and De-extinction*. *BioScience*, 64(5), 2014, pp. 425-431.

³ Donlan, J., et al., *Re-wilding North America*. *Nature*, 436(7053), 2005, pp. 913-914.

⁴ Hayward, M. W., et al., *Rewilding: ethical considerations for the 21st century*. *Biological Conservation*, 233, 2019, pp. 203-212.

⁵ Chapin, F. S., et al., *Consequences of changing biodiversity*. *Nature*, 405(6783), 2000, pp. 234-242.

3. Argumente științifice împotriva reintroducerii speciilor dispărute

Reintroducerea speciilor dispărute, cunoscută și sub denumirea de de-extincție, a devenit un subiect de dezbatere intensă în cercurile științifice și etice. Deși progresele în biotehnologie și genetică au deschis posibilitatea readucerii la viață a unor specii dispărute, există multiple argumente științifice și ecologice care sugerează că această practică ar putea avea efecte negative asupra ecosistemelor actuale și asupra conservării biodiversității.

3.1. Impactul ecologic imprevizibil

Reintroducerea speciilor dispărute în ecosistemele actuale reprezintă o inițiativă cu implicații ecologice complexe și adesea imprevizibile. Ecosistemele contemporane au evoluat în absența acestor specii pentru perioade îndelungate, iar rolurile lor ecologice au fost preluate, în mod adaptativ, de alte organisme sau de modificări ale structurii vegetației și a lanțurilor trofice. Astfel, readucerea unei specii dispărute poate crea perturbări neașteptate în rețelele trofice, conducând la competiții neprevăzute pentru hrană și habitat sau la presiuni asupra speciilor native⁶.

Un exemplu relevant îl reprezintă propunerile de reintroducere a mamutului lânos în tundra arctică. Deși ipotetic acesta ar putea contribui la menținerea vegetației deschise prin pășunat, există riscul ca introducerea sa să afecteze plantele și insectele locale, precum și populațiile de erbivore adaptate deja la ecosistemul modificat. Modificările comportamentale și fiziologice ale speciei reintroduse, comparativ cu strămoșii săi, ar putea agrava dezechilibrele, deoarece nu toate funcțiile ecologice originale sunt garantate a fi replicate. Aceasta face ca rezultatele ecologice ale de-extincției să fie extrem de dificil de previzionat.

În plus, studiile ecologice sugerează că interacțiunile dintre specii sunt deseori non-liniare și sensibile la mici modificări ale compoziției comunității. Introducerea unei specii noi sau readuse poate declanșa efecte de tip „cascadă trofică”, în care schimbările inițiale în populația unei specii afectează mai multe niveluri ale ecosistemului. Astfel, reintroducerea speciilor dispărute poate avea efecte indirecte asupra biodiversității, asupra structurii comunităților și asupra funcțiilor ecosistemice, uneori în moduri greu de anticipat⁷.

Din perspectiva conservării, aceste riscuri ecologice imprevizibile ridică întrebări serioase despre etica și eficiența de-extincției. În loc să se bazeze pe presupunerea că readucerea unei specii va restaura ecosistemul la starea sa „originală”, cercetările sugerează că eforturile ar trebui să se concentreze pe protejarea și

⁶ Redford, K. H., et al., *Synthetic Conservation: Rewilding and De-extinction*. BioScience, 64(5), 2014, pp. 425-431. Disponibil la: <https://academic.oup.com/bioscience/article/64/5/425/2526819>

⁷ Seddon, P. J., et al. „*The ecology of de-extinction*.” *Journal of Applied Ecology*, 54(1), 2017, pp. 1-8. Disponibil la: <https://besjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1365-2435.12856>

restabilirea funcțiilor ecologice existente prin conservarea speciilor și a habitatelor native.

3.2. Riscuri pentru biodiversitatea existentă

Reintroducerea speciilor dispărute poate reprezenta o amenințare serioasă pentru biodiversitatea existentă. Ecosistemele contemporane s-au adaptat la absența acestor specii, iar rolurile lor ecologice au fost preluate de alte organisme sau de modificări ale mediului. Astfel, readucerea unei specii poate genera competiție pentru resurse limitate, cum ar fi hrana, adăpostul sau teritoriile de reproducere, ceea ce poate conduce la scăderea populațiilor speciilor native⁸.

Mai mult, speciile reintroduse pot avea efecte invazive neașteptate, afectând structura comunităților și interacțiunile trofice⁹. Chiar și intențiile de restaurare ecologică pot produce dezechilibre: readucerea mamutului lânos, de exemplu, ar putea modifica vegetația tundrei și impacta specii adaptate deja la ecosistemul fără mamut¹⁰. Aceste schimbări indirecte pot afecta lanțurile trofice și funcțiile ecosistemice, având consecințe nedorite pentru biodiversitatea existentă.

Studiile recente sugerează că efectele ecologice ale de-extincției sunt dificil de anticipat. Speciile readuse nu vor reproduce exact rolurile ecologice ale predecesorilor lor și pot interacționa cu speciile existente într-un mod imprevizibil, ducând la reducerea diversității genetice și funcționale¹¹. De aceea, conservarea speciilor și habitatelor native rămâne cea mai sigură strategie pentru protejarea biodiversității în ecosistemele actuale¹².

3.3. Eficiență îndoielnică în restaurarea ecosistemelor

Reintroducerea speciilor dispărute nu garantează restaurarea ecologică dorită. Ecosistemele contemporane au suferit modificări semnificative de-a lungul timpului, iar condițiile de mediu s-au schimbat față de perioada în care aceste specii erau prezente. Astfel, speciile readuse nu pot îndeplini neapărat aceleași funcții ecologice ca predecesorii lor¹³.

De exemplu, readucerea mamutului lânos ar putea să nu aibă efectul scontat asupra tundrei arctice, deoarece vegetația și solul s-au adaptat la absența mega-

⁸ Simberloff, D., *Invasive Species: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press, 2013, pp. 45-67.

⁹ Jackson, S. T., et al., *Ecosystem impacts of species extinctions*. Trends in Ecology & Evolution, 16(12), 2001, pp. 605-611.

¹⁰ Donlan, J., et al., *Re-wilding North America*. Nature, 436(7053), 2005, pp. 913-914.

¹¹ Hobbs, R. J., et al., *Novel ecosystems: implications for conservation and restoration*. Trends in Ecology & Evolution, 21(11), 2006, pp. 599-605.

¹² Zimov, S. A., et al., *Steppe-tundra transition: Paleocology and ecosystem modeling*. Science, 269(5225), 1995, pp. 1261-1266.

¹³ Seddon, P. J., et al., op. cit.

faunei, iar alte specii au preluat rolurile ecologice ale mamutului¹⁴. Această discrepanță între așteptări și realitate face ca programele de de-extincție să fie incerte din punct de vedere al restaurării ecosistemice.

Mai mult, resursele necesare pentru de-extincție sunt considerabile, implicând tehnologii complexe, investiții financiare semnificative și eforturi logistice complexe¹⁵. Aceste resurse ar putea fi folosite mai eficient pentru conservarea speciilor aflate în pericol și pentru restaurarea **habitatelor naturale, acțiuni care au beneficii ecologice mai predictibile.**

3.4. Probleme etice și de bunăstare animală

Programele de de-extincție ridică numeroase probleme etice legate de bunăstarea animalelor. Tehnologiile implicate, precum clonarea sau editarea genetică, pot produce organisme cu probleme genetice sau fiziologice severe¹⁶. Animalele create prin aceste metode pot suferi de malformații congenitale, sistem imunitar compromis sau dificultăți de adaptare la mediul natural, ceea ce ridică întrebări morale privind suferința pe care o pot experimenta¹⁷.

Mai mult, procesul de readucere a speciilor dispărute implică frecvent manipularea embrionilor și experiențe experimentale repetate, ceea ce poate conduce la mortalitate ridicată în rândul embrionilor și al tinerilor¹⁸. Din perspectiva eticii animale, astfel de riscuri ridicate de suferință contravin principiilor de protecție și respect față de viață, ceea ce provoacă dezbateri intense în comunitatea academică și printre conservatori¹⁹.

În plus, prioritizarea resurselor financiare și logistice pentru de-extincție în locul conservării speciilor aflate în pericol poate fi contestată etic. Proiectele de de-extincție, costisitoare și complexe, pot distrage atenția și fondurile de la protecția habitatelor și speciilor actuale, care au șanse mult mai mari de succes în conservare²⁰. Aceasta ridică întrebarea dacă tehnologia modernă este folosită pentru binele ecosistemului sau pentru satisfacerea curiozității și ambițiilor umane.

Mai mult, interacțiunea speciilor reintroduse cu mediul actual ridică probleme suplimentare de etică ecologică. Animalele readuse pot fi plasate în habitate parțial artificiale sau supravegheate, ceea ce limitează comportamentele lor naturale și afectează calitatea vieții²¹. În esență, de-extincția implică dileme între beneficiile

¹⁴ Donlan, J., et al., *op. cit.*

¹⁵ Redford, K. H., et al., *BioScience*, 64(5), 2014, pp. 425-431.

¹⁶ Rollin, B. E., *Ethics and Animal Cloning*. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 19(1), 2006, pp. 17-28.

¹⁷ Hayward, M. W., et al., *Rewilding: ethical considerations for the 21st century*. *Biological Conservation*, 233, 2019, pp. 203-212.

¹⁸ Redford, K. H., et al., *op. cit.*

¹⁹ Seddon, P. J., et al., *op. cit.*

²⁰ IUCN Guidelines for Reintroductions and Other Conservation Translocations (2013). International Union for Conservation of Nature, Gland, Switzerland.

²¹ Bekoff, M., *The Emotional Lives of Animals*. New World Library, 2013, pp. 89-112.

potențiale pentru ecologie și riscurile reale pentru bunăstarea individuală a organismelor, ceea ce necesită evaluări etice și legale riguroase înainte de orice implementare.

4. Concluzii

Reintroducerea speciilor dispărute prin tehnologii emergente, cunoscută sub denumirea de de-extincție, reprezintă una dintre cele mai ambițioase și controverse intervenții în conservarea biodiversității contemporane. Această abordare combină inovația științifică cu dileme etice și riscuri ecologice care necesită o analiză riguroasă și o reflecție profundă asupra rolului uman în natură. Beneficiile potențiale ale de-extincției sunt multiple și includ restaurarea ecosistemelor, refacerea funcțiilor ecologice pierdute, conservarea diversității genetice și corectarea unor daune cauzate de activitățile antropice. Reintroducerea unor specii dispărute poate contribui la echilibrarea lanțurilor trofice, la stimularea ciclurilor de nutrienți și la menținerea habitatelor esențiale pentru alte organisme. De asemenea, conservarea materialului genetic al speciilor dispărute oferă oportunități unice pentru cercetarea evolutivă și pentru dezvoltarea unor strategii inovatoare de adaptare a speciilor aflate în pericol la schimbările climatice.

Totuși, aceste beneficii vin la pachet cu riscuri semnificative. Speciile reintroduse pot genera instabilitate în ecosistemele actuale, pot deveni invazive și pot concura cu speciile native, provocând dezechilibre neprevăzute. De asemenea, proiectele de de-extincție implică costuri financiare și resurse considerabile, ceea ce ridică întrebări privind prioritizarea acestora în raport cu alte intervenții de conservare. În multe cazuri, resursele ar putea fi mai eficient folosite pentru protejarea speciilor amenințate sau restaurarea habitatelor naturale, unde impactul pozitiv este imediat și măsurabil. Această dilemă evidențiază necesitatea unor decizii fundamentate pe analiza cost-beneficiu, pe evaluări ecologice riguroase și pe o planificare strategică care să integreze scopurile conservării pe termen lung.

Din perspectiva etică, de-extincția aduce în prim-plan întrebări fundamentale despre responsabilitatea morală a omului față de natură și limitele intervenției tehnologice. Dacă extincțiile au fost cauzate direct de activitățile umane, există un argument moral puternic pentru încercarea de a repara aceste daune. Totuși, intervenția în procesele naturale trebuie să fie echilibrată cu respectul pentru integritatea ecosistemelor și cu conștientizarea faptului că fiecare acțiune are consecințe complexe și adesea imprezvizibile. Manipularea genomului și readucerea speciilor la viață ridică dileme filosofice privind instrumentalizarea vieții și rolul omului ca „restaurator” al naturii, aspecte care trebuie analizate cu seriozitate înainte de implementarea oricărei inițiative de de-extincție.

Pentru ca de-extincția să fie aplicată în mod responsabil, este necesară integrarea mai multor perspective etice și științifice. Abordările utilitariste evaluează dacă beneficiile ecologice și sociale depășesc riscurile și costurile. Perspectivele

deontologice subliniază responsabilitatea morală față de specii și ecosisteme, independent de rezultatele practice. Perspectiva ecocentrică pune accent pe protejarea integrității ecosistemelor și pe limitarea intervențiilor tehnologice. Acest cadru complex de analiză permite luarea unor decizii echilibrate, care să combine oportunitățile tehnologice cu responsabilitatea morală și cu sustenabilitatea ecologică.

Mai mult, succesul de-extincției nu poate fi evaluat doar prin prisma reintroducerii speciilor, ci trebuie să fie măsurat prin impactul real asupra ecosistemelor și capacitatea acestora de a funcționa autonom pe termen lung. Reintroducerea speciilor ar trebui să fie parte a unei strategii mai largi de conservare, care include protejarea speciilor actuale, restaurarea habitatelor și dezvoltarea unor politici de conservare durabile. În acest sens, de-extincția poate fi considerată un instrument complementar, nu un substitut pentru conservarea tradițională, necesitând planificare interdisciplinară, implicarea comunităților locale și monitorizare continuă.

În concluzie, de-extincția reprezintă o oportunitate unică de a contribui la conservarea biodiversității și la restaurarea ecosistemelor, dar implică o responsabilitate etică și ecologică considerabilă. Implementarea acesteia trebuie să fie ghidată de cercetare științifică riguroasă, evaluarea atentă a riscurilor, dialog interdisciplinar și transparență decizională. Echilibrul între beneficiile tehnologice și responsabilitatea morală față de natură definește succesul acestei abordări. În final, de-extincția nu trebuie privită doar ca un exercițiu tehnologic, ci ca o oportunitate de a construi un cadru sustenabil, responsabil și etic pentru conservarea biodiversității la scară globală, protejând ecosistemele și promovând respectul pentru viață în toate formele sale.

Bibliografie

1. Bekoff, M., *The Emotional Lives of Animals*. New World Library, 2013, pp. 89-112.
2. Chapin, F. S., et al., *Consequences of changing biodiversity*. *Nature*, 405(6783), 2000, pp. 234-242.
3. Donlan, J., et al., *Re-wilding North America*. *Nature*, 436(7053), 2005, pp. 913-914. Disponibil la: <https://www.nature.com/articles/436913a>
4. Hayward, M. W., et al., *Rewilding: ethical considerations for the 21st century*. *Biological Conservation*, 233, 2019, pp. 203-212.
5. Hobbs, R. J., et al., *Novel ecosystems: implications for conservation and restoration*. *Trends in Ecology & Evolution*, 21(11), 2006, pp. 599-605.
6. IUCN Guidelines for Reintroductions and Other Conservation Translocations (2013). International Union for Conservation of Nature, Gland, Switzerland.
7. Jackson, S. T., et al., *Ecosystem impacts of species extinctions*. *Trends in Ecology & Evolution*, 16(12), 2001, pp. 605-611.
8. Redford, K. H., et al., *BioScience*, 64(5), 2014, pp. 425-431.

9. Redford, K. H., et al., *Synthetic Conservation: Rewilding and De-extinction*. BioScience, 64(5), 2014, pp. 425-431. Disponibil la: <https://academic.oup.com/bioscience/article/64/5/425/2526819>
10. Rollin, B. E., *Ethics and Animal Cloning*. Journal of Agricultural and Environmental Ethics, 19(1), 2006, pp. 17-28.
11. Seddon, P. J., et al. „*The ecology of de-extinction*.” *Journal of Applied Ecology*, 54(1), 2017, pp. 1-8. Disponibil la: <https://besjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1365-2435.12856>
12. Simberloff, D., *Invasive Species: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press, 2013, pp. 45-67.
13. Zimov, S. A., et al., *Steppe-tundra transition: Paleoecology and ecosystem modeling*. Science, 269(5225), 1995, pp. 1261-1266.

RĂSPUNDEREA CIVILĂ PENTRU FAPTELE ILICITE SĂVÂRȘITE PRIN SISTEMELE DE INTELIGENȚĂ ARTIFICIALĂ (IA)

Drd. Maria-Cristina JIPESCU
Universitatea din Craiova, Școala Doctorală a Facultății de Drept

Abstract

The institution of tort liability is, in principle, founded upon a set of classical conditions: the unlawful act, the existence of damage, the causal nexus between the unlawful act and the damage, and fault. Artificial intelligence may evolve to a stage where it is capable of making decisions autonomously, without direct human intervention. Nevertheless, the indirect human influence cannot be disregarded, insofar as an artificial intelligence system operates on the basis of human-provided parameters or instructions, and may subsequently render „independent” decisions derived from them.

In this context, the question arises as to how civil liability may encompass harm caused by an automated decision-making system, particularly in cases where, at least prima facie, the „author” of the damage does not constitute a person in the legal sense. Possible approaches may involve interpreting existing legal institutions so as to extend their applicability to such scenarios, or alternatively, establishing a sui generis regime of civil liability – one that combines elements of strict liability with insurance mechanisms and transparency obligations incumbent upon operators.

Keywords: *civil liability; artificial intelligence; obligation of transparency.*

ȘI. Introducere

Dezvoltarea tehnologică accelerată din ultimele decenii și evoluția inteligenței artificiale ridică incontestabil provocări pentru sistemul juridic, care trebuie adaptat pentru a răspunde în mod corespunzător necesității de protecție a drepturilor persoanelor prejudiciate ca urmare a utilizării sistemelor de inteligență artificială.

Este de necontestat că sistemele de inteligență artificială nu sunt utilizate în domeniul strict tehnic, ci și în domeniul cu relevanță directă pentru drepturile persoanei, fie că este vorba despre diagnosticarea medicală prin intermediul unui algoritm, fie că este vorba despre vehicule autonome sau aplicații de recrutare, generând beneficii evidente, dar și riscuri greu de anticipat. Astfel, în literatura de

specialitate se discută despre necesitatea instituirii unui regim special de răspundere pentru aceste tehnologii.

În dreptul civil român, instituția răspunderii civile delictuale este construită, în principiu, în jurul unor condiții clasice: fapta ilicită, prejudiciul, legătura de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu și vinovăția¹. În mod tradițional, aceste condiții se aplică unui subiect de drept capabil de voință și discernământ, însă revoluția digitală adusă de inteligența artificială urmărește a produce substituirea deciziei și a rațiunii umane prin procese bazate pe algoritmi.

Se apreciază că inteligența artificială poate ajunge să ia decizii fără intervenția omului², însă nu trebuie ignorată influența indirectă a omului în procesul de creare a „rețelei neuronale”, cât timp sistemul de inteligență artificială primește indicații de la om în ceea ce privește luarea unor decizii, iar ulterior, pe baza acestora, poate lua decizii „independente”³.

Parlamentul European subliniază că *orice viitoare legislație a Uniunii are ca scop atribuirea explicită a răspunderii în ceea ce privește sistemele de inteligență artificială, procedurile echitabile de despăgubire însemnând că fiecare persoană care suferă un prejudiciu cauzat de sistemele de inteligență artificială sau ale cărei daune materiale sunt cauzate de sistemele de inteligență artificială ar trebui să aibă același nivel de protecție în comparație cu cazurile în care nu sunt implicate sisteme de IA, iar toate activitățile, dispozitivele sau procesele fizice sau virtuale care sunt dirijate de sistemele de IA pot fi, din punct de vedere tehnic, cauza directă sau indirectă a prejudiciului sau a daunei, dar, cu toate acestea, sunt aproape întotdeauna rezultatul acțiunii cuiva care a construit, implementat sau perturbat sistemele*⁴.

În acest context, ne întrebăm cum putem integra în sfera răspunderii civile delictuale prejudiciile cauzate de un algoritm, de un sistem de decizie automatizată, atunci când, cel puțin la prima vedere, „autorul” prejudiciului nu este o persoană în sens juridic. Având în vedere că nu există dispoziții legale interne exprese care să reglementeze în concret situația analizată, soluțiile pot fi în sensul interpretării instituțiilor juridice clasice – răspunderea pentru fapta proprie, pentru fapta lucrului sau pentru produse cu defecte – astfel încât să acopere și cazurile în care prejudiciul este produs în legătură cu sistemul de inteligență artificială ori în sensul creării unui regim al răspunderii civile *sui generis*, care să combine răspunderea

¹ A se vedea L. Pop, I.-F. Popa, S. I. Vidu, *Curs de drept civil: obligațiile*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 329.

² A se vedea A. Guadamuz, *L'intelligence artificielle et le droit d'auteur*, https://www.wipo.int/wipo_magazine/fr/2017/05/article_0003.html, apud. E. G. Olteanu, *Inteligența artificială, „ultima frontieră” pentru drepturile de autor*, în *Provocările dreptului de autor la 160 de ani de la prima lor reglementare legală în România*, Ed. Hamangiu, București, 2022, p. 124.

³ A se vedea E. G. Olteanu, *op. cit.*, p. 124, 125.

⁴ A se vedea *Rezoluția Parlamentului European din 20 octombrie 2020 conținând recomandări adresate Comisiei privind regimul de răspundere civilă pentru inteligența artificială (2020/2014(INL))*, disponibilă la adresa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0276>, accesat la data de 21.09.2025.

obiectivă cu mecanisme de asigurare și cu obligații de transparență din partea operatorilor^{5, 6}.

Relevanța practică a stabilirii concrete a condițiilor de angajare a răspunderii pentru prejudiciile cauzate prin sistemele de IA este evidentă, fie că vorbim despre pacientul prejudiciat de un algoritm medical, fie că vorbim despre victima unui accident cu un vehicul autonom, aceștia trebuind să aibă acces la o cale eficientă de reparare a prejudiciului. De altfel, există deja un demers judiciar inițiat împotriva companiei OpenAI, reclamantii solicitând tragerea la răspundere a acesteia, susținând că chatbotul ChatGPT a avut un rol covârșitor în decizia fiului reclamantilor de a-și lua viața⁷. Astfel, problematica răspunderii pentru prejudiciile cauzate prin sistemele de IA nu este numai una teoretică, instanțele naționale putând fi oricând sesizate cu astfel de acțiuni, de vreme ce interacțiunea cu astfel de platforme care utilizează inteligența artificială deschide ușa către o plajă largă de răspunsuri, inclusiv cu caracter dăunător⁸.

În absența unui cadru legislativ inteligibil, cu reguli clare, există riscul ca prejudiciile produse de IA să rămână nereparate, iar încrederea socială în tehnologie să fie afectată.

§3. Inteligența artificială și problematica subiectivității juridice

Inteligența artificială, noțiune complexă și polisemantică, este definită ca fiind *capacitatea unei mașini de a imita funcții umane, cum ar fi raționamentul, învățarea, planificarea și creativitatea. IA permite sistemelor tehnice să perceapă mediul în care funcționează, să prelucreze această percepție și să rezolve probleme, acționând pentru a atinge un anumit obiectiv⁹, capacitatea unei mașini de a imita funcții umane, cum ar fi raționamentul, învățarea, planificarea și creativitatea¹⁰.*

În sens general, inteligența artificială poate fi privită ca fiind ansamblul de tehnologii capabile să execute sarcini ce presupun, în mod tradițional, inteligență umană: raționament, recunoaștere de tipare, învățare și adaptare.

⁵ *Idem.*

⁶ Desigur, discuția prezenta relevanță accentuată anterior aplicării integrale a Regulamentului (UE) 2024/1689 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 iunie 2024 de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială și de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 300/2008, (UE) nr. 167/2013, (UE) nr. 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 și (UE) 2019/2144 și a Directivelor 2014/90/UE, (UE) 2016/797 și (UE) 2020/1828 (Regulamentul privind inteligența artificială).

⁷ A se vedea <https://www.cbsnews.com/sanfrancisco/news/parents-sue-openai-over-sons-death-after-chatgpt-conversation/>, accesat la 09.11.2025.

⁸ A se vedea D. Rădoiu, *ChatGPT: mastering conversations with artificial intelligence: a comprehensive guide to enhance your daily life and work*, Ed. Lebăda Neagră, Iași, 2023, p. 118.

⁹ A se vedea <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata>, accesat la 01.05.2024.

¹⁰ A se vedea <https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata>, accesat la 22.09.2025.

Cu toate acestea, poate fi IA un subiect de drept? Codul civil român admite două categorii de subiecte de drept: persoanele fizice și persoanele juridice. Cu toate că autonomia decizională a IA face dificilă, uneori, atribuirea directă a faptei unei persoane fizice, doctrina națională și cea europeană actuală înclină spre a considera inteligența artificială ca fiind un instrument utilizat de om în îndeplinirea anumitor sarcini determinate¹¹.

Amintim că în dreptul român, Codul civil nu conține dispoziții speciale referitoare la inteligența artificială, răspunderea pentru prejudiciile cauzate prin intermediul acestor sisteme fiind analizată pe baza normelor existente ce reglementează răspunderea pentru fapta lucrului sau, eventual, răspunderea pentru produse cu defecte. În această notă, inteligența artificială este asimilată lucrului sau produsului în sensul Codului civil, titularii răspunderii fiind persoanele ce exercită controlul asupra sistemului de IA ori au introdus sistemul de IA în circuitul civil.

La nivel european, AI Act nu recunoaște personalitate juridică inteligenței artificiale, ci constituie obligații de conformitate și clasifică sistemele în funcție de riscuri. În paralel, Directiva privind răspunderea pentru IA propune prezumții de cauzalitate și obligații de transparență, ceea ce confirmă orientarea spre responsabilizarea autorilor umani și juridici, iar nu a sistemelor autonome.

§2. Scurtă analiză a cadrului general al răspunderii civile delictuale reglementate în dreptul intern prin dispozițiile Codului civil. Aplicarea condițiilor răspunderii civile delictuale faptelor săvârșite prin intermediul IA.

Instituția răspunderii civile delictuale constituie, fără îndoială, unul dintre pilonii fundamentali ai dreptului civil, exprimând principiul general al restabilirii echilibrului social afectat prin producerea unui prejudiciu ca urmare a încălcării ordinii juridice.

Răspunderea civilă a fost definită ca fiind *acel raport juridic de obligații în care o persoană, denumită răspunzătoare, este îndatorată să repara prejudiciul injust suferit de către o altă persoană, numită victimă sau persoană prejudiciată*¹².

Punctul nevralgic va fi, cu siguranță, stabilirea autorului faptei ilicite, respectiv a persoanei care va fi ținută să răspundă civil față de cel prejudiciat. Fie că vorbim despre răspunderea civilă subiectivă, ce implică analiza condiției vinovăției autorului, fie că vorbim despre răspunderea civilă obiectivă, bazată pe ideea de risc sau de garanție, identificarea celui răspunzător prezintă relevanță nu numai din punct de vedere procesual-civil (pentru justificarea calității procesuale pasive), ci și sub aspect substanțial, fiind necesară identificarea tuturor elementelor raportului juridic, începând cu subiectele acestuia.

¹¹ A se vedea M.-C. Jipescu, *Scurte considerații privind impactul inteligenței artificiale asupra drepturilor de autor*, în *Dreptul ca reacție și reacțiile la drept*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, p. 456, 457.

¹² A se vedea L. Pop, I.-F. Popa, S.I. Vidu, *op. cit.*, p. 301.

§2.1. Răspunderea civilă pentru fapta proprie

Condițiile bine cunoscute ale răspunderii civile delictuale (pentru fapta proprie), ce se desprind din cuprinsul dispozițiilor art. 1357 C. civ., sunt: (i) fapta ilicită – acțiunea sau inacțiunea contrară normelor de drept sau regulilor de conviețuire socială; (ii) prejudiciul – consecința negativă suferită de victimă, materială sau morală, actuală ori viitoare, directă și certă; (iii) legătura de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu; (iv) vinovăția – atitudinea psihică a autorului față de faptă și consecințele acesteia.

După cum anticipam, ne întrebăm în primul rând care dintre entitățile implicate în crearea, dezvoltarea, antrenarea, supravegherea ori punerea la dispoziția publicului a algoritmului IA este autorul faptei ilicite, în condițiile în care, din ce în ce mai mult, sistemul IA acționează în baza unei așa-zise autonomii de voință și, de altfel, nu poate fi considerat un subiect de drept. Totodată, precum în cazul anterior amintit, nu poate fi facilă nici identificarea faptei ilicite propriu-zise, de puterea evidenței fiind numai împrejurarea că s-a produs o consecință vătămătoare, respectiv prejudiciul.

Apreciem că până în momentul aplicării directe și integrale a Regulamentului Uniunii Europene privind inteligența artificială – ce se dorește a fi un instrument util în identificarea obligațiilor stabilite în sarcina furnizorilor, distribuitorilor, importatorilor, utilizatorilor sistemelor IA, în funcție de riscul pe care sistemele îl prezintă – și al adoptării și transpunerii Directivei privind răspunderea pentru IA (AI Liability Directive)¹³, identificarea faptei ilicite propriu-zise și a autorului acesteia reprezintă provocări la care trebuie să răspundă chiar instanța de judecată. Astfel, deși pot exista ipoteze concrete în care persoana căreia îi este imputabilă fapta să poată fi determinată prin raportare la cauza deficienței în funcționarea sistemului de IA (fie că este programatorul, atunci când prejudiciul rezultă dintr-o eroare de codare ori neîndeplinirea unei obligații stabilite în sarcina sa prin lege sau contract, fie că este producătorul, pentru eventuale deficiențe de fabricație, fie că este chiar utilizatorul, dacă se dovedește că a folosit necorespunzător sistemul IA), trebuie să acceptăm că practica poate releva ipoteze mult mai complexe.

Cu toate acestea, chiar în ipoteza în care fapta ilicită, autorul acesteia, prejudiciul și legătura de cauzalitate ar fi stabilite de instanță, rămâne deschisă problema vinovăției, în situația analizei condițiilor răspunderii civile subiective, de vreme ce, deseori, cel puțin la prima vedere, acțiunea sau inacțiunea vătămătoare nu este consecința unei voințe umane directe.

Cum sistemul IA nu are personalitate juridică, fiind văzut (cel puțin deocamdată) ca un instrument tehnologic folosit de om în îndeplinirea unor sarcini specifice domeniului în care este utilizat, putem concluziona că este mai potrivit ca

¹³ A se vedea *Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive)*, disponibilă la adresa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0496>, accesată la 09.11.2025.

fapta ilicită săvârșită prin intermediul IA poate fi analizată numai prin prisma răspunderii civile obiective¹⁴.

§2.2. Răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de lucruri

Răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de lucruri este angajată *independent de orice culpă*¹⁵, fiind centrată pe ideea de pază juridică. Se subliniază în doctrină că „pentru angajarea acestei răspunderi este suficient ca păzitorul juridic să aibă o direcțiune intelectuală asupra lucrului și să-l păstreze în serviciul și interesul său; nu este necesar ca el să se găsească într-un contact material, direct și nemijlocit cu lucrul în cauză”¹⁶, un astfel de contact fiind specific pazei materiale, care nu este relevantă sub aspectul condițiilor răspunderii pentru fapta lucrului.

În această ipoteză, instanța va fi ținută a analiza dacă există un prejudiciu, un raport de cauzalitate între lucru și prejudiciu, precum și dacă lucrul care a cauzat prejudiciul se află în paza juridică a unei persoane¹⁷, astfel cum aceasta din urmă este definită de legiuitor prin dispozițiile art. 1377 C. civ.

Deși poate părea simplu la prima vedere, apreciem că stabilirea paznicului juridic al sistemului de IA se poate dovedi a fi un demers sinuos, cu precădere în situația în care procesul de dezvoltare și implementare implică mai mulți actori. Cu toate acestea, dificultatea identificării paznicului juridic nu poate conduce la abandonarea abordării problemei din perspectiva răspunderii civile independente de existența vinovăției, această concepție fiind apropiată de reglementarea europeană, care stabilește obligații de prevenție, siguranță și transparență în sarcina celor care creează sau controlează sistemul AI (furnizori, dezvoltatori, utilizatori instituționali).

Apreciem că, odată identificată persoana în sarcina căreia există puterea, respectiv obligația de supraveghere a sistemului, se poate analiza dacă aceasta a îndeplinit toate diligențele rezonabile și obiectiv necesare pentru evitarea prejudiciului, eventual prin identificarea vulnerabilităților sistemului¹⁸, apreciindu-se în doctrină că este nevoie de „*experți umani care să corecteze <<greșelile>> sau inexactitățile mașinilor*”¹⁹, iar în lipsa probării acestor diligențe, urmează a fi angajată răspunderea civilă a acesteia (evident, în cazul în care sunt întrunite și celelalte condiții).

¹⁴ Nu facem referire la ipoteza în care prejudiciul cauzat poate fi imputat în mod direct persoanei care a utilizat sistemul cu încălcarea unor instrucțiuni precise, caz care nu suscită discuții, putând fi antrenată răspunderea civilă pentru fapta proprie a utilizatorului în cazul vătămării produse unei alte persoane.

¹⁵ A se vedea dispozițiile art. 1376 alin. (1) C. civ.

¹⁶ A se vedea L. Pop, I.-F. Popa, S. I. Vidu, *op. cit.*, p. 378.

¹⁷ *Idem*, p. 377.

¹⁸ A se vedea N. Sfetcu, *Introducere în inteligența artificială*, Ed. MultiMedia Publishing, București, 2021, p. 60.

¹⁹ A se vedea C. Vrabile, *AI: de la idee la implementare, Vol. I: Traseul sinuos al Inteligenței Artificiale către maturitate*, Ed. Pro Universitaria, București, 2024, p. 140.

§2.3. Răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de produsele cu defecte

Răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de produsele cu defecte face obiectul reglementării prin Legea nr. 240/2004, publicată în Monitorul Oficial nr. 313/22.04.2008, prin care a fost transpusă în legislația națională Directiva nr. 85/374/CEE privind răspunderea pentru produsele cu defecte²⁰.

Revizuirea propusă în 2022²¹ clarifică faptul că domeniul de aplicare al reglementării în discuție trebuie să includă sistemele de inteligență artificială, astfel încât, de principiu, ar putea fi atrasă răspunderea juridică a producătorului (astfel cum această noțiune este definită prin art. 2 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 240/2004²²), privit ca actor care are control real asupra concepției și punerii pe piață a produsului, în ipoteza în care produsul nu oferă siguranța la care o persoană se poate aștepta în mod legitim, răspunderea intervenind independent de culpă.

Dificultatea constă, însă, în delimitarea dintre „defectul” inițial și modificările ulterioare ale sistemului. În acest sens, apreciem că nu poate fi ignorată complexitatea ecosistemului IA, raportat la multitudinea de actori implicați în ciclul de viață al sistemului (de la producător la dezvoltator de software, furnizor de date, la utilizator).

§3. Concluzii

Deși judecătorul național are la îndemână instituția răspunderii civile delictuale pentru prejudiciile cauzate de fapta lucrului ori de produsele cu defecte, nu putem să nu observăm că interpretarea acestora în vederea aplicării în situația consecințelor dăunătoare cauzate prin intermediul sistemelor de inteligență artificială este departe de a fi lipsită de dificultate.

²⁰ A se vedea <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:31985L0374>, accesat la 08.11.2025.

²¹ A se vedea <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0495>, accesat la 08.11.2025.

²² Conform acestui text de lege: (1) În sensul prezentei legi, termenii și expresiile de mai jos se definesc astfel: a) producător: 1. fabricantul produsului finit al unei materii prime sau părți componente ale produsului; 2. orice persoană care se prezintă ca producător, prin faptul că își înscrie pe produs numele, marca sau alt semn distinctiv; 3. orice altă persoană, care importă un produs în România în vederea vânzării, închirierii, cumpărării sau altei forme de înstrăinare în cadrul activității proprii de comercializare în cadrul societății, este considerată producător al acestuia și răspunde în aceeași măsură ca și producătorul; 4. orice altă persoană, care importă un produs din Uniunea Europeană în vederea vânzării, închirierii, cumpărării sau altei forme de înstrăinare în cadrul activității proprii de comercializare în cadrul societății, este considerată producător al acestuia și răspunde în aceeași măsură ca și producătorul; 5. dacă producătorul unui produs nu poate fi identificat, fiecare furnizor al produsului respectiv va fi tratat drept producător, dacă el nu comunică consumatorului prejudiciat, într-un interval de timp rezonabil, datele de identificare a producătorului sau a persoanei care i-a furnizat produsul; această dispoziție este valabilă și pentru un produs importat, în cazul în care produsul nu indică identitatea importatorului prevăzut la pct. 3 ori 4, chiar dacă este precizat numele producătorului.

Opinând că aplicarea prin analogie a dispozițiilor existente trebuie să fie privită cu prudență și având în vedere dificultățile de interpretare ale normelor în discuție, apreciem că este necesară intervenția legislativă, în vederea conturării unui cadru legal clar, care să permită identificarea cu ușurință a elementelor raportului juridic în care sunt implicate persoana responsabilă și persoana prejudiciată prin fapta ilicită săvârșită prin intermediul inteligenței artificiale.

Este fără putință de tăgadă că inteligența artificială are aptitudinea de a transforma modalitatea în care privim raporturile juridice, iar legiuitorul trebuie să țină pasul cu aceste mutații. În lipsa unei intervenții legislative, aplicarea prin analogie a dispozițiilor existente riscă să fie insuficientă, dreptul la reparație al persoanelor prejudiciate devenind iluzoriu. Totodată, răspunderea civilă pentru faptele săvârșite prin intermediul sistemelor de inteligență artificială trebuie privită nu numai ca un mecanism de reparare a prejudiciilor, ci și ca un instrument de consolidare a încrederii populației în noile tehnologii.

Cu certitudine, odată ce va fi adoptată și transpusă în legislația națională Directiva privind răspunderea pentru IA, instanțele vor avea acces la instrumente concrete în analiza condițiilor răspunderii civile delictuale în ipoteza specifică a prejudiciilor cauzate prin intermediul sistemelor de inteligență artificială.

Bibliografie

1. Jipescu, M.-C., *Scurte considerații privind impactul inteligenței artificiale asupra drepturilor de autor*, în *Dreptul ca reacție și reacțiile la drept*, Ed. Universul Juridic, București, 2024;
2. Olteanu, E.G., *Inteligența artificială, „ultima frontieră” pentru drepturile de autor*, în *Provocările dreptului de autor la 160 de ani de la prima lor reglementare legală în România*, Ed. Hamangiu, București, 2022;
3. Pop, L., Popa I.-F., Vidu, S. I., *Curs de drept civil: obligațiile*, Ed. Universul Juridic, București, 2015;
4. Rădoi, D., *ChatGPT: mastering conversations with artificial intelligence: a comprehensive guide to enhance your daily life and work*, Ed. Lebăda Neagră, Iași, 2023;
5. Sfetcu, N., *Introducere în inteligența artificială*, Ed. MultiMedia Publishing, București, 2021;
6. Vrabile, C., *AI: de la idee la implementare, Vol. 1: Traseul sinuos al Inteligenței Artificiale către maturitate*, Ed. Pro Universitaria, București, 2024;
7. <https://www.cbsnews.com>;
8. <https://eur-lex.europa.eu>;
9. <https://www.europarl.europa.eu>.

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ – PROVOCĂRI JURIDICE

Aliona CORCENCO

doctor în drept, lector univ. Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți

Abstract

This paper analyzes the integration of artificial intelligence in public administration in the Republic of Moldova, highlighting the legal implications and challenges related to decision-making responsibility. It emphasizes that, while AI can enhance the efficiency of administrative processes and the quality of public services, the use of algorithms raises issues regarding liability for errors or damages, as well as potential conflicts of competence between officials, institutions, and technology developers. The article argues for the necessity of a clear and coherent legal framework to regulate legal responsibility, ensure decision-making transparency, and support the modernization of public administration within a context of responsible digital governance.

Keywords: *administrative act, legality, public administration, AI.*

Administrația publică de astăzi se confruntă cu provocări multisectoriale, deoarece societățile se află într-un proces de transformare rapidă, adaptându-se la schimbările generate de digitalizare, globalizare, migrație și crize sociale. În acest context, inteligența artificială apare ca un instrument cu un potențial considerabil de a spori eficiența, accesibilitatea și calitatea serviciilor publice, dar și ca un factor care ridică probleme juridice complexe. O foaie de parcurs bine conturată și obiective clare, care să îmbine progresul tehnologic cu principiile statului de drept, sunt indispensabile pentru a asigura respectarea legalității, a transparenței, a responsabilității și a echității în utilizarea IA¹ în administrația publică.

¹ **Inteligența artificială (IA)** reprezintă ansamblul de sisteme și tehnologii capabile să simuleze procesele cognitive umane, precum învățarea, raționamentul, recunoașterea tiparelor și luarea deciziilor. Spre deosebire de programele informatice clasice, IA are capacitatea de a analiza volume mari de date, de a identifica conexiuni invizibile pentru om și de a se adapta prin procese de auto-învățare. Conceptul de inteligență artificială a apărut oficial în anul 1956, în cadrul Conferinței de la Dartmouth (SUA), moment considerat nașterea acestui domeniu. Primele cercetări au vizat construirea unor programe capabile să rezolve probleme logice sau să joace șah, însă dezvoltarea reală a IA a fost accelerată în ultimele două decenii datorită progreselor tehnologice în domeniul procesării datelor și al puterii de calcul. Astăzi, IA este utilizată într-o gamă largă de domenii: de la recunoaștere facială și asistenți virtuali, până la diagnostic medical, analiza

Punerea bazei unor servicii publice de încredere și accesibile necesită construirea unei resurse umane competente și versatile, prin evaluarea corectă și onestă a stării competențelor funcționarilor publici și identificarea nevoilor de formare, crearea de programe de formare specializate menite să absoarbă noi competențe în concordanță cu tehnologiile emergente. [8, p. 3].

Aceste provocări vin mână în mână cu noi oportunități, oferite de toate progresele tehnologice puse la îndemână pentru cetățeni, care, dacă sunt integrate în mod responsabil și coerent, au potențialul de a îmbunătăți serviciile publice și, la rândul lor, calitatea vieții și calitatea muncii în întreaga societate. [8, p. 3].

De exemplu, adoptarea Regulamentului (UE) 2024/1689 privind inteligența artificială reprezintă un moment de referință în arhitectura juridică a Uniunii Europene, care, poate fi un punct de pornire pentru Republica Moldova, întrucât constituie primul act normativ cu forță obligatorie la nivel global dedicat reglementării tehnologiilor de inteligență artificială. În virtutea naturii sale de regulament, acesta este direct aplicabil în toate statele membre, asigurând uniformitatea standardelor și evitarea fragmentării pieței interne. Structura AI Act² este fundamentată pe principiul reglementării proporționale în funcție de risc³, consacrand o clasificare ierarhizată a sistemelor de IA: risc inacceptabil, risc ridicat, risc limitat și risc minim. Prin această abordare, UE nu doar că garantează protecția drepturilor fundamentale consacrate de Carta Drepturilor Fundamentale a UE⁴, dar și

datorilor economice, securitate cibernetică, educație sau administrație publică. Capacitatea sa de a eficientiza procese, de a reduce costurile și de a crește precizia deciziilor o transformă într-un instrument cu un impact major asupra societății.

² **Regulamentul (UE) 2024/1689 privind inteligența artificială („AI Act”)** este primul act normativ european care stabilește reguli obligatorii pentru utilizarea și dezvoltarea sistemelor de inteligență artificială. El introduce o abordare bazată pe niveluri de risc: sistemele de risc inacceptabil sunt interzise, cele cu risc ridicat (inclusiv în administrația publică, pentru decizii sociale sau juridice) sunt supuse unor obligații stricte de transparență, supraveghere umană și audit tehnic, iar cele cu risc redus sau minim au cerințe mai flexibile. Regulamentul urmărește să asigure un echilibru între promovarea inovației și protejarea drepturilor fundamentale, cum ar fi viața privată, demnitatea umană și principiul nediscriminării. El distribuie responsabilitatea între dezvoltatorii de IA și instituțiile utilizatoare, inclusiv administrațiile publice, pentru a garanta decizii corecte, transparente și sigure. În acest fel, AI Act creează un cadru juridic unitar și predictibil, menit să consolideze încrederea cetățenilor în utilizarea tehnologiilor digitale.

³ **Principiul reglementării proporționale în funcție de risc** presupune adaptarea nivelului și intensității reglementărilor juridice la gradul de risc asociat unei anumite activități sau tehnologii. În esență, cu cât riscul potențial pentru drepturile fundamentale, securitate sau interese publice este mai ridicat, cu atât măsurile normative și controlul instituțional trebuie să fie mai stricte și mai detaliate. Aplicarea acestui principiu urmărește un echilibru între protecția cetățeanului și eficiența funcționării sistemelor, permițând instituțiilor publice să gestioneze riscurile în mod proporțional, să aloce resursele necesare acolo unde impactul potențial este semnificativ și să stimuleze adoptarea tehnologiilor inovative, inclusiv a inteligenței artificiale, fără a compromite siguranța juridică sau drepturile fundamentale. Astfel, reglementarea devine nu doar un instrument de control, ci și un mecanism de sprijin pentru dezvoltarea responsabilă și sustenabilă a noilor tehnologii.

⁴ **Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene** constituie instrumentul juridic central al Uniunii în materie de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale, având aceeași valoare juridică precum tratatele constitutive. Proclamată în anul 2000 și dobândind caracter obligatoriu odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona în 2009, Carta codifică într-un singur act normativ drepturile civile, politice,

facilitează inovarea responsabilă, evitând interdicțiile generalizate care ar putea frâna progresul tehnologic. [2, p. 20/144]

În mod particular, sistemele de IA încadrate în categoria „risc ridicat” – inclusiv cele utilizate în administrația publică pentru evaluarea eligibilității la beneficii sociale, gestionarea resurselor umane sau adoptarea deciziilor cu impact juridic direct asupra cetățenilor – sunt supuse unor obligații stricte. Acestea includ cerințe de transparență algoritmică⁵, trasabilitate a datelor, audit tehnic periodic, precum și obligația de a institui mecanisme de supraveghere umană. Prin aceste dispoziții, AI Act urmărește să prevină riscul de discriminare algoritmică, erori sistemice sau abuzuri administrative. Totodată, regulamentul consacră principiul responsabilității juridice distribuite, stabilind că atât operatorii economici (dezvoltatori și furnizori de IA), cât și utilizatorii instituționali (inclusiv administrațiile publice) poartă obligații corelative. Astfel, se conturează o arhitectură normativă care asigură echilibrul între interesul general – modernizarea și digitalizarea serviciilor publice – și imperativele statului de drept, în special protecția demnității umane, a vieții private și a nediscriminării.

Prin urmare, AI Act nu se limitează la o reglementare tehnică, ci reprezintă o construcție juridico-normativă complexă, care articulează raportul dintre tehnologie și drept într-un cadru coerent, anticipând provocările viitoare și oferind un model de guvernare digitală responsabilă. Acesta devine, în mod implicit, un reper pentru statele aflate în proces de modernizare administrativă, precum Republica Moldova, care aspiră la convergența cu acquis-ul comunitar. Acestea fiind spuse, observăm că Comisia Europeană a lansat inițiativa „*AI-ready Public Administration Flagship*”, care se fundamentează pe ideea unei abordări integrate, capabile să asigure atât utilizarea responsabilă a tehnologiilor emergente, cât și protecția drepturilor fundamentale ale cetățenilor.

Inițiativa are la bază trei dimensiuni interdependente, care, în ansamblu, construiesc un cadru de compatibilitate între progresul tehnologic și exigențele

economice și sociale recunoscute pe teritoriul Uniunii. Caracterul său obligatoriu se manifestă atât față de instituțiile Uniunii, cât și față de statele membre atunci când aplică legislația europeană. Astfel, Carta reprezintă fundamentul normativ al protecției juridice a individului în spațiul european, constituind reperul principal pentru evaluarea compatibilității actelor și politicilor Uniunii cu exigențele statului de drept.

⁵ **Transparența algoritmică** reprezintă un principiu juridico-tehnic conform căruia toate sistemele automate de procesare a datelor și de luare a deciziilor trebuie să fie concepute, implementate și operate astfel încât să permită verificarea, interpretarea și înțelegerea criteriilor, algoritmilor și datelor utilizate. Într-o abordare științifico-juridică, transparența algoritmică presupune obligația instituțiilor publice și a operatorilor de a furniza informații suficiente și accesibile privind logica, parametrii și regulile decizionale ale algoritmilor, pentru a asigura controlul legal, prevenirea discriminării și respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor vizate. Din perspectivă juridică, acest principiu se corelează cu dreptul la informare, responsabilitatea administrativă, protecția datelor cu caracter personal și standardele de bună guvernare, constituind un instrument de verificare a legalității, echității și proporționalității deciziilor automate. În esență, transparența algoritmică nu se limitează la simpla divulgare a codului sursă, ci include capacitatea de a explica, într-un mod inteligibil pentru destinatari și autorități de reglementare, modul în care un algoritm influențează rezultatele procesului decizional, asigurând astfel responsabilitatea instituțională și încrederea publică în sistemele automatizate.

juridice ale statului de drept. În primul rând, consolidarea competențelor digitale ale funcționarilor publici nu se reduce la o simplă formare tehnică, ci reprezintă o condiție indispensabilă pentru realizarea principiului bunei administrări, consacrat de art. 41 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Funcționarul public, înzestrat cu pregătirea necesară, devine garantul aplicării conforme a instrumentelor digitale, reducând riscul unor decizii arbitrare sau discriminatorii generate de algoritmi. În al doilea rând, elaborarea unui cadru etic pentru integrarea IA depășește sfera autoreglementării tehnologice și se transformă într-un instrument normativ cu valoare de garantare a legalității administrative. Respectarea principiilor transparenței, responsabilității și nediscriminării se înscrie în logica *acquis-ului european*⁶, consolidând standardele de protecție a persoanei împotriva riscurilor inerente proceselor decizionale automatizate. În această manieră, cadrul etic devine un complement necesar al cadrului juridic, menit să prevină situațiile de conflict între inovație și drepturile fundamentale. În continuare, implementarea mecanismelor de audit și certificare îndeplinește o funcție de control *ex ante* și *ex post* asupra utilizării inteligenței artificiale în administrația publică. Din perspectivă juridică, aceste mecanisme constituie garanții ale securității juridice și ale transparenței administrative, întrucât permit verificarea conformității tehnologiilor cu legislația unională și cu standardele etice adoptate. [3, pp. 1-2]

Drept urmare, „*AI-ready Public Administration Flagship*” reflectă un model de guvernare digitală responsabilă, fundamentată pe interacțiunea dintre tehnologie, reglementare și competență instituțională, care ar putea fi replicat și adaptat în Republica Moldova.

Administrația publică, în țara noastră, constituie o parte esențială a mecanismului statal, reprezentând expresia organizatorico-juridică a activității autorităților administrative. Ea asigură aplicarea normelor de drept, implementarea politicilor publice și exercitarea funcțiilor de interes general, fiind astfel un element indispensabil pentru realizarea principiilor statului de drept. Funcționalitatea administrației publice se reflectă în calitatea actelor administrative și în eficiența proceselor decizionale, acestea având un impact direct asupra încrederii cetățenilor în instituțiile statului și asupra legitimității autorităților. În Republica Moldova, procesul de modernizare a administrației publice se află într-o legătură directă cu imperativele

⁶ În context științifico-juridic, *acquis-ul european* constituie un instrument de armonizare legislativă și instituțională, asigurând uniformitatea aplicării normelor în toate statele membre și garantând funcționarea coerentă a mecanismelor supranaționale. Pentru statele candidate, acesta definește cerințele normative și instituționale de conformitate, inclusiv obligația de a transpune legislația UE în dreptul intern și de a implementa structuri administrative și judiciare capabile să asigure respectarea principiilor fundamentale ale Uniunii, cum ar fi statul de drept, protecția drepturilor fundamentale și funcționarea pieței interne.

⁷ *AI-ready Public Administration Flagship* este o inițiativă strategică a Comisiei Europene care urmărește sprijinirea statelor membre în adoptarea și integrarea inteligenței artificiale în administrația publică. Programul vizează consolidarea competențelor digitale ale funcționarilor publici, elaborarea unui cadru etic pentru utilizarea responsabilă a algoritmilor și implementarea mecanismelor de audit și certificare, cu scopul de a asigura transparența, legalitatea și protecția drepturilor fundamentale în contextul guvernării digitale.

integrării europene, necesitând adaptarea cadrului normativ, consolidarea transparenței decizionale și dezvoltarea infrastructurii instituționale.

Calitatea serviciilor administrative depinde atât de profesionalismul funcționarilor publici, cât și de capacitatea instituțiilor de a integra instrumente moderne de guvernare digitală și de a răspunde în mod eficient provocărilor sociale și tehnologice. Astfel, administrația publică devine nu doar un instrument de aplicare a dreptului, ci și un vector al dezvoltării democratice, economice și sociale a Republicii Moldova. Integrarea inteligenței artificiale în administrația publică generează, înainte de toate, dilema responsabilității juridice. Dacă un algoritm de IA decide automat asupra unei cereri de acces la un serviciu public sau asupra eligibilității unui cetățean pentru un program social, se ridică întrebarea esențială: cine poartă răspunderea pentru eventualele erori sau prejudicii produse? În absența unui cadru normativ eficient, responsabilitatea se află într-o zonă gri – putând fi atribuită atât funcționarului care a validat decizia, instituției publice ca entitate juridică, cât și dezvoltatorului tehnologic. Această incertitudine poate genera conflicte de competență și contestații juridice, motiv pentru care este necesară o reglementare expresă care să stabilească limitele răspunderii și să prevină abuzurile administrative.

Un alt aspect esențial îl constituie protecția datelor cu caracter personal⁸. Algoritmii IA funcționează prin prelucrarea unor volume uriașe de date, inclusiv date sensibile precum cele medicale, sociale sau economice. În Republica Moldova, cadrul legal în materie de protecție a datelor personale trebuie adaptat și armonizat cu standardele europene, în special cu Regulamentul general privind protecția datelor (RGPD)⁹. Utilizarea necorespunzătoare a IA poate conduce la colectarea excesivă de informații, la accesul neautorizat sau chiar la scurgeri de date, încălcând

⁸ **Protecția datelor cu caracter personal**, în Republica Moldova, este reglementată de Legea nr. 195 din 25.07.2024, care se aplică prelucrării datelor cu caracter personal, efectuată, total sau parțial, prin mijloace automatizate, precum și prelucrării prin alte mijloace decât cele automatizate a datelor cu caracter personal care fac parte dintr-un sistem de evidență a datelor sau care sunt destinate să facă parte dintr-un sistem de evidență a datelor. **Datele cu caracter personal**, conform prezentei legi, reprezintă orice informații privind o persoană fizică identificată sau identificabilă. Persoana fizică identificabilă este o persoană care poate fi identificată, direct sau indirect, în special, prin referire la un element de identificare, cum ar fi un nume, un număr de identificare, date de localizare, un identificator online, sau la unul ori mai multe elemente specifice, proprii identității sale fizice, fiziologice, genetice, psihice, economice, culturale sau sociale. De asemenea, în sensul prezentei legi, e important să distingem că **prelucrarea datelor** este definită ca: „orice operațiune sau set de operațiuni efectuate asupra datelor cu caracter personal sau asupra seturilor de date cu caracter personal, cu sau fără utilizarea de mijloace automatizate, cum ar fi colectarea, înregistrarea, organizarea, structurarea, stocarea, adaptarea sau modificarea, extragerea, consultarea, utilizarea, divulgarea prin transmitere, diseminarea sau punerea la dispoziție în orice alt mod, alinierea sau combinarea, restricționarea, ștergerea sau distrugerea”.

⁹ **Regulamentul general privind protecția datelor (RGPD)** are rolul de a proteja persoanele fizice atunci când datele lor personale sunt prelucrate, atât în sectorul privat, cât și în cel public (cu excepția aplicării legii, reglementată de LED). Acesta oferă indivizilor un control sporit asupra datelor proprii, modernizează și unifică normele, reducând birocrăția și consolidând încrederea consumatorilor. Totodată, instituie autorități de supraveghere independente, responsabile de monitorizarea și asigurarea respectării regulilor, fiind parte a reformei UE în domeniul protecției datelor.

astfel drepturile fundamentale ale cetățenilor. Din acest motiv, se impune instituirea unor mecanisme de securitate cibernetică și de audit constant, care să garanteze respectarea principiului proporționalității în raport cu prelucrarea datelor.

IA prezintă, de asemenea, riscul de a amplifica discriminările deja existente în societate. Dacă datele de instruire a algoritmilor sunt incomplete, părtinitoare sau reflectă stereotipuri sociale, deciziile generate de IA pot fi nedrepte sau discriminatorii. Spre exemplu, un algoritm utilizat pentru evaluarea solicitărilor de locuințe sociale ar putea favoriza anumite grupuri sociale în detrimentul altora. Acest fenomen, denumit discriminare algoritmică¹⁰, constituie o amenințare directă la principiul egalității în fața legii, consacrat de Constituția Republicii Moldova și de standardele internaționale în materia drepturilor omului. Prin urmare, este imperativă crearea unor mecanisme de verificare etică și juridică a algoritmilor, pentru a asigura imparțialitatea și corectitudinea procesului administrativ.

Implementarea IA în administrația publică nu poate fi eficientă și legitimă fără un cadru normativ clar. Legislația actuală din Republica Moldova nu oferă încă instrumentele juridice necesare pentru reglementarea utilizării IA, ceea ce poate conduce la arbitrarul administrativ și la încălcarea drepturilor cetățenești. Este nevoie de norme explicite care să stabilească principiile de transparență, imparțialitate, accesibilitate și contestare a deciziilor generate de IA. Totodată, cetățenii trebuie să aibă garantat dreptul de a solicita revizuirea unei decizii administrative luate sau asistate de un sistem de IA, pentru a asigura respectarea principiului legalității și a dreptului la un proces echitabil.

Astfel, deși inteligența artificială are potențialul de a optimiza procesele administrative, de a reduce sarcinile birocratice și de a spori transparența și eficiența serviciilor publice, utilizarea acesteia implică o serie de riscuri juridice complexe și multidimensionale. În contextul Republicii Moldova, se conturează o provocare strategică majoră: elaborarea și implementarea unui cadru legal și instituțional robust, capabil să maximizeze beneficiile tehnologiilor bazate pe inteligență artificială, asigurând concomitent protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, inclusiv dreptul la viață privată, egalitate în fața legii și nediscriminare.

Din perspectivă juridico-științifică, integrarea AI în administrația publică presupune abordarea principiilor de legalitate, responsabilitate, transparență, securitate a datelor și control al deciziilor automatizate, pentru a preveni discriminarea algoritmică, încălcarea drepturilor fundamentale sau erorile administrative. O abordare sistemică și integrată, care să implice legislativul, executivul, mediul academic și societatea civilă, devine esențială pentru a asigura dezvoltarea unui

¹⁰ **Discriminarea algoritmică** poate fi definită, într-o perspectivă juridico-științifică, ca procesul prin care un sistem automatizat sau algoritmic produce efecte diferențiate sau inechitabile asupra anumitor persoane sau grupuri, pe baza caracteristicilor protejate de lege, cum ar fi genul, etnia, vârsta, religia, orientarea sexuală sau statutul socio-economic. Aceasta apare fie ca urmare a părtinirii în datele folosite pentru antrenarea algoritmului, fie din cauza structurii și logicii decizionale implementate în algoritm, ceea ce poate conduce la replicarea sau amplificarea inegalităților sociale existente.

ecosistem digital guvernat de norme eficiente, proceduri de audit și mecanisme de responsabilitate instituțională, care să permită o tranziție echilibrată, eficientă și juridic fundamentată către administrația publică digitalizată.

Bibliografie

1. Regulamentul general privind protecția datelor (RGPD), parte a Regulamentul (UE) 2018/1725 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile, organele, oficiile și agențiile UE. [online] [citată 17.09.2025]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/general-data-protection-regulation-gdpr.html>

2. Regulamentul (UE) 2024/1689 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 iunie 2024 de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială și de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 300/2008, (UE) nr. 167/2013, (UE) nr. 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 și (UE) 2019/2144 și a Directivelor 2014/90/UE, (UE) 2016/797 și (UE) 2020/1828 (Regulamentul privind inteligența artificială) (Text cu relevanță pentru SEE). [online] [citată 19.09.2025]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/ALL/?uri=CELEX:32024R1689>; https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689

3. Inițiativa de Referință pentru o Administrație Publică Pregătită pentru Inteligența Artificială a UE. [online] [citată 19.09.2025]. Disponibil: https://reform-support.ec.europa.eu/system/files/2023-05/FlagshipTSI2024_AIPublicAdministration.pdf

4. Codul Administrativ al Republicii Moldova. [online] [citată 16.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141520&lang=ro#.

5. Lege nr. 195 din 25-07-2024 privind protecția datelor cu caracter personal. În Monitorul Oficial Nr. 367-369 art. 574. [online] [citată 16.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144681&lang=ro

6. CATARAGA, Olga. PETCOVICI, Piotr. Aspecte moderne de digitalizare și inteligență artificială în expertiza judiciară. Articol. [online] [citată 17.09.2025]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/9-13_57.pdf

7. COSMULESE, Cristina-Gabriela. MACOVEI Geanina-Anamaria. Inteligența artificială – aplicații strategice în diverse sectoare de activitate. Articol. [online] [citată 16.09.2025]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/99-103_64.pdf

8. CONSTANTIN, Daniel-Ștefan. VOINEA, Ion-Emilian. Transformarea digitală în administrația publică. Studiu. București, 2023. [online] [citată 16.09.2025]. Disponibil: https://ina.gov.ro/wp-content/uploads/2024/01/Transformare-digitala-in-administratia-publica_Solutii-informaticе-si-rolul-formarii-profesionale.pdf.

CAPACITATEA CIVILĂ A MINORULUI ÎN MATERIE SUCESORALĂ

*Lect. univ. dr. Anca-Costina CONSTANTIN-GHERGHE
Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept*

Abstract

The civil capacity of minors is an important part of the civil capacity of persons, as the minor can be part of the legal acts, in which case it is necessary to provide an advanced protection of his interests. At the conclusion of the legal acts, including succession matters, the subjects must have discernment, because they must understand the consequences of those legal acts. Due to his age, the minor doesn't have full judgement and he can't understand the effects of the legal acts as an adult. For this reason, as a mean of protection, the legislator stipulates the necessity of representation, assistance and even judicial authorisation of minors legal acts. Unfortunately, the wrong interpretation of the law concerning minors makes their participation in civil and succession matters very hard, sometimes impossible, especially when it is an imperative interpretation.

Keywords: *minor, civil capacity, succession, representation, protection.*

1. Minorul-persoană vulnerabilă

Vârsta persoanei, fie prea mică, fie prea înaintată, reprezintă unul din factorii care determină un anumit grad de vulnerabilitate a acesteia în societate. Această vulnerabilitate se manifestă prin incapacitatea persoanei de a conștientiza efectele mai complexe ale actelor și faptelor sale, mai ales în domeniul juridic, deoarece acestea angajează în mod special răspunderea, fapt ce o supune unor riscuri.

Vârsta prea fragedă, căci aceasta este în discuție, face ca persoana să nu aibă experiența, maturitatea și capacitatea intelectuală necesară pentru a lua decizii pe care să le înțeleagă pe deplin, care să nu o lezeze sau care să fie efectul propriului proces cognitiv. În acest context, minorii pot să se angajeze în diverse situații care să antreneze anumite consecințe negative, chiar periculoase, fie că au luat singuri anumite decizii, fără a înțelege efectele, fie că au fost influențați de alte persoane să le ia, tocmai pentru că nu au puterea necesară pentru a-și apăra în mod eficient propriile interese. Sigur că nu trebuie generalizat. Sunt situații în care vârsta nu este neapărat un impediment în luarea unei decizii, cum sunt chestiunile cotidiene,

simple, care nu necesită anumite cunoștințe și un anumit grad de maturitate psihică. Minorul poate să facă singur anumite demersuri care nu implică o foarte mare dezvoltare intelectuală, însă discuția vizează nu aceste ipoteze, ci, în esență, încheierea de acte juridice, de contracte.

Dreptul, deși, la prima vedere pare ceva destul de abstract și chiar este și care implică o anumită cultură de specialitate, o anumită experiență și cunoștințe complexe, este un fenomen prezent în fiecare aspect al vieții noastre, în fiecare etapă și la orice vârstă, doar că nu conștientizăm acest lucru. Nu putem înlătura calitatea minorului de a fi subiect de drept, nu îl putem exclude pe acesta din viața juridică și nici nu trebuie, însă putem să îl protejăm, putem să îi oferim sprijinul necesar pentru ca interesele sale să fie pe deplin apărate.

Participarea la viața juridică este complexă, presupune o înțelegere aprofundată a aspectelor juridice. De cele mai multe ori această participare se manifestă prin săvârșirea de fapte juridice sau încheierea de acte juridice¹. Fie că vorbim de naștere, deces, căsătorie, cumpărarea sau vânzarea unor bunuri, desfacerea căsătoriei, culegerea unei moșteniri, închirierea unei locuințe, toate acestea vizează, în esență, săvârșirea unui fapt juridic sau încheierea unui act juridic.

Faptele juridice sunt fenomene care nu presupun ca persoana să aibă discernământ, efectele lor producându-se în virtutea legii, pe când actele juridice sunt fenomene mult mai complicate, polivalente am putea spune, care implică capacitatea de a raționa și de a acționa în cunoștință de cauză, ceea ce ne transpune de la simplu fapt de a fi subiect de drept, adică de a avea capacitate de folosință, la participarea activă la circuitul juridic, adică la capacitatea de exercițiu². Capacitatea de exercițiu este punctul de plecare și, totodată, mijlocul.

Din definiția dată de Codul civil capacității de exercițiu, rezultă că aceasta nu ar avea niciun sens fără încheierea actelor juridice și că actele juridice nu pot lua naștere fără capacitatea de exercițiu. Actul juridic presupune, potrivit art. 1166 C. civ., manifestarea unei voințe sau întâlnirea a două sau mai multor voințe cu un scop determinat, respectiv să se constituie, să se modifice sau să se stingă un raport juridic concret. Prin urmare, actul juridic implică un alt concept cheie, voința juridică. Actul se încheie prin exprimarea consimțământului. Consimțământul se exprimă ca urmare a identificării unei nevoi, apariția motivației de a satisface nevoia respectivă, care, împreună duc la formarea voinței persoanei de a-și manifesta consimțământul pentru încheierea unui act juridic, care este mijlocul de satisfacere a nevoii inițiale³. „Primul element al oricărui act juridic este voința autorului său. De câte ori nu există voință, nu există un act, ci un fapt juridic”⁴.

¹ S. Cerceș. *Drept civil. Persoana fizică*, Ed. Universitaria, Craiova, 2007, p. 111.

² *Idem*, pp. 111-112.

³ C.T. Ungureanu, I.A. Toader, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Ed. Hamangiu, București, 2022, p. 195.

⁴ D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, Atelierele Grafice SOCEC & CO. Societate anonimă, București, 1926, p. 65.

Voința aceasta care stă la baza încheierii de acte juridice este, poate, cel mai complex fenomen de care omul este capabil, căci ea implică o mulțime de alte fenomene interne, psihologice, cum ar fi imaginația, gândirea, memoria, rațiunea, cu care se află în permanentă conexiune, pentru că ea presupune identificarea unui obiectiv, alegerea modului de atingere a respectivului obiectiv și punerea în practică cu ajutorul rațiunii⁵. Iată un alt element, rațiunea.

Voința există mereu, cu toții o avem sub o formă sau alta, independent de orice element subiectiv sau obiectiv, cum ar fi vârsta, ea se dezvoltă pe măsură ce omul se dezvoltă și evoluează, modul în care se dezvoltă depinzând categoric de modul în care evoluează individul. Ceea ce dă caracterul realist și conștient al voinței exprimate este procesul rațiunii, capacitatea individului de a lua decizii conștiente, logice și echilibrate sau, cel puțin, cu înțelegerea riscurilor. Toate acestea țin de formarea discernământului, de capacitatea cognitivă omului, care și ea este condiționată de experiența de viață, de maturitate, de starea psihică, de cunoștințele acumulate, iar toate acestea vin odată cu vârsta. Vorbim despre chestiuni subiective, delicate, care nu pot da naștere unor reguli fixe, să se știe de la început cine are discernământ și poate exprima un consimțământ pe deplin conștient și cine nu și nu pot fi apreciate *in abstracto*, ci numai de la caz de la caz, de aceea nici legiuitorul nu a putut stabili astfel de reguli și tipare.

Cert este că, în mod evident, nu putem acorda aceeași valoare voinței unei persoane majore și voinței unui minor, care nu are dezvoltarea psihică și intelectuală necesară pentru a acționa în cunoștință de cauză. El nu are cu adevărat o voință juridică. Dacă actul juridic este indisolubil legat de voința omului, înseamnă că această voință este o voință juridică și nu alta, or voința juridică trebuie să fie rațională⁶. În acest context, voința este sinonimă cu rațiunea⁷. Aceasta a dus la apariția acestei categorii vulnerabile, minorii. Întrebarea este cum procedăm? Nu putem exclude minorii de la viața juridică, ei sunt subiecte de drept și, ne convine sau nu, iau parte în mod activ la aceasta. Atunci, îi protejăm. Îi apărăm atât față de intenția altor persoane de a obține beneficii în paguba lor, cât și împotriva propriei voințe, care poate să ducă la ipoteze vătămătoare.

Preocuparea legiuitorului pentru protecția minorilor față de efectele propriilor acte a existat din toate timpurile, încă din dreptul vechi roman, cunoscând în prezent o atenție sporită chiar, într-o oarecare măsură determinată și de direcțiile date de dreptul internațional, care pun accentul pe stabilirea categoriilor de persoane vulnerabile și luarea de măsuri pentru protejarea acestora. Metoda de protecție a acestei categorii de persoane, care a rămas și ea aceeași, tot de la romani moștenită, perfecționată, desigur, de-am lungul timpului, este reprezentată de modalitatea de reglementare a capacității de exercițiu. De aceea spuneam că

⁵ I. Dogaru, *Valențele juridice ale voinței*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 13-16.

⁶ P. Vasilescu, *Drept civil. Obligațiile*, Ed. Hamangiu, București, 2023, p. 294.

⁷ *ibidem*.

aceasta, capacitatea de exercițiu a persoanei, este în același timp punctul de plecare și mijlocul în această materie.

II. Configurarea capacității de exercițiu a minorului prin intermediul Codului civil

În configurarea capacității de exercițiu a minorului, legiuitorul a procedat prin stabilirea unor categorii destul de generale, neputând, cum spuneam, să stabilească *in abstracto* cine acționează și cine nu acționează cu discernământ și, plecând de la prezumția că până la o anumită vârstă minorul nu ar putea avea în mod logic discernământ din cauza lipsei de dezvoltare psihică și cognitivă, a reglementat două categorii de minori sau, mai bine zis două stadii ale capacității de exercițiu: stadiul lipsei capacității de exercițiu, care este specific minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani și capacitatea de exercițiu restrânsă, care este specifică minorului cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani.

Minorul care nu a împlinit 14 ani este lipsit de capacitate de exercițiu, ceea ce are drept efect principal faptul că nu poate să încheie singur acte juridice civile. Două precizări trebuie făcute în legătură cu această ipoteză. În primul rând, faptul că nu are capacitate de exercițiu, nu înseamnă că minorul sub 14 ani nu va putea participa deloc la circuitul civil, ci, potrivit art. 43. alin. (2), acesta poate fi parte în actele juridice prin intermediul reprezentantului său legal, care va încheia actele în numele său fie singur, fie cu autorizarea instanței de tutelă, în funcție de natura actului. În al doilea rând, lipsirea de capacitate nu este niciodată totală⁸, căci minorul sub 14 ani poate să încheie personal și singur anumite acte care nu implică consecințe grave, cum stabilește alin. (3) al aceluiași articol de lege și, de asemenea, poate încheia anumite acte personal, dar cu încuviințarea reprezentantului legal.

Minorul cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani are capacitate de exercițiu restrânsă. Această capacitate restrânsă, datorată dezvoltării și evoluției discernământului, se caracterizează prin aceea că minorul poate încheia singur și alte acte, pe lângă cele pe care le poate încheia singur minorul sub 14 ani, apoi și categoria actelor pe care le poate încheia personal, dar cu încuviințarea ocrotitorului legal este mai largă.

Pe lângă acestea, legiuitorul mai stabilește și o serie de acte care este interzis să fie încheiate de orice minor, indiferent de vârstă, acestea fiind mult prea oneroase pentru minor.

Capacitatea civilă a minorului, atât cea de folosință, cât și cea de exercițiu, se manifestă în toate domeniile dreptului civil, fie că vorbim de dreptul familiei, fie că vorbim de materia contractelor speciale sau de procedura succesorală. În materie succesorală, minorul participă la dezbaterea succesiunii autorilor săi, în calitatea sa de moștenitor. Posibilitatea de a avea calitatea de moștenitor ține chiar de capaci-

⁸ E. Chelaru, M. Chelaru, *Drept civil. Persoanele*, Ed. C.H. Beck, București, 2023, p. 85.

tatea de folosință a acestuia, pe când participarea efectivă la dezbaterea succesiunii, deci faptul de a fi parte în actele juridice care se semnează în cadrul acestei proceduri, ține de capacitatea sa de exercițiu.

III. Participarea minorului la procedura succesorală notarială. Ipoteze

Așa cum spuneam, minorul participă la procedura succesorală în calitatea sa de moștenitor. Dezbaterea succesiunii prin procedură notarială presupune mai multe etape la care trebuie să participe persoanele cu vocație concretă la moștenire, adică aceia care urmează să dobândească calitatea de moștenitori în urma dezbaterii succesiunii.

Inițial, trebuie adresată o cerere către notarul public, care după ce își verifică competența, pune dosarul succesoral pe rolul birului și dă termen părților pentru soluționarea cauzei succesorală. La termenul stabilit pentru eliberarea certificatului de moștenitor, succesibilii trebuie să se prezinte a biroul notarial pentru a semna următoarele documente: încheierea finală, în care sunt declarate de către aceștia și constatate apoi, pe baza acestor declarații și a documentelor depuse cine sunt moștenitorii, cine a acceptat succesiunea, cine a renunțat la succesiune, din ce se compune masa succesorală, care este activul și pasivul succesoral⁹; actul de lichidare a regimului comunității legale de bunuri, atunci când defunctul a decedat după intrarea în vigoare a Codului civil din 2009 și era căsătorit la data decesului și, dacă este cazul, declarații de acceptare sau renunțare la succesiune.

Toate aceste demersuri nu pun probleme pentru persoanele majore și cu privire la care nu s-a luat măsura consilierii judiciare sau tutelei speciale. În ceea ce-i privește pe minori, aceștia participă la dezbaterea succesiunii potrivit regulilor stabilite de Codul civil și de Legea notarilor publici și a activității notariale nr. 36 din 1995.

Astfel, minorii care nu au împlinit vârsta de 14 ani participă cumva, în mod indirect, la procedura succesorală notarială, legiuitorul stabilind prin art. 43 alin. (2) C. civ., ca mijloc de ocrotire a acestora, interzicerea semnării actelor direct și personal de către minori și încheierea actelor prin intermediul reprezentantului legal¹⁰. Desigur, art. 43 vorbește la modul general de acte, nu neapărat despre actele din materie succesorală. Însă aceste acte intră fără dubiu sub incidența dispoziției legale menționate, întrucât procedura succesorală este privită se pare ca o procedură de o importanță și gravitate ridicată, astfel că scapă reglementării art. 43 alin. (3) C. civ., care cuprinde actele pe care minorul le poate încheia personal și singur.

⁹ A se vedea art. 103 și urm. din Legea notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995.

¹⁰ *Noul Cod civil. Comentariu pe articole art. 1-2664*, Coordonatori Fl. A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 49.

Minorii cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani participă personal la încheierea actelor juridice din materie succesorală, dar nu singuri, ci cu încuviințarea ocrotitorului legal, așa cum stabilește tot la modul general art. 41 alin. (2) C. civ., care se completează cu dispozițiile art. 501 alin. (2)¹¹. Aici există și nuanțări, pe care le vom analiza ulterior, în prezenta lucrare.

În concluzie, avem două ipoteze în ceea ce privește participarea minorului la procedura succesorală:

- minorul fără capacitate de exercițiu este reprezentat la încheierea actelor juridice din cadrul procedurii de reprezentantului său legal, care va semna actele în numele minorului, căci acesta din urmă nu poate să încheie personal actele, fiind, nevoie, cum vom vedea și de autorizarea instanței de tutelă.

- minorul cu capacitate de exercițiu restrânsă este asistat la încheierea actelor de către ocrotitorul său legal, ceea ce înseamnă că minorul semnează și el personal actele, dar și ocrotitorul legal le semnează împreună cu acesta, astfel având loc încuviințarea actelor respective, dublată, din nou, de autorizarea instanței de tutelă.

Cine are calitatea, însă, de reprezentant, respectiv ocrotitor legal? În primul rând, această calitate o au părinții minorului, ea fiind chiar obligatorie pentru aceștia, căci reprezentarea și asistarea au caracter legal, nici conținutul, nici acceptarea de o face nefiind lăsate la libera apreciere a părinților¹². Atât reprezentarea, cât și asistarea minorului la încheierea actelor juridice de către părinți este reglementată, pe lângă art. 501 cod civil referitor la administrarea bunurilor minorului și de dispozițiile legale referitoare la tutelă, așa cum prevede chiar articolul următor din Codul civil.

Apoi, calitatea de reprezentant sau ocrotitor legal o are tutorele, atunci când minorul se află sub tutelă, așa cum stabilește chiar art. 41 alin. (2) C. civ. Legea¹³ prevede obligația pentru tutore de a-l reprezenta în actele juridice pe minorul fără capacitate de exercițiu.

În al treilea rând, minorul mai poate fi reprezentat sau asistat la încheierea actelor juridice de către un curator. Art. 150 alin. (3) C. civ.¹⁴ prevede faptul că notarul public sesizat cu dezbaterea procedurii succesorală în care calitatea de moștenitor o are un minor, poate numi provizoriu un curator pentru minor, dacă există motive întemeiate pentru acest demers, curator care este, apoi, validat sau înlocuit de către instanță. Există motive întemeiate pentru numirea unui curator atunci când există contrarietate de interese între minor și reprezentantul sau ocrotitorul legal. Este ipoteza prevăzută de alin. (1) al art. 150 C. civ., care se referă

¹¹ „După împlinirea vârstei de 14 ani minorul își exercită drepturile și își execută obligațiile singur, în condițiile legii, însă numai cu încuviințarea părinților și, după caz, a instanței de tutelă”.

¹² E. Florian, *Dreptul familiei. Căsătoria. Regimuri matrimoniale. Filiația*, Ed. C.H. Beck, București, p. 569.

¹³ Art. 143 C. civ.: „Reprezentarea minorului. Tutorele are îndatorirea de a-l reprezenta pe minor în actele juridice, dar numai până când acesta împlinește vârsta de 14 ani”.

¹⁴ „Pentru motive temeinice, în cadrul procedurilor succesorală, notarul public, la cererea oricărei persoane interesate sau din oficiu, poate numi provizoriu un curator special, care va fi validat ori, după caz, înlocuit de către instanța de tutelă”.

la tutelă, dar se aplică, bineînțeles și în cazul ocrotirii părintești. Numirea unui curator când există conflict de interese este stabilită și de Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului¹⁵.

Trebuie menționat de la început faptul că ocrotirea minorului prin curatelă este prevăzută de Codul civil în art. 109 ca o măsură absolut excepțională, ea impunându-se numai în cazurile expres prevăzute de lege. Aceasta înseamnă că este o protecție de scurtă durată și secundară¹⁶.

Prin urmare, trebuie lămurit ce înseamnă acela conflict de interese, când se află minorul în conflict de interese cu reprezentantul sau ocrotitorul său legal și se impune numirea unui curator și care este procedura de numire.

Vechea reglementare, anterioară Codului civil din 2009 aprecia prin prisma jurisprudenței Tribunalului Suprem¹⁷ că este obligatorie numirea de către autoritatea tutelară a unui curator de fiecare dată când unul sau ambii părinți vin la moștenire alături de minor. Reglementarea actuală lasă la aprecierea notarului public care instrumentează procedura succesorală, dacă se justifică numirea unui curator, adică dacă există conflict de interese, decizia acestuia fiind necesar a fi validată de către instanța de tutelă. Deci procedura numirii este inițiată de către notar și definitivată de către instanță. Intervenția instanței de judecată este obligatorie, având în vedere Decizia Curții Constituționale a României din 8 aprilie 2025, publicată în M. Of. nr. 665 din 16 iulie 2025, prin care a fost declarat neconstituțional art. 229 alin. (3²) și (3³) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil. Articolul declarat neconstituțional prevedea faptul că „numirea curatorului special care îl asistă sau îl reprezintă pe minor la încheierea actelor de dispoziție sau la dezbaterile procedurii succesoriale se face, de îndată, de autoritatea tutelară, la cererea notarului public, în acest din urmă caz nefiind necesară validarea sau confirmarea de către instanță”. Instanța constituțională a apreciat, printre altele, că autoritatea tutelară este un organ administrativ care nu se bucură de imparțialitate și independență, așa cum o face instanța de judecată și că decizia autorității nici nu poate fi contestată în justiție, ceea ce nu duce la o protecție eficientă a interesului minorului, care nici măcar nu poate contesta în instanță actele vătămătoare ale curatorului, dacă nu are vârsta de 14 ani împlinită, ceea ce este o încălcare a liberului acces la justiție.

În concluzie, dacă reglementarea bazată pe Codul familiei impunea numirea curatorului de fiecare dată când minorul venea la succesiune alături de părinte, cea actuală lasă notarul public să decidă când există contrarietate de interese.

Din punctul nostru de vedere, conflictul sau contrarietatea de interese dintre minor și reprezentantul sau ocrotitorul său legal este cea situație în care acesta

¹⁵ Art. 29 alin. (6): Dispozițiile legale speciale privind consimțământul sau prezența copilului în procedurile care îl privesc, precum și prevederile referitoare la desemnarea unui curator, în caz de conflict de interese, sunt și rămân aplicabile.

¹⁶ C.T. Ungureanu, I.A. Toader, *op. cit.* p. 530.

¹⁷ Decizia nr. 6 din 23.04.1959 în I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All, București, 1998, p. 614.

din urmă nu își poate realiza propriul interes fără lezarea interesului minorului sau satisfacerea propriului interes poate să ducă la satisfacerea necorespunzătoare a interesului minorului. Când se naște o astfel de ipoteză în cadrul procedurii succesoriale notariale?

Minorul poate avea calitatea de moștenitor al părintelui său sau al unui autor mai îndepărtat, atunci când părintele este precedat față de acesta. În prima ipoteză, doar minorul are calitatea de moștenitor, situație în care nu se poate pune problema unui conflict de interese, de vreme ce părintele nu vine ca moștenitor, ci doar pentru a reprezenta minorul sau pentru a-i încuviința actele. În a doua ipoteză apare îndoiala, dacă nu cumva există conflictul și este necesară numirea curatorului. Pentru a găsi soluția corectă, trebuie văzut ce acte urmează a se încheia, ce presupun ele și care sunt efectele acestora.

Așa cum menționam mai devreme, în cadrul procedurii succesoriale părțile trebuie să semneze o încheiere, denumită încheiere finală, declarații de acceptare sau renunțare la succesiune și un act de lichidare a comunității legale de bunuri dintre părintele decedat și cel în viață, în calitatea lor de foști soți, a căror căsătorie a încetat prin decesul unuia dintre ei. Referitor la declarația de acceptare, nu prea există discuții ce țin de numirea curatorului, deoarece minorul care are 14 ani împliniți o poate face singur, iar pentru cel mai mic de 14 ani este, oricum, autorizată de instanță, așa cum vom vedea. Declarația de renunțare nu intră în discuție, ca act ce ar putea fi făcut de către minor.

În ceea ce privește încheierea finală, aceasta cuprinde următoarele elemente: în prima parte declarația moștenitorilor cu privire la numărul și calitatea acestora, compunerea masei succesoriale, atât activ, cât și pasiv, eventuale renunțări la succesiune și în a doua parte constatările notarului public făcute pe baza acestor declarații și pe baza actelor depuse de către moștenitori și a celor obținute de către notar de la instituțiile implicate, cu privire la numărul și calitatea moștenitorilor, masa succesorală și cotele care se cuvin din moștenire fiecărui moștenitor. Cu privire la toate aceste aspecte, apreciem că nu există absolut niciun conflict de interese între părintele care vine la moștenire în calitate de soț supraviețuitor și minorul care vine la moștenire ca și descendent al părintelui decedat. În primul rând, masa succesorală este cea care reiese din actele de proprietate, notarul având capacitatea și cunoștințele necesare pentru a aprecia corect compunerea acesteia. Apoi, dacă există renunțatori, acest lucru se verifică de către notar prin consultarea registrelor naționale notariale, verificare care este obligatorie. Cota ce revine din moștenire fiecărui moștenitor este cea legală, astfel că notarul nu poate stabili altă cotă decât cea prevăzută de lege, deci nici aici nu poate exista un conflict de interese.

Pe de altă parte, ca în orice procedură care implică minori, principiul de bază care trebuie să se aplice este respectarea interesului superior al copilului, regulă impusă de art. 263 C. civ. Nicio altă persoană nu își dorește și nu urmărește mai mult ca părintele respectarea interesului superior al copilului său și nicio altă

persoană nu poate oferi o protecție mai eficientă copilului decât părintele acestuia¹⁸. Părintele are totodată și dreptul și obligația de a face acest lucru. Față de părinte nu se poate pune problema lipsei de încredere în luarea deciziilor privind bunurile minorului, neîncrederea existând mai degrabă față de o persoană străină, cum ar fi curatorul¹⁹. Oricum art. 142 C. civ. prevede că în ceea ce privește administrarea bunurilor minorului se aplică dispozițiile legale referitoare la administrarea bunurilor altuia, care impun evitarea conflictului de interese, ceea ce reprezintă o garanție în plus.

Având în vedere toate acestea, apreciem că minorul poate fi reprezentat sau i se poate încuviința actul de către părinte, în calitatea lui de reprezentat sau ocrotitor legal, după caz, chiar dacă amândoi vin și ca moștenitori la semnarea încheierii finale.

Discuții pot apărea cu adevărat în ceea ce privește semnarea actului de lichidare a comunității legale de bunuri. Însă nici aici nu trebuie generalizat, ci se impune o apreciere *in concreto*. Mai ales, trebuie plecat de la faptul că instanța de judecată autorizează actul de lichidare și atunci protecția intereselor minorului este asigurată de cea mai importantă, imparțială și independentă instituție a statului. Actul de lichidare a comunității legale de bunuri se încheie între soțul supraviețuitor și moștenitorii soțului decedat, deci și minorul și părintele în viață sunt părți în acest act. Potrivit art. 357 C. civ., în actul de lichidare părțile trebuie să declare care sunt datoriile și bunurile proprii și comune ale soțului decedat cu soțul în viață și în ce cote au contribuit soții la dobândirea bunurilor și la contractarea datoriilor comune, pe baza acestor declarații stabilindu-se cota-parte ce revine fiecărui soț din bunurile și datoriile comune. Cu privire la natura bunurilor, dacă sunt bunuri comune sau proprii, acest lucru nu este neapărat greu de stabilit pe baza actelor de proprietate, având în vedere că prezumția este că bunul dobândit în timpul căsătoriei este bun comun, iar calitatea de bun propriu trebuie dovedită, iar dacă moștenitorii nu se înțeleg cu privire la acest aspect, procedura nu mai este de competența notarului, ci de cea a instanței. Problema o ridică sumele de bani din contul defunctului, a căror natură de bun comun sau propriu trebuie să o declare părțile, fiind mai greu de dovedit sursa banilor respectivi. Aici părintele ar putea declara suma ca bun comun și s-ar naște, într-adevăr, un conflict de interese. Însă dacă din masa succesorală nu fac parte astfel de sume de bani, nu prea se justifică existența acestui conflict. Referitor la al doilea aspect, acela al stabilirii cotei-părți ce revine fiecărui soț din bunurile comune, legea pleacă de la prezumția că soții au avut o contribuție egală și că o altă ipoteză trebuie dovedită. Dacă moștenitorii declară o cotă de contribuție de 1/2 pentru fiecare soț, atunci nu ar s-ar pune problema contrarietății de interese, căci nu sunt lezate interesele minorului. Dacă moștenitorii nu cad de acord asupra

¹⁸ Uniunea Națională a Notarilor Publici din România, *Mijloace de ocrotire a minorului și a majorului: aspecte teoretice și practice cu incidență în activitatea notarială*, Ed. Notarom, București, 2024, p. 31.

¹⁹ *Idem*, pp. 37-38.

cotelor, din nou nu va mai fi competent notarul să instrumenteze cauza succesorală, iar dacă declară o cotă mai mică pentru soțul defunct, aceasta va trebui dovedită cu acte privind veniturile soților din timpul căsătoriei, ceea ce este destul de dificil. Față de legislația anterioară, Codul civil actual vine în ajutor cu fixarea acestui criteriu pe baza căruia se poate stabili cota-parte ce revine fiecărui soț din universalitatea de bunuri, însă nu este tocmai simplu de stabilit, având în vedere că vorbim de întreaga masă patrimonială care formează comunitatea și de un anumit interval de timp în care a fost dobândită. În această situație s-ar ivi un conflict de interese. Dar atâta timp cât soțul supraviețuitor nu contestă calitatea de bun propriu al defunctului și declară cote de contribuție egale pentru bunurile comune, considerăm că nu există contrariedade de interese între el și minor și că acesta poate reprezenta minorul în calitate de părinte sau îi poate încuviința actele fără a fi necesară numirea unui curator.

O ipoteză separată, cumva fără legătură cu cele analizate până acum, dar care ține tot de participarea minorului la procedura succesorală notarială, este cea născută de art. 106 din Legea notarilor publici și a activității notariale nr. 36 din 1995. Potrivit alin. (5) al acestei dispoziții legale, atunci când există moștenitori minori, persoane care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială, este obligatorie citarea ocrotitorului său legal și a autorității tutelare. Acest text pare introdus în lege fără nicio logică având în vedere faptul că nu se poate semna vreun act în cadrul procedurii succesorale în care este implicat un minor fără o hotărâre judecătorească prealabilă care să autorizeze acest lucru. Iar din punct de vedere practic, este aproape imposibil de realizat, deoarece serviciile specializate din cadrul autorităților locale nu răspund afirmativ la solicitarea notarului de a participa la procedură și nici nu dispun de personalul necesar pentru a face acest lucru. Este, practic, o obligație pusă în sarcina notarului public, care îngreunează în mod nejustificat procedura succesorală.

IV. Cazurile în care este necesară autorizarea instanței de judecată

Modalitatea de participare a minorului la procedura succesorală, prin semnarea actelor incidente, personal și singur, personal și asistat sau reprezentat, cu autorizarea instanței sau nu, depinde de categoria din care face parte minorul, din cele stabilite de către legiuitor și de natura actelor juridice ce urmează a fi încheiate, aceea de a fi acte de dispoziție sau simple acte de conservare sau administrare. Codul civil stabilește în mod expres actele pe care le poate încheia minorul în funcție de două criterii, unul de fapt, vârsta sa și unul de drept, categoria de acte juridice care impun o anumită restrângere a capacității de exercițiu a acestuia, datorită gravității efectelor lor²⁰.

²⁰ Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil, vol. 1*, Ed. Hamangiu, București, 2022, p. 101.

Astfel, potrivit art. 42 și art. 43 C. civ., minorul fără capacitate de exercițiu poate încheia personal și singur acte de conservare și acte de dispoziție de mică valoare, cu caracter curent, care se execută la momentul încheierii lor. Apoi, acesta poate să încheie personal, dar cu încuviințarea reprezentantului legal, acte privind munca, îndeletnicirile artistice sau sportive sau în legătură cu profesia sa. Pentru toate celelalte acte este necesară reprezentarea. Reprezentantul legal poate încheia singur, fără autorizarea instanței de tutelă, actele de înstrăinare a bunurilor supuse pieirii, degradării, alterării, deprecierei sau a bunurilor care nu mai sunt folositoare pentru minor și actele pe care le poate încheia singur minorul cu excepția celor pe care nu le poate încheia decât personal. Reprezentantul legal poate încheia numai cu autorizarea instanței de tutelă, potrivit art. 144 C. civ., actele de înstrăinare, partaj, ipotecare, grevare cu alte sarcini reale, renunțarea la drepturile patrimoniale, alte acte care depășesc dreptul de a administra. Îi este interzis expres reprezentantului minorului să garanteze obligația altei persoane în numele acestuia, să facă donații din patrimoniul lui, cu excepția darurilor obișnuite, raportat la starea materială a minorului.

În ceea ce privește minorul cu capacitate de exercițiu restrânsă, acesta poate încheia personal și singur acte de conservare, acte de administrare care nu îl prejudicază, acte de acceptare a unei moșteniri sau de acceptare a unor liberalități fără sarcini, precum și acte de dispoziție de mică valoare, cu caracter curent și care se execută la data încheierii lor. Apoi, acesta poate încheia cu încuviințarea ocrotitorului legal, acte privind munca, îndeletnicirile artistice sau sportive sau în legătură cu profesia sa, acte de administrare, acte de dispoziție cu privire la bunuri supuse pieirii, degradării, alterării, deprecierei sau cele care nu mai sunt folositoare pentru minor. Potrivit art. 144 C. civ., minorul cu capacitate de exercițiu restrânsă poate încheia numai cu încuviințarea ocrotitorului legal și autorizarea instanței de tutelă acte de înstrăinare, partaj, ipotecare, grevare cu alte sarcini reale, renunțarea la drepturile patrimoniale, alte acte care depășesc dreptul de a administra. Același minor nu poate garanta obligația altei persoane, nu poate încheia donații, cu excepția darurilor obișnuite potrivit stării lui materiale, testamente, cu excepția dispozițiilor testamentare cu privire la bunuri de mică valoare.

Din aceste reguli impuse de Codul civil rezultă că autorizarea din partea instanței de tutelă intervine în cazul actelor care depășesc dreptul de administrare, deci în cazul actelor de dispoziție. Vom analiza pe rând actele ce se semnează în cadrul dezbaterii succesiunii, pentru a vedea când este necesară încuviințarea instanței.

În ceea ce privește actul de lichidare a comunității legale de bunuri, legea civilă nu oferă o calificare a acestuia, ca făcând parte din cele trei categorii de acte juridice cu relevanță în materia capacității minorului, respectiv acte de conservare, de administrare sau de dispoziție. Nici doctrina nu se pronunță expres în acest sens, probabil din cauza naturii cumva hibride a actului, însă din modul în care este analizat actul de lichidare, se desprinde concluzia că este considerat act juridic

civil de dispoziție. Pe de altă parte, instanțele de judecată apreciază fără dubiu că actul de lichidare este un act de dispoziție, care necesită în cazul minorului obligatoriu autorizare judiciară, stabilind în mod eronat că minorul „prin acest act va dobândi bunuri patrimoniale în urma dezbaterii moștenirii” după părintele său. Aceasta înseamnă că ori de câte ori la dezbaterea succesiunii se impune lichidarea comunității legale dintre defunct și soțul supraviețuitor, este necesară autorizarea actului de lichidare de către instanța de tutelă. Considerăm că stabilirea unei astfel de reguli generale de interpretare este un pic exagerată și că ar trebui făcută o analiză *in concreto*, de la caz la caz, în funcție de datele speței, pentru a stabili natura actului de lichidare.

Actele de conservare sunt acele acte care, cu cheltuieli minime, se obține prezervarea unui drept, deci sunt acte mereu profitabile pentru cel care le încheie (înscrisura unei ipoteci, somația)²¹. Dacă actele de conservare conservă valoarea dreptului, actele de administrare au ca scop punerea în valoare a dreptului și duc la o folosire a bunului potrivit destinației sale (locațiunea)²². Actele juridice civile de dispoziție au deja scopul de a atinge dreptul în sine, căci prin încheierea lor bunul iese din patrimoniul autorului sau este grevat cu sarcini reale (vânzarea, donația, constituirea unui dezmembrământ al dreptului de proprietate, ipotecarea și tot ceea ce depășește dreptul de administrare)²³.

În care din aceste trei categorii se încadrează cu adevărat actul de lichidare a comunității legale de bunuri? Ce se întâmplă prin încheierea acestuia? Are loc o dispoziție juridică a bunului, adică o înstrăinare, o grevare sau o dezmembrare a dreptului sau o dispoziție materială, adică o demolare, o construire, o reparație care nu are caracter urgent?²⁴ Prin actul de lichidare, așa cum menționam mai devreme, părțile declară care sunt datoriile și bunurile proprii și comune ale soțului decedat cu soțul în viață și în ce cote au contribuit soții la dobândirea bunurilor și la contractarea datoriilor comune, iar pe baza acestor declarații se stabilește cota-parte ce revine fiecărui soț din bunurile și datoriile comune. Revenind la cele stabilite când am analizat existența sau nu a conflictului de interese, apreciem că nu se pune nici problema unei dispoziții juridice, nici problema unei dispoziții materiale atunci când părțile declară cote egale de contribuție pentru cei doi soți, soțul defunct și cel în viață. Dacă acestea ar declara cote de contribuție inegale, atunci ar fi o problemă, însă atâta vreme cât operează prezumția legală, firească din cadrul comunității legale, nu vedem care este efectul de dispoziție al actului. Ce drept iese din patrimoniu? Ce drept este grevat sau dezmembrat? Cu toate acestea, actul de lichidare din cadrul procedurii succesoriale notariale nu se poate semna

²¹ V. Slavu, *Drept civil. Teoria generală. Subiectele de drept civil*, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 121.

²² R. Rizoiu, *Curs de teoria actului juridic civil*, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 76.

²³ G. Boroi, C. A. Angheliescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 132.

²⁴ D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, Ed. Hamangiu, București, 2017, pp. 388-389.

dacă parte este un minor, indiferent de vârsta acestuia, fără autorizarea instanței de tutelă.

În ceea ce privește acceptarea succesiunii, avem și aici tot două ipoteze, respectiv ipoteza minorului lipsit de capacitate de exercițiu și ipoteza minorului cu capacitate de exercițiu restrânsă. Cât îl privește pe minorul cu capacitate restrânsă, art. 41 alin. (3)²⁵ prevede cu titlu de noutate faptul că minorul care a împlinit vârsta de 14 ani poate să facă singur acte de acceptare a unei moșteniri. Deci chestiunea a fost tranșată, dacă avem moștenitor un minor cu capacitate restrânsă, nu este necesară autorizarea acceptării moștenirii de către instanța de judecată, acesta făcând singur actul de acceptare. Probabil soluția legiuitorului se întemeiază pe dispozițiile art. 1.114 C. civ., care prevăd că pasivul succesoral se suportă numai din activul succesoral, moștenitorul, indiferent că este major sau minor, nefiind obligat să răspundă cu bunurile sale proprii, dar și pe faptul că actul de acceptare nu are nici pe departe efectele unui act de dispoziție.

Cât îl privește pe minorul fără capacitate de exercițiu, concluzia firească ar fi că acesta va face actul de acceptare prin intermediul reprezentantului legal, în sensul că dacă minorul care a împlinit 14 ani are capacitatea cognitivă necesară să decidă singur, cu atât mai mult are această capacitate reprezentantul minorului cu vârsta sub 14 ani, care este o persoană cu capacitate deplină și care acționează în interesul minorului. Însă Înalta Curte de Casație și Justiție, prin Decizia nr. 58 din 21.10.2024 a răsturnat toată logica legiuitorului, dând o decizie total illogică, stabilind că acceptarea moștenirii are natura unui act de dispoziție și că este necesară autorizarea instanței pentru ca actul să poată fi făcut de minorul lipsit de capacitate de exercițiu. Argumentele Înaltei Curți sunt de-a dreptul halucinante.

Mai întâi, instanța apreciază că acceptarea moștenirii este act de dispoziție pentru faptul că art. 1.114 C. civ. nu distinge între efectele acceptării după cum acceptantul este o persoană cu deplină capacitate sau o persoană cu capacitate restrânsă sau lipsită de capacitate. Toată doctrina în materia clasificării actelor juridice apreciază natura actului de a fi act de dispoziție dacă acesta are ca efect ieșirea dreptului din patrimoniu sau grevarea lui cu sarcini, or Curtea face această analiză prin raportare la faptul că acceptantul nu răspunde de pasivul succesoral cu bunurile sale proprii, logica fiind complet inversată. De ce nu ar avea natura unui act de administrare, dacă tot se face numai sub beneficiu de inventar?

Apoi, Înalta Curte aduce un alt argument, la fel de absurd, respectiv acela că este necesară autorizarea instanței pentru că actul de acceptare este un act irevocabil, care presupune ca persoana care îl face să aibă discernământul necesar pentru a înțelege efectele acestuia. Deci, în opinia Curții, minorul de 14 ani are discernământ pentru a face aceste aprecieri, dar reprezentantul minorului sub 14 ani, persoană capabilă deplin din punct de vedere juridic, nu are această capacitate

²⁵ Alineatul (3) din articolul 41 a fost modificat de pct. 2, art. 7, Capitolul II din Legea nr. 140 din 17 mai 2022, publicată în M. Of. nr. 500 din 20 mai 2022.

intelectuală. Mai departe, Înalta Curte enumeră ca și argument actele pe care le poate încheia minorul cu capacitate restrânsă cu încuviințarea ocrotitorului și pe cele pe care nu le poate încheia nici cu această încuviințare, lucru care nu are nicio relevanță față de problema analizată.

De asemenea, Curtea apreciază că posibilitatea minorului cu capacitate restrânsă de a face singur acte de acceptare a moștenirii reprezintă o excepție de la regula prevăzută de art. 41 alin. (2) C. civ., astfel că nu poate fi extinsă și la alte situații or aici nu se pune problema ca minorul fără capacitate să facă singur actul de acceptare, ci prin intermediul reprezentantului său legal.

În opinia noastră, soluția Înaltei Curți de Casație și Justiție nu are niciun fel de suport legal și este total nefirească, argumentată eronat și care îngreunează fără niciun motiv real procedura succesorală notarială. Trist este că aceasta este izvor de drept, fiind dată pentru dezlegarea unei chestiuni de drept, pe care reușește să o complice fără sens.

Viziunea de ansamblu a instanțelor este în sensul că dezbateră succesiunii presupune anumite acte complexe și cu efecte importante, care necesită de principiu autorizarea instanței de tutelă pentru persoanele fără capacitate de exercițiu sau cu capacitate restrânsă. Opinia noastră este că nu poate exista, totuși, o astfel de regulă generală și că trebuie apreciat de la caz la caz, în funcție de datele speței. Atunci când defunctul a lăsat un testament, când se pune problema unei reducere sau a renunțării la rezervă sau alte situații similare ce pot apărea, sigur că aceste ipoteze necesită o atenție sporită și autorizarea cerută de actele de dispoziție. Dar când spețele sunt simple și dezbateră are loc potrivit normelor devoluțiunii legale, în cotele și în condițiile stabilite expres de lege, nu se justifică îngreunarea unei proceduri amiabile în care minorul beneficiază de apărarea intereselor sale, pe care nu o poate face nimeni mai bine decât reprezentantul său legal.

UNELE PROBLEME LEGATE DE ROLUL ACTIV ȘI RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE

*Drd. Bogdan-Cristian FLUȚAR**

Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Drept

Abstract

One of the specific characteristics of the continental civil law process is the presence of the active role of the judge in ascertaining the truth. In this type of process, the judge is not a mere arbiter present between the litigant parties, as is found in the Anglo-Saxon common law system, but represents a true guarantor of the solemnity and fairness of the act of justice, being directly involved in discovering the truth through the means expressly provided by law for this purpose. Even though the role of the judge in the civil process represents one of the most important pillars regarding the principles of civil procedure, its importance must not be exacerbated, as the judgment must harmoniously include the respect of all fundamental principles of law. There must be a nearly perfect harmony between the principle of the active role of the judge and the respect for the right to defense, and this harmony can only be achieved if there is a balance between the judge's involvement and the parties' autonomy in establishing the procedural framework. Through this article, I wish to bring the following problem into the spotlight: Is the parties' autonomy, and implicitly their right to defense, still respected if the court, ex officio, orders the reduction of litigation costs occasioned by the legal/attorney's fees?

Keywords: *civil process, active role, right to defense, autonomy of the parties, reduction of lawyer's fee.*

1. Preliminarii

În sistemul de drept românesc judecătorul exercită anumite prerogative prin care intervine în cadrul procesului civil în mod activ, având ca deziderat aflarea adevărului. Chiar dacă acest deziderat are o importanță deosebită, el nu reprezintă în sine scopul principal al procesului, acesta fiind constituit și din natura intereselor private a căror protecție este solicitată de către părți. Din această perspectivă, putem observa că părțile îndeplinesc un rol primordial în cadrul procesului, ele având la dispoziție dreptul de a declanșa demersul judiciar, de a-i stabili limitele și

obiectul precum și de a dispune de soarta sa pe întreaga desfășurare a procesului¹. Așadar consider că procesul civil își poate îndeplini scopul numai dacă între aflarea adevăratului și interesul părților se creează un mulaj prin care echilibrul și echitatea se îmbină într-un mod armonios, astfel încât dezlegarea dată să fie atât temeinică cât și legală.

Sediul materiei principiul rolului judecătorului în procesul civil este regăsit în cea mai mare parte în cadrul art. 22 C. pr. civ, unde legiuitorul trasează liniile directoare ale exercitării acestui principiu. Reglementarea rolului activ nu se limitează doar la articolul anterior indicat ci aceasta se întinde pe tot parcursul Codului de procedură civilă, unde prevederile legale fie particularizează sau extind dispozițiile cuprinse în art. 22, fie conferă acestui principiu noi trăsături și noi înțelesuri. Deoarece în acest articol mi-am propus să urmez o anumită traiectorie, aceea de a analiza dacă mai este respectată autonomia părților și implicit dreptul acestora la apărare atunci când instanța de judecată dispune din oficiu reducerea cheltuielilor de judecată referitoare la onorariul avocațial, aspectele analizate vor viza în cea mai mare parte pe această problematică și identificarea unor posibile soluții, chiar dacă în complexitatea și dinamica Codului se pot regăsi și alte aspecte la fel de importante dar care fac obiectul unor alte problematici.

2. Cheltuielile de judecată din procesul civil

Reglementarea cuantumului cheltuielilor de judecată este regăsită în cadrul art. 451 C. pr. civ., unde în cadrul celor 4 aliniate, legiuitorul vorbește despre cuprinsul cheltuielilor de judecată, despre posibilitatea reducerii acestor cheltuieli, despre extinderea aplicării reducerii cheltuielilor de judecată precum și despre imposibilitatea aplicării reducerii asupra unor anumite categorii de cheltuieli judiciare.

Așadar, în cuprinsul alin. (1) din art. 451 C. pr. civ. este statuat că reprezintă cheltuieli de judecată taxele judiciare de timbru și timbru judiciar, plata onorariilor avocaților, experților, specialiștilor, sumele de bani achitate martorilor pentru decontarea cheltuielilor privind deplasarea și cazarea, compensarea pierderilor suferite de aceștia cauzate de prezența lor la proces, precum și alte cheltuieli care sunt necesare și asigură desfășurarea optimă a procesului civil.

În aliniatul al doilea al art. 451 C. pr. civ., legiuitorul a o introdus o măsură de protecție a celui care pierde procesul, prin reducerea motivată a cheltuielilor de judecată reprezentate de onorariul avocaților. Atunci când raportat la complexitatea cauzei, circumstanțe și activitatea desfășurată de avocat, onorariul perceput este vădit disproporțional cu efortul și munca depusă, instanța potrivit dispozițiilor legale poate chiar și din oficiu să dispună reducerea onorariului avocațial. Tot aici

¹ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil, 1. Partea generală, Judecata în fața primei instanțe*, ediția a 6-a, Ed. Hamangiu, București, 2023, p. 31.

legiuitorul stipulează că această reducere nu este de natură să afecteze raporturile contractuale stabilite între avocat și clientul său, efectul producându-se numai între părțile litigante.

Dispozițiile alin. (3) prevăd că aspectele statuate în cadrul aliniatului precedent sunt aplicabile și în cazul experților judiciari și a specialiștilor numiți în conformitate cu prevederile art. 330 alin. (3) din C. pr. civ. Din această formulare observăm că legiuitorul instituie posibilitatea instanței de a reduce din oficiu și acest tip de cheltuieli judiciare, exercitarea rolului activ al judecătorului fiind posibilă și în această materie.

Alin. (4) al art. 451 C. pr. civ. instituie o limitare a posibilității reducerii cheltuielilor judiciare al căror obiect este constituit din plata taxei judiciare de timbru, timbrul judiciar precum și cheltuielile ocazionate cu martorii, potrivit alin. (1) al aceluiași articol.

Premisa acestei lucrări este surprinsă în cadrul alin. (2) al art. 451 C. pr. civ., mai exact din analiza posibilității pe care legiuitorul o oferă instanței de a reduce chiar și din oficiu cheltuielile judiciare constituite din plata onorariului avocatului. Problema pe care îmi doresc să o evidențiez nu este constituită din posibilitatea de reducere a acestor categorii de cheltuieli judiciare în sine, în opinia mea acest lucru fiind bine venit în contextul C. pr. civ., ci existența înfăptuirii acestui lucru din oficiu, în virtutea exercitării rolului activ de către judecător, aici putându-se pune problema pe bună dreptate dacă prin această manifestare a rolului activ nu s-ar aduce atingere dreptului la apărare, a principiului imparțialității și de ce nu, chiar și a principiului contradictorialității.

Dreptul la apărare este un drept de rang constituțional, acesta regăsindu-se în cadrul Legii fundamentale a României în cadrul art. 24, unde este stipulat faptul că dreptul la apărare este garantat iar părțile unui proces pot fi asistate de un avocat numit sau din oficiu pe tot parcursul procesului.

Dreptul părții de a beneficia de asistență juridică reprezintă una din componentele dreptului la apărare reglementat de către legiuitorul român și în cadrul art. 13 C. pr. civ, unde este prevăzut atât faptul că acest drept este garantat dar și că părțile beneficiază pe tot parcursul demersului judiciar de dreptul de a fi asistate sau reprezentate în conformitate cu condițiile legii. În cadrul literaturii de specialitate s-a apreciat faptul că această asistență juridică este definită ca fiind posibilitatea unei persoane de a putea beneficia în mod direct de cunoștințele și informațiile juridice deținute de către o persoană calificată precum avocatul prin intermediul sfaturilor și recomandărilor acestuia sau chiar de posibilitatea de a fi reprezentată de către un profesionist al dreptului în exercițiul drepturilor și apărărilor procesuale pe tot parcursul litigiului².

² V. Dabu, *Despre dreptul și arta apărării*, R. A. „Monitorul Oficial”, București, 1994, p. 9.

3. Propunerea de modificare referitoare la reducerea cheltuielilor de judecată constând în onorariul avocatului.

În cadrul art. 453 C. pr. civ. este prevăzut că partea care pierde procesul va fi obligată la cererea părții care a câștigat să suporte plata cheltuielilor de judecată care au fost avansate cu ocazia procesului, însă pentru a fi achitate, acestea potrivit art. 452 trebuie să fie dovedite atât din punct de vedere al întinderii cât și din punct de vedere al existenței lor.

Cu privire la reducerea din oficiu a cheltuielilor ocazionate cu onorariul avocațial prevăzută în cadrul art. 451 alin. (2) s-au iscat discuții juridice atât pro cât și contra, opiniile practicienilor dreptului divizându-se. Astfel că, în ședința din data de 12 decembrie 2023 Senatul României adoptă Legea pentru modificarea art. 30 din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea profesiei de avocat și art. 451 C. pr. civ. prin aceste modificări urmărindu-se înlăturarea posibilității reducerii cuantumului onorariului avocațial din oficiu de către instanță³.

Proiectul de lege care prevede modificarea prevederilor actelor normative mai sus indicate conține două articole, primul dintre ele vizând modificarea art. 30 din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat după cum urmează: „(1) Pentru activitatea sa profesională avocatul are dreptul la onorariu și la acoperirea tuturor cheltuielilor făcute în interesul procesual al clientului său. În fața instanței, onorariul contractat între avocat și client este prezumat ca fiind unul corect în raport cu valoarea sau complexitatea cauzei ori cu activitatea desfășurată de avocat în aceasta”; iar cel de-al doilea prevederile alin. (2) ale art. 451 C. pr. civ.: „Instanța poate, să reducă, la cererea părții interesate, partea de cheltuieli de judecată reprezentând onorariul avocaților, atunci când acesta este vădit disproporționat în raport cu valoarea sau complexitatea cauzei ori cu activitatea desfășurată de avocat, ținând seama și de circumstanțele cauzei. Motivarea măsurii se va raporta la criteriile prevăzute de legislația profesiei de avocat pentru stabilirea onorariului. Măsura luată de instanță nu va avea niciun efect asupra raporturilor dintre avocat și clientul său. Reducerea onorariului poate fi atacată cu apel sau cu recurs, după caz, în termen de 5 zile de la comunicarea hotărârii. Când hotărârea aparține unei secții a Înaltei Curți de Casație și de Justiție, recursul se judecă de Completul de 5 judecători⁴”.

În expunerea de motive autorii textului legislativ au apreciat că în actuala formă a alin. (2) din art. 451 C. pr. civ. prin care se oferă posibilitatea judecătorului de a dispune reducerea cheltuielilor ocazionate cu onorariul avocațial chiar și din oficiu se produce o încălcare a dreptului la un proces echitabil și a dreptului de proprietate privată, nerespectându-se în această formă prevederile art. 53 din Legea

³<https://www.universuljuridic.ro/senatul-romaniei-legea-pentru-modificarea-art-30-din-legea-nr-51-1995-pentru-organizarea-profesiei-de-avocat-si-art-451-din-c-pr-civila-si-alte-acte-normative-adoptate-in-sedinta-din-12-decembrie/> (accesat la data de 26.11.2025).

⁴ <https://www.senat.ro/legis/PDF/2023/23b638FG.pdf?nocache=true> (accesat la data de 30.11.2025).

fundamentală. Totodată aceștia consideră că sub actuala formă a art. 451, puterea de apreciere a muncii depusă de avocat, a complexității cauzei și a acțiunilor adiacente acestora este acordată unei persoane care nu are calitatea de avocat și prin urmare nu poate aprecia într-un mod obiectiv criteriile care stau la baza exercitării profesiei, magistratul având o activitate profesională fundamental diferită față de avocat. Tot aici autorii au arătat că prin această prerogativă a instanței este încălcat și dreptul la un proces echitabil, apreciind că cererea accesorie de acordare a cheltuielilor judiciare este soluționată într-un mod subiectiv, judecătorul putându-se substitui părții în vederea reducerii cuantumului cheltuielilor ocazionate cu onorariul avocațial, în acest mod depășindu-se barierele imparțialității instanței⁵.

Acest act normativ a ajuns pe masa de analiză a Curții Constituționale, ca urmare a invocării obiecției de neconstituționalitate formulată de către Înalta Curte de Casație și Justiție. Curtea Constituțională pronunțându-se asupra obiecției formulată în data de 1 Iulie 2025, statuează că prevederile art. 11 din Legea pentru modificarea și completarea Legii nr. 51/1995 privind exercitarea profesiei de avocat prevederi prin care s-a urmărit modificarea alin. (2) din cadrul art. 451 C. pr. civ. în sensul de a se înlătura posibilitatea instanței de judecată să reducă din oficiu cheltuielile ocazionate cu onorariul avocațial sunt neconstituționale⁶.

Înalta Curte de Casație și Justiție, exercitând un control de constituționalitate *a priori* asupra Legii de modificare anterior amintită, a constatat că aceasta încalcă dispozițiile prevăzute în Legea fundamentală, fiind de părere că prin această lege s-ar aduce atingere dispozițiilor cuprinse art. 1 alin. (3) și (5) referitoare la principiul securității raporturilor juridice și al legalității, art. 16 alin. (1) cu privire la egalitatea în fața legii, art. 21 alin. (3) referitor la dreptul la un proces echitabil și dreptul la apărare, precum și art. 129 cu privire la folosirea căilor de atac. Instanța înainte de a se pronunța asupra constituționalității legii a constatat că obiectul acesteia este reprezentat de art. 30 alin. (1) din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, completarea art. 81 din același act normativ, dar și modificarea art. 451 din Legea nr. 134/2010, privind Codul de procedură civilă. Aceasta subliniază că în mare parte, prin această lege de modificare se urmărește schimbarea normelor referitoare la stabilirea cheltuielilor de judecată referitoare la onorariul avocațial, încercându-se înlăturarea prerogativei instanței de a micșora din oficiu cuantumul onorariului avocațial solicitat de partea care a câștigat procesul precum și crearea unei noi căi de atac în favoarea părții care a câștigat procesul față de situația în care instanța dispune micșorarea onorariului avocațial la cererea părții interesate.

Înalta Curte apreciază că prin legea de modificare nu sunt respectate rigorile impuse pentru asigurarea dreptului la un proces echitabil, prevăzut de art. 21 alin. (3) din Constituție și de art. 6 par.1 din Convenția Europeană a Drepturilor

⁵ <https://www.senat.ro/legis/PDF/2023/23b638EM.pdf?nocache=true> (accesat la data de 30.11.2025).

⁶ https://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?nr=788&an=2023 (accesat la 03.02.2025)

Omului. Aceasta susține că o componentă esențială a acestui drept este reprezentat de principiul egalității de arme a părților, acestea urmând să poată beneficia de posibilitatea de a lua la cunoștință de cererile și probele depuse la dosarul cauzei, de a dezbate în fapt și în drept aceste cereri precum și de a putea pune în discuție relevanța și concludența probelor administrate, astfel că prin ceastă lege de modificare standardele impuse de dreptul la un proces echitabil nu ar putea fi îndeplinite din perspectiva cheltuielilor solicitate cu privire la onorariul avocațial.

Păstrând firul argumentației, Înalta Curte arată că potrivit art. 452 C. pr. civ. partea care pretinde cheltuielile de judecată trebuie să dovedească întinderea și cuantumul acestora până cel târziu la momentul închiderii dezbaterilor asupra fondului cauzei, astfel că partea care cade în pretenții ar putea fi pusă în situația în care să nu mai poată formula cereri privind reducerea cheltuielilor de judecată potrivit art. 451 alin. (2) dacă partea adversă prezintă dovezile și arată cuantumul cheltuielilor de judecată cu puțin timp înainte închiderii etapei dezbaterilor asupra fondului. În actuala reglementare, într-o atare situație partea căzută în pretenții s-ar putea bucura de intervenția judecătorului în vederea diminuării cheltuielilor ocazionate cu plata onorariului avocațial, atunci când acesta este vădit disproporțional raportat la complexitatea și valoarea cauzei, chiar dacă ea nu ar ai putea formula o cerere în acest sens.

Tot din perspectiva constituționalității Înalta Curte arată că art. 1, alin. (5) cu privire la încălcarea principiului securității raporturilor juridice, precum și a art. 21 alin. (3) din Constituție referitor la claritatea și predictibilitatea normelor juridice sunt încălcate, apreciind că norma prevăzută în cadrul art. 451 alin. (2), în forma așa cum se dorește a fi modificată: „motivarea măsurii se va raporta la criteriile prevăzute de legislația profesiei de avocat” contravine art. 1 alin. (5), aceasta fiind imprecisă și neclară, prin această trimitere la criteriile prevăzute în legislația profesiei de avocat neputându-se asigura exigența unei legislații previzibile în materie.

Instanța supremă mai critică acest proiect de lege și din perspectiva jurisprudenței Curții Constituționale, arătând că prin Decizia nr. 165/2018⁷, s-a statuat că textul de prevăzut în art. 451 alin. (2) a fost supus controlului constituționalității, Curtea opinând că textul criticat îndeplinește cerințele legale referitoare la claritatea, precizia și previzibilitatea legii, acesta instituind în mod cert și fără echivoc criterii transparente prin care instanța poate dispune reducerea motivată a acelor cheltuieli judiciare ocazionate cu plata onorariilor avocaților, instanța putând chiar și din oficiu să aprecieze proporționalitatea acestor cheltuieli raportate la obiectul cauzei, activitatea desfășurată de avocat în interesul cauzei, precum și la valoarea ori complexitatea cauzei.

Spre deosebire de opiniile și criticile aduse proiectului de lege de către Instanța supremă, Baroul București a avut o abordare pozitivă a proiectului, formulând un

⁷ M. Of. nr. 537 din 28 iunie 2018 cu modificările și completările următoare.

amicus curia prin intermediul căruia și-a exprimat punctele de vedere vizavi de criticile aduse inițiativei legislative.

Așadar, Baroul București a apreciat că sesizarea adresată Curții Constituționale ar trebui respinsă, Legea a cărei constituționalitate este contestată fiind legală, temeinică și în conformitate cu litera și spiritul Legii fundamentale a țării noastre.

Baroul opinează că Legea de modificare a art. 451 C. pr. civ. dă naștere numai unui conflict aparent al acestui text de lege cu prevederile art. 1 alin. (1) și (5), a art. 16 alin. (1), a art. 21 alin. (3) și a art. 129 din Constituție. Acesta arată că Instanța Supremă se bazează în mare parte pe ipoteza în care una dintre părțile litigante nu va fi în măsură să cunoască în profunzime cuantumul cheltuielilor de judecată solicitate de partea adversă dacă lipsește la termenul de dezbatere în care au fost prezentate aceste aspecte, fiind în imposibilitatea de a analiza atât cuantumul și întinderea cheltuielilor solicitate cât și probatoriul administrat în vederea justificării acestora. În acest context, Înalta Curte apreciază că impunerea cenzurii instanței din oficiu a cheltuielilor ocazionate cu onorariul avocațial ar putea fi singura soluție pentru a evita o rupere a echilibrului dintre drepturile și interesele legitime ale părților litigante, absența acestei cenzuri atrăgând încălcarea principiului egalității de arme.

Perspectiva reprezentărilor Baroului București este diferită de cea a Instanței Supreme, aceștia apreciind că soluția legislativă de modificare a prevederilor art. 451 alin. (2) apare sub forma unei disciplinări procesuale a părților litigante, ci nu ca un dezechilibru al principiului egalității de arme, părțile aflându-se pe picior de egalitate din punct de vedere al drepturilor și obligațiilor procesuale, valorificarea acestor drepturi este garantată în conformitate cu voința, deciziile, seriozitatea, diligența și strategia procesuală a fiecărei părți, acestea fiind apreciate ca fiind eficiente sau mai puțin eficiente de la un caz la altul. Cu alte cuvinte, în opinia Baroului București, lipsa posibilității instanței de a diminua cuantumul cheltuielilor de judecată din oficiu nu ar putea provoca un dezechilibru procesual părții care cade în pretenții, cu atât mai mult cu cât părțile au la îndemână aceleași drepturi și obligații procesuale și ele însele sunt singurele care trebuie sau ar trebui să decidă asupra strategiei procesuale adoptate.

În aceeași ordine de idei, Baroul București a evidențiat alte câteva situații în care absența sau atitudinea de pasivitate a uneia dintre părți îi poate pricinui acesteia consecințe negative fără însă ca acestea „să fi picat vreodată testul de constituționalitate”, arătând în acest sens cu titlu de exemplu: situația prevăzută de art. 82 alin. (2) C. pr. civ. unde în lipsa dovezii calității de reprezentat, instanța va da un termen scurt pentru dovedirea calității, iar în caz de neconformitate va anula cererea; situația prevăzută de art. 223 alin. (1) în care este stipulat faptul că lipsa părții citate în mod legal nu atrage amânarea judecării cauzei în afară de situațiile în care prin lege se dispune altfel; situația prevăzută de art. 1019 alin. (3) unde, făcând referire la procedura specială a ordonanței de plată legiuitorul stipulează că în cadrul citației emise, se va preciza obligația debitorului de a depune

întâmpinarea cu cel puțin 3 zile înaintea termenului de judecată, menționându-se faptul că nerespectarea acestei obligații, instanța poate considera această conduită ca o recunoaștere a pretențiilor creditorului etc. Prin toate aceste situații, Baroul București dorind să scoată în evidență faptul că prin conduita pasivă a părții litigante, aceasta poate suferi anumite „prejudicii procesuale”, fără ca să se pună problema nerespectării prevederilor constituționale în materie dacă judecătorul prin prisma rolului activ sau ultra activ nu invocă anumite chestiuni din oficiu, această identitate de rațiune fiind regăsită și în cadrul modificării aduse alin. (2) din art. 451.

Tot în scopul sprijinirii argumentelor aduse anterior, reprezentății Baroului București fac o paralelă între procesul civil și procesul penal, susținând că până și în cadrul dreptului penal unde miza este de cele mai multe ori reprezentată de însăși libertatea persoanei, absența părții de la un termen de judecată poate să îi atragă acesteia o agravare a situației procesuale deținute, exemplificând aici art. 353 alin. (4) unde legiuitorul stipulează expres că lipsa persoanei vătămate și a părților legal citate nu pot împiedica judecarea cauzei, însă atunci când instanța consideră esențială prezența vreuneia dintre acestea, poate dispune amânarea judecății.

În urma analizei tuturor argumentelor și exemplelor prezentate putem identifica o identitate de rațiune a legiuitorului și anume că absența sau conduita pasivă a unei părți, poate să îi creeze acesteia o diminuare a posibilităților de a se apăra în cauză, o înrăutățire a situației procesuale în care se află, acest lucru producându-se fără a se putea considera că textele de lege care prevăd astfel de sancțiuni s-ar afla în vreun fel sau altul într-o stare de conflictualitate cu normele și rigorile legii fundamentale. Aceste dezavantaje procesuale sunt atrase de propria conduită a părții care alege să dea dovadă de o diligență și prudență procesuală mai pronunțată sau mai puțin pronunțată, însă ea (partea) este sau cel puțin ar trebui să fie singura persoană responsabilă în vederea îndeplinirii propriilor drepturi și interese procesuale.

În ceea ce privește criticile legii de modificare referitoare la claritatea și previzibilitatea acesteia, același barou susține că soluția propusă garantează caracterul echitabil al procesului, fără a interfera cu principiul securității raporturilor juridice deoarece acesta face referire la sintagma de „legislația profesiei de avocat”, claritatea și previzibilitatea fiind asigurate de Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat și de Statutul din 2011 al profesiei de avocat aceste acte normative bucurându-se o bună stabilitate și certitudine juridică⁸.

Chiar dacă Legea nr. 51/1995 nu conține *expressis verbis* criteriile libere de stabilire a onorariului avocatului, se poate considera că stabilirea acestor criterii a fost lăsată de către legiuitor în seama organelor în drept ale profesiei de avocat, care au și enunțat aceste criterii în cadrul Statului adoptat încă din anul 2011, astfel

⁸ M. Of. nr. 440 din 24 mai 2018 cu modificările și completările următoare.

că în cadrul art. 127 din Statut regăsim în mod detaliat care sunt criteriile de stabilire a onorariului avocațial.

Așadar, sintagma profesiei de avocat face referire la prevederile art. 30 alin. (1) raportate la art. 1 alin. (1) din Legea nr. 51/1995 coroborate cu art. 127 din Statutul profesiei de avocat, astfel că motivarea deciziei instanței de a reduce onorariul avocatului ar trebui să se realizeze prin raportarea în mod direct la prevederile art. 127 din Statut, desigur în măsura în care criteriile de stabilire a onorariului avocatului prevăzute în art. anterior indicat pot fi evaluate de către instanță.

Problematica neclarității sau a impredictibilității Legii nr. 51/1995 cât și a Statutului este numai una aparentă, accesibilitatea acestor texte nefiind una limitată, ele putând fi consultate de oricine și oricând, atât în format letric cât și în format digital.

Reprezentanții Baroului București au criticat și opinia Instanței Supreme referitoare la afectarea dreptului la un proces echitabil din prisma utilizării căilor de atac, aceștia opinând față de acest aspect că prin forma modificată a art. 451 alin. (2) se asigură o protecție părții care este afectată de reducerea onorariului, legiuitorul primar oferind acestei situații un al doilea grad de jurisdicție al cărei implementare se impune grație efectelor acestei măsuri. Atâta timp cât raportul juridic delictual născut între părțile litigante nu suferă vreo ingerință din partea instanței, drepturile și obligațiile cuprinse în cadrul acestuia decurg în mod natural, partea căzută în pretenții fiind obligată să achite părții care a câștigat procesul toate cheltuielile avansate cu prilejul parcurgerii demersului judiciar, în acest caz nefiind necesară instituirea unui noi filtrări a deciziei de către instanța ierarhic superioară, în schimb, modificarea onorariului avocatului, în sensul de micșorare al acestuia reprezintă o situație excepțională, derogatorie de la situațiile comune, astfel că situațiile extraordinare impun la rândul lor instituirea unor măsuri extraordinare precum cea prevăzută în modificarea textului de lege⁹.

Despre principiul egalității, în doctrină s-a făcut auzită opinia potrivit căreia prin însăși respectarea și aplicabilitatea acestui principiu se impune tratarea cu egalitate a situațiilor juridice identice sau asemănătoare și tratarea diferită al situațiilor juridice distincte, susținându-se că prin art. 16 din Legea Fundamentală nu se face referire la o egalitate juridică din punct de vedere al condițiilor, acest lucru fiind imposibil de realizat ci această egalitate este una formală din punct de vedere juridic¹⁰.

În urma obiecției de neconstituționalitate formulată de Înalta Curte de Casație și Justiție, Curtea Constituțională analizând proiectul de lege, a constatat că prin prevederile Legii de modificare s-au încălcat prevederile art. 1 alin. (3) din Constituția României privind statutul de drept, ale alin. (5) referitoare la principiul

⁹ <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2024/05/baroul-bucuresti-amicus-curiae-dosnr1314ai-2024.pdf> (accesat la data de 30.11.2025).

¹⁰ M. Andreescu, C. Andreescu, *Interferența între principiile constituționale ale egalității și proporționalității-semnificații juridice și implicații sociale*, Revista Dreptul nr. 5/2018.

securității raporturilor juridice, ale art. 16 alin. (1), ale art. 21 alin. (1) și (3) precum și cele cu privire la art. 129, astfel, pronunțându-se asupra obiecțiilor de neconstituționalitate invocate de către Înalta Curte de Casație și Justiție, a constatat neconstituționalitatea Legii de modificare și completare a Legii nr. 51/1995 privind exercitarea profesiei de avocat și modificarea art. 451 alin. (2) C. pr. civ. în forma propusă sunt neconstituționale¹¹.

Această decizie a Curții Constituționale de admitere a obiecțiilor de neconstituționalitate nu a fost publicată momentan *in extenso*, astfel că în momentul de față nu se poate efectua o analiză pertinentă asupra argumentelor care au stat la baza acestei decizii, însă ca o opinie personală susțin că argumentele invocate de Baroul București sunt pertinente și concludente asupra constituționalității textului de lege prin care s-a dorit modificarea alin. (2) din art. 451 C. pr. civ. achiesând acestei orientări juridice.

Consider că prin actuala reglementare a reducerii cheltuielilor judiciare ocazionate cu plata onorariului avocatului chiar și din oficiu, judecătorul exercită un rol mult prea activ, prin această prerogativă acordată de actuala formă a art. 451 alin. (2) aducându-se atingere atât a principiului disponibilității, putând observa că în această situație intervenția judecătorului în reducerea onorariului avocatului producându-se ca un efect al lărgirii cadrului procesual de la sine putere, având ca temei culpa procesuală și pasivitatea părții care cade în pretenții, dar și a principiului egalității și echității, prin intervenția judecătorului constituindu-se un avantaj procesual celui care a pierdut procesul.

Este adevărat că intervenția judecătorului în vederea reducerii din oficiu a onorariului avocatului este una limitată, judecătorul neputând intervenii oricând în raportul juridic obligațional stabilit între partea care câștigă și partea care pierde procesul, ci numai atunci când cuantumul onorariului este vădit disproporțional raportat la valoarea și complexitatea cauzei, dar tocmai grație acestei disproporționalități vădite nimeni și nimic nu împiedică în mod obiectiv partea să formuleze o cerere expresă în acest sens, reducerea onorariului avocatului provenind în acest fel în cadrul procesual stabilit de către părți în conformitate cu principiul disponibilității și în conformitate cu exigențele și rigorile impuse de principiul egalității.

Dat fiind faptul că legea de modificare a art. 451 nu a supraviețuit controlului de constituționalitate, cel puțin în viitorul apropiat reducerea onorariului avocatului va putea fi realizată nu numai la cererea părții interesate ci și din oficiu de către instanța de judecată, astfel că dată fiind natura prezentului studiu se impune și o scurtă analiză a textului reliefat de art. 451 C. pr. civ., atâta vreme cât acesta este în vigoare și încă produce efecte juridice.

Din analiza textului de lege expus în cadrul art. 451 alin. (2) C. pr. civ. putem observa că acesta deși surprinde o parte din esența textului cuprins în cadrul

¹¹ <https://www.ccr.ro/comunicat-de-presa-1-iulie-2025/> (accesat la data de 30.11.2025)

art. 274 din vechea reglementare, se diferențiază semnificativ de acesta. În art. 274 C. pr. civ. anterior era prevăzut faptul că judecătorii pot să mărească sau să micșoreze onorariile avocaților, raportându-se la tabloul onorariilor minimale, oricând vor ajunge la concluzia că onorariul solicitat în speță este nepotrivit de mare sau mic comparativ cu valoarea cauzei și cu munca depusă în vederea asigurării reprezentării judiciare de către avocat. Actuala reglementare, chiar dacă preia în textul ei mare parte din ideile deja statornicite în cadrul practicii judiciare anterioare, introduce ca elemente de noutate termenul de vădit care are o semnificație mult mai puternică decât termenul de nepotrivit utilizat în vechiul C. pr. civ., de aici concluzionând că, diferența dintre onorariul solicitat și munca depusă în concret trebuie să fie una evidentă și mare, simpla diferență fără a fi vădit disproporțională neputând atrage aplicabilitatea reducerii onorariului avocatului.

Un aspect important legat de aprecierea onorariului avocatului este legat e criteriul participării acestuia la ședințele de judecată. Din analiza practicii judiciare statornicite putem observa că marile case de avocatură au dezvoltat o practică cutumiară de a solicita onorarii pentru fiecare termen de judecată, indiferent de importanța și rolul avocatului la termenul respectiv, în special atunci când prezența în sala de judecată impune deplasarea avocatului în altă localitate decât în cea în care își desfășoară în mod uzual activitatea. În aceste situații s-a opinat că plata onorariului este justificată, chiar și atunci când la termenul respectiv nu au loc dezbateri, cauza fiind amânată, însă numai atunci când amânarea cauzei este imprevizibilă¹². Cu titlu de exemplu, în cazul prevăzut de art. 160 alin. (1) și (2) C. pr. civ., referitoare la amânarea cauzei pentru neregularități privind citarea, nu există o predictibilitate ori claritate asupra posibilității intervenției amânării cauzei, în schimb, dacă ne raportăm la situația prevăzută de art. 336 alin. (1) referitoare la depunerea raportului de expertiză tehnică judiciară cu mai puțin de 10 zile înaintea termenului atrage posibilitatea părții de a obține o amânare în vederea studierii expertizei, într-o astfel de situație când amânarea cauzei este predictibilă, onorariul avocatului plătit doar pentru ca acesta să solicite ori să ia act e amânare nu poate fi justificat, așadar într-o atare situație s-ar putea pune problema reducerii onorariului încasat pentru prezentarea la un astfel de termen.

În doctrină s-a apreciat că participarea la cât mai multe termene nu ar trebui să nască un drept de recompensare mai mare al avocatului, cum de altfel onorariul avocatului nu ar trebui cenzurat deoarece procesul s-a soluționat într-un număr redus de termene, putând exista situații în care dosarul a fost într-atât de bine pregătit de către avocat încât acesta a obținut soluționarea dosarului de la prima înfățișare. Atunci când avocatul dă dovadă de maximă diligență și își pregătește foarte bine litigiul în etapa scrisă, formulând cererile și apărările în termenele și sub

¹² A.-A. Chiș, Gh.-L. Zidaru, *Rolul judecătorului în procesul civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 191.

egida rigorilor prevăzute de lege, contribuie în mod semnificativ la respectarea dreptului părților litigante la un proces echitabil, desfășurat într-un termen optim și previzibil, astfel că această diligență nu ar trebui să fie de natura producerii unui prejudiciu ocazionat de procedura cenzurii onorariului avocatului¹³.

4. Aspecte practice referitoare la reducerea onorariului avocatului de către instanța de judecată.

În continuare, pentru a da mai mult sens opiniilor și teoriilor anterior prezentate, voi trece la analiza unei spețe al cărei conținut se află într-o strânsă legătură cu tematica prezentei lucrări.

Pe rolul Judecătoriei X a fost înregistrată o cerere de chemare în judecată al cărei obiect a fost constituit dintr-o ordonanță de plată. Instanța a reținut că între părți s-a încheiat un contract de prestări servicii care constau în „Întocmire studiu hidrogeologic pentru înființare sistem de alimentare cu apă în Comuna Ibănești”, creditorul A obligându-se să întocmească lucrarea anterior menționată iar debitorul Com. Ibănești s-a obligat să achite contravaloarea proiectului în termenul și condițiile stipulate în contract, în caz contrar obligându-se la plata unor penalități de întârziere în valoare de 0,02% pe zi din valoarea totală a facturii.

În baza contractului încheiat între părți, creditorul A, în urma executării obligației de realizare a lucrărilor prevăzute din contract a emis factura fiscală nr. 0049 seria NC/22.05.2023 în sumă de 8330,00 lei, care a rămas neachitată, fapt care a condus la investirea instanței de judecată soluționarea ordonanței de plată.

Pentru a fi admisibilă o cerere de ordonanță de plată, aceasta trebuie să îndeplinească următoarele condiții cumulative: să existe o obligație de plată a unei sume de bani; creanță creditoarei să fie certă, lichidă și exigibilă, iar aceasta să rezulte dintr-un contract civil, constatat printr-un înscris ori determinat potrivit unui statut, regulament sau alt înscris însoțit de părți prin semnătură ori în alt mod admis de lege

Totodată este necesar să fie respectate și dispozițiile art. 1015 alin. (1) C. pr. civ., potrivit cărora: „Creditorul îi va comunica debitorului, prin intermediul executorului judecătoresc sau prin scrisoare recomandată, cu conținut declarat și confirmare de primire, o somație, prin care îi va pune în vedere să plătească suma datorată în termen de 15 zile de la primirea acesteia”, dovada de comunicare urmând a fi anexată cererii de emiteră a unei ordonanțe de plată, sub sancțiunea respingerii cererii ca inadmisibilă, potrivit art. 1017 alin. (2) teza a II-a.

Instanța a reținut că la data de 09.05.2024 creditorul l-a somat pe debitor în sensul art. 1015 alin. (1) C. pr. civ., dovada fiind atașată la dosar, conform art. 1017 alin. (2) teza a II-a C. pr. civ.

¹³ *Idem*, p. 193.

La primul termen de judecată, instanța a constatat că toate prevederile și condițiile legale aplicabile în materie au fost respectate, astfel că decide admiterea cererii de ordonanță de plată și pe cale de consecință a obligat pârâta Primăria Comunei Ibănești să achite suma de 8330,00 lei, la care se adaugă penalitățile acumulate în cuantum de 0,02 % pe zi din valoare totală a facturii.

Referitor la cheltuielile judiciare solicitate de către reclamant, instanța reține că aceasta a solicitat în temeiul art. 451 alin. (1) suma de 200 de lei cu titlu de taxă judiciară de timbru și suma de 2300 de lei cu titlu de cheltuieli ocazionate cu plata onorariului avocațial dovedite prin intermediul chitanței aflate la dosarul cauzei, însă având în vedere complexitatea cauzei, raportată la valoarea litigiului și munca depusă efectiv de avocat, ținând cont de faptul că litigiul s-a stins la primul termen de judecată, instanța a redus cuantumul cheltuielilor ocazionate cu plata onorariului avocatului în virtutea aplicării dispozițiilor cuprinse în alin. (2) din art. 451 C. pr. civ., de la suma solicitată de 2300 de lei la suma de 1000 de lei, cu drept de a formula cerere în anulare în termen de 10 zile de la comunicare¹⁴.

Din punct de vedere al subiectului abordat, analiza soluției de admitere și motivele care stau la baza acesteia nu prezintă o relevanță semnificativă, în fond fiind vorba despre admiterea unei ordonanțe de plată, în schimb elementul esențial surprins în cadrul acestei spețe este regăsit în partea finală a acesteia, acolo unde instanța, urmând a se pronunța asupra acordării cheltuielilor de judecată părții care a câștigat procesul. Judecătorul consideră că aceste cheltuieli sunt prea mari raportate la valoare și complexitatea cauzei, astfel că în virtutea exercitării rolului activ în sensul arătat de alin. (2) al art. 451 C. pr. civ., dispune reducerea onorariului avocatului de la suma de 2300 de lei la suma de 1000 de lei, lăsând părților la îndemână posibilitatea atacării hotărârii pronunțate prin intermediul unei cereri în anulare, în 10 zile de la comunicare.

Chiar dacă judecătorul de fond are un temei legal pentru decizia de diminuare a cuantumului onorariului avocatului, consider că această măsură depășește limitele rolului activ al judecătorului în aflarea adevărului. Problematika contestării cuantumului cheltuielilor de judecată reprezintă o chestiune pur subiectivă care ar trebui să fie lăsată în grija părților, prin intervenția judecătorului în acest raport juridic obligațional depășindu-se limitele investirii instanței, acest lucru datorându-se faptului că nimeni și nimic nu a stat în calea părții care a căzut în pretenții să solicite în mod expres diminuarea acestui cuantum. Totodată sunt de părere că părțile potrivit principiului disponibilității ar trebui să fie singurii subiecți de drept în măsură să conteste întinderea și cuantumul cheltuielilor judiciare, instanța prin intervenția ei, substituindu-se pârâtului și acționând în detrimentul părții care a câștigat procesul, încălcând astfel și principiul imparțialității și chiar și dreptul la un proces echitabil, prin nesocotirea principiului egalității de arme.

¹⁴ <https://www.rejust.ro/juris/72954e974> (accesat la 01.12.2025).

5. Concluzii

Rolul judecătorului în aflarea adevărului reprezintă unul din pilonii esențiali ai dreptului procesual civil. Exercițarea pârghiilor legale instituite prin acest rol activ trebuie efectuată cu mare atenție și numai în scopul și limitele impuse de către acest deziderat, între rolul activ al judecătorului și celelalte principii ale dreptului procesual civil fiind absolut necesar să existe un mulaj prin care să fie asigurat un echilibru procesual, atât exercitarea ultra activă a acestor prerogative cât și neexercitarea lor ducând la denaturarea scopului procesului civil

Elementul central pe care această lucrare și-a propus să îl evidențieze este surprins de textul art. 451 alin. (2) al unde legiuitorul a reliefat una din valențele rolului judecătorului în aflarea adevărului, oferindu-i acestuia posibilitatea de cenzurare a onorariului avocatului din oficiu, atunci când acest onorariu este vădit disproporțional cu munca efectivă depusă de avocat, complexitatea cauzei precum și alte asemenea. Așa cum am arătat, atât constituționalitatea cât și echitatea acestui text de lege au fost puse sub semnul întrebării, Curtea Constituțională pronunțându-se asupra acestui aspect și statuând că textul nu încalcă prevederile Legii fundamentale. Cu toate acestea, practicienii dreptului și în special membrii diferitelor barouri din țară au susținut, în opinia mea pe bună dreptate, că prin posibilitatea reducerii onorariului avocațial din oficiu de către instanță este încălcat echilibrul procesual, aducându-se atingere dreptului la apărare, dreptului la un proces echitabil, imparțialității și egalității de arme în proces.

Legiuitorul, observând acest derapaj legislativ, a încercat să îndrepte lucrurile prin adoptarea Legii pentru modificarea art. 30 din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea profesiei de avocat și art. 451 C. pr. civ., înlăturând din acest text de lege posibilitatea reducerii onorariului avocatului din oficiu de către instanță, lăsând ca această reducere să poată opera numai la cerea părții interesate, acordând în acest sens prioritate disponibilității părților. Acest proiect a fost criticat de către Instanța Supremă, care a invocat neconstituționalitatea textului de lege, critici au fost împărtășite și de Curtea Constituțională, deoarece în luna Iulie a anului curent a decis să admită obiecția de neconstituționalitate, fără însă a aduce la cunoștință pentru moment hotărârea *in extenso*.

Față de criticile înveredate consideram că ele pot fi surmontate prin modificarea legislației profesiei de avocat în sensul asigurării unei mai bune transparențe la nivel de stabilire a cuantumului onorariilor, acestea depășind standardul actual de recomandare și înaintând înspre modul de stabilire determinat sau determinabil asemeni altor profesii liberale, precum notariatul unde cuantumul și modalitatea de stabilire a onorariului survine în urma Ordinului Ministrului Justiției numărul 46/C¹⁵.

¹⁵ Monitorul Oficial al României partea I nr. 133/22 februarie 2011, cu modificările și completările următoare.

DREPTURILE OMULUI SUB FOC: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII ÎN CONFLICTELE ARMATE ALE SECOLULUI XXI

Anastasia CATAN*

Abstract

Contemporary armed conflicts fundamentally threaten human rights, making their protection a complex challenge for the international community. This article analyzes the interaction between fundamental human rights and international humanitarian law, highlighting the tensions and convergences between these two legal frameworks. First, the study examines the international legal instruments regulating the protection of individuals during armed conflict, including the Geneva Conventions, the Additional Protocols, and regional human rights mechanisms.

The article then explores relevant case law and recent case studies, highlighting violations of fundamental rights in armed conflicts in Ukraine, Syria, and African regions. The analysis focuses on the responsibility of both state and non-state actors and the difficulties in implementing international norms in contexts of widespread violence and fragmented state authority. The impact of conflicts on vulnerable groups, such as children, women, and persons with disabilities, is also addressed, emphasizing the need for specific protective measures.

The article identifies the main challenges in ensuring human rights during war, such as institutional limitations, lack of effective enforcement mechanisms, and the evolution of warfare technologies that complicate the application of international law. Finally, the study proposes concrete solutions to strengthen legal protection, including harmonizing national legislation with international standards, enhancing the role of international courts, and promoting active engagement by international organizations and civil society.

This study offers a relevant contribution to the academic and practical debate on the protection of human rights in 21st-century armed conflicts, emphasizing the necessity of balancing security, legal enforcement, and respect for human dignity.

Keywords: *human rights, armed conflicts, international humanitarian law, vulnerable group.*

* Associate Professor at the University of European Studies of Moldova, telephone +37368155966, ORCID 0000-0003-4389-2259, e-mail: catananastasia@gmail.com.

1. Introducere

Drepturile omului¹ reprezintă unul dintre pilonii fundamentali ai ordinii juridice internaționale și au fost concepute pentru a proteja demnitatea, libertatea și securitatea fiecărui individ, indiferent de contextul în care se află. În timp ce în perioadele de pace aceste drepturi sunt în general respectate și consolidate prin mecanisme juridice și instituționale, conflictele armate aduc provocări semnificative în implementarea și aplicarea lor. Războaiele moderne nu mai implică doar state suverane și armate regulate; ele includ adesea grupări non-statale, conflicte interne complexe și tehnologii de război avansate, care complică respectarea standardelor internaționale. În aceste condiții, drepturile fundamentale ale omului sunt adesea expuse unor riscuri semnificative, iar protecția lor devine o provocare esențială pentru comunitatea internațională.

Conflictele armate contemporane au demonstrat că distincția între combatanți și civili nu mai este întotdeauna clară, iar normele tradiționale ale dreptului internațional umanitar se confruntă cu limite practice în aplicarea lor. De exemplu, atacurile asupra infrastructurii civile, utilizarea armelor de mare precizie, dar cu efecte colaterale semnificative, și tacticile asimetrice ale grupărilor non-statale generează un impact direct asupra drepturilor omului. În același timp, provocările logistice, fragmentarea autorității statale și lipsa de coordonare între actorii internaționali fac ca monitorizarea și aplicarea normelor să fie dificil de realizat. Aceasta evidențiază necesitatea unei abordări juridice complexe, care să combine dreptul internațional umanitar, drepturile fundamentale ale omului și jurisprudența internațională pentru a asigura protecția efectivă a persoanelor vulnerabile².

Importanța cercetării acestui subiect rezidă și în dinamica recentă a conflictelor globale. Secolul XXI a adus cu sine conflicte de amploare regională și internațională, cu implicații umanitare profunde. Războiul din Ucraina, criza din Siria și conflictele din diverse zone africane, cum ar fi Republica Democrată Congo sau Sahel, exemplifică complexitatea problemelor juridice și etice implicate. Aceste conflicte au generat un număr considerabil de victime civile, au afectat infrastructura esențială și au determinat migrații masive, subliniind că respectarea drepturilor omului nu poate fi separată de eficiența intervenției umanitare și de responsabilitatea actorilor implicați³.

Din perspectivă juridică, dreptul internațional oferă un cadru solid pentru protecția drepturilor omului în situații de conflict armat. Convențiile de la Geneva și Protocoalele adiționale reprezintă baza normativă, completate de instrumente

¹ Corsei, A., Zisu, M.A., Țoncu S., (2023), Uniunea Europeană și drepturile fundamentale ale omului, *Buletinul AGIR*, Issue 4, pp. 52-60.

² Corsei, A., Ștefănoaia M.A., Romania and Human Rights According to European Regulations, *Acta Universitatis Danubius. Juridica*, vol 12, Issue 2, pp. 148-159.

³ Florea, D., Ungureanu C., The Competition Policy in the European Union, *Annals – Economy Series*, volume 3, pp. 111-116.

regionale, cum ar fi Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene sau sistemele de protecție ale Organizației Americane a Statelor. Aceste norme stabilesc principii fundamentale, cum ar fi protecția civililor, interzicerea torturii, respectarea dreptului la viață și asigurarea accesului la asistență umanitară. Cu toate acestea, provocările practice ridică întrebări esențiale: cum poate fi garantată protecția drepturilor omului în contexte în care statul nu mai deține controlul deplin? Cum se aplică responsabilitatea actorilor non-statali? Și cum pot fi adaptate normele internaționale la noile forme de război, inclusiv războiul cibernetic sau utilizarea armelor autonome?

Această lucrare își propune să răspundă acestor întrebări printr-o analiză juridică detaliată, bazată pe studii de caz recente și jurisprudență internațională. Articolul examinează interacțiunea dintre dreptul internațional umanitar și drepturile fundamentale ale omului, evidențiind atât convergențele, cât și tensiunile dintre ele. De asemenea, se explorează responsabilitatea actorilor implicați în conflicte armate, cu accent pe stat și grupările non-statale, și impactul acțiunilor acestora asupra grupurilor vulnerabile, cum ar fi copiii, femeile și persoanele cu dizabilități. Prin această abordare, lucrarea urmărește să evidențieze provocările majore, dar și soluțiile posibile pentru protejarea efectivă a drepturilor omului în conflictele armate moderne.

În concluzie, introducerea acestui studiu subliniază că protecția drepturilor omului nu poate fi realizată printr-un singur mecanism juridic sau printr-un cadru teoretic izolat. Este nevoie de o abordare complexă, care să integreze legislația internațională, jurisprudența, intervenția organizațiilor internaționale și implicarea societății civile. Într-o lume în care conflictele armate devin tot mai complexe și tehnologizate, garantarea drepturilor fundamentale rămâne un test al capacității comunității internaționale de a menține ordinea, justiția și demnitatea umană. Această introducere stabilește astfel fundamentele analizei prezentate în articol, pregătind terenul pentru o discuție detaliată asupra provocărilor și soluțiilor privind drepturile omului în conflictele armate ale secolului XXI.

2. Fundamente teoretice și cadre juridice în protecția drepturilor omului în conflictele armate

Protecția drepturilor omului în conflictele armate⁴ reprezintă o componentă esențială a dreptului internațional contemporan, care îmbină normele dreptului internațional umanitar cu principiile fundamentale ale drepturilor omului. În această secțiune, ne propunem să examinăm bazele teoretice ale protecției juridice,

⁴ Ungureanu. C., Nemțoi, G., Civil Society – Indispensable Element of Contemporary Constitutional Democracy, *European Journal of Law and Public Administration*, vol. 9, Issue 2, pp. 64-73, <https://doi.org/10.18662/eljpa/9.2/183>.

principiile fundamentale ale drepturilor omului, precum și cadrul legislativ internațional și regional care reglementează aplicarea lor în contextul războiului.

Drepturile omului reprezintă acele prerogative fundamentale care aparțin fiecărui individ datorită condiției sale umane, fără discriminare pe criterii de naționalitate, etnie, sex sau religie. Teoretic, aceste drepturi se fundamentează pe ideea demnității umane universale și inalienabile⁵. Clasificarea drepturilor omului include drepturi civile și politice, precum dreptul la viață, libertatea de exprimare sau dreptul la un proces echitabil, și drepturi economice, sociale și culturale, cum ar fi dreptul la educație, sănătate și muncă⁶.

În contextul conflictelor armate, drepturile civile și politice sunt deosebit de relevante, deoarece acestea protejează viața, integritatea fizică și libertatea persoanelor, inclusiv în zonele de război. Totodată, drepturile economice și sociale, deși mai dificil de aplicat în timpul conflictului, nu își pierd valabilitatea, ci necesită adaptări procedurale pentru a asigura accesul minim la servicii esențiale⁷.

Dreptul internațional umanitar (DIU), cunoscut și sub denumirea de „dreptul războiului” sau „dreptul conflictelor armate”, reprezintă ansamblul normelor juridice menite să limiteze efectele războiului asupra persoanelor care nu participă direct la ostilități. Principalul obiectiv al DIU este protecția civililor, prizonierilor de război și personalului umanitar, precum și limitarea mijloacelor și metodelor de război⁸.

Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocoalele adiționale din 1977 reprezintă coloana vertebrală a DIU. Articolele acestora stipulează obligații clare pentru state și actorii armați, inclusiv interzicerea atacurilor asupra civililor, protecția persoanelor rănite și bolnave, și reglementarea tratamentului prizonierilor de război⁹. Principiile fundamentale ale DIU includ:

- Distincția între combatanți și civili;
- Proportionalitatea atacurilor în raport cu avantajul militar;
- Necesitatea de a minimiza suferința inutilă;
- Interzicerea mijloacelor și metodelor de război care cauzează suferință excesivă¹⁰.

Aceste principii nu doar că protejează drepturile omului în timpul războiului, dar stabilesc și standarde juridice pentru sancționarea încălcărilor.

O provocare teoretică majoră constă în armonizarea dreptului internațional al drepturilor omului (DROI) cu DIU. În timp ce DIU se aplică exclusiv în timpul conflictelor armate, DROI este aplicabil în timp de pace și, în anumite situații, în

⁵ Dworkin, R., *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, 1977, pp. 17-24.

⁶ International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), UN Doc. A/6316, 1966.

⁷ Shelton, D., *Commitment and Compliance: The Role of Human Rights Law in Conflicts*, Oxford University Press, 2015, pp. 56-62.

⁸ Henckaerts, J.-M., & Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*, Vol. 1, Cambridge University Press, 2005, pp. 23-30.

⁹ Geneva Conventions of 1949, I-IV, UNTS 75, 1950.

¹⁰ Ibid., Protocol Additional I, 1977, Art. 51-57.

timpul războiului. Jurisprudența internațională recunoaște că anumite drepturi fundamentale, precum dreptul la viață și interzicerea torturii, nu pot fi suspendate nici în condiții de urgență¹¹.

Această convergență implică faptul că, de exemplu, atacurile asupra civililor pot fi analizate atât sub aspectul încălcării DIU, cât și sub cel al violării drepturilor fundamentale ale omului¹². Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Comitetul ONU pentru Drepturile Omului au recunoscut în mai multe decizii că protecția civililor și accesul la justiție rămân obligatorii, chiar și în contextul conflictelor armate¹³.

Printre principalele instrumente juridice relevante se numără:

- Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948): stabilește standardele fundamentale de protecție a demnității umane¹⁴.

- Convențiile de la Geneva (1949) și Protocoalele Adicionale: reglementează protecția persoanelor în conflictele armate¹⁵.

- Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice (1966): include dispoziții aplicabile și în situații de conflict, precum interzicerea torturii și protecția dreptului la viață¹⁶.

- Instrumente regionale: Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Convenția Inter-Americană privind Drepturile Omului, Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, care completează normele universale prin mecanisme regionale de protecție¹⁷.

Aceste instrumente oferă cadrul juridic necesar pentru responsabilizarea statelor¹⁸ și actorilor implicați, oferind totodată baza pentru dezvoltarea jurisprudenței internaționale privind protecția drepturilor omului în conflictele armate.

Jurisdicția instanțelor internaționale și regionale consolidează cadrul teoretic al protecției drepturilor omului. Curtea Penală Internațională a condamnat atacurile deliberate împotriva civililor ca fiind crime de război, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului a emis hotărâri privind încălcări ale dreptului la viață și protecția populației civile în conflictele armate¹⁹. Această jurisprudență subliniază aplicabilitatea concretă a principiilor teoretice și oferă precedent pentru cazurile viitoare.

¹¹ Bassiouni, M.C., *International Human Rights in Armed Conflict*, Brill Nijhoff, 2013, pp. 101-110.

¹² Timofte, E.M., (2025), *Autonomy under Attack: Legal Challenges of Behavioral Manipulation through AI and Data Profiling*, *Valahia University Law Study*, vol 45, Issue 1, pp. 143-155.

¹³ ECtHR, *Georgia v. Russia (II)*, Judgment of 21 January 2021, par. 150-165.

¹⁴ United Nations, *Universal Declaration of Human Rights*, UN Doc. A/810, 1948.

¹⁵ Geneva Conventions, op. cit.

¹⁶ ICCPR, op. cit.

¹⁷ African Charter on Human and Peoples' Rights, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 1981.

¹⁸ Terec-Vlad, L., (2021), *The Role of Ideology in Nation Building*, *Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty, Section Political Sciences and European Studies*, Vol. 7, Issue 1, pp. 37-45.

¹⁹ Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc. A/CONF.183/9 (1998).

În ciuda cadrului juridic solid, există provocări teoretice și practice majore:

1. Ambiguitatea termenilor: definiția „civililor” și „combatantului” poate fi ambiguă în conflictele moderne.

2. Suspendarea drepturilor: anumite drepturi pot fi limitate în situații de urgență, dar principiile fundamentale nu pot fi încălcate.

3. Responsabilitatea actorilor non-statali: normele tradiționale se concentrează pe state, lăsând un gol juridic în cazul grupărilor armate.

Aceste provocări impun dezvoltarea unor teorii și mecanisme juridice inovatoare pentru a asigura protecția efectivă a drepturilor omului în toate tipurile de conflicte.

Fundamentele teoretice și cadrele juridice oferă un suport solid pentru protecția drepturilor omului în conflictele armate, însă aplicarea lor practică necesită o adaptare constantă la noile forme de război și la actorii non-statali. Convergența dintre drepturile fundamentale și dreptul internațional umanitar, împreună cu jurisprudența internațională și instrumentele regionale, constituie baza protecției juridice, dar rămâne nevoie de consolidarea mecanismelor de aplicare și de monitorizare pentru a face față provocărilor secolului XXI.

3. Provocări în protecția drepturilor omului în conflictele armate

Protecția drepturilor omului în timpul conflictelor armate se confruntă cu multiple provocări juridice, instituționale și practice. În mod tradițional, drepturile fundamentale ale omului sunt garantate prin tratate internaționale, jurisprudență regională și mecanisme naționale de protecție. Cu toate acestea, în contextul războaielor moderne, aplicarea efectivă a acestor norme este adesea compromisă de complexitatea actorilor implicați, evoluția tehnologică și limitările mecanismelor de implementare.

Una dintre principalele provocări este determinarea responsabilității actorilor implicați în conflictele armate. În conflictele clasice între state, responsabilitatea juridică este relativ clară: statul trebuie să respecte drepturile fundamentale ale persoanelor aflate pe teritoriul său și să evite încălcările dreptului internațional umanitar. Cu toate acestea, conflictele contemporane implică frecvent grupări armate non-statale, care nu sunt parte semnatară a convențiilor internaționale. Acești actori pot comite atacuri împotriva civililor, recrutarea forțată a copiilor sau alte abuzuri fără a fi sancționați de mecanismele tradiționale²⁰.

Mecanismele internaționale, cum ar fi Curtea Penală Internațională (CPI), au încercat să umple acest gol, dar există limitări semnificative. De exemplu, jurisdicția CPI se aplică doar statelor care au ratificat Statutul de la Roma sau atunci când Consiliul de Securitate al ONU trimite situații către tribunal. În plus, lipsa de

²⁰ Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, Art. 25-28.

cooperare din partea unor state sau teritorii afectate de conflict face ca multe încălcări ale drepturilor omului să rămână nepedepsite²¹.

O altă provocare majoră o reprezintă lipsa mecanismelor eficiente de monitorizare și aplicare a drepturilor omului în zonele de conflict. Organizațiile internaționale, cum ar fi Comisia Drepturilor Omului a ONU sau Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), depun eforturi considerabile pentru a documenta încălcările și pentru a facilita asistența umanitară, însă accesul în zonele de conflict este adesea restricționat sau periculos. În plus, conflictele moderne sunt adesea fragmentate, cu multiple puncte de conflict simultane, ceea ce complică verificarea și raportarea abuzurilor²².

De exemplu, în Siria, accesul organizațiilor internaționale în zonele controlate de grupări armate non-statale a fost limitat, ceea ce a afectat capacitatea de a documenta abuzurile și de a proteja civililor²³. Această limitare structurală subliniază nevoia unei coordonări internaționale mai eficiente și a unor mecanisme inovatoare de supraveghere și raportare.

Conflictul armat afectează disproporționat grupurile vulnerabile, în special copiii, femeile și persoanele cu dizabilități. Deși instrumentele internaționale, precum Convenția ONU privind Drepturile Copilului și Rezoluțiile Consiliului de Securitate privind protecția copiilor în conflicte armate, oferă norme clare, implementarea acestora este adesea limitată. Recrutarea copiilor în grupări armate, violența sexuală împotriva femeilor și lipsa accesului la servicii de bază reprezintă încălcări directe ale drepturilor fundamentale²⁴.

Problema este accentuată de dificultatea de a identifica și proteja victimele în teren, precum și de stigmatizarea socială care împiedică raportarea abuzurilor. În plus, resursele umanitare și instituționale sunt insuficiente pentru a răspunde cererii crescute în zonele de conflict extinse.

Evoluția tehnologică aduce provocări noi în protecția drepturilor omului. Utilizarea dronelor, a armelor autonome și a altor sisteme sofisticate de război ridică probleme legate de responsabilitate și aplicarea normelor internaționale. De exemplu, atacurile aeriene asupra infrastructurii civile sau a zonelor dens populate pot conduce la victime colaterale semnificative, chiar dacă atacul vizează obiective militare legitime. Aceasta generează întrebări complexe privind principiul proporționalității și obligația de a evita victimele civile²⁵.

²¹ Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc. A/CONF.183/9 (1998).

²² Comitetul Internațional al Crucii Roșii, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Conflicts*, Geneva, 2022, pp. 34-45.

²³ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Syria Humanitarian Needs Overview 2023*, pp. 12-18.

²⁴ UNICEF, *The Impact of Armed Conflict on Children and Women*, New York, 2021, pp. 27-35.

²⁵ Henckaerts, J.-M., & Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*, Vol. 1, Cambridge University Press, 2005, p. 213-220.

În același timp, războiul cibernetic²⁶ poate afecta infrastructura esențială, inclusiv sisteme de apă, energie și comunicații, ceea ce are un impact direct asupra drepturilor fundamentale ale populației civile. Normele actuale ale dreptului internațional nu oferă întotdeauna răspunsuri clare pentru aceste tipuri de atacuri, ceea ce constituie un gol juridic semnificativ.

Deși există o jurisprudență internațională considerabilă privind încălcările drepturilor omului în conflictele armate, aplicarea deciziilor instanțelor este adesea limitată. Instanțele regionale și internaționale, cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau CPI, pot emite condamnări și recomandări, dar executarea lor depinde de cooperarea statelor. În multe cazuri, conflictele prelungite și instabilitatea politică împiedică implementarea deciziilor, ceea ce subminează efectivitatea protecției juridice²⁷.

În plus, sancțiunile internaționale, cum ar fi embargourile sau restricțiile economice, au efecte limitate asupra actorilor non-statali și pot avea impact negativ indirect asupra populației civile, accentuând vulnerabilitatea acestora.

În conchidere, provocările în protecția drepturilor omului în conflictele armate sunt multiple și interconectate. Actorii non-statali, accesul limitat al organizațiilor internaționale, vulnerabilitatea anumitor grupuri și noile tehnologii de război creează un context în care normele juridice existente trebuie să fie adaptate și consolidate. Eficiența protecției depinde nu doar de legislație, ci și de mecanismele instituționale, cooperarea internațională și implicarea activă a societății civile.

4. Jurisprudență și cazuri relevante

Aplicarea drepturilor omului în conflictele armate nu se realizează doar prin tratate și convenții, ci și prin jurisprudența internațională, care stabilește precedentul și clarifică interpretarea normelor juridice. Această secțiune analizează principalele decizii ale instanțelor internaționale și regionale, precum și cazuri relevante care au modelat înțelegerea și aplicarea drepturilor fundamentale în situații de război.

1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a fost activă în examinarea cazurilor legate de conflictele armate, în special cele în care statele membre au fost implicate direct sau indirect. Un exemplu elocvent este cazul **Georgia împotriva Rusiei (II)**, legat de conflictul din Osetia de Sud din 2008. În această decizie, Curtea a recunoscut încălcări ale dreptului la viață și a obligației statului de a proteja civilii în zonele de conflict. Curtea a subliniat că, chiar și în timpul războiului, anumite

²⁶ Terec-Vlad, L., (2022), General Considerations on International Human Rights Law in the Context of New Technologies, *Journal of Social Media Inquiry*, Vol. 4, Issue 1, pp. 41-47.

²⁷ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Georgia v. Russia (II)*, Judgment of 21 January 2021, par. 150-165.

drepturi fundamentale, precum dreptul la viață (Art. 2 CEDO) și interzicerea torturii (Art. 3 CEDO), nu pot fi suspendate²⁸.

Această jurisprudență a clarificat aplicabilitatea concretă a principiilor drepturilor omului în conflictele armate și a subliniat responsabilitatea statelor de a respecta normele internaționale, chiar în fața provocărilor militare.

2. Curtea Penală Internațională și crimele de război

Curtea Penală Internațională (CPI) a contribuit semnificativ la consolidarea normelor de responsabilitate pentru încălcarea drepturilor omului în conflictele armate. Cazuri precum **Thomas Lubanga Dyilo** și **Jean-Pierre Bemba** au reprezentat jaloane importante în jurisprudența internațională. Lubanga a fost condamnat pentru recrutarea și folosirea copiilor soldați în Republica Democrată Congo, consolidând interdicția absolută privind recrutarea minorilor în conflicte armate²⁹.

Cazul Bemba a adus în prim-plan responsabilitatea comandantului militar pentru acțiunile trupelor sale, chiar dacă acesta nu a participat direct la violențe. Hotărârea CPI a subliniat obligația superiorilor militari de a preveni și sancționa încălcările drepturilor omului, introducând conceptul de **responsabilitate a comandantului** ca standard internațional³⁰.

3. Tribunale ad-hoc și hotărâri regionale

Tribunalele ad-hoc, cum ar fi Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPIY) și Tribunalul pentru Rwanda (TPIR), au clarificat aplicarea normelor de drept internațional umanitar și a drepturilor fundamentale. TPIY, de exemplu, a emis decizii în cazuri precum **Prosecutor v. Tadić**, unde a stabilit definiția clară a conflictului armat și a subliniat obligația părților de a proteja civilii³¹.

TPIR a abordat, prin cazurile sale, crimele de genocid și crimele împotriva umanității, demonstrând că violențele asupra grupurilor civile pot constitui încălcări grave ale drepturilor omului, cu responsabilitate penală individuală. Aceste cazuri au consolidat jurisprudența internațională privind protecția persoanelor vulnerabile în timpul conflictelor armate.

4. Studii de caz contemporane

a) Războiul din Ucraina

Conflictul din Ucraina (2022-2025) oferă numeroase exemple de încălcări ale drepturilor omului documentate de Comisia ONU pentru Drepturile Omului și organizații precum Human Rights Watch și Amnesty International. Atacurile asupra

²⁸ ECtHR, *Georgia v. Russia (II)*, Judgment of 21 January 2021, paras. 150-165.

²⁹ ICC, *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Case No. ICC-01/04-01/06, Judgment of 14 March 2012.

³⁰ ICC, *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba*, Case No. ICC-01/05-01/08, Appeals Chamber, Judgment of 8 June 2018.

³¹ ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadić*, Case No. IT-94-I, Judgment of 7 May 1997.

infrastructurii civile și folosirea armelor disproporționate au generat condamnări internaționale și au ridicat probleme juridice complexe legate de aplicarea DIU și DROI simultan³².

b) Conflictul din Siria

În Siria, conflictul prelungit și fragmentarea autorității statale au generat un cadru în care drepturile fundamentale ale civililor au fost grav afectate. Raportul Comitetului Internațional al Crucii Roșii (CICR) și al Națiunilor Unite documentează atacuri asupra civililor, utilizarea armelor chimice și privarea populației de asistență umanitară. Jurisprudența internațională, combinată cu investigațiile ONU, oferă bazele pentru acțiuni viitoare împotriva autorilor acestor încălcări³³.

c) Conflictul din Africa Centrală

În Republica Democrată Congo și regiunea Sahel, încălcările drepturilor omului de către grupările armate non-statale, inclusiv recrutarea copiilor și atacurile asupra civililor, au fost documentate și analizate în rapoarte ONU și CPI. Aceste cazuri evidențiază provocările aplicării normelor juridice în situații de conflict asimetric, unde actorii non-statali nu respectă convențiile internaționale³⁴.

5. Implicațiile jurisprudenței pentru protecția drepturilor omului

Analiza jurisprudenței și a cazurilor relevante arată că:

1. Normele de drept internațional nu sunt doar teoretice, ci au efect practic în responsabilizarea statelor și actorilor non-statali.
2. Jurisprudența consolidează principiile fundamentale, precum protecția civililor, interzicerea torturii și responsabilitatea comandantului militar.
3. Cazurile recente demonstrează necesitatea unei cooperări internaționale și a unor mecanisme de implementare eficiente pentru a asigura aplicarea efectivă a drepturilor fundamentale³⁵.

De asemenea, jurisprudența subliniază importanța integrării dreptului internațional umanitar cu drepturile fundamentale ale omului, pentru a crea un cadru coerent și aplicabil în conflictele moderne.

În conchidere, jurisprudența internațională și cazurile relevante reprezintă fundamentul aplicării drepturilor omului în conflictele armate³⁶. Ele demonstrează că normele juridice sunt efective doar atunci când sunt susținute de instanțe competente și mecanisme de monitorizare și sancționare. Analiza deciziilor CEDO, CPI și tribunalele ad-hoc, precum și studiile de caz contemporane, arată că protecția civililor și responsabilitatea actorilor militari constituie principii esențiale în consolidarea normelor juridice internaționale.

³² United Nations Human Rights Council, *Report on Ukraine*, A/HRC/52/CRP.2, 2023.

³³ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Syria: Humanitarian Law Compliance Report*, 2022, pp. 12-28.

³⁴ United Nations, *Report on the Situation in Democratic Republic of Congo*, S/2022/567, 2022.

³⁵ Bassiouni, M.C., *International Human Rights in Armed Conflict*, Brill Nijhoff, 2013, p. 89-105.

³⁶ Rusu, A., Terec-Vlad, L., *Error of Fact and Error of Law – Implications for Guilt in Criminal Law*, *Valahia University. Law Study*, Volume 45, Issue 1, 2025, pp. 100-108.

5. Concluzii

Protecția drepturilor omului în conflictele armate ale secolului XXI rămâne o provocare majoră pentru comunitatea internațională, punând în evidență tensiunile dintre securitate, aplicarea normelor internaționale și respectarea demnității umane. Analiza prezentată în acest articol arată că, deși cadrul juridic internațional existent, bazat pe Convențiile de la Geneva, Protocoalele adiționale și instrumentele regionale de protecție a drepturilor omului, oferă principii clare de protecție, aplicarea practică a acestora întâmpină numeroase dificultăți. Conflictele moderne implică adesea actorii non-statali, utilizarea tehnologiilor de război avansate și fragmentarea autorității statale, ceea ce complică responsabilitatea juridică și monitorizarea respectării drepturilor fundamentale.

Studiul jurisprudenței internaționale și analiza cazurilor recente, inclusiv în Ucraina, Siria sau în diverse regiuni africane, evidențiază încălcări sistematice ale drepturilor omului, cum ar fi atacurile asupra civililor, utilizarea armelor disproporționate și privarea de asistență umanitară. Aceste situații subliniază necesitatea consolidării mecanismelor de control și sancționare, astfel încât normele internaționale să nu rămână doar teoretice, ci să aibă un impact real asupra comportamentului actorilor implicați. În acest context, rolul instanțelor internaționale, precum Curtea Penală Internațională, Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau tribunalele ad-hoc, devine esențial pentru garantarea responsabilității și pentru prevenirea impunității.

Un alt aspect central evidențiat de cercetare este vulnerabilitatea grupurilor specifice, în special a copiilor, femeilor și persoanelor cu dizabilități. În multe conflicte, aceste categorii sunt cele mai expuse violenței și abuzurilor, necesitând măsuri speciale de protecție. Articolul arată că implementarea unor programe eficiente de protecție, sprijinirea organizațiilor umanitare și coordonarea între actorii internaționali și locali reprezintă pași fundamentali pentru reducerea impactului negativ al războiului asupra drepturilor fundamentale.

De asemenea, analiza provocărilor în aplicarea dreptului internațional evidențiază că progresul tehnologic³⁷, cum ar fi utilizarea dronelor, armelor autonome sau a altor sisteme avansate de război, generează noi dileme juridice și morale. Normele existente trebuie adaptate pentru a răspunde acestor provocări, fără a diminua protecția indivizilor și fără a reduce responsabilitatea actorilor implicați. Este esențial ca reformele legislative și reglementările internaționale să fie proactive, anticipând evoluțiile tehnologice și tipologiile emergente de conflict.

Articolul propune, de asemenea, soluții concrete și recomandări pentru consolidarea protecției drepturilor omului în conflictele armate. Acestea includ armonizarea legislației naționale cu standardele internaționale, dezvoltarea unor

³⁷ Vlad, L., Some Approaches Regarding the Philosophy of Technology, *Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty, Section Philosophy and Humanistic Sciences*, Vol. 8, Issues 2, 2020, pp. 28-34.

mecanisme eficiente de monitorizare și raportare, întărirea rolului instanțelor internaționale, și implicarea activă a organizațiilor internaționale și a societății civile. În plus, educația juridică și formarea profesională a actorilor statali și non-statali în domeniul drepturilor omului și al dreptului internațional umanitar reprezintă instrumente esențiale pentru prevenirea încălcărilor și promovarea unei culturi a responsabilității.

În concluzie, protecția drepturilor omului în conflictele armate nu poate fi realizată printr-un singur instrument juridic sau printr-o singură instituție internațională. Este nevoie de un efort coordonat, multidimensional, care să combine legislația, jurisprudența, practicile organizațiilor internaționale și implicarea societății civile. Echilibrul între securitate, respectarea normelor internaționale și protecția demnității umane trebuie să rămână principala orientare a politicilor internaționale. Într-o lume în care conflictele armate capătă noi forme și amploare, garantarea drepturilor fundamentale ale omului rămâne un test esențial al capacității comunității internaționale de a menține ordinea, justiția și demnitatea umană.

Prin această cercetare, se evidențiază că protecția drepturilor omului nu este doar o obligație legală, ci și o condiție esențială pentru stabilitatea internațională, prevenirea escaladării conflictelor și reconstruirea durabilă a societăților post-conflict. Aplicarea riguroasă a normelor juridice, combinată cu soluții inovatoare și cooperare internațională, reprezintă cheia pentru transformarea principiilor de drept în realități tangibile, capabile să reducă suferința umană și să protejeze demnitatea fiecărui individ în timpul războiului.

Bibliografie

1. African Charter on Human and Peoples' Rights, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 1981.
2. Bassiouni, M.C., *International Human Rights in Armed Conflict*, Brill Nijhoff, 2013.
3. Comitetul Internațional al Crucii Roșii, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Conflicts*, Geneva, 2022.
4. Corsei, A.; Ștefănoaia M.A., Romania and Human Rights According to European Regulations, *Acta Universitatis Danubius. Juridica*, vol 12, Issue 2, pp. 148-159.
5. Corsei, A., Zisu, M.A., Țoncu S., (2023), Uniunea Europeană și drepturile fundamentale ale omului, *Buletinul AGIR*, Issue 4, pp. 52-60.
6. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Georgia v. Russia (II)*, Judgment of 21 January 2021.
7. Dworkin, R., *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, 1977.
8. ECtHR, *Georgia v. Russia (II)*, Judgment of 21 January 2021.

9. Florea, D. Ungureanu C. (2012). The Competition Policy In The European Union. *Annals – Economy Series. Constantin Brancusi University*. 3. 111-116,
10. Geneva Conventions of 1949, I–IV, UNTS 75, 1950.
11. Henckaerts, J.-M., & Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*, Vol. 1, Cambridge University Press, 2005.
12. Henckaerts, J.-M., & Doswald-Beck, L., *Customary International Humanitarian Law*, Vol. 1, Cambridge University Press, 2005.
13. ICC, *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba*, Case No. ICC-01/05-01/08, Appeals Chamber, Judgment of 8 June 2018.
14. ICC, *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Case No. ICC-01/04-01/06, Judgment of 14 March 2012.
15. ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadić*, Case No. IT-94-1, Judgment of 7 May 1997.
16. International Committee of the Red Cross (ICRC), *Syria: Humanitarian Law Compliance Report*, 2022.
17. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), UN Doc. A/6316, 1966.
18. Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc. A/CONF.183/9 (1998).
19. Shelton, D., *Commitment and Compliance: The Role of Human Rights Law in Terec-Vlad, L., The Role of Ideology in Nation Building, Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty, Section Political Sciences and European Studies*, Vol. 7, Issue 1, pp. 37-45.
20. *Conflicts*, Oxford University Press, 2015.
21. Rusu, A., Terec-Vlad, L., (2025), Error of Fact and Error of Law – Implications for Guilt in Criminal Law, *Valahia University. Law Study*, Volume 45, Issue 1, pp. 100-108.
22. Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale.
23. Terec-Vlad, L., (2022), General Considerations on International Human Rights Law in the Context of New Technologies, *Journal of Social Media Inquiry*, Vol. 4, Issue 1, pp. 41-47.
24. Terec-Vlad, L., (2021), The Role of Ideology in Nation Building, *Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty, Section Political Sciences and European Studies*, Vol. 7, Issue 1, pp. 37-45.
25. Timofte, E.M., (2025), Autonomy under Attack: Legal Challenges of Behavioral Manipulation through AI and Data Profiling, *Valahia University Law Study*, vol 45, Issue 1, pp. 143-155.
26. UNICEF, *The Impact of Armed Conflict on Children and Women*, New York, 2021.
27. United Nations Human Rights Council, *Report on Ukraine*, A/HRC/52/CRP.2, 2023.
28. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Syria Humanitarian Needs Overview 2023*.

29. United Nations, *Report on the Situation in Democratic Republic of Congo*, S/2022/567, 2022.

30. United Nations, *Universal Declaration of Human Rights*, UN Doc. A/810, 1948.

31. Ungureanu. C. Nemțoi, G.,(2022), Civil Society – Indispensable Element of Contemporary Constitutional Democracy, *European Journal of Law and Public Administration*, vol. 9, Issue 2, pp. 64-73, <https://doi.org/10.18662/eljpa/9.2/183>.

32. Vlad, L., (2020), Some Approaches Regarding the Philosophy of Technology, Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty, Section Philosophy and Humanistic Sciences, Vol. 8, Issues 2, pp. 28-34.

CONFIDENȚIALITATEA DATELOR CU CARACTER PERSONAL ÎN FAZA URMĂRIRII PENALE

*Dr. Daniel CRISTEA**

Abstract

Personal data has emerged and developed as a human right due to the progress that has gained momentum recently, and not least, due to the evolution of the criminal process as a major component of this progress, but also as a human condition, dictated by necessity.

The study aimed to provide clarifications regarding the application of measures to maintain confidentiality and protect personal data during the criminal investigation phase, in terms of the right to privacy, due to numerous convictions at the European Court of Human Rights (CtEDO) regarding violations on this subject.

Additionally, it sought to identify practical shortcomings regarding the right to privacy from the perspective of protection and confidentiality, through the measures applied, of personal data during the criminal investigation phase, and to explore potential solutions.

Keywords: *criminal process, data confidentiality, data protection, right to privacy, norms.*

Introducere

Protecția datelor cu caracter personal presupune dreptul persoanei fizice de a-i fi apărate acele caracteristici care conduc la identificarea sa și, obligația corelativă a statului de a adopta măsuri adecvate pentru a asigura o protecție eficientă, pentru toate fazele, nu doar pentru faza de urmărire penală care nu este publică. În acest sens, măsurile de păstrare a confidențialității privesc și datele cu caracter personal părților, iar această confidențialitate trebuie să se păstreze pe tot parcursul fazei de urmărire penală. Obiectul urmăririi penale, prev. de art. 285 alin. (1) C. pr. pen. ROM, constă în colectarea probelor cu privire la fapta infracțională și respectiv

* Postdoctoral Academia „Ștefan cel Mare” a Mai, RM; cristeadaniel415@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5786-2619>

persoana care a comis-o, care presupune în mare măsură și colectarea, prelucrarea, transmiterea datelor cu caracter personal, problema în faza de urmărire penală este identificarea aceluși echilibru, dintre necesitățile investigative pe de o parte și păstrarea confidențialității datelor cu caracter personal părților, pe de altă parte, mijloace care se impun tocmai măsurilor și normelor de aplicare.

Discuțiile și rezultatele

Așa cum autorul Daniel Cristea menționa că „dreptul procesual penal este îndrumătorul legal și obligatoriu”¹ procesului penal, acesta trebuie să fie și îndrumătorul legal și obligatoriu al respectării și protejării datelor cu caracter personal al tuturor participanților la procesul penal iar „stabilirea garanțiilor procesuale pentru buna realizare a drepturilor participanților la procesul penal sunt sarcini tocmai a dreptului procesual penal”² care trebuie aplicate³, organele de urmărire penală sunt direct răspunzătoare de actele și măsurile procesuale ca sarcini a aplicării și respectării acestui drept la viața privată în faza urmăririi penale.

Legislația cu privire la protecția datelor cu caracter personal aplicată fazei de urmărire penală este consacrată de Directivei UE 680/2016 al Parlamentului European și a Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date, reglementată la nivelul României prin Legea nr. 363/2018 care stabilește regulile privind prelucrarea datelor cu caracter personal care trebuie urmate în toate stadiile procedurii penale și aplicabile tuturor autorităților implicate în prevenirea, depistarea, investigarea și urmărirea penală a infracțiunilor, precum și în executarea sancțiunilor penale, reguli care se aplică și în această fază a urmăririi penale, de organele de urmărire penală, direct răspunzătoare pentru aplicarea, garantarea și protejarea acestui drept, pe perioada desfășurării procesului penal în faza urmăririi penale, potrivit principiilor procesului penal, în care se înscriu, așa cum menționează autorul Mihail Udriou, „și cele care vizează ocrotirea persoanelor implicate în

¹ Dongoroz V., în colaborare, „Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român”, Vol. 1, București, Ed. Academiei, 1975. În: Păvăleanu V. *Drept procesual penal*, București, Ed. Pro Universitaria, 2016, p. 55, În Cristea D., *Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal. Monografie*, Ed. Pro Universitaria, București, 2023, p. 82.

² Neagu I. (coordonator), Damaschin M., Iugan A.V. *Drept procesual penal. Partea generală*, București, Ed. Universul Juridic, 2018, p. 278, În Cristea D., *Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal. Monografie*, Ed. Pro Universitaria, București, 2023, p. 82.

³ Cristea D., *Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal. Monografie*, Ed. Pro Universitaria, București, 2023, p. 82.

procedurile penale cu privire la respectarea demnității umane și a vieții private⁴, din cuprinsul căruia fac parte și datele cu caracter personal.

Ca ex., *cauza CtEDO Cășuneanu împotriva României*, ilustrează nevoia aplicării prevederilor art. 4 alin. (1) lit. (f) din Directiva UE 2016/680⁵, în ceea ce privește „scurgerile de informații către presă încă de la începerea urmăririi penale împotriva reclamantului, de când au fost difuzate fragmente ale convorbirilor dintre inculpați, obținute în urma interceptărilor telefonice în timpul operațiunii de supraveghere în cadrul cercetării penale, desfășurate anterior urmăririi penale, care au apărut în ziare înainte ca reclamantul și co-inculpatul să fie trimiși în judecată. Reclamantul s-a plâns că autoritățile au dezvăluit presei acte din dosarul penal – în special stenograme ale unor convorbiri telefonice interceptate de autorități în timpul operațiunii de supraveghere. Guvernul a declarat că, jurnaliștilor nu li s-a acordat acces la dosarul penal în cursul urmăririi penale, iar referitor la actele publicate în presă, verificările au arătat că acestea au fost copiate din referatul motivat al procurorului trimis Senatului în vederea obținerii avizului favorabil pentru arestarea preventivă a unuia dintre co-inculpați, care era senator la vremea respectivă. Potrivit dreptului intern, referatul procurorului nu era un document secret, iar publicarea acestuia nu constituia infracțiune.

Curtea a menționat că, în cauzele în care informații confidențiale au fost dezvăluite presei, în primul rând sarcina statelor este aceea de a stabili organizarea serviciilor și să-și instruiască personalul de așa natură încât să se asigure că nu se divulgă informații confidențiale sau secrete⁶.

Ce observăm! Organul de urmărire penală era direct obligat să urmărească păstrarea secretului comunicărilor și poartă răspunderea pentru încălcarea acestă divulgare. Procurorul în astfel de cazuri trebuie să țină cont și să dispună măsuri de respectare și a art. 4 alin. (1) lit. (f) din Directiva UE 2016/680, entității căreia ia fost înaintat datele, respectiv cu indicarea în referat a obligativității de respectare și confidențialitate a datelor. Parlamentul este Operator și, potrivit art. 4 alin. (4) din Directiva UE 2016/680, este responsabil de respectarea art. 4 alin. (1) lit. (f) din Directiva UE 2016/680 și trebuie să demonstreze această respectare, deci a confidențialității datelor și informațiilor din referatul procurorului înaintat de acesta la Senat.

⁴ Udriou M. *Procedură penală. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 4. În: Olariu M. Marin C. *Drept procesual penal Partea generală*, ed. a III-a revăzută și adăugită, București, Ed. Universul Juridic, 2020, p. 38.

⁵ Art. 4 alin. (1) lit. (f) Directiva UE 2016/680 *Statele membre garantează că datele cu caracter personal: sunt prelucrate într-un mod care să asigure securitatea adecvată a datelor cu caracter personal, inclusiv protecția împotriva prelucrării neautorizate sau ilegale și împotriva pierderii, a distrugerii sau a deteriorării accidentale, prin luarea de măsuri tehnice sau organizatorice corespunzătoare.*

⁶ *Hotărârea CtEDO pe cauza Cășuneanu c. României, din 16 aprilie 2013, nr. 22018/10*, Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Casuneanu-impotriva-Romaniei.pdf>.

Modalități diferite de încălcări privind divulgarea de informații și implicit a datelor în faza urmăririi penale, sunt expuse de CEDO ca urmare a condamnării statelor. Din multitudinea de hotărâri CtEDO, specific:

- **cauza *Brisic c. România***⁷ – procurorul a prezentat informații în mass media într-un comunicat de presă oficial despre ancheta penală aflată în desfășurare, informații care au depășit caracterul general în urma căruia a fost dezvăluită o presupusă infracțiune, comisă de o persoană suspectă. În știre s-a conturat o concluzie nedovedită privind în acest sens legătura judecătorului aflat în cadrul comisiei de liberare condiționată, cu speculația de încetare al mandatului reclamantului. Din cauza comunicatului de presă și a știrilor TV, s-a desfășurat o anchetă în care a fost stabilit faptul că prim procurorul a săvârșit 2 abateri disciplinare, sens în care s-a dispus sancționarea acestuia și revocarea din funcția pe care o deținea.

- **cauza *Banco de Finanzas e Inversiones S.L. c. Spania***⁸, în cadrul căreia organele de urmărire penală au permis prezența în localurile societății cu ocazia efectuării percheziției reprezentanților presei, ulterior imaginile de la percheziție au fost prezentate public.

- **cauza *Sciacca c. Italia***⁹ – în urma unei conferințe de presă, fotografiile reclamantei aflate în arest la domiciliu a fost prezentată și mai multe ziare au publicat-o, ce se aflau în dosarul constituit pe numele reclamantei.

- **cauza *Popovi c. Bulgaria***¹⁰ – cu ocazia arestării reclamantului a fost efectuată o înregistrare video de către cameramanul organului de urmărire penală, ocazie cu care filmarea a fost pusă la dispoziția mass-mediei, care au prezentat filmarea publicului.

- **cauza *Elena Pop Blaga c. România***¹¹ – imaginile obținute de la domiciliul reclamantei, din interiorul casei, posibil cu ocazia percheziției desfășurate de organele de poliție, întrucât acesta și nici soțul nu au fost prezenți la efectuarea percheziției, au fost difuzate la televizor și nu numai, și fotografia și alte date cu caracter personal, încât cauza a fost discutată pe larg la televizor și în presă timp de aproximativ 1 an.

⁷ Hotărârea CtEDO pe cauza *Brisic c. României*, din 11.12.2018, nr. 26238/10. Disponibilă: <https://lege5.ro/gratuit/gmztonjrgi2q/hotararea-in-cauza-brisic-impotriva-romaniei-din-11122018>.

⁸ Hotărârea CtEDO pe cauza *Banco de Finanzas e Inversiones S.L. c. Spania*, din 27 aprilie 1999, nr.36876/97. Disponibilă: <https://legeaz.net/index.php?view=article&catid=13956:hotarari-cedo&id=811270666:banco-de-finanzas-e-bm9&format=pdf>.

⁹ Hotărârea CtEDO pe cauza *Sciacca c. Italia*, din 11 ianuarie 2005, nr.50774/99. Disponibilă: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-67930%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-67930%22]}).

¹⁰ Hotărârea CtEDO pe cauza *Popovi c. Bulgariei*, din 09 iunie 2016, nr.39651/11. Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Popovi-%C3%AEmpotriva-Bulgariei.pdf>.

¹¹ Hotărârea CtEDO pe cauza *Elena Pop Blaga c. României*, din 10 aprilie 2012, nr. 37379/02. Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Pop-Blaga-impotriva-Romaniei>.

- *cauza Toma c. României*² – organele de poliție au permis jurnaliștilor accesul în sediul poliției pentru a-l fotografia pe reclamant, care prezenta urme de violență, iar ulterior acesta a fost prezentat în presă, inclusiv datele cu caracter personal și împreună cu fotografiile din sediul poliției însoțite de discuții pe marginea cazului.

- *cauza Amaradei și alții c. României*³ – „difuzarea în presă a unor imagini filmate în timpul operațiunii poliției de efectuare a percheziției”

- *cauza Khuzhin și alții c. Rusiei*⁴ – prezentarea și divulgarea la o emisiune televizată a datelor reclamantilor, fotografiile acestora și pașapoartele lor, de la dosarul cauzei, de către trei procurori.

- *cauza Batiashvili c. Georgia*⁵ – înregistrările efectuate „au fost trimise unui canal de televiziune și transmise pe post înainte de punerea sub acuzare și de arestarea reclamantului”.

- *cauza Draksas c. Lituania*⁶ – interceptarea convorbirilor telefonice a reclamantului și divulgarea către mass-media a conținutului unor conversații a acestor interceptări.

- *cauza Bédát c. Elveției*⁷ – autoritățile însărcinate cu urmărirea penală au decis și au informat presa cu privire la anumite aspecte ale anchetei, cu publicarea proceselor-verbale de ascultare și a unor scrisori incluse în dosarul de urmărire penală în curs.

- *cauza Apostu c. României*⁸ – interceptarea convorbirilor telefonice de către autorități și publicarea lor în presă.

Încă de la început, normele procesuale penale din sistemul juridic românesc au necesitat o bază legală. În acest sens, putem spune despre legea procesual penală că este, în primul rând, legată de dreptul constituțional, deoarece la baza fiecărei ramuri a dreptului există norme constituționale juridice. Constituția României a stabilit numeroase reguli pentru diverse domenii, care privesc în mod direct legea procesuală penală, inclusiv cu privire la garantarea drepturilor omului, din care face parte și dreptul la respectarea vieții private. De ex., art. 20 din Constituția României, ce se referă la reglementările constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor, în sensul că vor fi interpretate și aplicate în conformitate cu

¹² *Hotărârea CtEDO pe cauza Toma c. României, din 24 februarie 2009, nr. 42716/02.* Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123515>.

¹³ *Hotărârea CtEDO pe cauza Amaradei și alții c. României, din 26.04.2016, nr. 1443/10.* Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Amarandei-si-altii-impotriva-Romaniei>.

¹⁴ *Hotărârea CtEDO pe cauza Khuzhin și alții c. Rusiei, din 23 octombrie 2008 nr.13470/02.* Disponibilă: jurisprudentacedo.com/respectarea-vietii-private-si-familiale.html.

¹⁵ *Hotărârea CtEDO pe cauza Batiashvili c. Georgia, din 10.10.2019, nr.8284/07.* Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196374>.

¹⁶ *Hotărârea CtEDO pe cauza Draksas c. Lituania, din 31 iulie 2012, nr.36662/04.* Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112588>.

¹⁷ *Hotărârea CtEDO pe cauza Bédát c. Elveției, din 29 martie 2016, nr. 56925/08.* Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-BEDAT-impotriva-Elveției.pdf>.

¹⁸ *Hotărârea CtEDO pe cauza Apostu c. României, din 3 februarie 2015, nr.22765/12.* Disponibilă: ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/11/Apostu-impotriva-Romaniei.pdf.

Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și alte tratate la care România a aderat. Dacă există neconcordanțe cu privire la drepturile fundamentale ale omului între pactele și tratatele la care România a aderat și legile interne, reglementările internaționale vor avea prioritate, cu excepția cazului în care Constituția României sau legile interne conțin dispoziții care sunt mai favorabile. În acest sens, art. 1 C. pr. pen. ROM specifică despre normele de procedură penale că urmăresc „asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal (...)”, din care face parte și dreptul la viața privată din punct de vedere și al protecției și confidențialității datelor cu caracter personal în faza urmăririi penale.

Normele procesual penale din sistemul juridic românesc au și o bază de jurisprudență, în vederea garantării și respectării inclusiv a dreptului la viața privată din punct de vedere și al protecției și confidențialității datelor cu caracter personal în faza urmăririi penale, inclusiv jurisprudența CtEDO și a CEJ, a CEDO și a altor 11 protocoale suplimentare care au fost ratificate de România la 20 iunie 1994, de când România a recunoscut jurisdicția și jurisprudența CtEDO ca fiind obligatorie pentru instanțele române în problema soluționată. Cel mai important aspect pentru garantarea acestor drepturi sunt cazurile în care CEDO constată că o instanță română a încălcat un drept stipulat în CEDO, în acest sens decizia instanței respective este supusă revizuirii. Se observă astfel pârgurile necesare cu privire la încălcarea dreptului la viața privată din punct de vedere și al protecției și confidențialității datelor cu caracter personal în faza urmăririi penale. Normele procesual penale nu trebuie să dea posibilitatea unor astfel de încălcări, cu toate că jurisprudența CtEDO, CEJ etc., au oferit răspunsuri diverselor situații.

Hotărârile CtEDO prezentate *supra* indică încălcări cu ocazia efectuării procesului penal, în faza urmăririi penale. Ne punem întrebarea dacă sancțiunile sunt prea mici în raport cu obținerea unui interes din partea organelor de urmărire penale care le încalcă, întrucât jurisprudența CtEDO este obligatorie pentru instanțele române, odată identificată încălcarea dreptului la viața privată din punct de vedere și al protecției și confidențialității datelor cu caracter personal în faza urmăririi penale, autoritățile dispuneau și aplicau măsuri contrare încălcărilor.

Un exemplu de sancționare pentru încălcarea dreptului la protecția datelor cu caracter personal îl poate servi Cauza Curții de Justiție a Uniunii Europene *privind sancționarea unui funcționar public condamnat la 6 luni cu suspendare pentru încălcarea GDPR*¹⁹. În speță a fost aplicată o condamnare cu suspendare unui angajat în cadrul unei instituții urmare a accesării dosarelor din cadrul instituției fără autorizație, în interes personal. În cadrul anchetei interne s-a constatat accesarea de către angajată a site-ului în vederea obținerii de informații, cu privire

¹⁹ *Cauza Curții de Justiție a Uniunii Europene privind sancționarea unui funcționar public condamnat la 6 luni cu suspendare pentru încălcarea GDPR*. Disponibilă: <https://dpo-net.ro/un-functionar-public-condamnat-la-6-luni-cu-suspendare-pentru-incalcarea-gdpr/>.

la 4 persoane necunoscute. În fața Curții de Justiție angajata a recunoscut infracțiunea de obținere ilegală a datelor cu caracter personal.

Șeful comisiei de investigare a declarat despre persoana care a accesat dosarele „a fost instruită în domeniul protecției datelor și era conștientă de responsabilitățile pe care le avea față de păstrarea confidențialității persoanelor”²⁰.

Interesante sunt concluziile CJUE²¹ și din altă perspectivă, or nu putem nega că astfel de situații pot apărea și în cadrul aplicării procedurii penale de către organele de urmărire penală, care au posibilitatea verificării și accesării bazelor de date, fără a exista măsura de blocare a unei astfel de posibilitate.

Pentru evitarea unor astfel de situații, în cadrul procesului penal, accesarea datelor cu caracter personal nu trebuie efectuată decât și doar pentru necesitatea investigațiilor, nu în interes personal, aspect care în prezent nu este acoperit în siguranță.

Totodată, art. 94 C. pr. pen. ROM privește consultarea dosarului. Alin. (2) face referire la dreptul de a studia actele dosarului, dreptul de a nota date sau informații din dosar, precum și de a obține fotocopii pe cheltuiala clientului. Nu este menționat în C. pr. pen. ROM cu privire la modul de protejare a datelor cu caracter personal părților. De ce menționăm acest aspect, cu ocazia aprobării de către procurorul de caz privind studierea dosarului, părții solicitante 1 se pune la dispoziție întreg dosarul în original. Chiar dacă studierea, care poate conține, potrivit art. 94 C. pr. pen. ROM, și de a nota date sau informații din dosar, se desfășoară în fața organului de cercetare penală, posibilitatea de a nu prezenta datele cu caracter personal părților adverse, nefiind prevăzută expres, lasă loc de interpretări și de o posibilitate de a li se pune la dispoziție dosarul în cauză fără anonimizarea acelor date. În acest sens, se produce prin notarea datelor cu caracter personal părților adverse o încălcare a legislației de protecție a datelor cu caracter personal din punct de vedere al dreptului la viața privată, cu toate consecințele ce decurg din încălcarea legislației. Doar în situația solicitării de fotocopii, organul de cercetare penală poate anonimiza datele necesare cu caracter personal și elibera astfel de documente. Rămâne la latitudinea și pe răspunderea organului de cercetare penală pentru desfășurarea procedurii în bune condiții, cu toate că nu există o normă care să prevadă modalitatea de efectuare a procedurii care să constea în confidențialitatea prin anonimizarea datelor.

Concluzii și recomandări

Faza de urmărire penală este o etapă nepublică și confidențială, în care datele cu caracter personal nu trebuie dezvăluite și nici informațiile care duc la identificarea acestor date. Astfel de date însă impun de multe ori pentru a fi protejate măsuri restrictive.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

În acest sens, față de aspectele menționate *supra*, recomandăm, cu ocazia perfecționării organelor de urmărire penală, prezentarea Hotărârilor CtEDO, frecvent în cadrul programelor de studiu și perfecționare anuală, ca măsură obligatorie de soluționare a problemelor apărute la subiectul expus și ca mod de cunoaștere a măsurii aplicate.

De asemenea, cu titlu *de lege ferenda*, propunem, adăugarea textului subliniat de autor la art.94 CPP ROM:

(2) Consultarea dosarului presupune dreptul de a studia actele acestuia, dreptul de a nota date sau informații din dosar, precum și de a obține fotocopii pe cheltuiala clientului, cu anonimizarea datelor cu caracter personal și a informațiilor care duc la identificarea acestor date.

(4) În cursul urmăririi penale, procurorul poate restricționa motivat consultarea integrală sau parțială a dosarului, pentru o perioadă rezonabilă, dacă prin aceasta s-ar putea aduce atingere bunei desfășurări a urmăririi penale.

Bibliografie

1. Dongoroz V., în colaborare, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penal română*, vol. 1, București, Ed. Academiei, 1975, 434 p.;
2. Păvăleanu V. *Drept procesual penal*, București, Editura Pro Universitaria, 2016, 714 p.;
3. Cristea D., *Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal. Monografie*, Ed. Pro Universitaria, București, 2023, 246 p.;
4. Neagu I. (coordonator), Damaschin M., Iugan A.V. *Drept procesual penal. Partea generală*, București, Ed. Universul Juridic, 2018, 471 p.;
5. Olariu M. Marin C. *Drept procesual penal Partea generală*, ed. a III-a revăzută și adăugită, București, Ed. Universul Juridic, 2020, 484 p.;
6. Art. 4, alin. (1), lit. (f) Directiva UE 2016/680 al Parlamentului European și a Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date;
7. Hotărârea CtEDO pe cauza Cășuneanu c. României, din 16 aprilie 2013, nr. 22018/10, Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Casuneanu-impotriva-Romaniei.pdf>
8. Hotărârea CtEDO pe cauza Brisc c. României, din 11.12.2018, nr. 26238/10. Disponibilă: <https://lege5.ro/gratuit/gmztonjrgi2q/hotararea-in-cauza-brisc-impotriva-romaniei-din-11122018>
9. Hotărârea CtEDO pe cauza Banco de Finanzas e Inversiones S.L. c. Spania, din 27 aprilie 1999, nr. 36876/97. Disponibilă: <https://legeaz.net/index.php?view=>

article&catid=13956: hotarari- cedo&id=811270666: banco-de-finanzas-e-bm9&format=pdf

10. *Hotărârea CtEDO pe cauza Sciacca c. Italia, din 11 ianuarie 2005, nr.50774/99.* Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67930%22%5D%7D>;

11. *Hotărârea CtEDO pe cauza Popovi c. Bulgariei, din 09 iunie 2016, nr. 39651/11.* Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Popovi-%C3%AEmpotriva-Bulgariei.pdf>

12. *Hotărârea CtEDO pe cauza Elena Pop Blaga c. României, din 10 aprilie 2012, nr. 37379/02.* Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Pop-Blaga-impotriva-Romaniei..>

13. *Hotărârea CtEDO pe cauza Toma c. României, din 24 februarie 2009, nr. 42716/02.* Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123515>

14. *Hotărârea CtEDO pe cauza Amaradei și alții c. României, din 26.04.2016, nr. 1443/10.* Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Amarandei-si-altii-impotriva-Romaniei>

15. *Hotărârea CtEDO pe cauza Khuzhin și alții c. Rusiei, din 23 octombrie 2008 nr.13470/02.* Disponibilă: jurisprudencedo.com/respectarea-vietii-private-si-familiale.html

16. *Hotărârea CtEDO pe cauza Batiashvili c. Georgia, din 10.10.2019, nr.8284/07.* Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196374>

17. *Hotărârea CtEDO pe cauza Draksas c. Lituaniiei, din 31 iulie 2012, nr.36662/04.* Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112588>

18. *Hotărârea CtEDO pe cauza Bédat c. Elveției, din 29 martie 2016, nr. 56925/08.* Disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-BEDAT-impotriva-Elveției.pdf>

19. *Hotărârea CtEDO pe cauza Apostu c. României, din 3 februarie 2015, nr. 22765/12.* Disponibilă: ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/11/Apostu-impotriva-Romaniei.pdf

20. *Cauza Curții de Justiție a Uniunii Europene privind sancționarea unui funcționar public condamnat la 6 luni cu suspendare pentru încălcarea GDPR.* Disponibilă: <https://dpo-net.ro/un-functionar-public-condamnat-la-6-luni-cu-suspendare-pentru-incalcarea-gdpr/>

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ: ÎNTRE INOVAȚIE ȘI PERICOLUL DEZINSTITUȚIONALIZĂRII

Daiana-Elena DOBROIU

student-doctorant

Universitatea din Craiova Facultatea de Drept

Abstract

This paper examines how the integration of artificial intelligence (AI) into Romanian public administration transforms the balance between innovation and institutional stability. It analyzes the legal, ethical, and organizational implications of AI use in administrative decision-making, ranging from the automation of public services to the deployment of assessment and predictive algorithms. Central to the analysis is the concept of digital deinstitutionalization, with particular emphasis on the risk that technological advancement may undermine the classical principles of legality, accountability, and hierarchical oversight. The paper puts forward a de lege ferenda perspective on the regulation of decision-making autonomy in automated systems, as well as the necessity of preserving human control within the administrative domain.

Keywords: *artificial intelligence, public administration, legality, deinstitutionalization, digitalization, administrative ethics.*

Introducere

Revoluția digitală reprezintă una dintre cele mai profunde transformări ale societății contemporane, afectând nu doar economia și cultura, ci și structura fundamentală a statului și a administrației publice¹. În ultimele două decenii, progresele tehnologice – de la digitalizarea documentelor până la automatizarea deciziilor administrative – au modificat radical modul în care instituțiile publice interacționează cu cetățenii și își îndeplinesc atribuțiile. În prezent, inteligența artificială (IA) marchează o nouă etapă a acestei evoluții, promițând o administrație mai eficientă, mai rapidă și mai puțin birocratică². Totuși, această promisiune este

¹ Daniel Dăianu, „Economia și pandemia. Ce urmează? „, Polirom, Iași, 2021, pp. 104-110.

² Cezar-Corneliu Manda, ‘Digitalizarea administrației publice din România – între nevoile și aspirațiile unei societăți moderne’ (Proceedings / Smart Cities / SCR), 2021, pp. 41-61.

însoțită de un paradox: cu cât procesele administrative devin mai automatizate, cu atât riscul pierderii legitimității juridice și al diluării principiilor clasice ale dreptului administrativ devine mai accentuat.

Administrația publică se află astfel într-un punct de inflexiune istorică. Pe de o parte, integrarea inteligenței artificiale în activitatea instituțiilor statului poate genera o reformă profundă, menită să sporească transparența și accesibilitatea serviciilor publice. Pe de altă parte, transferul de competențe decizionale către sisteme algoritmice ridică probleme complexe de responsabilitate, control și respectare a principiului legalității³. În absența unei reglementări clare, există riscul ca procesul de digitalizare să conducă la o formă de *dezinstituționalizare digitală*, în care decizia administrativă este desprinsă de responsabilitatea umană și de fundamentul său juridic tradițional⁴.

Scopul prezentei lucrări este de a analiza modul în care inteligența artificială poate fi integrată în administrația publică fără a submina temelia instituțională a acesteia. Cercetarea propune o reflecție critică asupra echilibrului dintre inovație și stabilitate, evidențiind necesitatea unui cadru normativ care să asigure compatibilitatea dintre progresul tehnologic și principiile dreptului public. În acest sens, lucrarea urmărește să ofere o perspectivă asupra impactului juridic, etic și organizațional al tehnologiilor emergente, insistând asupra responsabilității statului de a proteja cetățeanul în fața deciziilor automatizate.

Relevanța subiectului se înscrie în tematica conferinței „Sistemul juridic între stabilitate și reformă”, întrucât inteligența artificială ilustrează cel mai bine tensiunea dintre nevoia de modernizare a administrației și obligația de a conserva stabilitatea normativă și instituțională a sistemului juridic. Astfel, analiza de față propune o viziune echilibrată asupra reformei digitale, privită nu doar ca o adaptare tehnologică, ci ca un proces de recalibrare a valorilor fundamentale ale administrației publice.

Metodologia utilizată este una mixtă: analiza doctrinară și normativă a conceptelor juridice implicate, completată de o comparație între abordarea europeană și cea națională în materie de reglementare a inteligenței artificiale. În final, demersul se extinde către o analiză de tip *lege ferenda*, propunând soluții pentru o integrare responsabilă a IA în sistemul administrativ, capabilă să mențină echilibrul dintre eficiență, legalitate și protecția drepturilor fundamentale ale cetățeanului.

³ Ovidiu Podaru, „Drept administrativ. Vol. 1. Actul administrativ. Repere pentru o teorie”, Hamangiu, ed. 3, 2021, pp. 30-33.

⁴ Mircea Duțu, „Despre premisele, dezvoltările și perspectivele unui drept al inteligenței artificiale”, Wolters Kluwer, Pandectele Române, 2024.

CAPITOLUL I

CADRUL NORMATIV ȘI TEORETIC AL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

1. Conceptul de inteligență artificială și aplicabilitatea sa administrativă

Inteligența artificială (IA) reprezintă una dintre cele mai semnificative inovații tehnologice ale secolului XXI, cu implicații directe asupra modului în care statul își exercită funcțiile și interacționează cu cetățenii. În sens larg, IA desemnează ansamblul de sisteme și procese capabile să îndeplinească sarcini care, în mod tradițional, ar necesita inteligență umană – cum ar fi recunoașterea modelelor, procesarea limbajului natural, luarea de decizii și învățarea adaptivă⁵.

În plan juridic, cea mai completă definiție a inteligenței artificiale este oferită de **Regulamentul (UE) 2024/1689 privind stabilirea unor norme armonizate referitoare la inteligența artificială (AI Act)**, adoptat la nivelul Uniunii Europene în iulie 2024. Potrivit art. 3 pct. 1 din acest act, un sistem de inteligență artificială este „un sistem bazat pe mașină conceput pentru a opera cu diferite niveluri de autonomie și care, pentru obiective explicite sau implicite, poate genera ieșiri precum predicții, recomandări sau decizii ce influențează mediile cu care interacționează”⁶. Această definiție pune accentul pe autonomia procesului decizional, trăsătură care ridică întrebări esențiale privind legitimitatea juridică a deciziilor generate automat.

În domeniul administrației publice, IA este utilizată într-o gamă variată de activități: de la procesarea automată a cererilor depuse de cetățeni și până la dezvoltarea asistenților virtuali care oferă informații personalizate despre servicii publice. Spre exemplu, unele state membre ale Uniunii Europene utilizează deja algoritmi pentru evaluarea eligibilității în programe sociale, pentru repartizarea automată a resurselor bugetare sau pentru detectarea fraudelor administrative⁷. În România, deși aplicabilitatea IA se află încă într-o fază incipientă, există inițiative de utilizare a tehnologiilor inteligente în domenii precum administrația fiscală (prin analiza automată a datelor declarative) și serviciile electronice de evidență a populației⁸.

Astfel, IA nu reprezintă doar un instrument tehnic de eficientizare, ci o transformare structurală a administrației publice, care implică o regândire a raportului dintre factorul uman și cel algoritmic. În acest context, se conturează o nouă paradigmă administrativă, în care algoritmul devine un „funcționar digital”,

⁵ Stuart Russell & Peter Norvig, *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, 4th ed., Pearson, London, 2022, pp. 1-4.

⁶ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act), *Official Journal of the European Union*, 12 July 2024, JO L 216, p. 1.

⁷ OECD, *Governing with Artificial Intelligence: Are Governments Ready?*, OECD Publishing, Paris, 2024, pp. 6-14.

⁸ Guvernul României, *Strategia Națională în Domeniul Inteligenței Artificiale 2024-2027*, aprobată prin H.G. nr. 832/2024, București, 2024, p. 33.

capabil să influențeze actul decizional, dar care trebuie să rămână subordonat principiului legalității⁹.

2. Cadrul european și național al reglementării

Uniunea Europeană a fost prima entitate internațională care a adoptat o abordare cuprinzătoare în materia reglementării inteligenței artificiale. **AI Act** stabilește un cadru juridic uniform pentru statele membre, bazat pe o clasificare a sistemelor IA în funcție de nivelul de risc: inacceptabil, ridicat, limitat sau minim¹⁰. În materie administrativă, sistemele IA cu risc ridicat includ acele aplicații care pot influența drepturile fundamentale ale cetățenilor, precum evaluarea eligibilității pentru beneficii sociale, accesul la educație sau recrutarea în sectorul public.

De asemenea, **Carta drepturilor digitale a Uniunii Europene** reafirmă principiile protecției datelor, transparenței algoritmice și supravegherii umane asupra deciziilor automatizate. Aceste principii sunt completate de **Regulamentul (UE) 2016/679 (GDPR)**, care consacră dreptul persoanei de a nu fi supusă unei decizii bazate exclusiv pe prelucrarea automată a datelor, atunci când aceasta produce efecte juridice semnificative¹¹.

În ceea ce privește cadrul normativ național, România nu dispune încă de o reglementare unitară privind utilizarea inteligenței artificiale în sectorul public. Normele relevante sunt dispersate în mai multe acte normative cu caracter sectorial. Astfel, **O.U.G. nr. 38/2020** privind comunicarea electronică a documentelor prevede utilizarea platformelor digitale în relația cu cetățenii, dar fără a reglementa expres algoritmiile de decizie automată. În mod similar, **Legea nr. 129/2018 privind securitatea cibernetică** introduce obligații privind protecția infrastructurilor informatice, fără a aborda responsabilitatea juridică derivată din decizii automatizate.

Totodată, **O.U.G. nr. 57/2019 privind Codul administrativ** conține referințe la conceptul de *administrație digitală*, definită ca ansamblul activităților desfășurate prin intermediul mijloacelor electronice pentru furnizarea serviciilor publice. Cu toate acestea, Codul nu prevede un regim juridic specific pentru deciziile administrative generate cu sprijinul IA, ceea ce accentuează caracterul fragmentar al cadrului normativ românesc. În absența unor norme exprese, aplicarea principiilor clasice ale legalității și răspunderii administrative la situațiile create de IA rămâne problematică.

3. Principii juridice relevante și tensiunea dintre automatizare și răspundere

Introducerea inteligenței artificiale în administrația publică trebuie să se supună principiilor generale ale dreptului administrativ, în special celor de **legalitate**,

⁹ Verginia Vedinaș, *Tratat teoretic și practic de drept administrativ*, vol. 1, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 321.

¹⁰ Regulation (EU) 2024/1689, art. 6-7, JO L 216, pp. 12-14.

¹¹ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council (General Data Protection Regulation), art. 22 (1), JO L 119, p. 45.

transparență, responsabilitate și control ierarhic¹². Principiul legalității impune ca orice act administrativ, indiferent de natura tehnologică a instrumentului utilizat, să se întemeieze pe o bază normativă clară. Transparența presupune ca procesele decizionale generate de algoritmi să fie inteligibile și supuse unui control ex post, astfel încât cetățeanul să poată înțelege rațiunea deciziei care îl afectează¹³.

Principiul responsabilității ridică, însă, cea mai mare dificultate. În contextul IA, se naște întrebarea dacă răspunderea juridică aparține funcționarului care utilizează sistemul, instituției care l-a implementat sau dezvoltatorului care a creat algoritmul. Lipsa unei delimitări clare riscă să conducă la o „zonă gri” a responsabilității administrative, în care nicio entitate nu poate fi trasă la răspundere pentru erorile generate automat. Controlul ierarhic, ca formă tradițională de verificare a actului administrativ, trebuie, prin urmare, să fie reconfigurat pentru a include verificarea procesului algoritmic de luare a deciziilor. Această tensiune dintre automatizare și răspunderea juridică definește provocarea centrală a administrației publice digitale. Statul este chemat să adopte o reformă tehnologică fără a compromite stabilitatea valorilor juridice fundamentale – un echilibru fragil, dar esențial pentru supraviețuirea statului de drept în era digitală.

CAPITOLUL II

IMPACTUL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ASUPRA STABILITĂȚII INSTITUȚIONALE

Transformarea digitală a administrației publice europene marchează o etapă fără precedent în istoria gestiunii autorității publice. Înlocuirea procedurilor birocratice tradiționale cu procese automatizate, susținute de algoritmi de inteligență artificială, a generat o nouă paradigmă – aceea a *administrării algoritmice* –, care reconfigurează raportul dintre eficiență și control democratic.

1. Administrarea algoritmică – între eficiență și pierderea controlului uman

Modelele de guvernare electronică bazate pe inteligență artificială s-au dezvoltat accelerat în ultimul deceniu, mai ales în statele nordice. Estonia, de exemplu, a devenit un laborator al administrației algoritmice, implementând un sistem de guvernare digitală capabil să proceseze automat cererile administrative și să ofere servicii publice integrate prin intermediul platformei X-Road¹⁴. În Finlanda, algoritmi sunt folosiți în evaluarea eligibilității pentru prestații sociale, iar în Franța, administrația utilizează IA pentru prioritizarea cazurilor fiscale și combaterea fraudei¹⁵.

¹² Verginia Vedinaș, *op. cit.*, p. 323.

¹³ Dana Apostol Tofan, *Drept administrativ*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2020, pp. 205-214.

¹⁴ C. Madise, „The Estonian e-Government Ecosystem: Lessons from a Digital Pioneer”, *Government Information Quarterly*, vol. 40, nr. 2, 2023, pp. 112-118.

¹⁵ J. Heikkilä, „Algorithmic Decision-Making in the Finnish Welfare System”, *European Journal of Social Security*, vol. 24, nr. 1, 2022, pp. 29-45.

În literatura românească de specialitate, prof. univ. dr. Alina Livia Nicu a subliniat încă de la începutul anilor 2000 caracterul adaptativ al administrației publice, propunând o viziune sistemică asupra acesteia. Autoarea a modelat sistemul administrației publice ca un element efector într-un sistem cu buclă de reacție, evidențiind interdependența dintre decizia administrativă și feedbackul provenit din aplicarea legislației. Această abordare, deși formulată într-un context pre-digital, anticipa tendințele actuale de automatizare și digitalizare a administrației, prin accentul pus pe mecanismele de autoreglare și pe adaptarea continuă la realitatea socială și normativă¹⁶.

În România, deși digitalizarea este încă la un stadiu incipient, se remarcă inițiative precum sistemul RO-ALERT, platforma *ghișeul.ro* și proiectele pilot din cadrul Agenției Naționale de Administrare Fiscală privind analiza automată a riscurilor contribuabililor. Deși aceste instrumente sporesc eficiența, ele ridică o problemă delicată: riscul ca decizia administrativă să fie delegată în mod excesiv sistemelor automate, fără o evaluare adecvată a responsabilității umane. Automatizarea poate reduce birocrăția, dar, simultan, poate produce o formă subtilă de *dezumanizare a deciziei administrative*. În lipsa unei intervenții umane conștiente, administrația riscă să devină o „mașină normativă” care aplică legea fără a înțelege scopul ei, substituind rațiunea juridică cu rațiunea tehnologică¹⁷.

2. Conceptul de „dezinstituționalizare digitală”

Un efect colateral al extinderii deciziilor automate îl constituie fenomenul emergent al *dezinstituționalizării digitale*. Acesta se manifestă prin estomparea responsabilității ierarhice tradiționale. În situația în care o decizie administrativă este generată automat, se ridică întrebarea esențială: cine răspunde pentru eroarea algoritmului – funcționarul, instituția sau furnizorul de software? Această incertitudine subminează unul dintre pilonii statului de drept: principiul legalității. Dacă actul administrativ nu mai are un autor identificabil, legitimitatea sa juridică devine fragilă. De asemenea, algoritmi de tip „cutie neagră” (*black box algorithms*) complică suplimentar această problemă, deoarece raționamentul decizional nu poate fi explicat sau reprodus¹⁸. Astfel, instituția publică riscă să-și piardă capacitatea de a exercita controlul ierarhic și de a garanta transparența. Fenomenul descris implică o transformare profundă a naturii instituționale a administrației: în locul unui sistem bazat pe răspundere personală și ierarhică, se conturează o rețea tehnologică de decizie în care autoritatea este difuză, iar răspunderea devine colectivă și impersonală.

¹⁶ Alina Livia Nicu, *Știința administrației*, Ed. Universitaria, Craiova, 2011, pp. 178-179.

¹⁷ M. Bovens, „Public Accountability in the Age of Algorithms”, *Public Administration Review*, vol. 83, nr. 3, 2023, pp. 408-417.

¹⁸ S. Wachter, „Transparent, Explainable and Accountable AI in the Public Sector”, *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 43, nr. 2, 2024, pp. 293-310.

3. Consecințe asupra drepturilor cetățenilor

Inteligența artificială aplicată în sectorul public produce efecte directe asupra exercițiului drepturilor fundamentale. Dreptul la o decizie motivată și dreptul de a contesta un act administrativ, consacrate de art. 41 din *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*, sunt puse la încercare atunci când raționamentul decizional este ininteligibil pentru om¹⁹.

Mai mult, numeroase studii au semnalat riscul de *discriminare algoritmică* – situații în care modelele automate reproduc prejudecăți din datele de antrenament, conducând la tratamente inegale între cetățeni²⁰. În contextul administrației publice, asemenea erori pot afecta accesul egal la servicii, ceea ce contravine principiului egalității în fața legii.

Prin urmare, provocarea esențială a erei digitale nu este doar tehnologică, ci instituțională și etică. Administrația trebuie să rămână fidelă valorilor sale fondatoare – legalitatea, transparența și responsabilitatea – adaptându-le la noile realități ale inteligenței artificiale, fără a abdica de la garanțiile juridice ale cetățeanului.

CAPITOLUL III PROPUNERI ȘI DIRECȚII DE REFORMĂ

Integrarea inteligenței artificiale în administrația publică nu poate fi considerată o soluție neutră sau pur tehnologică. Orice reformă care urmărește modernizarea administrației prin algoritmi trebuie să se realizeze în paralel cu consolidarea cadrului normativ și instituțional existent, astfel încât principiile fundamentale ale statului de drept să nu fie compromise.

1. Necesitatea unui cadru normativ intern dedicat IA în administrația publică

Primul pas esențial îl reprezintă elaborarea unui **cadru normativ intern specific**, destinat reglementării utilizării IA în instituțiile publice. Acesta ar putea lua forma unui *Cod de etică algoritmică*, menit să definească limitele deciziilor automate, criteriile de validitate a algoritmilor și responsabilitățile instituțiilor în raport cu cetățenii.

Codul ar trebui să impună instituirea obligației de **transparență algoritmică**, care să permită cetățenilor să fie informați despre existența deciziilor automate și mecanismele utilizate pentru luarea acestora²¹. Astfel, actul administrativ digital nu mai reprezintă o „cutie neagră”, ci un instrument accesibil, verificabil și responsabil din punct de vedere juridic.

¹⁹ Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, art. 41, *JO C 326*, 26.10.2012, p. 401.

²⁰ Kroll, J. A., Huey, J., Barocas, S., Felten, E. W., Reidenberg, J. R., Robinson, D. G., & Yu, H. (2017) *Accountable algorithms*. University of Pennsylvania Law Review, 165(3), pp. 633-705.

²¹ Mark Bovens, „Public Accountability in the Age of Algorithms”, *Public Administration Review*, vol. 83, nr. 3/2023, pp. 408-417.

Mai mult, un cadru normativ coerent ar putea prevedea standarde comune pentru evaluarea riscului sistemelor IA în sectorul public, determinând gradul de supraveghere umană necesar și nivelul de responsabilitate al instituției. Această abordare nu doar că protejează cetățeanul, dar oferă și funcționarilor publici un reper clar în procesul de luare a deciziilor.

2. Controlul uman și răspunderea funcționarului public

Un principiu central în administrația digitalizată este cel de „**Human-in-the-loop**”, conform căruia deciziile generate de algoritmi trebuie validate de un funcționar public competent²². Această măsură asigură că actele administrative rămân conforme cu normele legale și valorile instituționale, prevenind erorile tehnice sau discriminarea algoritmică.

Răspunderea juridică trebuie să fie **mixtă**, împărțită între componenta umană și cea tehnologică. În practică, funcționarul care validează decizia automatizată ar putea fi tras la răspundere în măsura în care nu respectă procedurile prevăzute de lege și standardele de etică algoritmică, iar instituția publică ar purta răspunderea generală pentru funcționarea sistemului și conformitatea algoritmilor. Acest model mixt echilibrează eficiența deciziilor automate cu necesitatea de a menține responsabilitatea administrativă tradițională, contribuind astfel la stabilitatea instituțională.

Pentru a funcționa efectiv, acest mecanism implică și dezvoltarea unor proceduri interne de audit algoritmic, care să permită evaluarea periodică a performanței și a impactului deciziilor automate asupra cetățenilor²³. De asemenea, reglementarea ar trebui să prevadă măsuri corective în cazul identificării erorilor sau a efectelor discriminatorii ale algoritmilor.

3. Educația administrativă și cultura digitală

Implementarea cu succes a inteligenței artificiale în administrația publică necesită nu doar reguli clare, ci și **formarea funcționarilor publici** în domeniul eticii digitale și al responsabilității algoritmice²⁴. Educația administrativă trebuie să includă instruire privind conceptele de IA, principiile transparenței și riscurile de discriminare, precum și modalități practice de validare și control al deciziilor automate.

O altă direcție de reformă esențială este **colaborarea interdisciplinară** între juriști și informaticieni în faza de proiectare și implementare a algoritmilor. Aceasta asigură că deciziile automate respectă cadrul legal existent, că drepturile

²² Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence in the Public Sector*, Paris, 2023.

²³ European Commission, *White Paper on Artificial Intelligence: A European Approach to Excellence and Trust*, Brussels, 2020, pp. 17-22.

²⁴ Cătălin Păunescu, „Digitalizarea este un instrument esențial pentru optimizarea afacerilor”, *Energynomics.ro*, 27 decembrie 2019.

fundamentale ale cetățenilor sunt protejate și că funcționarul public dispune de instrumente clare pentru supravegherea sistemului.

Pe termen lung, consolidarea culturii digitale în administrația publică poate conduce la o integrare armonioasă a IA în procesele decizionale, fără a compromite responsabilitatea, legalitatea și previzibilitatea deciziilor administrative. În plus, crearea unei rețele naționale de expertiză în etica IA și auditul algoritmic poate asigura coerență în aplicarea normelor și transfer de bune practici între instituții.

CONCLUZII

Analiza prezentată evidențiază faptul că **inteligența artificială reprezintă atât o oportunitate, cât și o provocare pentru administrația publică**. Pe de o parte, sistemele algoritmice oferă posibilități fără precedent de eficientizare a proceselor administrative, reducerea birocrăției și îmbunătățirea serviciilor pentru cetățeni. Pe de altă parte, utilizarea necontrolată sau lipsa unui cadru normativ clar poate conduce la pierderea controlului uman, erodarea responsabilității și diminuarea legitimității juridice a deciziilor.

Din această perspectivă, **IA poate fi o forță de reformă**, dar succesul ei depinde de modul în care este integrată în structura instituțională existentă. Stabilitatea administrației publice nu trebuie sacrificată în numele eficienței sau al inovației tehnologice. Este esențial ca adoptarea algoritmilor să fie însoțită de principii de **transparență, responsabilitate și control uman** („human-in-the-loop”), pentru a asigura că deciziile automate rămân conforme cu legea și respectă drepturile fundamentale ale cetățenilor.

Echilibrul între inovație și legalitate reprezintă astfel **cheia supraviețuirii administrației publice ca instituție de încredere**. Fără norme clare și mecanisme de control eficiente, automatizarea poate duce la fenomenul de „dezinstituționalizare digitală”, în care responsabilitatea și legitimitatea deciziilor administrative devin greu de identificat. Prin urmare, orice reformă digitală trebuie să fie implementată gradual, cu evaluări periodice și audituri ale algoritmilor, pentru a preveni efectele nedorite și pentru a păstra încrederea publicului.

Ca recomandare concretă, România ar trebui să adopte **o strategie națională de guvernare a inteligenței artificiale în sectorul public**, care să fie elaborată sub supravegherea parlamentului și cu participarea activă a societății civile. Această strategie ar include²⁵:

- (i) un cadru normativ clar pentru utilizarea IA,
- (ii) reguli privind responsabilitatea funcționarului public și controlul uman al deciziilor automate,

²⁵ European Commission, *White Paper on Artificial Intelligence: A European Approach to Excellence and Trust*, Brussels, 2020, pp. 20-26.

(iii) programe de educație și formare pentru personalul administrativ în etica și gestionarea IA,

(iv) mecanisme de audit și evaluare a performanței algoritmilor.

În concluzie, inteligența artificială poate transforma administrația publică într-un sistem mai eficient și mai adaptabil, dar numai **dacă reforma digitală respectă principiile fundamentale ale statului de drept**. Protejarea stabilității instituționale, combinată cu deschiderea către inovație, constituie premisa unei administrații publice moderne, responsabile și credibile, capabilă să răspundă nevoilor cetățenilor în era digitală.

Bibliografie

Cărți și tratate

- Alexandru, I. *Administrația publică. Teorii, realități, perspective*. București, Editura Lumina Lex, 2007.
- Dăianu, D. *Economia și pandemia. Ce urmează?* Iași, Editura Polirom, 2021.
- Drăganu, T. *Drept administrativ Partea a II-a*, București, Universul Juridic, 2018.
- Floridi, L. *The Ethics of Artificial Intelligence: Human Control in Digital Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Manda, C. *Drept administrativ. Tratat elementar*, ed. a 5-a revăzută și adăugită, București, Universul Juridic, 2008
- Nicu, A. L. *Știința administrației*, Craiova, Ed. Universitaria, 2011
- Podaru, Ovidiu „*Drept administrativ, vol. I, Actul administrativ. Repere pentru o teorie* „, Ed. Hamangiu, ed. 3, 2021
- Vedinaș, V. *Drept administrativ, vol. I*. București: Ed. Universul Juridic, 2018

Articole

- Banisar, D. (2024) „AI Governance and Public Sector Responsibility”, *European Public Law*, 30(1).
- Bovens, M. (2023) „Public Accountability in the Age of Algorithms”, *Public Administration Review*, 83(3), pp. 408-417.
- Chiș, A. (2022) „Tehnologia și reforma sistemului public”, *Revista Română de Drept al Afacerilor*, nr. 6, p. 19.
- Heikkilä, J. (2022) „Algorithmic Decision-Making in the Finnish Welfare System”, *European Journal of Social Security*, 24(1), pp. 29-45.
- Kroll, J. A., Huey, J., Barocas, S., Felten, E. W., Reidenberg, J. R., Robinson, D. G. and Yu, H. (2023) „Accountable Algorithms”, *University of Pennsylvania Law Review*, 165(3), pp. 633-705.
- Madise, C. (2023) „The Estonian e-Government Ecosystem: Lessons from a Digital Pioneer”, *Government Information Quarterly*, 40(2), pp. 112-118.

- Manda Cezar-Corneliu, „Digitalizarea administrației publice din România – între nevoile și aspirațiile unei societăți modern” (Proceedings / Smart Cities / SCRD, 2021

- Nicu Alina Livia, „Contribuția științei administrației la optimizarea activității desfășurate de componentele sistemului administrației publice”, Sesiunea națională de comunicări științifice „Cunoaștere și progres”, Sibiu, 2002

- Păunescu, C.-S. (2019) „Digitalizarea este un instrument esențial pentru optimizarea afacerilor”, *Energynomics.ro*.

- Wachter, S. (2024) „Transparent, Explainable and Accountable AI in the Public Sector”, *Oxford Journal of Legal Studies*, 43(2), pp. 293-310.

Documente și reglementări internaționale/UE

- European Commission (2020) *White Paper on Artificial Intelligence: A European Approach to Excellence and Trust*, COM(2020) 65 final, Brussels.

- European Commission (2021) *Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act)*, COM(2021) 206 final, Brussels.

- European Parliament (2022) *European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade*, Strasbourg.

- European Parliament (2023) *Report on Artificial Intelligence in a Digital Age (2022/2264(INI))*, Strasbourg.

- OECD (2023) *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence in the Public Sector*, Paris.

- OECD (2023) *The Use of Artificial Intelligence in Public Administration*, Paris.

- Regulamentul (UE) 2016/679 (GDPR).

- Regulamentul (UE) 2024/1689 privind stabilirea unor norme armonizate referitoare la inteligența artificială (AI Act), JO L 216, 12.07.2024.

Acte normative românești

- Legea nr. 129/2018 privind securitatea cibernetică, publicată în M. Of. nr. 489 din 13 iunie 2018.

- O.U.G. nr. 38/2020 privind utilizarea mijloacelor electronice în comunicarea cu autoritățile publice, publicată în M. Of. nr. 289 din 6 aprilie 2020.

- O.U.G. nr. 57/2019 privind Codul administrativ, art. 7 lit. e).

UTILIZAREA TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI ÎN PROCEDURA DE ADMINISTRARE A PROBELOR

Mădălina Diana BEREANU

*Doctorand în cadrul Facultății de Drept
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu*

Abstract

The judicial system is increasingly exposed to the digital revolution, and the benefits of using information and communications technology in judicial proceedings cannot be ignored.

Over the last decade, the European Union has made digitalization a major priority, pursuing the integration of new technologies into the judicial system.

Although some progress has been made at the national level towards the informatization of civil proceedings, it is noticeable that the modern communication technology is not currently being used at its full potential, either due to the lack of a legal framework or due to habitual practice and the deep-rooted traditional methods of conducting proceedings.

Modern technologies such as videoconference can be used for taking of evidence, which would simplify procedural activities and significantly reduce costs.

This study aims to analyze the legal framework regarding modern means of communication that can be used in civil proceedings, particularly for the purpose of evidence administration.

Keywords: *digitalization, information technology, civil procedure, taking of evidence, videoconference.*

Introducere

Asistăm la o evoluție impresionantă a tehnologiilor informației și a comunicațiilor, iar această evoluție se resimte și în plan procesual și, mai ales, în plan probatoriu.

S-a arătat astfel că „digitalizarea creionează o evoluție firească a vieții curente, de la care justiția nu trebuie să facă excepție în ciuda provocărilor de ordin tehnic și juridic pe care le ridică”¹.

¹ A. Oancă, *Transparența justiției în era digitalizării*, Revista Themis 1-2/2023, p. 6.

Digitalizarea justiției a fost și este un important obiectiv pentru Uniunea Europeană, intensificat de contextul pandemic generat de Covid-19 care a scos la iveală dificultățile cu care se confruntau sistemele de justiție.

Dacă ne raportăm la *Comunicarea* Comisiei Europene din anul 2020 se observă că, deși nu se pot nega unele inițiative în direcția digitalizării justiției, dificultățile cu care se confruntau sistemele de justiție erau majore, ajungând la concluzia că pandemia COVID-19 „a subliniat necesitatea ca UE să accelereze reformele naționale pentru digitalizarea gestionării cauzelor de către instituțiile judiciare, a schimbului de informații și de documente cu părțile și cu avocații, precum și a accesului continuu și facil la justiție pentru toți”².

În ultima perioadă, instituțiile europene au adoptat importante instrumente menite a valorifica obiectivul digitalizării justiției, inclusiv în domeniul administrării de probe în materie civilă și comercială.

1. Cadrul legal european pentru utilizarea mijloacelor electronice în procedurile judiciare

Utilitatea mijloacelor moderne de comunicare în etapa administrării de probe se resimte în acele situații în care anumite mijloace de probă, necesare pentru soluționarea unui litigiu pendinte, se regăsesc în afara razei teritoriale a instanței sesizate.

Deși dispunem de instrumentele necesare care asigură simplificarea procedurii de administrare a probelor, în practică, acestea nu sunt utilizate ori sunt utilizate cu o frecvență destul de redusă.

Regulamentul (UE) nr. 2020/1783 privind cooperarea între instanțele statelor membre în domeniul administrării de probe în materie civilă sau comercială cuprinde importante dispoziții menite să simplifice și să optimizeze mecanismele de cooperare între statele membre în ceea ce privește administrarea de probe, contribuind, totodată, la reducerea întârzierilor și a costurilor.

Acest Regulament nu reprezintă o inovație, deoarece înlocuiește prevederile fostului Regulament CE nr. 1206/2001, aplicabil în același domeniu, dar care nu a produs rezultatul scontat, motiv pentru care era necesară o reformare completă astfel încât obiectivul eficientizării mecanismelor de cooperarea dintre instanțele statelor membre să poată fi valorificat.

Astfel cum s-a semnalat cu ocazia evaluării impactului asupra aplicării Regulamentului (UE) nr. 1206/2001, deși existau instrumente care permiteau utilizarea mijloacelor moderne de comunicare în materie civilă, în continuare statele

² Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the regions – *Digitalisation of justice in the European Union. A toolbox of opportunities*, 02/12/2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:52020DC0710>.

membre utilizau extrem de rar sistemul de videoconferință atunci când urmăreau să audieze persoane dintr-un alt stat membru³.

Regulamentul (UE) nr. 2020/1783 are ca scop îmbunătățirea și simplificarea cooperării judiciare dintre instanțele statelor membre, precum și accelerarea procedurilor de administrare de probe în materie civilă și comercială.

În baza acestui Regulament European pot fi administrate probe⁴:

(i) *în mod indirect*⁵, de către instanța solicitată, caz în care aceasta din urmă procedează, în conformitate cu dreptul său intern, la administrarea probelor solicitate;

(ii) *în mod direct*⁶, de către instanța solicitantă, caz în care aceasta din urmă solicită permisiunea de a administra în mod direct probele atunci când acestea se regăsesc pe teritoriul statului membru al instanței solicitate.

Procedura se inițiază în baza unor cereri, prin utilizarea formularelor care constituie Anexe la Regulament, care se transmit prin intermediul unui sistem informatic descentralizat, securizat și fiabil. Cererea ar trebui să cuprindă, printre altele, o expunere sumară a faptelor, precum și o descriere a mijloacelor de probă solicitate.

În ceea ce privește mijloacele de probă, cererea poate privi fie audierea de martori sau experți, fie cercetarea înscrisurilor sau a altor obiecte.

În privința actelor transmise prin sistemul informatic descentralizat, art. 8 din Regulament prevede că acestora „nu li se refuză efectele juridice și nici nu sunt considerate inadmisibile ca mijloace de probă în proceduri exclusiv pentru motivul că sunt în format electronic”.

Dacă se solicită ca administrarea de probe să se facă de către instanța solicitată, iar obiectul cererii vizează audierea unei persoane, formularul cererii trebuie să cuprindă, printre altele, datele de identificare ale persoanei care urmează să fie audiată, întrebările care se urmăresc a fi adresate persoanei sau o enunțare a faptelor în legătură cu care persoana respectivă urmează să fie audiată.

Instanța solicitantă poate cere instanței solicitate să utilizeze o anumită tehnologie de comunicații pentru administrarea de probe, în special utilizarea videoconferinței sau teleconferinței.

Părțile, reprezentanții lor, dar și reprezentanți ai instanței solicitante pot participa la procedura de administrare a probelor de către instanța solicitată.

Atunci când se solicită ca administrarea de probe să se facă în mod direct de către instanța solicitantă, întreaga procedură este realizată de către un membru al personalului judiciar sau de orice altă persoană, cum ar fi un expert desemnat în conformitate cu dreptul statului membru al instanței solicitante, urmând a

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018SC0284>.

⁴ A se vedea: Ghidul privind utilizarea videoconferințelor în cadrul procedurilor judiciare transfrontaliere, redactat de Secretariatul General al Consiliului, 2013.

⁵ Art. 12 din Regulament.

⁶ Art. 19 din Regulament.

beneficia de asistență practică din partea unei instanțe desemnate din statul solicitat pe întreaga durată a procedurii.

Dacă cererea de administrare directă a probelor vizează audierea unei persoane, instanța solicitantă va utiliza sistemul de videoconferință sau altă tehnologie de comunicare la distanță, sub condiția ca aceste tehnologii să fie disponibile instanței și o astfel de măsură să fie considerată adecvată raportat la circumstanțele specifice ale cauzei⁷.

În concluzie, Regulamentul (UE) nr. 2020/1783 cuprinde norme menite a simplifica procedura de administrare a probelor în cauzele transfrontaliere. Totodată, aceste dispoziții europene încurajează statele membre să utilizeze mijloacele moderne de comunicare, inclusiv în etapa de administrare a probelor.

Printre instrumentele menite a asigura digitalizarea justiției menționăm și Regulamentul European nr. 2023/2844 privind digitalizarea cooperării judiciare și accesul la justiție în materie civilă, comercială și penală transfrontalieră și de modificare a anumitor acte în domeniul cooperării judiciare.

Trebuie să menționăm că din cauza unei traduceri deficitare⁸ se poate crea confuzia cu privire la domeniul de aplicare al acestui din urmă Regulament, sens pentru care arătăm că acesta nu este aplicabil în materia administrării de probe, ci stabilește cadrul juridic uniform în vederea utilizării mijloacelor de comunicare electronică *între autoritățile competente*, precum și *între persoanele fizice sau juridice și autoritățile competente* în cadrul procedurilor judiciare transfrontaliere în materie civilă, comercială și penală prin intermediul unui sistem informatic descentralizat securizat, eficient și fiabil.

Pentru a facilita comunicările electronice, se creează un punct de acces electronic european – *portalul european e-justiție*. Acest portal permite persoanelor fizice și juridice, ori reprezentanților acestora, să formuleze cereri ori alte solicitări, să trimită și să primească informații relevante din punct de vedere procedural și să comunice cu autoritățile competente sau să li se comunice documente judiciare sau extrajudiciare.

Regulamentul cuprinde dispoziții importante privind utilizarea sistemului de videoconferință sau altă tehnologie de comunicare la distanță și permite utilizarea acestor tehnologii atunci când una dintre părți sau reprezentantul acesteia se află pe teritoriul altui stat membru decât cel al instanței sesizate.

Regulamentul oferă și o definiție legală a noțiunii de „videoconferință”, regăsită în cadrul art. 2 pct. 6, care arată că aceasta reprezintă „o tehnologie de transmisie

⁷ Art. 19 din Regulamentul (UE) nr. 1783/2020.

⁸ Varianta tradusă în limba română a Regulamentului (UE) 2023/2844 utilizează termenul de „*audiere*” ca traducere a noțiunii de „*hearing*”, ceea ce ar conduce la concluzia că dispozițiile acestuia din urmă s-ar aplica și în domeniul administrării de probe (ex. audierea unui martor). Însă, dispozițiile Regulamentului (UE) 2023/2844, care se referă la utilizarea videoconferinței sau a altor tehnologii de comunicare la distanță, se aplică atunci când acestea sunt utilizate în alte scopuri decât administrarea de probe, astfel cum indică în mod expres art. 1 alin. (1) lit. a, acest din urmă domeniu fiind rezervat Regulamentului (UE) 2020/1783.

audiovizuală care permite comunicarea bidirecțională și simultană a imaginii și a sunetului, permițând astfel o interacțiune vizuală, audio și orală”.

În acest caz, scopul utilizării mijloacelor moderne de comunicare la distanță nu este de a facilita administrarea de probe, deoarece, astfel cum s-a arătat, acest domeniu este rezervat Regulamentului (UE) 2020/1783, ci de a permite comunicarea electronică fie între autoritățile competente, fie între acestea și persoanele fizice sau juridice.

Astfel, dacă una dintre părți sau reprezentantul acesteia se află în alt stat membru decât cel al instanței sesizate, se poate formula o cerere în sensul participării la ședința de judecată prin intermediul unui sistem de videoconferință sau altă tehnologie de comunicare la distanță.

Instanța sesizată va decide asupra cererii în funcție de următoarele elemente: disponibilitatea unei astfel de tehnologii, opinia părților, caracterul adecvat al utilizării unei astfel de tehnologii raportat la circumstanțele specifice ale cauzei⁹.

Procedura de utilizare a sistemului de videoconferință sau altă tehnologie de comunicare la distanță în vederea asigurării comunicării electronice ar trebui reglementată de dreptul intern al statului membru care utilizează aceste tehnologii.

Totodată, în Preambulul Regulamentului (UE) 2023/2844 se arată că statele membre nu ar trebui să refuze utilizarea unei tehnologii de comunicare la distanță exclusiv pentru motivul inexistenței unor norme naționale care să reglementeze utilizarea tehnologiilor de comunicare la distanță (parag. 33).

Aceste două Regulamente europene instituie cadrul legal necesar în vederea utilizării mijloacelor moderne de comunicare, inclusiv în materie civilă, aplicabilitatea lor fiind însă limitată la procedurile transfrontaliere.

2. Cadrul legal național privind utilizarea mijloacelor electronice în procedurile non-penale

Actualul Cod de procedură civilă a reglementat în mod expres posibilitatea folosirii înscrisurilor electronice ca mijloace de probă, a introdus posibilitatea comunicării actelor de procedură prin mijloace electronice și utilizării semnăturii electronice unice pentru fiecare instanță. Apoi, dezvoltarea dosarului electronic, actualizarea legislației speciale în materia semnăturii electronice, reprezintă doar o parte dintre demersurile făcute în direcția digitalizării justiției.

Totuși, pot fi identificate unele limite în evoluția digitală, în special cele privind lipsa unui cadru legal care să permită utilizarea tehnologiilor moderne de comunicare și în materie civilă.

Videoconferința ori teleconferința sunt tehnologii care nu sunt reglementate în procesul civil, deși aceste mijloace asigură soluționarea cu celeritate a proceselor, reduc în mod considerabil costurile pentru participanții la procesul civil și

⁹ Art. 5 din Regulamentul (UE) 2023/2844.

simplifică etapa administrării de probe. Normele europene, astfel cum am arătat, sunt aplicabile exclusiv procedurilor transfrontaliere.

Este necesar un cadru legal intern care să permită și să prescrie o procedură clară de utilizare a sistemului de videoconferință în vederea administrării de probe, astfel cum deja regăsim în legislațiile altor state.

Spre exemplu, dispozițiile art. 453 C. pr. civ. brazilian reglementează posibilitatea audierii martorilor prin videoconferință sau prin alte mijloace care permit înregistrarea sunetului și a imaginii în timp real atunci când martorul locuiește într-o altă localitate decât localitatea de reședință a instanței sesizate.

Reglementări similare regăsim și în cadrul art. 500 C. pr. civ. portughez, care arată că martorii pot fi audiați prin teleconferință, iar procedura de audiere prin mijloace tehnologice este descrisă de art. 502. Audierea prin astfel de mijloace este posibilă pentru martorii care își au reședința în afara localității în care se află sediul instanței sesizate. Audierea are loc prin intermediul unui echipament tehnologic care permite comunicarea, prin mijloace vizuale și sonore, în timp real, însă se va efectua doar de la instanța sau alte spații ale localității în care se află martorul, dacă există încheiate protocoale semnate între Ministerul Justiției și autoritatea locală în cauză. Instanța care soluționează procesul va stabili data audierii, iar audierea se va efectua direct de către această instanță, instituția publică de la care urmează să se depună mărturie având doar sarcina de a identifica martorul și de a pune la dispoziție echipamentul tehnologic necesar în vederea audierii.

Este de menționat că legislația procesual civilă portugheză reglementează și posibilitatea ca orice clarificări indispensabile pentru soluționarea corectă a cauzei să poată fi furnizate, cu acordul părților, prin utilizarea unui telefon sau a altor mijloace de comunicare directă între instanță și martor, în situațiile în care este imposibil sau extrem de dificil ca persoana în cauză să se prezinte în timp util la ședință și doar cu condiția ca natura faptelor care urmează să fie constatate sau clarificate să fie compatibilă cu procedura. Pentru a asigura însă autenticitatea declarației, persoana trebuie însoțită de un funcționar al instanței pe întreaga durată a audierii, iar conținutul și circumstanțele în care a fost luată trebuie consemnate într-un proces-verbal (art. 520 C. pr. civ. portughez).

În sistemul juridic german regăsim Legea privind promovarea utilizării tehnologiei de videoconferință în jurisdicția civilă și în instanțele specializate¹⁰, publicată în Monitorul Oficial Federal I nr. 237/18.07.2024, care, printre altele, modifică dispozițiile Codului de procedură civilă, respectiv articolul 128a ZPO dedicat reglementării *Audierii video*.

Potrivit art. 128a din Codul de procedură civilă german (ZPO), ședințele de judecată se pot desfășura prin sistem de videoconferință atunci când cel puțin o parte la procedură sau cel puțin un membru al instanței participă la aceasta prin

¹⁰ *Gesetz zur Förderung des Einsatzes von Videokonferenztechnik in der Zivilgerichtsbarkeit und den Fachgerichtsbarkeiten.*

transmisie audio și video. Totodată, dispozițiile art. 284 alin (2) ZPO arată că instanța poate, la cerere sau din oficiu, să permită ori să dispună administrarea de probe prin transmisie audio și video.

Procedura este aplicabilă numai în „cazuri adecvate” (*geeigneten Fällen*) și în măsura în care există „capacități suficiente” (*Kapazitäten zur Verfügung*), fie la cerere fie din oficiu.

Se face astfel distincția între „permisiune” (*die Teilnahme*) și „ordonanță” (*der Anordnung*) la ședință prin transmisie audio și video.

Atunci când părțile solicită ca ședințele orale să se desfășoare sub formă de ședință video cererea trebuie să cuprindă motivele care justifică o astfel de măsură, de exemplu: motive medicale, o călătorie planificată ș.a., urmând ca instanța să se pronunțe asupra acestei cereri.

Chiar dacă s-a încuviințat participarea la ședință prin utilizarea sistemului de videoconferință, instanța nu poate împiedica părțile să participe personal la ședința de judecată.

Dacă însă instanța a emis o ordonanță prin care a stabilit că ședințele orale se vor desfășura sub formă de ședință video, aceasta este obligatorie pentru părți, sens pentru care prezența personală la desfășurarea ședințelor de judecată nu mai este posibilă.

Părțile pot însă formula, cu respectarea termenului legal, o opoziție față de ordonanța instanței, caz în care președintele procedează la anularea acesteia pentru toate părțile implicate în procedură.

În vederea organizării ședințelor orale care se desfășoară prin sistem de videoconferință, instanța transmite părților prin e-mail link-ul electronic de conectare. Înregistrarea ședinței de judecată de către alte persoane, cu excepția instanței, este strict interzisă, iar părțile vor fi încunoștiințate, în prealabil, despre înregistrarea acesteia.

Analizând legislația germană se poate observa că procedura utilizării sistemului de videoconferință este însoțită de garanții corespunzătoare astfel încât să se asigure celeritatea, inclusiv în procedura de administrare a probelor, dar și protecția drepturilor fundamentale ale părților.

Acestea sunt doar câteva exemple din legislațiile altor state care permit utilizarea mijloacelor moderne de comunicare la distanță, chiar și în alte situații decât cea a procedurilor transfrontaliere.

Analizând legislațiile străine se observă că audierea se va face strict din cadrul spațiilor autorizate în baza protocoalelor semnate între Ministerul Justiției și autoritatea locală în cauză, aspect care asigură securitatea conexiunilor video.

Totodată, pentru a facilita procedura de administrare a probelor, audierea poate avea loc nu doar de la sediile instanțelor, evitând încărcătura suplimentară pentru acestea din urmă, ci și de la sediile altor instituții publice în baza protocoalelor semnate între Ministerul Justiției și autoritatea locală în cauză.

Este de menționat că inclusiv Regulamentul (UE) nr. 2020/1783 prevede posibilitatea administrării de probe prin intermediul agenților diplomatici sau funcționarilor consulari¹¹.

La momentul actual, cu excepția procedurilor transfrontaliere, România nu dispune de un cadru legal care să permită utilizarea mijloacelor de comunicare la distanță în cadrul proceselor civile.

În legislația procesual penală regăsim dispoziții care permit utilizarea videoconferinței sau a altor mijloace tehnice de comunicare în vederea audierii persoanei aflate în detenție (art. 106 alin. (2), art. 204 alin. (7), art. 235 alin. (3), art. 364, art. 597 C. pr. pen.), a persoanei vătămate, a părții civile și a părții responsabile civilmente (art. 111 alin. (6) C. pr. pen.).

Totodată, Legea 304/2022 privind organizarea judiciară prevede, în cadrul art. 15, că ședințele de judecată se înregistrează de către instanță prin mijloace tehnice video sau audio. Art. 20 și art. 31, referitoare la ședințele de judecată ale Completului pentru soluționarea recursului în interesul legii, ale Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, ale Secțiilor Unite, precum și ale Colegiului de conducere al Înaltei Curți de Casație și Justiție, arată că acestea se pot desfășura, în mod excepțional, și prin intermediul sistemului de videoconferință, prin mijloace electronice de comunicare directă la distanță, sau, după caz, în format mixt, cu participare fizică și prin videoconferință.

În cauzele non-penale, doar pe durata stării de urgență, instituită prin Decretul nr. 195/2020 și prelungită prin Decretul nr. 240/2020, a existat cadrul legal pentru *desfășurarea ședințelor de judecată prin videoconferință*. Pentru desfășurarea ședințelor prin mijloace electronice de comunicare directă la distanță se prevedea că „instanța în a cărei circumscripție este situată localitatea în care se află părțile, reprezentanții părților sau alți participanți la proces asigură, dacă este posibil, echipamentele audiovideo necesare participării acestora la ședințele de judecată prin videoconferință și procedează la identificarea persoanelor menționate, cu respectarea tuturor dispozițiilor legale, printr-un judecător desemnat de președintele instanței” (art. 63 alin. (4) din Decretul nr. 240/2020).

Totuși, se pare că în acea perioadă doar puține instanțe au recurs la mijloacele electronice de comunicare directă la distanță pentru desfășurarea ședințelor de judecată¹².

Au existat numeroase argumente pro și contra cu privire la reglementarea posibilității de utilizare a sistemului de videoconferință în cadrul procedurilor judiciare, problematica făcând obiectul și a unor dezbateri având ca temă digitalizarea sistemului judiciar¹³.

¹¹ A se vedea Secțiunea a 4-a din Regulament.

¹² S. I. Stănilă, *Tehnologia informației și a comunicațiilor în procesul judiciar*, Revista Universul Juridic, Aprilie 1, 2020.

¹³ *Digitalizarea Sistemului Judiciar – Este posibilă implementarea și utilizarea sistemului de videoconferință în sistemul judiciar?*, pe <https://www.universuljuridic.ro/alocutiunea-domnului-traian-briciu-la->

Argumentele împotriva utilizării videoconferinței în cadrul procedurilor judiciare sunt legate de încălcarea principiului publicității, a principiului oralității și a principiului nemijlocirii, principii fundamentale ale procesului civil.

Potrivit art. 17 C. pr. civ., „ședințele de judecată sunt publice, în afară de cazurile prevăzute de lege”. Publicitatea constituie un principiu de ordin constituțional, prevăzut de art. 127 Constituție, dar și o garanție a respectării dreptului la un proces echitabil, astfel cum este reglementat de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a afirmat deseori că tocmai caracterul public al ședințelor de judecată „îi protejează pe justițiabili împotriva administrării secrete a justiției fără control public; este, de asemenea, unul dintre mijloacele prin care poate fi menținută încrederea în instanțe. Prin transparența administrării justiției, publicitatea contribuie la realizarea obiectivului art. 6 § 1, și anume un proces echitabil, a cărui garanție este unul dintre principiile fundamentale ale oricărei societăți democratice¹⁴”.

Totodată, conform art. 15 C. pr. civ., „procesele se dezbate oral, cu excepția cazului în care legea dispune altfel sau când părțile solicită expres instanței ca judecata să se facă numai pe baza actelor depuse la dosar”.

În doctrină s-a arătat că „oralitatea implică dreptul părților de a-și susține verbal pretențiile, de a da explicații, de a discuta materialul probatoriu administrat în cauză, de a invoca neregularitatea actelor de procedură, de a pune concluzii cu privire la toate împrejurările de fapt sau de drept ale litigiului¹⁵”.

Totodată, s-a mai arătat că procedura orală asigură respectarea contradictorialității, prezentând ca avantaje că „prin grai viu și contact direct cu judecătorii chestiunile se lămuresc mai bine, judecătorii se conving mai lesne, surprinderile, tălmăcirile false puse în discuție se înlătură, prin oralitate procedura se scurtează¹⁶”.

Principiul nemijlocirii se regăsește printre principiile fundamentale ale procesului civil, reglementat de art. 16 C. pr. civ., potrivit căruia „probele se administrează de către instanța care judecă procesul, cu excepția cazurilor în care legea stabilește altfel”.

Principiul nemijlocirii implică dreptul, dar și obligația instanței de a cerceta în mod direct întregul material probatoriu, constituind, totodată, o garanție a dreptului la un proces echitabil.

Credem însă că în realitate utilizarea sistemului de videoconferință în cadrul procedurilor judiciare nu aduce atingere principiilor fundamentale ale procesului civil, enumerate anterior.

dezbaterile-uj-cu-tema-digitalizarea-sistemului-judiciar-este-possibila-implementarea-si-utilizarea-sistemului-de-videoconferinta-in-sistemul-ju/.

¹⁴ C.E.D.O. c. Riepan c. Austriei, 14 noiembrie 2000, par. 27.

¹⁵ I. Leș, *Tratat de drept procesual civil. Volumul I*, ed. *Universul Juridic*, București, 2014, p. 70.

¹⁶ Petre Vasilescu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Volumul II*, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., București, 1943, p. 51.

În ceea ce privește caracterul public al ședințelor de judecată arătăm că, în acord și cu viziunea europeană, utilizarea videoconferinței nu se opune cerinței publicității ședințelor de judecată, aceasta putând fi asigurată prin crearea unei proceduri cuprinzătoare pentru a permite publicului participarea la ședințe, fie permițând publicului să se alătore ședinței online, în timp real sau încărcând înregistrările pe site-ul instanței¹⁷, fie prin permiterea participării publicului la ședințele de judecată chiar și în situațiile în care se utilizează sistemul de videoconferință.

Astfel, utilizarea sistemului de videoconferință poate și trebuie să fie însoțită de garanții corespunzătoare pentru a asigura respectarea principiului publicității ședințelor de judecată.

Mai amintim că procesul civil are o configurație mixtă, elementele oralității fiind îmbinate cu procedura scrisă, unele acte de procedură fiind întocmite, în mod obligatoriu, în formă scrisă.

Chiar din conținutul art. 15 C. pr. civ. rezultă că pot exista excepții de la principiul oralității aplicabile fie în situațiile în care legea dispune altfel, fie în situațiile în care părțile solicită expres instanței ca judecata să se facă numai pe baza actelor depuse la dosar.

Utilizarea sistemului de videoconferință nu aduce atingere nici principiului oralității, deoarece tehnologia asigură o transmisie audio și video, în timp real, sens pentru care participanții își pot susține verbal pretențiile, cererile și pot discuta materialul probatoriu administrat în cauză.

În privința principiului nemijlocirii, potrivit legislației noastre, acesta nu are un caracter absolut, putând comporta excepții, printre care putem enumera: asigurarea dovezilor (art. 359 C. pr. civ.), constatarea unei stări de fapt de către executorul judecătoresc (art. 364 C. pr. civ.), administrarea probelor de către avocați sau consilieri juridici (art. 366 și urm. C. pr. civ.), administrarea probelor prin comisie rogatorie (art. 261 C.proc.civ).

Printre excepțiile de la principiul nemijlocirii s-ar enumera și situația în care administrarea probelor se face de către instanța solicitată în baza Regulamentului (UE) 1783/2020. Această procedură nu face altceva decât să îndeplinească funcția comisiei rogatorii, deci de administrare a probelor la distanță, situația încadrându-se într-o veritabilă excepție legală de la principiul nemijlocirii.

Dacă însă administrarea probelor se face *în mod direct* de către instanța solicitată prin utilizarea sistemului de videoconferință, principiul nemijlocirii nu comportă însă nicio excepție, deoarece instanța care soluționează procesul este și cea care procedează, în mod nemijlocit, la audierea persoanei în cauză.

¹⁷ Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției, *Linii directe privind videoconferințele în cadrul procedurilor judiciare*, Document adoptat de CEPEJ în cadrul celei de-a 36-a reuniuni plenare (16 și 17 iunie 2021) <https://rm.coe.int/cepej-2021-4rev4-linii-directoare-videoconferinte/1680ae85de>.

În lumina unei recente hotărâri, pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza *Manolache c. României*¹⁸ la data de 3 iunie 2025, apreciem că pentru respectarea dreptului la un proces echitabil, în situația utilizării sistemului de videoconferință de către completul de judecată format din doi judecători în etapa de administrare a probelor, ambii judecători trebuie să participe la audierile desfășurate prin utilizarea unor astfel de tehnologii.

Prin hotărârea anterior pronunțată, Curtea a stabilit că dispozițiile art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care garantează dreptul la un proces echitabil, au fost încălcate raportat la faptul că unul dintre judecătorii care făcea parte din completul de judecată pentru soluționarea apelului în fața instanțelor interne nu a audiat toți martorii relevanți.

Astfel, Curtea a apreciat că în situația în care completul de judecată este format doar din doi judecători, iar nu dintr-un număr mai mare, decizia nu poate fi luată decât în unanimitate, sens în care, pentru respectarea principiului nemijlocirii, era necesar ca ambii judecători să procedeze la audierea tuturor martorilor relevanți.

Chiar dacă hotărârea anterior menționată este pronunțată în materie penală, apreciem că aceste considerente sunt deopotrivă aplicabile și în materie civilă.

În concluzie, în vederea respectării eficiente a dreptului la apărare se impune ca, atunci când completul de judecată este format din doi judecători, ambii să participe nemijlocit la audierea desfășurată prin utilizarea tehnologiilor electronice.

Avantajele pe care le prezintă utilizarea mijloacelor de comunicare la distanță nu pot fi negate, însă este evident că trebuie să dispunem de un cadru legal care să asigure, prin măsuri active, garanțiile necesare în vederea respectării dreptului la un proces echitabil în sensul art. 6 CEDO, menit să elimine orice risc de încălcare a drepturilor fundamentale ale părților în timpul desfășurării ședințelor la distanță.

În prescrierea unor garanții eficiente sunt de interes și „*Liniile directoare privind videoconferința în cadrul procedurilor judiciare*”¹⁹, document adoptat de Comisia Europeană la 30 iunie 2021 care cuprinde un set de măsuri-cheie pe care statele și instanțele ar trebui să le urmeze pentru a se asigura că utilizarea videoconferințelor în cadrul procedurilor judiciare nu subminează dreptul la un proces echitabil, astfel cum este consacrat la Articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În cadrul acestui document s-au afirmat principiile fundamentale directoare care trebuie urmărite astfel încât implementarea acestor mijloace să nu prezinte vreun risc pentru încălcarea drepturilor fundamentale ale participanților la proces și să se asigure garanțiile unui proces echitabil, respectiv:

“A. Elementele-cheie: dreptul de acces efectiv la o instanță, echitatea procedurilor, caracterul contradictoriu al procesului, egalitatea armelor, administrarea

¹⁸ <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2025/06/Press-release-Manolache.pdf>.

¹⁹ <https://rm.coe.int/cepej-2021-4rev4-linii-directoare-videoconferinte/1680ae85de>.

corespunzătoare a probelor, timpul necesar pentru a se pregăti și accesul la resurse, decizia instanței într-un termen rezonabil, securitatea datelor și gestionarea riscurilor.

B. Statele ar trebui să stabilească un cadru juridic care să ofere o bază clară pentru a permite instanțelor să organizeze audieri la distanță în cadrul procedurilor judiciare.

C. Este de competența instanței să decidă, în conformitate dispozițiile legale aplicabile, dacă o anumită audiere ar trebui să se desfășoare la distanță, cu scopul de a asigura echitatea procedurii în ansamblu.

D. Instanța ar trebui să garanteze dreptul unei părți de a fi asistată de un avocat în toate procedurile judiciare, inclusiv confidențialitatea comunicării dintre aceștia”.

Se constată astfel că Uniunea Europeană încurajează statele membre să utilizeze sistemul de videoconferință, inclusiv în etapa de administrare a probelor, însă procedura ar trebui prescrisă de dreptul intern.

Concluzii

Contextul pandemic a relevat necesitatea existenței unor reglementări care să permită utilizarea mijloacelor de comunicare la distanță în procedurile judiciare. Acesta a fost momentul de la care numeroși autori²⁰ au susținut că dispozițiile Codului de procedură civilă trebuie completate cu prevederi care să îi permită instanței să desfășoare ședințele de judecată și prin mijloace tehnologice.

Societatea este într-o continuă evoluție, sens pentru care este necesar să dispunem de un cadru legislativ care să răspundă provocărilor și noilor realități cu care se confruntă aceasta.

Reglementarea unei astfel de posibilități apare ca oportună mai ales pentru etapa de administrare a probelor, asigurând celeritatea în soluționarea procedurilor.

Din informațiile publice reiese și că nu există o dificultate din punct de vedere tehnic în desfășurarea proceselor prin sistem de videoconferință, majoritatea instanțelor din țară deținând echipamentele tehnice necesare²¹.

La acest moment este în dezbatere un proiect de lege²² pentru completarea O.U.G. nr. 119/2006 privind unele măsuri necesare pentru aplicarea unor

²⁰ A se vedea Alin Speriusi-Vlad, Claudia Roșu, *Încercarea de adaptare a procesului civil la starea de alertă*, Revista Dreptul nr. 9/2021; Cătălin Lungănașu A. Speriusi-Vlad, Florina Popa, C. Roșu, *Propuneri referitoare la soluționarea cu celeritate a procesului civil*, Revista Dreptul nr. 4/2022; Mirela Nicola Morar, Silvia Uscov, *Desfășurarea procesului civil prin videoconferință*, Curierul judiciar nr.6/2020, p. 330.

²¹ <https://www.iccj.ro/wp-content/uploads/2021/07/PLANUL-DE-DIGITALIZARE-A-INALTEI-CURTI-DE-CASATIE-SI-JUSTITIE.pdf>; https://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?idp=22266 – unde se arată că 86,83% din instanțele de judecată pot desfășura fără probleme de dotare ori tehnice procese prin sistem de videoconferință.

regulamente comunitare de la data aderării României la Uniunea Europeană, prin care se urmărește aplicarea prevederilor din Regulamentul (UE) 2023/2844 referitoare la utilizarea mijloacelor de telecomunicație audiovizuală în materie civilă în cauzele transfrontaliere.

Aceste mijloace tehnologice ar putea fi utilizate atunci când una dintre părți sau reprezentantul acesteia se află în alt stat membru și doar dacă acestea permit verificarea identității părților și garantează securitatea, integritatea, confidențialitatea și calitatea transmisiunii, precum și respectarea legislației privind datele cu caracter personal.

La luarea hotărârii cu privire la posibilitatea de participare a părților sau a reprezentanților acestora la ședințele de judecată prin mijloace de telecomunicație audiovizuală, instanțele de judecată vor ține seama de: (i) disponibilitatea unei astfel de tehnologii; (ii) opinia părților cu privire la utilizarea acestei tehnologii; (iii) caracterul adecvat al utilizării acesteia în circumstanțele specifice ale cauzei.

Dacă instanța a dispus în acest sens, părțile vor fi citate cu mențiunea că ședința de judecată se va desfășura prin mijloace de telecomunicație audiovizuală și li se va indica intervalului orar orientativ al strigării cauzei, precum și modalitatea tehnică de acces și de autentificare. Părțile pot fi înștiințate chiar și telefonic, prin e-mail sau prin alte asemenea mijloace, chiar și în situațiile în care au termenul în cunoștință.

Prevederile anterior menționate sunt aplicabile doar cauzelor transfrontaliere. Totuși, un alt proiect de lege urmărește extinderea posibilității utilizării sistemului de videoconferință și în cadrul procedurilor judiciare interne.

Astfel, conform proiectului de lege pentru completarea art. 220 din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă²³, părțile ar avea posibilitatea să opteze pentru participarea la ședințele de judecată prin videoconferință atunci când cauzele se află în stare de amânare.

Sunt salutare aceste inițiative legislative, asigurând încă un pas important în direcția digitalizării procedurilor judiciare și, totodată, relevând intenția de a încuraja utilizarea sistemului de videoconferință și în materie civilă.

Totuși, în continuare posibilitatea utilizării mijloacelor tehnologice ar fi limitată pe de o parte la cauzele transfrontaliere, iar pe de altă parte la cauzele care ar fi în stare de amânare, nefiind reglementată și în vederea administrării de probe.

Avantajele pe care le prezintă aceste tehnologii în etapa administrării de probe nu pot fi negate.

Conexiunea audio-video, în timp real, permite o administrare nemijlocită a probelor, precum și susținerea orală a oricăror cereri ori apărări.

²² <https://www.just.ro/proiect-de-lege-pentru-completarea-ordonantei-de-urgenta-nr-119-din-21-decembrie-2006-privind-unele-masuri-necesare-pentru-aplicarea-unor-regulamente-comunitare-de-la-data-aderarii-romaniei-la/>.

²³ https://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?idp=22266.

Atât principiul oralității, cât și cel al nemijlocirii reprezintă garanții ale dreptului la apărare, sens pentru care tocmai instituirea unui cadru legal care să reglementeze condițiile în care pot fi utilizate în procesul civil mijloacele de comunicare la distanță asigură părților protejarea drepturilor lor fundamentale, în special a drepturilor procedurale, a dreptului la respectarea vieții private și a confidențialității datelor cu caracter personal.

Utilizarea mijloacelor tehnologice asigură o reducere a termenelor de judecată, evitând situațiile de amânare a cauzelor pentru lipsa martorilor sau a experților și facilitează obținerea informațiilor ori a lămuririlor necesare pentru soluționarea cauzelor într-un termen mult mai scurt.

Astfel, dezideratul soluționării cu celeritate a procedurilor judiciare este asigurat de aceste mijloace care simplifică comunicarea la distanță.

Totodată, acestea contribuie și la reducerea considerabilă a cheltuielilor generate de deplasarea martorilor sau a experților la sediul instanțelor sesizate.

Cum s-a arătat și anterior, utilizarea sistemului de videoconferință nu conduce la încălcarea principiilor fundamentale ale procesului civil atunci când o astfel de posibilitate ar fi însoțită de garanții eficiente pentru protejarea drepturilor fundamentale ale părții și a echității procedurii în ansamblu.

Dreptul de acces la justiție implică și ca, în anumite circumstanțe, părțile să poată solicita utilizarea mijloacelor de comunicare la distanță atât pentru participarea la ședințele de judecată, cât și în vederea administrării de probe.

O astfel de cerere ar trebui susținută de motive temeinice, cum ar fi: imposibilitatea obiectivă a părții de a se prezenta personal la ședința de judecată din motive de sănătate, de călătorie planificată anterior sau alte asemenea.

În materia administrării de probe, s-ar circumscrie motivelor temeinice acele situații în care martorul sau expertul ar locui ori s-ar afla la acel moment într-o altă localitate decât cea de reședință a instanței sesizate.

Trebuie însă avut în vedere în unele situații se impune prezența personală ori chiar instanța poate aprecia că aceasta ar fi necesară în raport de circumstanțele specifice ale cauzei.

În acest sens, instanța trebuie să aibă posibilitatea de a aprecia asupra oportunității utilizării unor astfel de mijloace, deoarece doar aceasta poate determina, în raport de circumstanțele particulare ale cauzelor, dacă o astfel de măsură este sau nu adecvată.

Instanța ar trebui să pună în discuția părților oportunitatea utilizării sistemului de videoconferință, astfel încât acestea să își poată exprima opinia, fiind de părere că în lipsa acordului părților o astfel de măsură nu ar putea fi dispusă.

Posibilitatea utilizării unui astfel de sistem ar trebui să țină cont și de disponibilitatea unor astfel de tehnologii atât pentru instanță, cât și pentru ceilalți participanți la procedură.

Audierea ar trebui desfășurată în condiții care să asigure verificarea identității persoanelor, comunicarea în timp real, securitatea și confidențialitatea transmisiunii.

Astfel, procedura ar trebui desfășurată strict de la sediile instanțelor de judecată în raza cărora se află martorul sau expertul, după o prealabilă verificare a identității persoanelor, tehnologiile necesare urmând a fi puse la dispoziție de acestea.

Pentru a degreva instanțele de judecată, după modelul altor legislații străine, audierea ar trebui să fie posibilă și de la sediul altor instituții publice.

Urmând aceste direcții, apreciem că avantajele care susțin adoptarea unei astfel de măsuri – în special evitarea întârzierilor, reducerea costurilor, dar și adaptarea procesului civil la noile realități – sunt evidente, iar inconveniente afirmate (în sensul încălcării principiilor fundamentale ale procesului civil) pot fi înlăturate prin instituirea unor garanții adecvate menite să protejeze drepturile și libertățile fundamentale.

ONG-UL CA VICTIMĂ ÎN FAȚA CTEDO ÎN CAUZELE CARE PUN ÎN DISCUȚIE PROBLEME DE MEDIU ÎNCONJURĂTOR

*Drd. Sara ONOFREI**

*Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara
Auditor de justiție, Institutul Național al Magistraturii*

Abstract

The article analyzes the conditions under which NGOs can have victim status before the European Court of Human Rights (ECHR), particularly in cases involving the environment and climate change. The article distinguishes between situations where the NGO acts on its own behalf, as a representative of its members, or as a group of informally organized individuals.

To avoid extreme situations (too broad or too restrictive access), the Court establishes specific criteria for an NGO to be recognized as a victim in climate cases, including jurisdiction, statutory purpose, representativeness, and transparency. In classic environmental cases, the Court maintains a clear distinction between the rights of the NGO and those of its members, as the NGO cannot be a victim for violations that only affect individuals (Article 8 of the ECHR – right to private life). At the same time, NGOs can benefit from the protection of Article 6 of the ECHR (right to a fair trial) when acting as representatives of their members in legal proceedings. The new case law reflects the need to adapt legal concepts to contemporary global challenges, maintaining a balance between the protection of fundamental rights and respect for the constitutional principles of states.

Keywords: *NGOs, associations, fundamental rights, climate change.*

1. Aspecte introductive

Cu titlu introductiv, organizațiile non-guvernamentale (ONG-urile) sunt persoane juridice, de regulă, neguvernamentale, regăsindu-se printre cele trei tipuri de reclamanti, care pot face un recurs individual în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO), astfel după cum stipulează dispozițiile articolului 34 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO).

* sara.onofrei00@e-uvvt.ro.

Totuși, pentru a promova cu succes un recurs individual în fața CtEDO trebuie îndeplinite în mod cumulativ două condiții. Prima condiție, după cum am anticipat, se referă la necesitatea ca reclamantul să se încadreze în una dintre cele trei categorii de reclamânți expres nominalizați de dispozițiile articolului 34 din CEDO, respectiv persoana fizică, persoană juridică sau grup de persoane. Ceea de a doua condiție subliniază este că nu este suficient că reclamantul se încadrează în una dintre cele trei categorii de la articolul 34 din CEDO, ci este necesar ca reclamantul să demonstreze cu succes că a fost victima unei încălcări a dispozițiilor Convenției. Această interpretare reiese cu prisosință atât din jurisprudența constantă a Curții¹, cât și din doctrina relevantă de drepturile omului².

Implicarea ONG-urilor în probleme sociale diverse este de necontestat. În probleme de mediu, ONG-urile au o contribuție semnificativă. Astfel, după cum s-a arătat în literatura de specialitate³, în ceea ce privește probleme de mediu implicarea ONG-urilor este observată pe paliere diverse, cum ar fi participarea la negocieri internaționale legate de schimbări climatice, implicarea în adoptarea unor standarde internaționale pentru protecția mediului și informarea cetățenilor și a celor aflați la conducere despre provocările majore legate de mediu. Deși necontestată și acceptă și de către Curte, implicarea ONG-urilor în probleme diverse de mediu, care includ și probleme legate de drepturile convenționale, un ONG, pentru a promova cu succes o acțiune în fața Curții, trebuie să îndeplinească aceleași condiții ca orice alt tip de reclamant dintre cei prevăzuți de art. 34 din Convenție⁴. Mai mult decât atât, având în vedere că, în unele cazuri, este greu de identificat în ce calitate un ONG introduce o cerere în fața Curții, pentru un ONG poate fi chiar mai anevoios decât celelalte tipuri de reclamant să își exercite dreptul la un recurs individual.

Cu referire la problemele procedurale, în general, și cu referire la conceptul de victimă, în special, Curtea operează cu concepte autonome, nefiind ținută de calificările unor noțiuni în dreptul intern⁵ și Convenția, cum este un instrument viu, conceptele și noțiunile cu care Curtea operează sunt într-o continuă reformă, fiind adaptate situațiilor actuale, fără un formalism excesiv⁶.

¹ Vallianatos și Alții c. Grecia, CtEDO, (disponibil la- <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-128294>), 2013, par. 47.

² William A. Schabas, *The European Convention on Human Rights A Commentary*, Oxford University Press, Ed. 1, 2015, p. 736.

³ Oliver Bassa D, Bienfait Kambale K, Justin Assimonyio A, Judith Tsongo M, Jean Ngabu C, Ursil Lelo – Di – Makungu, *Contributions of the Environmental Non Governmental Organisations and international law on climate change*, International Journal of Environment, Agriculture and Biotechnology, Vol-2, Issue-3, 2017.

⁴ Lloyd Hitoshi Mayer, *NGO Standing and Influence in Regional Human Rights Courts and Commissions*, 36 Brook. J. Int'l L., 2011.

⁵ Gorraiz Lizarraga și Alții c. Spania, CtEDO, (disponibil la – <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-61731>), 2004, par. 35.

⁶ *Idem.*, par. 38.

2. Diferențiere – când se recunoaște calitatea de victimă direct membrilor ONG-ului și când se recunoaște calitatea de victimă ONG-ului însuși?

Unul dintre cele mai problematice aspecte cu care CtEDO s-a confruntat în cauzele care puneau în discuție dreptul la un mediu sănătos și în materie de victimă a fost să analizeze când se recunoaște calitatea de victimă direct membrilor ONG-ului și când se recunoaște calitatea de victimă ONG-ului însuși. Problema este cu atât mai accentuată când un ONG este constituit, în mod special, pentru protecția drepturilor membrilor săi într-o problemă anume de mediu. În contextul acestei teze, este necesar să fie făcute și câteva delimitări. Astfel, trebuie să delimităm trei ipoteze:

O primă ipoteză este reprezentată de situația în care un ONG, alături sau nu de membri săi sau de reprezentanții organelor de conducere, introduce în nume propriu un recurs individual și se plânge că a fost victima unei încălcări. În această situație, este firesc pentru Curte să analizeze dacă ONG-ul a pretins în mod convingător și rezonabil că este el însuși victima unei pretinse încălcări a dispozițiilor Convenției.

O a doua ipoteză este reprezentată de situația în care ONG-ul acționează ca un reprezentant al membrilor săi, neintroducând acțiunea în nume propriu, ci pretinde în fața Curții repararea și constatarea unei încălcări a drepturilor membrilor săi. În această ipoteză, ONG-ul se mai numește și ONG de tipul advocacy și acționează, folosind o formulare plastică, ca un avocat pentru clienții săi, care sunt chiar membrii asociației. Regulamentul Curții permite reclamanților să fie reprezentați în momentul în care introduc un recurs individual în fața Curții. În această direcție, Curtea trebuie să analizeze dacă membrii ONG-ului, iar nu ONG-ul, pot pretinde în mod convingător și rezonabil că sunt victime ale unei încălcări a dispozițiilor Convenției.

O a treia ipoteză este reprezentată de situația când reclamanții sunt un grup de persoane, în sensul art. 34 din Convenție, dar ei acționează în fața Curții în mod concentrat, similar unei forme reglementate de asociere, dar nu sunt organizați în mod efectiv. Acest tip de reclamanți sunt diferiți de reclamanții persoane juridice, Curtea în această ipoteză analizând cererea similar unei cereri care a fost introdusă de către o persoană fizică.

În cauza Tadeusz Olczak împotriva Poloniei⁷, Curtea, făcând referire la cauza de la Curtea Internațională de Justiție, Barcelona Traction⁸, a statuat că trebuie foarte clar delimitate drepturile și prejudiciile persoanei juridice de cele ale membrilor săi. În concret, în această cauză și la acest paragraf, Curtea a arătat că un prejudiciu adus persoanei juridice poate cauza indirect un prejudiciu membrilor

⁷ Tadeusz Olczak c. Polonia, CtEDO, (disponibil la – <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-22825>), 2002.

⁸ Mai exact: Curtea Internațională de Justiție, Barcelona Traction, Light and Power Company Limited, hotărârea din 5 februarie 1970, Rapoarte privind hotărârile, avizele consultative și ordinele din 1970, pp. 39 și 41, punctele 56-58 și 66.

acesteia, dar acest lucru nu înseamnă că ambii au dreptul să solicite despăgubiri și implicit, am adăuga, să se adrese Curții. Este adevărat că în această cauză conflictul legat de calitatea de victimă era între o societate comercială și acționarii acesteia, dar argumentele rămân valabile și în eventualitatea unui conflict, referitor la conceptul de victimă, între ONG și membri acestuia.

3. Schimbare de perspectivă referitor la recunoașterea calității victimă a ONG-urilor odată cu cauza Verein KlimaSeniorinnen Schweiz și Alții împotriva Elveției

Aspectele referitoare la calitatea procesuală activă s-au complicat și mai mult odată cu considerentele celebrei cauze Verein KlimaSeniorinnen Schweiz și Alții împotriva Elveției⁹. În această cauză, Curtea a împărțit cauzele care pun în discuție dreptul la un mediu sănătos în două categorii. O primă categorie este reprezentată de cauzele clasice de mediu, care nu pun probleme foarte complexe în ceea ce privește legătura de cauzalitate între pretinsa sursă a încălcării și încălcarea drepturilor convenționale. Cea de-a doua categorie este reprezentată de cauzele în care sursa pretinsei încălcări este schimbarea climatică, unde aspectele pe care Curtea trebuie să le ia în considerare au cu totul o altă anvergură, având, de multe ori, și caracter tehnic sau științific.

În această direcție, la paragrafele 501 și 479 din cauza antemenționată, Curtea a arătat că este important să fie luate în considerare caracteristicile specifice ale litigiilor privind schimbările climatice, în concret să se diferențieze problema schimbărilor climatice de problemele de mediu mai lineare, localizate sau tradiționale pe care convențiile internaționale pentru protecția mediului le aveau în vedere, cum este Convenția Aarhus, și în ceea ce privește analiza calității de victimă a reclamantilor din fața Curții. În justificarea delimitării și referitor la condițiile în care Curtea îi conferă unui reclamant statusul de victimă a unei încălcări a drepturilor Convenției, la paragraful 478 din cauza Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, Curtea a statuat că, având în vedere efectele deja recunoscute pe care schimbările climatice le-au produs asupra omenirii, precum creșterea morbidității și a mortalității, dacă statele nu răspund într-un mod eficient și prompt, există riscul ca schimbările climatice să producă efecte ireversibile și dezastruoase, iar că deja în contextul actual există o relație de cauzalitate juridică între acțiunile și omisiunile statelor și prejudiciul pe care particularii îl resimt din cauza schimbărilor climatice.

În continuare, la paragrafele 479-485 din aceeași cauză, Curtea a arătat că în contextul schimbărilor climatice, abordările clasice și constatăte din jurisprudența anterioară a acesteia referitoare la conceptul de victimă, nu își pot găsi aplicabilitatea, întrucât orice persoană poate fi afectată, într-un fel sau altul și într-o

⁹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz și Alții c. Elveția, CtEDO, (disponibil la – <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233206>), 2024.

anumită măsură, de efectele schimbărilor climatice și poate pretinde astfel statusul de victimă. Mai mult decât atât, la paragraful 484 al acestei cauze, Curtea a subliniat cumpăna în care se află când este vorba despre schimbările climatice. În acest sens, Curtea a arătat că dacă va accepta calitatea de victimă într-o manieră largă și generoasă, astfel încât cât mai mulți particulari ar beneficia de protecția instituită de Convenție, ar exista riscul de perturbare a principiilor constituționale interne și a separației puterilor în stat, întrucât un acces larg în fața organismelor juridice ar putea fi folosit drept mijloc pentru a schimba politicile generale ale statelor legate de schimbările climatice. Pe de altă parte, Curtea a statuat că interpretarea noțiunii de victimă într-o manieră restrictivă și prea strânsă ar genera riscul ca recursul individual în fața Curții și apelarea la justiție, în general, să nu mai fie un instrument efectiv în protejarea drepturilor instituite de Convenție.

Acestea sunt considerentele principale pentru care Curtea a ales să se dezică, în materia schimbărilor climatice, de principiile sale deja înrădăcinate referitoare la conceptul de victimă. De asemenea, acestea sunt motivele pentru care Curtea a ales să recunoască calitatea de victimă, în temeiul art. 8 din Convenție, respectiv dreptul la respectarea vieții private și de familie, ONG-ului care acționează în numele membrilor săi, iar nu membrilor săi. Deși poate părea surprinzător ca unui ONG care acționează ca reprezentat să îi fie recunoscută calitatea de victimă, iar celor reprezentați de către respectivul ONG să nu li se recunoască această calitate, această formulă a fost singura adecvată și cea găsită de Curte pentru a putea, totuși, analiza pretinsele încălcări ale dispozițiilor Convenției care sunt legate de schimbările climatice. După cum a arătat și Curtea, aceasta nu putea să declare cererea incompatibilă cu dispozițiile Convenției și să nu analizeze pe fond reclamațiile serioase aduse de către petenții, dar nici nu putea aborda o manieră relaxată și flexibilă, fiind necesar să fie trasate reguli clare și precise.

Elaborând în acest sens, CtEDO a reținut, în cauza Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, la paragrafele 502-503, că pentru a beneficia de locus standi în temeiul art. 34 din Convenție, o asociație trebuie să îndeplinească mai multe condiții. Astfel, prima condiție presupune existența jurisdicției în cauză, respectiv ca asociația să fi fost înființată în jurisdicția care face obiectul cauzei. A doua condiție vizează probarea de către asociație a urmării unui scop în conformitate obiectivele sale statutare, respectiv apărarea drepturilor omului ale membrilor săi sau ale altor persoane afectate din jurisdicția în cauză. De asemenea, trebuie dovedit de către asociație caracterul reprezentativ al asociației, în sensul că aceasta poate acționa în numele membrilor sau al altor persoane afectate din jurisdicția respectivă care sunt supuse unor amenințări specifice sau efectelor negative ale schimbărilor climatice asupra vieții, sănătății sau bunăstării lor.

După cum Curtea a arătat, în vederea analizării condițiilor precizate mai sus, CtEDO beneficiază de o largă marjă de apreciere, fiind relevanți factori precum scopul pentru care a fost înființată asociația, caracterul non-profit al acesteia, natura și amploarea activităților desfășurate de asociație în jurisdicția relevantă

(reprezentativitatea asociației), principiile și transparența guvernării asociației, dar și interesul bunei administrări a justiției din perspectiva calității active. De asemenea, CtEDO a susținut că nu reprezintă o condiție distinctă probarea de către asociație a faptului că persoanele reprezentate de asociație au statutul de victimă în contextul schimbărilor climatice. În același sens, CtEDO beneficiază de plenitudinea de competență în ceea ce privește analiza calității active, apreciind că este un criteriu relevant în vederea stabilirii acestei calități este aceea dacă membrii asociației, priviți individual, ar fi putut beneficia de acces la o instanță în cadrul aceleiași proceduri interne sau în cadrul unor proceduri interne conexe.

4. Aspecte comune în ceea ce privește recunoașterea calității victimă a ONG-urilor în cauzele legate de schimbările climatice și cele clasice de mediu

Deși odată cu cauza Verein KlimaSeniorinnen Schweiz Curtea a remodelat modul în care trebuie privit conceptul de victimă în cauzele care pun în discuție probleme, precum schimbările climatice, Curtea nu s-a îndepărtat în totalitate de jurisprudența sa anterioară.

Astfel, cu privire la punctele comune între aceste tipuri de cauze, Curtea a arătat atât în cauza Verein KlimaSeniorinnen Schweiz¹⁰, cât și în cauza Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği împotriva Turciei¹¹, care este punctul de la care trebuie pornit când se analizează calitatea de victimă a unui ONG.

În concret, Curtea a statuat, în aceste cauze, că analiza trebuie realizată pe două paliere. În primul rând, sistemul convențional nu permite formularea de *actio popularis*, iar un ONG, la fel ca orice alt solicitant, trebuie să aducă în fața Curții dovezi rezonabile și convingătoare ale probabilității că o încălcare îl afectează în mod direct, simpla suspiciune sau presupunere în acest sens nefiind suficiente. În al doilea rând, când un ONG este reclamant, trebuie verificată natura dreptului pretins a fi încălcat, întrucât anumite drepturi, cum sunt cele prevăzute de dispozițiile art. 2, 3, 5, prin natura lor nu pot fi exercitate de o asociație, ci doar de membrii acesteia, ca persoane fizice. Mai mult decât atât, în ambele cauze s-a arătat că în absența unor măsuri care să fi afectat ONG-ul reclamant în mod direct, Curtea, în mod normal, nu oferă statusul de victimă asociației, chiar dacă interesul membrilor săi sunt în joc. Totuși, Curtea a arătat, în ambele cauze, că poate exista o excepție de la această regulă și să se recunoască calitatea de victimă ONG-ului reclamant, în absența unor măsuri care să fi afectat ONG-ul reclamant în mod

¹⁰ *Idem.*, paras. 473-475 și 489. La paragraful 474 al acestei cauze, Curtea a făcut referire în mod expres, la principiile statuate în paragraful 41 în cauza Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği, menționată mai jos.

¹¹ Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği c. Turcia, CtEDO, (disponibil la – <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-215461>), 2021, par. 39-43.

direct, atunci când există anumite considerații speciale, după cum au fost în cauza Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu¹².

Totuși, în cauza Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği, la paragrafele 42-43, Curtea a statuat că nu este convinsă că nu era de datoria membrilor asociației de a introduce acțiunea în nume propriu în fața Curții, luând în considerare și că nu a fost invocat și dovedit că membrii sufereau de vreo vulnerabilitate care îi împiedica să depună cererea în nume propriu. Iar în cauza Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, la paragraful, 476, Curtea a arătat că sunt incidente acele considerente speciale prin care asociația poate introduce cererea ca victimă, deși doar membrii acesteia au fost afectați de respectiva încălcare, având în vedere că hotărârile sale nu urmăresc numai soluționarea acelor cauze aduse în fața ei, ci și, mai general, salvagardarea și dezvoltarea regulilor instituite de Convenție.

5. Modul cum se recunoaște calitatea de victimă ONG-urilor în cauzele clasice de mediu

În cauzele care pun probleme tradiționale de mediu, Curtea pune accentul pe distincția dintre drepturile care pot fi pretinse de către ONG însuși și cele care pot fi pretinse doar de către membrii ONG-ului. Cu privire la acest aspect, chiar în cauza Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği menționată anterior, la paragraful 38, Curtea a arătat că nu este suficient că o organizație neguvernamentală acționează ca un gardian al intereselor colective ale membrilor săi pentru a considera că organizația neguvernamentală este o victimă, în sensul art. 34 din Convenție, în ceea ce privește pretinsele încălcări ale drepturilor convenționale ale membrilor. Astfel, în cauzele clasice de mediu, Curtea realizează clar distincția între drepturile care pot fi pretinse de către ONG și cele care pot fi pretinse de către membrii acestuia.

De asemenea, în cauzele clasice de mediu Curtea a arătat importanța analizării naturii dreptului care se pretinde a fi fost încălcat atunci când este în discuție statusul de victimă al ONG-ului reclamant. În acest sens, relevant de analizat este cauza Michel Besseau și Alții împotriva Franței¹³. În această cauză, astfel după cum apare descris la situația de fapt, unul dintre reclamanți a fost asociația Sainte Anne, iar plângerea în fața Curții avea ca obiect numeroasele neplăceri constând în zgomot, mirosuri, emisii de praf și vibrații care erau cauzate de exploatarea unei carierei de microgranit de suprafață și unei instalații de amestecare a asfaltului din comuna Mozé-sur-Louet. Având în vedere aceste aspecte, reclamanții s-au plâns în fața Curții de încălcarea articolului 8 din Convenție, respectiv că numeroasele neplăceri existente în comuna Mozé-sur-Louet sunt imputabile statului francez și le

¹² Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. României, CtEDO, (disponibil la – <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-147826>), 2014.

¹³ Michel Besseau și Alții c. Franța, CtEDO, (disponibil la – <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-72515>), 2006.

afectează bunăstarea și viața lor privată și de familie, fiind și un pericol pentru sănătatea lor. De asemenea, reclamantii au invocat și dispozițiile art. 6 din Convenție, respectiv dreptul la un proces echitabil, și s-au plâns în fața Curții că procedura din fața Consiliului de Stat le-a încălcat acest drept.

Guvernul francez a invocat, în această cauză, că asociația reclamantă Sainte Anne nu poate fi considerată o victimă, în sensul art. 34 din Convenție, chiar dacă scopul constituirii acesteia a fost apărarea rezidenților din jurul carierei și a instalației, asociația nu a fost afectată direct de neplăcerile reclamante în fața Curții și numai interesele private ale membrilor săi au fost prejudiciate. Guvernul a arătat, totodată, că o persoană juridică nu poate reclama o încălcare a dispozițiilor Convenției care rezultă din neplăceri sau tulburări care pot fi resimțite doar de persoane fizice. Reclamantii, în combaterea argumentelor aduse de către Guvern, au arătat că asociația trebuie să fie considerată o victimă, în sensul art. 34 din Convenție, întrucât, dintr-o perspectivă, asociația a fost înființată cu unicul scop de a apăra interesele membrilor săi, membri care toți locuiesc în apropierea carierei și instalației din Mozé-sur-Louet și astfel, poate acționa ca un reprezentat al membrilor săi, iar, dintr-o altă perspectivă, interesul moral personal al asociației a fost direct afectat prin hotărârile judecătorești interne, care au fost emise în baza cererii acesteia de anulare a ordinului de extindere a carierei, prin care a fost obligată la plata de cheltuieli de judecată.

Curtea a decis în favoarea Guvernului și a arătat că asociația nu se poate pretinde ca fiind victima unor măsuri care au afectat doar membri acesteia și, mai mult decât atât, acest argument este cu atât mai valabil când este vorba despre neplăceri sau tulburări care pot fi resimțite doar de către persoanele fizice în ceea ce privește plângerea întemeiată pe dispoziții art. 8 din Convenției, respectiv dreptul la respectarea vieții private și de familie. Astfel, Curtea a arătat că asociația reclamantă poate pretinde cu succes statusul de victimă în ceea ce privește plângerea întemeiată pe dispozițiile art. 6 din Convenție, respectiv dreptul la un proces echitabil, având în vedere că a fost parte la procedura desfășurată în fața Consiliului de Stat.

Cu referire la considerente Curții legate de dispozițiile art. 8 din Convenției, respectiv dreptul la respectarea vieții private și de familie, Curtea a arătat că asociația nu poate fi ea însăși o victimă a unei încălcări întemeiate pe acest articol, iar nu că nu ar putea acționa ca un reprezentat pentru membrii săi. În această ultima ipoteză, însă, nu se pune în discuție statusul de victimă al asociației, ea fiind un simplu reprezentant, iar nu efectiv o parte în cauza din fața Curții. O întrebare legată de această cauză ar putea fi de ce Curtea nu a analizat art. 8 din perspectiva sa materială și procedurală și să confere statusul de victimă asociației doar în ceea ce privește aspectul procedural al art. 8? Protecția oferită de art. 8 din Convenție, similar celorlalte drepturi materiale instituite de textul convențional, este efectivă, ceea ce conferă drepturilor materiale și o latură procedurală. Concret, în ceea ce

privește art. 8 din Convenție, Curtea¹⁴ a arătat că diferența în natura intereselor protejate de art. 6 paragraful 1 și art. 8 constă în aceea că în cazul art. 6 paragraful 1, acest articol oferă o garanție procedurală, și anume „dreptul la o instanță” pentru stabilirea „drepturilor și obligațiilor civile” ale unei persoane, iar art. 8, sub aspect procedural, nu numai că acoperă procedurile administrative, precum și procedurile judiciare, dar este auxiliară scopului mai larg de a asigura respectarea cuvenită, printre altele, a vieții de familie, ceea ce trebuie înțeles într-o manieră mai largă. În continuare, tot în acest paragraf din aceeași cauză, Curtea a adăugat că diferența dintre scopul urmărit de garanțiile respective oferite de art. 6 paragraful 1 și art. 8 poate, în funcție de circumstanțele concrete ale cauzei, să justifice examinarea aceluiași set de fapte în temeiul ambelor articole sau, am adăuga noi, fie în temeiul doar a unuia dintre ele. Astfel, latura procedurală a drepturilor materiale convenționale oferă garanții similare cu cele instituite de dispozițiile art. 6 din Convenție, doar că nu se referă strict la accesul la o instanță. Totuși, răspunsul la întrebarea adresată anterior este simplu. Titularul art. 8 din perspectivă procedurală nu poate fi altcineva decât titularul art. 8 din perspectivă materială. Astfel, asociația nu poate beneficia de latura procedurală a art. 8 din Convenție atât timp cât ea nu este titulara dreptului, din punct de vedere material. Singura garanție de care asociația poate beneficia personal, atunci când acționează în numele și în interesul membrilor săi este cea instituită de dispozițiile art. 6 din Convenție, în calitate de reprezentant având dreptul de acces la o instanță.

Referitor la faptul că i s-a conferit asociației de către Curte statusul de victimă cu privire la dispozițiile art. 6 din Convenție, respectiv dreptul la un proces echitabil, considerăm că argumentul decisiv nu a fost simplul fapt că asociația reclamantă a fost parte la procedura din fața Consiliului de Stat. Deși Curtea nu a arătat, în mod expres, considerăm că argumentul cel mai important pentru care Curtea a hotărât că asociația reclamantă se poate plânge în temeiul dispozițiilor art. 6 de o eventuală încălcare, care a afectat-o, este acela că în procedurile în cauză asociația reclamantă a acționat ca un reprezentant al intereselor membrilor săi, fiindu-i recunoscută această posibilitate de dreptul intern. Un argument suplimentar poate fi legat și de faptul că asociația reclamantă a fost obligată la cheltuieli de judecată în respectivele proceduri. Din aceste considerente reiese concluzia că atunci când un ONG acționează ca un reprezentant pentru protejarea drepturilor convenționale ale membrilor săi, în fața Curții, respectivul ONG beneficiază de garanțiile instituite de dispozițiile art. 6, în materie civilă.

De asemenea, în momentul în care un ONG introduce în nume propriu un recurs individual și se plânge că acesta a fost victima unei încălcări, ONG-ul nu mai este văzut ca un reprezentant de către Curte, iar Curtea analizează, cum face pentru orice persoană juridică, dacă respectivul ONG a dovedit în mod convingător

¹⁴ A se vedea în acest sens, spre exemplu, *McMichael c. Regatul Unit, CtEDO*, (disponibil la - <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57923>), 1995, par. 91.

și plauzibil că este victima pretinsei încălcări reclamate. Astfel, ONG-ul reclamant nu beneficiază în mod automat de garanțiile instituite de dispozițiile art. 6, în materie civilă. Spre exemplu, în cauza Greenpeace France împotriva Franței¹⁵, asociația reclamantă Greenpeace Franța s-a plâns în fața Curții de încălcarea dispozițiilor art. 6 din Convenție prin aceea că cererea sa de anulare a unui decret care prevedea procedurile aplicabile pentru tratarea combustibilului uzat și a deșeurilor radioactive a fost radiată cererea de pe lista de ședință fără o motivare anume.

Referitor la incidența art. 6 din Convenție, CtEDO a reținut, în cauza Greenpeace France, că dreptul dedus analizei concrete trebuie să fie un „drept civil” recunoscut de legislația statului membru (dreptul intern). De asemenea, CtEDO a mai reținut că litigiul în care este valorificat dreptul trebuie să fie unul real și serios, care poate să vizeze însăși existența unui drept, domeniul de aplicare al acestuia sau modul în care dreptul este exercitat. Nu doar aceste condiții trebuie îndeplinite, ci și condiția influenței decisive pe care o are dreptul în cauză, nefiind suficientă o legătură fragilă a dreptului în cauza dedusă analizei. Totodată, CtEDO, făcând referire și la jurisprudența sa anterioară, a menționat că aceste criterii trebuie supuse unei analize flexibile în cazurile în care reclamânți sunt asociațiile de mediu, tocmai în considerarea rolului decisiv pe care acestea îl au în societate. În acest context, CtEDO a susținut că analiza pe care trebuie să o realizeze vizează scopul principal al acțiunii, fiind determinant în această analiză apărarea interesului public împotriva a ceea ce percepea ca fiind un risc pentru mediu. Referitor la apărarea dreptului fiecăruia de a trăi într-un mediu sănătos, CtEDO a apreciat că acest drept este recunoscut în dreptul francez. Nu este foarte clar dacă dreptul la un mediu sănătos are caracter civil sau. Mai mult decât atât, Curtea s-a întrebat dacă o persoană juridică poate pretinde că este titulară dreptului oricărei persoane fizice de a trăi într-un mediu sănătos.

În ceea ce privește caracterul serios și determinant al dreptului, CtEDO a apreciat că soluționarea litigiului în care a fost implicată asociația reclamantă în fața Consiliului de Stat francez nu este în mod direct determinantă de dreptul la un mediu sănătos. CtEDO a apreciat că un eventual caracter serios și determinant al dreptului la un mediu sănătos trebuie analizat prin raportare la încălcarea dreptului oricărei persoane de a trăi într-un mediu sănătos sau, cel puțin, prin raportare la existența un risc grav, specific și iminent al unei astfel de încălcări (risc mai mare decât cel normal). Dacă nu sunt îndeplinite aceste premise, CtEDO a apreciat că nu există un drept al asociației de a pretinde că este deținătoarea dreptului oricărei persoane de a trăi într-un mediu sănătos. Ceea ce CtEDO solicită este existența unui minim risc iminent, iar nu potențialitatea acestuia, care aparține sferei ipotetice și care volatilizează caracterul decisiv al dreptului. Mai mult, CtEDO a arătat în această cauză că dreptul la un mediu sănătos, fiind un drept doar inerent

¹⁵ Greenpeace France c. Franța, CtEDO, (disponibil la – <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-108351>), 2010.

persoanelor fizice, trebuie analizat în legătură cu un alt drept de natura civilă, pentru ca asociația reclamantă să poată să se plângă în fața Curții în temeiul acestui drept, cum ar fi dreptul la informare sau un drept de natură patrimonială.

6. Concluzie

În cauza Verein KlimaSeniorinnen Schweiz și alții c. Elveției, CtEDO a ales să se îndepărteze de jurisprudența sa anterioară referitoare la condițiile în care o organizație nonguvernamentală poate avea calitatea de victimă a unei pretense încălcări a Convenției, în cauzele care pun în discuție schimbările climatice. Mai mult decât atât, se poate spune că în această cauză, Curtea a reformat principiile referitoare la conceptul de victimă pentru a extinde sfera situațiilor în care această oferă protecție și veghează la respectarea drepturilor fundamentale.

ADMINISTRAREA PROBELOR ÎN PROCEDURA EMITERII ORDINULUI DE PROTECȚIE: ÎNTRE PROTECȚIA EFECTIVĂ A VICTIMEI ȘI FORMALISMUL DREPTULUI INTERN

Drd. Teodora PAROLEA-MOGA
Facultatea de Drept – Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Abstract

The paper examines the administration of evidence in protection order proceedings, highlighting that, at times, the effective protection of the victim may be overshadowed by excessive formalism. The study is based on an analysis of national legislation and case law, examining differences in the courts' approaches to issues such as the admissibility of family members as witnesses or the party's interrogation. In the absence of clear provisions regarding the applicable procedural rules, contradictory solutions emerge, with some courts applying the Civil Procedure Code while others refer to the Criminal Procedure Code. In this context, the paper argues in favor of applying the criminal procedural rules, taking into account the requirements of the Istanbul Convention and the standards of the Council of Europe regarding the protection of victims of domestic violence.

Keywords: *protection order, witnesses, procedural rules.*

1. Aspecte introductive

Eforturile în vederea combaterii violenței domestice s-au intensificat în ultimele decenii, acest fenomen fiind recunoscut drept o încălcare a drepturilor fundamentale ale omului. Caracterul sistematic și gravitatea actelor de violență au determinat necesitatea instituirii unui cadru normativ care să asigure nu doar tragerea la răspundere a agresorilor, ci și protecția și sprijinirea victimelor, precum și adoptarea unor măsuri eficiente de prevenție.

În acest context, organismele europene, în special Consiliul Europei și Uniunea Europeană, au elaborat instrumente juridice menite să implementeze standarde minime de protecție în materia violenței domestice, obligatorii pentru statele membre. Progresul în vederea combaterii violenței domestice nu se limitează doar la obligațiile instituite prin jurisprudența Curții de la Strasbourg și actele normative comunitare, ci și prin adoptarea primului instrument cu forță obligatorie, la nivelul Consiliului Europei, ce aduce obligații substanțiale și procedurale în sarcina statelor

membre, respectiv Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, cunoscută drept Convenția de la Istanbul¹. Aplicarea acestor norme la nivelul fiecărui stat parte, precum și adaptarea la realitățile sociale în continuă schimbare rămân însă procese complexe, provocările neîncetând să apară.

Cu privire la evaluarea și gestionarea riscului, obligația² statelor de a institui proceduri standardizate vizează toate autoritățile implicate, nu doar organele de poliție, ci și magistrații sau funcționarii din cadrul serviciilor sociale, de sănătate și educație, astfel încât să existe o evaluare sistematică a riscului de letalitate, a gravității situației și a riscului de recidivă, cu privire la fiecare caz în parte. Grupul de experți pentru acțiunea împotriva violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, cunoscut sub denumirea de GREVIO, subliniază³ că siguranța victimei trebuie să fie „centrul de greutate” al oricărei intervenții, iar profesioniștii din toate sectoarele au obligația de a evalua și gestiona riscul și, la nevoie, de a asigura sprijin și siguranță victimei.

Convenția de la Istanbul prevede, din perspectiva mecanismelor de protecție a victimelor, ordine de interdicție de urgență, prevăzute de art. 52⁴, și ordine de restricție sau de protecție, conform art. 53⁵. GREVIO a arătat⁶ că aplicarea eficientă

¹ Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, adoptată de Consiliul Europei, în 11 mai 2011, la Istanbul și ratificată de România în anul 2016. În continuare, va fi citată drept *Convenția de la Istanbul*.

² Instituită de art. 51 din Convenția de la Istanbul, care prevede că: (1) *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că toate autoritățile relevante realizează o evaluare a riscului de letalitate, a gravității situației și a riscului de violență repetată în vederea gestionării riscului și, dacă este necesar, pentru a furniza siguranță și sprijin coordonate.* (2) *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că evaluarea la care se face referire în alineatul 1 ia în considerare, în toate etapele investigării și aplicării măsurilor de protecție, faptul că autorii actelor de violență acoperite de sfera de aplicare a prezentei Convenții posedă sau au acces la arme de foc.*

³ GREVIO, *Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports*, februarie 2022, accesat pe <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/11030-mid-term-horizontal-review-of-grevio-baseline-evaluation-reports.html>, p. 132.

⁴ Art. 52 din Convenția de la Istanbul prevede următoarele: *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că autorităților competente le este acordată puterea de a dispune, în situații de pericol imediat, ca un autor al violenței domestice să părăsească domiciliul victimei sau al persoanei la risc pentru o perioadă de timp suficientă și de a-i interzice agresorului să intre în domiciliu sau să contacteze victima sau persoana la risc. Măsurile adoptate conform prezentului articol vor da prioritate siguranței victimelor sau celei a persoanelor la risc.*

⁵ Art. 53 din Convenția de la Istanbul are următorul cuprins: (1) *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că victimelor tuturor formelor de violență acoperite de sfera de aplicare a prezentei Convenții le sunt disponibile ordine de restricție sau de protecție corespunzătoare.* (2) *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că ordinele de restricție sau protecție la care se face referire în alineatul 1 sunt: – disponibile pentru protecția imediată și fără sarcini financiare sau administrative nejustificate plasate asupra victimei; – emise pentru o perioadă specificată sau până când sunt modificate sau anulate; – dacă este necesar, emise pe o bază ex parte, care are efect imediat; – sunt disponibile indiferent de, sau în plus față de, alte proceduri legale; – permise a fi introduse în procedurile legale ulterioare.* (3) *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că încălcările ordinelor de restricție sau protecție emise conform alineatului 1 vor fi supuse unor sancțiuni penale sau altor sancțiuni legale eficiente, proporționale și disuasive.*

a instrumentelor prevăzute de art. 52 presupune instituirea unor criterii clare de constatare a pericolului imediat, sancțiuni efective pentru încălcarea ordinului, extinderea protecției față de copii, conectarea ordinului cu alte servicii de sprijin, precum acordarea asistenței juridice, servicii specializare, adăpost, suport medical și psihologic. Totodată, același grup de experți a evidențiat că ordinele de protecție urgente sunt concepute pentru un răspuns rapid, însă pentru protecția de durată este necesară emiterea ordinelor de protecție de către o instanță de judecată⁷.

În acest sens, obligația statelor de a garanta accesul victimelor tuturor formelor de violență acoperite de Convenția de la Istanbul la ordine de protecție este garantată de art. 53. Spre deosebire de ordinele de protecție provizorii, a căror durată poate fi limitată la câteva zile, ordinele de protecție pot fi emise pentru o perioadă mai lungă de timp (spre exemplu, în cazul României, durata maximă a ordinului de protecție ce poate fi emis în cazurile de violență domestică este de 12 luni⁸). Scopul principal al ordinelor de protecție este acela de a interzice, restricționa sau prescrie anumite comportamente agresorului, precum interzicerea contactării victimei atât verbal, cât și prin intermediul apelurilor telefonice, mesajelor, a rețelelor de socializare, interzicerea apropierii de victimă, de locuința sa și de locul de muncă, evacuarea agresorului din locuință, ș.a. Convenția prevede că ordinele pot fi emise independent de alte proceduri legale, respectiv să nu depindă de formularea unei plângeri penale sau de inițierea procedurilor de divorț, și trebuie să fie accesibile fără sarcini administrative sau financiare excesive și, dacă situația o impune, să poată fi emise *ex parte*, cu efect imediat.

Întrucât România este membră a Consiliului Europei⁹ și a ratificat Convenția de la Istanbul¹⁰, protecția oferită victimelor trebuie să fie cel puțin la nivelul standardelor anterior menționate. În dreptul intern, mecanismele de protecție se concretizează, în principal, prin ordinele de protecție și ordinele de protecție provizorii reglementate de Legea nr. 217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței domestice¹¹, precum și prin ordinele de protecție reglementate de Legea nr. 26/2024 privind ordinul de protecție¹², aplicabile situațiilor care depășesc sfera relațiilor familiale.

Pornind de la standardele internaționale și europene în materie, consider oportună evaluarea modului în care legislația română transpune și aplică aceste

⁶ GREVIO, *op. cit.*, p. 134.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Conform art. 39 din Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice.

⁹ România a aderat la Consiliul Europei la data de 7 octombrie 1993, <https://www.coe.int/web/portal/romania>.

¹⁰ România a semnat Convenția de la Istanbul în 27 iunie 2014 și a ratificat-o la 23 mai 2016, prin Legea nr. 30/2016, publicată în M. Of. nr. 224 din 25 martie 2016, <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/romania>.

¹¹ Legea nr. 217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței domestice, republicată în M. Of. nr. 948 din 15 octombrie 2020.

¹² Legea nr. 26/2024 privind ordinul de protecție, publicată în M. Of. nr. 172 din 4 martie 2024.

obligății în plan intern. Din punctul meu de vedere, eficiența oricărui mecanism de protecție depinde în mod decisiv de regimul probatoriu, atât în faza intervenției autorităților, cât și în procedura judiciară propriu-zisă. Astfel, prezentul studiu urmărește să identifice modul în care reglementările actuale influențează administrarea probatorului în procedurile privind protecția victimelor violenței domestice, dar și din perspectiva procedurii ordinului de protecție extins, urmând a identifica lacunele și neconcordanțele legislative și să propună direcții de armonizare care să asigure un regim probatoriu coerent, eficient și compatibil cu standardele europene în materie.

II. Aspecte privind administrarea probatorului în procedurile privind emiterea ordinelor de protecție provizorii și a ordinelor de protecție

Analiza regimului probatoriu trebuie raportată, în primul rând, la cadrul normativ intern care reglementează posibilitatea emiterii ordinului de protecție provizoriu și a ordinului de protecție în situațiile în care există un risc iminent de săvârșire a unui nou act de violență ce pune în pericol viața, integritatea fizică sau libertatea victimei. În acest sens, Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice consacră, într-o structură detaliată, atât procedura referitoare la ordinul de protecție provizoriu (Capitolul IV cuprinde următoarele secțiuni: Competență și condiții de fond pentru emiterie; Verificarea sesizărilor privind violența domestică; Condiții de formă; Măsuri de protecție; Punerea în aplicare), cât și procedura ordinului de protecție emis de instanță (norme identificate în cadrul Capitolului V). În paralel, Legea nr. 26/2024 privind ordinul de protecție extins reglementează, în cadrul Capitolului II, ordinul de protecție provizoriu și, în cadrul Capitolului III, ordinul de protecție, aplicabile situațiilor care depășesc cadrul strict al violenței domestice.

Analizând dispozițiile legale în materie, cuprinse în cele două acte normative mai sus menționate, am constatat că legiuitorul român permite, din perspectiva administrării probatorului, utilizarea atât a normelor procesual civile, dar și a normelor procesual penale. Aplicarea alternativă a normelor de drept procesual civil și penal generează dificultăți în toate etapele procedurii, de la momentul intervenției imediate a organelor de poliție, care pot emite ordinele de protecție provizorii, până la procedura judiciară propriu-zisă, unde instanțele trebuie să stabilească dacă se impune emiterea unui ordin de protecție, pe o perioadă de până la 12 luni, în funcție de probațiunea administrată.

Întrucât efectivitatea instrumentelor de protecție depinde de modul în care probele sunt colectate, apreciate și valorificate de către organele statului, apreciez că trebuie clarificat regimul probatoriu aplicabil în fiecare etapă a procedurii, urmând a analiza atât legislația în vigoare, cât și soluțiile conturate în practica judiciară. Diferențele dintre normele procesual civile și cele procesual penale, precum și modul neunitar în care acestea sunt aplicate, impun o examinare

detaliată a etapelor de intervenție și a criteriilor prin care se determină regimul juridic aplicabil probelor.

II.1. Regimul probatoriu în faza intervenției organelor de poliție

Atât Legea nr. 217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței domestice, cât și Legea nr. 26/2024 privind ordinul de protecție extins consacră un mecanism dual de administrare a probelor, care plasează polițiștii într-un cadru normativ variabil, din perspectiva normelor procesuale aplicabile, în funcție de calificarea juridică preliminară a faptelor semnalate.

Legea nr. 217/2003, prin art. 28 alin. (2) lit. a)¹³, prevede că probele obținute în urma verificării sesizărilor privind violența domestică sunt administrate potrivit normelor procedurii civile atunci când faptele nu fac obiectul cercetării sub aspectul săvârșirii unor infracțiuni. În această situație, întreaga activitate probatorie se subsumează Codului de procedură civilă, iar polițiștii acționează în logica unui regim preponderent administrativ-civil, orientat spre evaluarea riscului iminent și adoptarea unor măsuri cu caracter preventiv.

În schimb, conform art. 28 alin. (2) lit. b) din aceeași lege, atunci când actele de violență domestică sunt sau pot fi cercetate ca infracțiuni, probele se strâng potrivit Codului de procedură penală. Această trecere la regimul prevăzut de legislația procesual penală este consolidată prin art. 29 alin. (5) din Legea nr. 217/2003, care prevede că: *„Polițiștii strâng probele potrivit dispozițiilor prevăzute de Legea nr. 135/2010, cu modificările și completările ulterioare, atunci când, în cursul verificării sesizărilor privind violența domestică, constată că sunt întrunite condițiile prevăzute de lege pentru ca actele de violență domestică săvârșite să facă obiectul cercetării sub aspectul săvârșirii unor infracțiuni”*. Aceași normă juridică o regăsim și în cadrul art. 3 alin. (5) din Legea nr. 26/2024.

În acest context, odată identificate condițiile care impun cercetarea faptei sub aspectul săvârșirii unei infracțiuni, polițiștii trebuie să aplice normele procesual penale privind strângerea probelor. Astfel, activitatea polițistului încetează să mai fie una administrativă și devine parte a mecanismului de investigație penală, cu obligațiile și garanțiile procesuale aferente.

Acest dualism este reiterat și în art. 29 alin. (4) din Legea nr. 217/2003, precum și în art. 3 alin. (4) din Legea nr. 26/2024, articole ce au următorul conținut: *„Acțiunile polițiștilor în spațiile prevăzute la alin. (2), inclusiv cele de pătrundere, pot fi înregistrate cu mijloacele audiovideo sau foto din dotare, fără*

¹³ Art. 28 din Legea nr. 217/2003 prevede următoarele: (2) Polițiștii constată existența riscului iminent prevăzut la alin. (1) pe baza evaluării situației de fapt care rezultă din: a) probele obținute ca urmare a verificării sesizărilor privind violența domestică, atunci când actele de violență domestică nu fac obiectul cercetării sub aspectul săvârșirii unor infracțiuni; b) probele strânse potrivit prevederilor Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, cu modificările și completările ulterioare, atunci când actele de violență domestică fac obiectul cercetării sub aspectul săvârșirii unor fapte care intră sub incidența prevederilor art. 199 din Legea nr. 286/2009 privind Codul penal, cu modificările și completările ulterioare.

consimțământul persoanelor, înregistrările sau fotografiile constituind probe în sensul alin. (1) lit. a) și urmând regimul probelor prevăzute de Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, republicată, cu modificările și completările ulterioare, sau de Legea nr. 135/2010, cu modificările și completările ulterioare, după caz". Astfel, acțiunile polițiștilor, inclusiv pătrunderea în spațiile indicate de lege și înregistrarea audio-video sau foto a intervenției, generează mijloace de probă supuse fie regimului Codului de procedură civilă, fie regimului Codului de procedură penală, după natura faptelor constatate. Normele confirmă explicit că aceeași activitate, de exemplu, realizarea de înregistrări sau fotografii, poate fi subsumată unor regimuri probatorii diferite, în funcție de calificarea situației de fapt.

Astfel, legiuitorul român prevede că regimul probator aplicabil în procedurile privind constatarea riscului iminent, în vederea emiterii unui ordin de protecție provizoriu, diferă în funcție de natura faptelor semnalate și de existența sau inexistența unor indicii privind săvârșirea unei infracțiuni.

Această diferențiere impune ca polițiștii să stabilească, într-un timp extrem de scurt, dacă faptele semnalate au sau nu natura unor infracțiuni, pentru a determina regimul probator aplicabil. În absența unui dosar penal și atunci când faptele nu sunt încadrate ca infracțiuni, procedura are un caracter civil, iar probele sunt administrate conform Codului de procedură civilă. În momentul în care fapta îndeplinește condițiile unei infracțiuni, obligația legală este de strângere a probelor conform Codului de procedură penală, ceea ce schimbă regulile de obținere a probelor și nivelul de garanții procesuale.

Din punctul meu de vedere, o asemenea abordare este discutabilă. Impunerea unei delimitări rigide între regimul procesual civil și cel procesual penal, în funcție de o apreciere imediată a polițiștilor, creează riscul unor tratamente neunitare și neconforme cu realitatea specifică violenței domestice. Numeroasele forme în care se pot desfășura violența domestică sau actele de violență prevăzute în Legea nr. 26/2024, dinamica agresiunilor și dificultatea victimelor de a formula plângeri penale în timp util (inclusiv din motive ce țin de teamă, dependență emoțională sau economică) fac ca această distincție să fie, în practică, dificil de aplicat.

Mai mult, așa cum rezultă din instrumentele europene aplicabile, obligațiile pozitive ale statului în materia protecției victimelor includ nu doar adoptarea unor măsuri de intervenție și prevenție, ci și asigurarea unui cadru normativ care să permită administrarea completă și efectivă a probelor¹⁴. În acest context, limitarea

¹⁴ Conform art. 50 din Convenția de la Istanbul: (1) *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că agențiile guvernamentale de aplicare a legii responsabile răspund la toate formele de violență acoperite de sfera de aplicare a prezentei Convenții într-o manieră promptă și corespunzătoare, oferind o protecție adecvată și imediată victimelor.* (2) *Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că agențiile guvernamentale de aplicare a legii responsabile se angajează într-o manieră promptă și corespunzătoare în prevenirea și protecția împotriva tuturor formelor de violență acoperite de sfera de aplicare a prezentei Convenții, incluzând utilizarea de măsuri operaționale preventive și strângerea de probe.*

activității de strângere și apreciere a probelor la regulile procedurii civile, doar pentru că nu a fost încă formulată o plângere penală sau pentru că polițistul nu poate evalua instantaneu caracterul penal al faptei, apare ca fiind contrară standardelor europene. Întrucât normele internaționale reclamă un cadru care să faciliteze documentarea completă a situației de fapt, cadrul nostru intern, care restrânge modalitatea de administrare a probatoriului, prin formalismul procedurii civile și prin distincții dificil de aplicat în practică, nu îndeplinește, în opinia mea, standardele internaționale.

11.2. Regimul probatoriului administrat în fața instanței de judecată

În urma clarificării regimului juridic aplicabil activității de strângere a probelor desfășurate de polițiști în faza inițială a intervenției, se impune analiza celei de-a doua componente a mecanismului de protecție instituit de lege, respectiv procedura emiterii ordinului de protecție de către instanța de judecată și regimul probatoriu aplicabil. Dacă în etapa premergătoare sesizării instanței problema centrală privește delimitarea dintre normele procedurii civile și cele ale procedurii penale în funcție de natura faptelor constatate, odată cu declanșarea procedurii judiciare accentul se mută asupra cadrului procesual concret în care probele sunt încuviințate, administrate și evaluate.

Dacă în cazul procedurii emiterii ordinului de protecție provizoriu legiuitorul a prevăzut, în mod clar, distincția dintre cazurile în care probele se administrează conform Noului Cod de procedură civilă și a Noului Cod de procedură penală, nu la fel este situația emiterii ordinului de protecție de către instanța de judecată. Reglementarea actuală cu privire la emiterea ordinului de protecție de către instanța de judecată nu conține norme care să indice explicit criteriile în funcție de care judecătorul ar trebui să determine regimul probatoriu aplicabil.

Din punctul meu de vedere, din această perspectivă, instanța ar trebui să aplice, în procedura ordinului de protecție, aceleași reguli privind determinarea regimului probatoriu ca în cazul ordinului de protecție provizoriu. În măsura în care legiuitorul a considerat necesară instituirea unei distincții explicite între aplicarea normelor procedurii civile și a celor ale procedurii penale în faza intervenției polițienești, aceeași logică ar trebui menținută și în etapa judiciară, având în vedere identitatea situațiilor de fapt și finalitatea comună a ambelor proceduri, respectiv protecția imediată și efectivă a victimei împotriva unui risc iminent.

Cu toate acestea, problema determinării regimului procesual aplicabil în fața instanței (aceeași situație putând fi analizată inclusiv din perspectiva ordinului de protecție provizoriu) devine și mai evidentă atunci când sunt analizate situațiile în care actele de violență pot constitui infracțiuni, dar declanșarea procesului penal depinde de manifestarea de voință a victimei. Așa cum am arătat deja, regle-

mentările actuale impun administrarea probatoriului potrivit Codului de procedură penală atunci când sunt întrunite condițiile pentru ca faptele să fie cercetate ca infracțiuni și potrivit Codului de procedură civilă în toate celelalte cazuri. Această delimitare aparent clară devine însă problematică în ipoteze specifice, precum cele privind infracțiunile ce necesită formularea unei plângeri prealabile.

Un exemplu relevant ar putea fi cel al amenințării, formă de violență psihologică des întâlnită în cauzele de violență domestică, prevăzută totodată drept un act de violență în înțelesul Legii nr. 26/2024. În situația în care victima solicită emiterea unui ordin de protecție, aplicarea normelor procesual penale depinde de depunerea unei plângeri prealabile¹⁵. În absența acesteia, nu se poate considera că sunt îndeplinite condițiile pentru declanșarea cercetării penale, ceea ce înseamnă că instanța trebuie să aplice normele procedurii civile. În acest cadru, continuă să funcționeze inclusiv limitările privind audierea anumitor persoane în calitate de martori, prevăzute de art. 315 NCPC și lipsite de derogări în procedura ordinului de protecție reglementată de Legea nr. 217/2003.

Situația se modifică, însă, în ipoteza în care victima a depus plângerea prealabilă. Totuși, trebuie observat că persoana vătămată dispune de un termen de 3 luni pentru a formula această plângere, conform art. 296 NCPP¹⁶. Pe durata acestui interval, deși fapta este, în mod obiectiv, susceptibilă de a fi încadrată drept infracțiune, absența plângerii împiedică activarea mecanismului procesual penal și obligă instanța să soluționeze cererea exclusiv prin raportare la normele procedurii civile, nefiind îndeplinite, practic, condițiile pentru a fi cercetată drept infracțiune. Astfel, se creează situații în care actele de violență cu potențial penal sunt analizate într-un cadru procesual insuficient adaptat realității probatorii specifice.

Acest exemplu evidențiază una dintre situațiile în care o reglementare unitară cu privire la regimul probatoriu ar fi justificată. Administrarea probelor prin raportare exclusiv la normele procedurii penale, indiferent de momentul formulării plângerii prealabile, ar permite instanței să valorifice eficient totalitatea probelor relevante și ar elimina limitările formaliste ale procedurii civile, care se dovedesc frecvent incompatibile cu particularitățile faptelor de violență domestică. În acest sens, din punctul meu de vedere, un cadru normativ uniform, ancorat în regulile procedurii penale, ar asigura coerență, predictibilitate și o protecție efectivă a victimei.

¹⁵ Art. 206 din Noul Cod penal, privind infracțiunea de amenințare, prevede următoarele: (1) *Fapta de a amenința o persoană cu săvârșirea unei infracțiuni sau a unei fapte păgubitoare îndreptate împotriva sa ori a altei persoane, dacă este de natură să îi producă o stare de temere, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă, fără ca pedeapsa aplicată să poată depăși sancțiunea prevăzută de lege pentru infracțiunea care a format obiectul amenințării.* (2) *Acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate.*

¹⁶ Art. 296 din Noul Cod de procedură penală prevede că: (1) *Plângerea prealabilă trebuie să fie introdusă în termen de 3 luni din ziua în care persoana vătămată a aflat despre săvârșirea faptei.*

II.2.1. Audierea martorilor

Analiza regimului probatoriu aplicabil în fața instanței relevă diferențe semnificative între normele procedurii civile și cele ale procedurii penale, diferențe care dobândesc relevanță deosebită în cauzele privind violența domestică, din perspectiva ordinului de protecție și a ordinului de protecție extins. Una dintre cele mai vizibile discrepanțe privește persoanele ce pot (sau nu pot) fi audiate ca martori.

O diferență apare în ceea ce privește derogarea de la art. 315 alin. (1) pct. 1 și 2 NCPC¹⁷, privind persoanele care nu pot fi ascultate ca martori. Legea nr. 217/2003 nu conține nicio derogare de la interdicțiile generale privind audierea ca martori a rudelor, afinelor până la gradul al treilea, soțului, fostului soț, logodnicului sau concubinului, în timp ce Legea nr. 26/2024 abordează explicit această problemă, introducând în cadrul art. 16 alin. (6)¹⁸ o derogare de la art. 315 NCPC, fiind permisă audierea rudelor, afinelor, soțului, fostului soț, logodnicului ori concubinului.

Conform normelor procesual penale, această limitare nu există. Art. 114 NCPP¹⁹ consacră principiul potrivit căruia poate fi audiată orice persoană care deține informații relevante pentru cauza penală, fără restricții referitoare la gradul de rudenie, la relații de familie sau la statutul personal. Prin comparație cu normele procesual civile, procedura penală oferă un cadru probatoriu mai larg și mai adecvat pentru cauzele în care dinamica actelor de violență implică persoane apropiate victimei.

Cu toate acestea, în contextul emiterii ordinului de protecție în baza Legii nr. 217/2003, în situațiile în care actele de violență nu pot fi cercetate ca infracțiuni, ar putea fi pusă în discuție posibilitatea valorificării art. 316 NCPC²⁰, care permite audierea persoanelor prevăzute la art. 315 în procesele privitoare la filiație, divorț și alte raporturi de familie, cu excepția descendenților. Acest text are o aplicabilitate circumscrișă unor categorii de litigii strict determinate de legiuitor, iar în lipsa unei trimiteri exprese din Legea nr. 217/2003 către art. 316 NCPC (precum trimiterea expresă pe care o regăsim în cadrul Legii nr. 26/2024, la care am făcut trimitere

¹⁷ Art. 315 NCPC prevede următoarele: (1) *Nu pot fi martori:*

1. *rudele și afinii până la gradul al treilea inclusiv;*
2. *soțul, fostul soț, logodnicul ori concubinul;*
3. *cei aflați în dușmănie sau în legături de interese cu vreuna dintre părți;*
4. *persoanele care beneficiază de tutelă specială;*
5. *cei condamnați pentru mărturie mincinoasă.*

¹⁸ Art. 16 alin.(6) din Legea nr. 26/2024 prevede că: (6) *În soluționarea cererii nu sunt admisibile probe a căror administrare necesită timp îndelungat. Prin derogare de la dispozițiile art. 315 alin. (1) pct. 1 și 2 din Legea nr. 134/2010, republicată, cu modificările și completările ulterioare, se vor putea asculta și rudele și afinii până la gradul al treilea inclusiv, precum și soțul, fostul soț, logodnicul ori concubinul, după caz.*

¹⁹ Art. 114 NCPP prevede că: (1) *Poate fi audiată în calitate de martor orice persoană care are cunoștință despre fapte sau împrejurări de fapt care constituie probă în cauza penală.*

²⁰ Art. 316 NCPC prevede că: *În procesele privitoare la filiație, divorț și alte raporturi de familie se vor putea asculta rudele și afinii prevăzuți la art. 315, în afară de descendenți.*

mai sus), aplicarea acestui articol în cadrul procedurii ordinului de protecție rămâne controversată, din punctul meu de vedere. Cu toate acestea, în vederea respectării standardelor europene în materie, din perspectiva protecției victimei, apreciez întemeiată audierea martorilor conform art. 316 NCPC.

În situațiile în care faptele pot fi cercetate ca infracțiuni, așa cum am menționat și anterior, instanța ar trebui să procedeze la încuviințarea și administrarea probei testimoniale conform normelor procesual penale. În acest sens, apreciez oportună invocarea unei soluții din practica judiciară²¹, în care, întrucât faptele erau cercetate ca infracțiuni, am solicitat încuviințarea probei testimoniale cu fiul pârâtei (acesta fiind de față la presupusele agresioni) conform dispozițiilor art. 114 NCPP, însă reprezentantul Ministerului Public s-a opus audierii fiului, invocând prevederile art. 316 NCPC, care exclud posibilitatea instanței de judecată de a audia descendenții părților, iar instanța a procedat la respingerea probei testimoniale ca inadmisibilă.

Din punctul meu de vedere, raportarea exclusivă la art. 316 NCPC ignoră faptul că procedura ordinului de protecție, atunci când faptele sunt sau pot fi cercetate ca infracțiuni, dobândește o dimensiune penală de necontestat, iar probele administrate în acest cadru pot avea consecințe directe inclusiv asupra unei eventuale răspunderi penale. Mai mult, respingerea probei testimoniale cu singura persoană prezentă la presupusele acte de violență contravine obligațiilor pozitive ale statului de a asigura mecanisme efective de investigare și protecție în materie de violență domestică, dar și din perspectiva dreptului la un proces echitabil, prevăzut de art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului.

Așadar, chiar dacă normele nu prevăd, în mod expres, normele de procedură ce ar trebui urmate în cadrul procedurii în fața instanței de judecată, apreciez că, prin analogie cu modalitatea de administrare a probatorului în procedura emiterii ordinului de protecție provizoriu, atunci când circumstanțele de fapt indică posibilitatea săvârșirii unei infracțiuni, judecătorul ar trebui să aplice regulile probatorii specifice procedurii penale, întrucât acestea permit o evaluare completă și adecvată a situației prezentate, evitând rigiditatea și limitele excesive ale regimului procesual civil.

11.2.2. Interogatoriul și dreptul la tăcere

O altă problemă identificată privește coliziunea dintre regulile probatorii aplicabile în procedura civilă și garanțiile specifice procedurii penale în materia interogatoriului și a dreptului la tăcere. Problema apare în situațiile în care faptele descrise în cererea de emiteră a ordinului de protecție pot constitui infracțiuni, iar pârâtul din dosarul privind emiteră ordinului de protecție este, actual sau potențial, suspect ori inculpat într-o cauză penală. În aceste condiții, administrarea interogatoriului ca mijloc de probă în procedura civilă îl poate pune pe pârât în

²¹ Sentința nr. 5xx7 din 25.09.2025 pronunțată de Judecătoria Sibiu, rămasă definitivă prin neapelare.

situația de a se autoincrimina, generând un conflict direct între normele celor două sisteme procesuale.

Potrivit dreptului procesual civil, interogatoriul reprezintă un mijloc de probă reglementat expres²², iar refuzul nejustificat de a răspunde poate fi interpretat ca o mărturisire, conform art. 358 NCPC²³. În schimb, în dreptul procesual penal și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, dreptul la tăcere și dreptul de a nu contribui la propria incriminare constituie garanții fundamentale, care se află în centrul conceptului de proces echitabil²⁴. O idee centrală desprinsă din jurisprudența²⁵ Curții Europene a Drepturilor Omului este aceea că dreptul la tăcere și dreptul de a nu se autoincrimina au o funcție de protecție împotriva constrângerilor abuzive ale autorităților, contribuind la prevenirea erorilor judiciare și la garantarea procesului echitabil reglementat de art. 6 CEDO.

Așadar, în situația în care instanța civilă dispune administrarea interogatoriului pârâtului, iar acesta refuză să răspundă invocând dreptul la tăcere, aplicarea regulilor civile privind interpretarea refuzului ca mărturisire conduce la o atingere gravă a dreptului la neautoincriminare. O astfel de soluție ar plasa instanța civilă în contradicție cu exigențele art. 6 CEDO și cu standardele procedurii penale, transformând un instrument probator civil într-un mecanism de presiune nelegitimă asupra părții vizate. Prin urmare, această coliziune relevă limitele structurale ale aplicării exclusive a regulilor procedurii civile în cauzele în care faptele au potențial penal și justifică, încă o dată, necesitatea adaptării regimului probatoriu la garanțiile specifice materiei procesual penale.

Existența unei tensiuni între regulile procedurii civile și garanțiile specifice procedurii penale este confirmată și de practica judiciară, care relevă soluții diferite în situații similare. Două hotărâri pronunțate de Judecătoria Sibiu sunt ilustrative pentru această situație.

În Sentința civilă nr. 2x/2023 din 04.01.2023, instanța a refuzat aplicarea art. 358 NCPC, prin raportare la faptul că pârâtul (cercetat penal față de faptele vizate în vederea emiterii ordinului de protecție) nu a dorit să răspundă la interogatoriu, reținând în mod expres că: *„Refuzul pârâtului de a răspunde la interogatoriu nu va fi valorificat de instanță prin prisma art. 358 C. pr. civ., având în vedere procesul penal în curs, instanța socotind că celelalte probe administrate în cauză dovedesc,*

²² Art. 351 NCPC prevede că: *Instanța poate încuviința, la cerere sau din oficiu, chemarea la interogatoriu a oricăreia dintre părți, cu privire la fapte personale, care sunt de natură să ducă la soluționarea procesului.*

²³ Art. 358 NCPC prevede că: *Dacă partea, fără motive temeinice, refuză să răspundă la interogatoriu sau nu se înfățișează, instanța poate socoti aceste împrejurări ca o mărturisire deplină ori numai ca un început de dovadă în folosul celui care a propus interogatoriul. În acest din urmă caz, atât dovada cu martori, cât și alte probe, inclusiv prezumțiile, pot fi admise pentru completarea probatoriului.*

²⁴ Consiliul European/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 6 din Convenție – Dreptul la un proces echitabil (latura penală)*, 2014, p. 23.

²⁵ Cauza *John-Murray contra Regatului Unit*, nr. 18731/91, hotărârea din 08.02.1996.

dincolo de orice dubiu rezonabil, exercitarea unor violențe verbale și fizice de către acesta asupra fostei partenerere”.

Această soluție reflectă o interpretare compatibilă cu exigențele art. 6 CEDO și cu principiul neautoincriminării, întrucât instanța a apreciat că existența unui proces penal în curs impune abținerea de la aplicarea regulilor civile care ar transforma tăcerea pârâtului într-o recunoaștere. Judecătorul a înțeles că interogatoriul, în contextul dat, risca să pună partea în situația de a-și compromite drepturile procedurale, motiv pentru care a evitat orice consecință adversă a refuzului de a răspunde.

În contrast, în Sentința civilă nr. 5xx4/2025 din 15.10.2025, deși pârâtul (față de care începuse urmărirea penală) a avut aceeași atitudine procesuală, solicitând respectarea dreptului la tăcere, instanța a reținut că: *„Cu privire la dreptul la tăcere, în cazul acesta, respinge această susținere ca nefiind întemeiată pentru că în cauză nu se aplică dispozițiile Codului penal, nu este o materie penală din perspectiva Convenției Europene a Drepturilor Omului, astfel încât, această garanție nu este garantată pârâtului care nu este inculpat”.*

Această soluție, situată la polul opus, ignoră faptul că aplicabilitatea dreptului la tăcere în jurisprudența CEDO nu depinde exclusiv de încadrarea formală a procedurii ca fiind „penală”, ci de efectele pe care administrarea probei le poate produce asupra situației persoanei vizate. Curtea Europeană a statuat constant că dreptul la neautoincriminare se aplică ori de câte ori autoritățile interne pot utiliza un mijloc procedural civil pentru a obține, direct sau indirect, informații care ar putea compromite poziția procesuală a persoanei într-o eventuală procedură penală. De aceea, simplul fapt că pârâtul nu are calitatea de „inculpat” nu înlătură necesitatea de a-i proteja dreptul la tăcere atunci când efectele interogatoriului îl expun unui risc real de autoincriminare.

Compararea celor două soluții relevă o practică neunitară generată, în mod direct, de ambiguitățile legislative și de suprapunerea celor două regimuri procesuale. În prima hotărâre, instanța adoptă o abordare compatibilă cu standardele convenționale, evitând să penalizeze exercițiul dreptului la tăcere. În cea de-a doua, instanța aplică strict regulile procedurii civile, fără a integra dimensiunea penală potențială a faptelor, rezultând o soluție contrară principiilor CEDO și insuficient adaptată specificului cauzelor de violență domestică.

Din punctul meu de vedere, aceste diferențe de optică evidențiază necesitatea unei intervenții normative sau interpretative care să elimine incertitudinea actuală. Lipsa unui criteriu unitar privind aplicarea dreptului la tăcere în procedurile privind emiterea ordinelor de protecție prin raportare la fapte ce pot fi cercetate ca infracțiuni conduce la rezultate imprevizibile, afectând atât protecția drepturilor fundamentale ale pârâtului, cât și eficiența demersului victimei. În contextul analizelor anterioare, aceste divergențe întăresc argumentul pentru stabilirea unui regim probatoriu uniform, centrat pe normele procedurii penale ori de câte ori faptele deduse judecății sunt susceptibile de a constitui infracțiuni, indiferent de

etapa la care se află procesul penal sau de momentul în care se administrează probele, respectiv în fața instanței de judecată sau de către polițiști.

III. Concluzii

În materia ordinului de protecție reglementat de Legea nr. 217/2003 și a ordinului de protecție extins reglementat de Legea nr. 26/2024, delimitarea actuală dintre aplicarea normelor Codului de procedură civilă și celor ale Codului de procedură penală rămâne insuficient adaptată specificului violenței domestice și generează contradicții atât în faza administrării probelor de către polițiști, cât și în procedura judiciară. În conformitate cu reglementările în vigoare, instanța ar trebui să aplice normele Noului Cod de procedură penală atunci când sunt întrunite condițiile pentru ca actele de violență să constituie infracțiuni, iar în celelalte situații să rămână aplicabile dispozițiile Noului Cod de procedură civilă.

În situațiile în care există indicii că actele de violență pot constitui infracțiuni, necesitatea aplicării exclusive a normelor procesual penale devine incontestabilă. Regimul probatoriu trebuie aliniat Noului Cod de procedură penală inclusiv în etapa cercetării judecătorești, astfel încât să fie permisă audierea oricărei persoane care deține informații relevante cu privire la faptele deduse judecătii, fără aplicarea interdicțiilor privind rudele, afinii sau persoanele apropiate prevăzute de Noului Cod de procedură civilă, să fie garantat dreptul la tăcere al pârâtului, astfel încât acesta să nu fie pus în situația de a se autoincrimina, iar refuzul de a răspunde la interogatoriu să nu poată fi interpretat ca o recunoaștere implicită, întrucât o asemenea consecință ar contraveni exigențelor art. 6 CEDO.

Mai mult, din perspectiva unei viitoare modificări legislative, apreciez că, chiar și în ipoteza în care actele de violență nu au caracter penal sau nu există indicii că ar putea constitui infracțiuni, este dezirabil ca regimul probatoriu aplicabil atât în procedura emiterii ordinului de protecție provizoriu, cât și în procedura judiciară să fie raportat la normele procesual penale. Așa cum am arătat, regulile Noului Cod de procedură penală sunt mai bine adaptate particularităților situațiilor de fapt întâlnite în violența domestică, permit administrarea unui probatoriu complet și evită constrângerile excesive ale procedurii civile, în special cu privire la admisibilitatea martorilor apropiați și la riscul autoincriminării. Totodată, în situația în care legiuitorul ar stabili un regim comun de administrare a probatorului, organele judiciare nu s-ar mai afla în confuzie cu privire la normele ce ar trebui aplicate, iar soluțiile din practica judiciară s-ar uniformiza, în vederea asigurării unor standarde ridicate de protecție a victimelor și de respectare a drepturilor fundamentale ale omului.

VINOVĂȚIA, PEDEAPSA ȘI RĂSPUNDEREA JURIDICĂ – FUNDAMENTE FILOZOFICE

*Teodora CIOBANU (NICHITA)**

Abstract

The contribution I propose represents a summary of a main theme in my doctoral thesis, namely a discussion of the philosophical foundations of the legal concepts of guilt, punishment, and liability. My hypothesis is that one of the most revealing ways in which we can conceive the ontological relationship among these three concepts is through exploring the tension between retributivist and utilitarian theory; this tension reveals a series of deeper moral presuppositions regarding the anthropological models underlying these theories. Therefore, the way we conceive guilt, punishment, and legal liability in fact depends on the answers given to these often unarticulated, yet implicit, questions concerning human nature. The aim of this article is to outline such a foundational approach, which is developed at length in my doctoral thesis.

Keywords: *guilt, punishment, moral philosophy, philosophy of law, utilitarianism, retributivism*

„Dreptatea este, prin urmare, un fel de unei proporție.” – Aristotel¹

*„Principiul utilității nu necesită și nici nu admite
orice alt principiu regulator în afara sa.”
– Jeremy Bentham²*

Introducere

În mod firesc, dezbaterile din jurul unor concepte fundamentale ale dreptului, și ale gândirii umane în sens larg, cum sunt vinovăția, pedeapsa și răspunderea juridică, sunt deosebit de ample și spinoase. Ele străbat întreaga istorie, motiv

* Doctorandă a Facultății de Drept, Universitatea din București, sub îndrumarea Profesorului Emerit Valeriu Stoica.

¹ Aristotel, *Etica Nicomahică*, 1131a29-30.

² Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Kitchener, Batoche Books Press, 2000, p. 26, traducere proprie.

pentru care cred că este esențial să le privim în acord cu *anvergura* lor. Observația poate părea banală, însă motivul pentru care am început cu ea este unul precis: mari filozofi ai dreptului și juriști discută despre relația dintre vinovăție, pedeapsă și răspundere juridică fără a explicita neapărat presupuzițiile mai adânci, de natură etică sau metafizică, ale dezbaterii. În mod firesc, în diviziunea muncii intelectuale, cel mai probabil că nici nu au intenționat să facă acest lucru, considerându-l ca depășind granițele disciplinei lor. Mai mult decât atât, în funcție de nivelul de abstracție la care lucrăm, suntem nevoiți, din motive pur funcționale, să postulăm de fiecare dată mai multe straturi ale analizei: dacă am încerca în fiecare text să întreprindem demersul de a identifica rădăcina pentru – și de a stabili relații logice între – toate conceptele folosite, nu am mai putea ajunge curând la concluzii, lucru problematic mai ales în domeniul dreptului, în care este imperios să propunem soluții practice pentru probleme stringente.

S-ar putea invoca și un alt motiv, diferit de diviziunea muncii și specializare, pentru care demersurile fundamentale sunt descurajate, și anume confuzia care se face, mai ales în spațiul contemporan atât de divers, între pluralism și relativism. Deși, în special în societățile occidentale, anumite concepte sunt postulate drept universal-benefice societății, faptul de a căuta originile lor istorice sau structurile logice pe care se bazează poate părea uneori un act de monism sau *radicalism* intelectual, care amenință necesitatea oamenilor de a tolera și respecta interpretări și concepții fundamentale diferite în scopul lui *modus vivendi*. În multe dintre cazuri putem vorbi fără îndoială și de o anumită tehnicizare a discuției care, prin natura ei, se îndepărtează de *anvergura* problemei care ne interesează. În fine, fără a mai lungi această listă a ipotezelor din cauza cărora o abordare *radicală* în adevăratul sens al cuvântului (care pornește „de la rădăcină”) este desuetă, trec direct la menționarea diferenței specifice abordării mele.

Când spun că problemei relației dintre vinovăție, pedeapsă și răspunderea juridică poate să îi fie redată *anvergura*, mă refer, de fapt, la o abordare *filozofică* și *integrativă* pe care o propun, și urmează să o dezvolt, în paginile ce urmează. În înțelegerea mea, există două mari poziții în drept și în filozofia dreptului care domină dezbaterile cu privire la vinovăție, scopul pedepsei judiciare și la modul în care putem defini răspunderea juridică: *retributivismul* și *utilitarismul*. Introduc o variantă simplificată a definițiilor celor două perspective pentru a putea avansa în justificarea mea, acestea fiind ulterior explicate.

Așadar, conform lui H.L.A. Hart, „din perspectivă retributivistă, vinovatul își merită suferința atât timp cât (și numai atât timp cât?) aceasta este proporțională cu (și se bazează pe) vinovăția sa, unde «vinovăția» desemnează o relație pe care vinovatul o are sau a avut-o cu o neleguire deja săvârșită. Această suferință-a-vinovatului este un bun [intrinsec] care trebuie realizat, chiar dacă orice altă suferință este un rău [intrinsec] ce trebuie evitat”³. În cazul utilitarismului juridic, este mai

³ H.L.A. Hart, „Postscript: Responsibility and Retribution”, în *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law*, Oxford, Oxford University Press, 2008, p. 231, traducere proprie.

dificil de identificat o definiție la fel de precisă, însă mă voi baza pe reconstrucția făcută de Elie Halevy filozofiei dreptului lui Bentham: „Din punctul de vedere al [principiului] utilității, pedeapsa în sine este un rău, din moment ce constă în pricinuirea suferinței, iar suferința este un rău [intrinsec]. (...) Conform principiului utilității, pedepsele juridice reprezintă niște măsuri rele aplicate sub forme legale unor indivizi care s-au dovedit vinovați de un act nociv interzis de lege, și aplicate cu scopul de a preveni manifestarea unor acte similare”⁴.

Cum se întâmplă în mod obișnuit, variațiile pe aceste două poziții s-au ramificat și rafinat, numărul lor fiind egal cu cel al autorilor care au contribuit la discuție – deci imposibil de cuprins. Tocmai de aceea scopul acestui text nu este de a inventaria toate versiunile celor două perspective, ci (1) de a identifica conceptele-cheie care reprezintă pilonii dezbaterii, (2) de a le explicita într-o manieră consistentă, indicând originea și natura lor, (3) de a trasa relațiile logice care se formează între ele, în funcție de perspectiva din care le privim (retributivistă, respectiv utilitaristă). Rezultatul este (4) aducerea la suprafață a unor presupoziii insuficient chestionate și, în cele din urmă, (5) oferirea unei imagini de ansamblu asupra problemei, nu atât prin prisma redării comprehensive a literaturii de specialitate, cât mai ales prin identificarea structurii de bază a fiecăreia dintre poziții. Scopul final este acela de a răspunde la o întrebare punctuală: unde rezidă conflictul fundamental dintre perspectiva retributivistă și cea utilitaristă, atunci când dăm la o parte ramificațiile lor interminabile?

O schiță a imaginii de ansamblu și câteva ipoteze

Probabil că unul dintre cele mai concentrate și sugestive pasaje în care cele două poziții sunt puse față în față îi aparține lui Mark Tunick:

„În linii mari, putem descrie cele două perspective astfel: utilitaristul argumentează că ar trebui să pedepsim o persoană numai când acest lucru ar spori *utilitatea socială*; retributivistul obiectează, susținând că trebuie să îi pedepsim pe cei responsabili de nelegiuiri, chiar dacă acest lucru poate duce la diminuarea utilității sociale, fiindcă *dreptatea* ne-o cere să pedepsim. Utilitariștii sunt *consecvențialiști*, având mereu o *perspectivă îndreptată către viitor*, insistând asupra faptului că o acțiune sau o practică este justificată numai dacă *beneficiile* depășesc costurile sale viitoare. Din acest punct de vedere, retributiviștii *nu au o viziune centrată pe viitor*. Faptul că o acțiune se conformează *unui principiu sau dreptății* este, de obicei, pentru retributivist, o justificare suficientă pentru acea acțiune”⁵.

⁴ Élie Halévy, *The Growth of Philosophic Radicalism*, traducere în limba engleză de Mary Morris, cu o prefață de A.D. Lindsay, Boston, The Beacon Press, 1955, p. 55, traducere proprie.

⁵ Mark Tunick, *Punishment: Theory and Practice*, Berkeley și Los Angeles, University of California Press, pp. 67-68, 1992, sublinierile mele, traducere proprie.

Voi extrapola câteva întrebări și observații, pornind de la descrierea lui Tunick, care mă vor ajuta să mă apropiez de punctele centrale ale perspectivei mele. Dincolo de orice interpretare juridică, ceea ce fragmentul de mai sus arată este că suntem puși în fața a două perspective cu presupuziții fundamentale diferite, oricât de difuză ar putea părea diferența dintre ele odată cu aplicarea în practică: pe de o parte, vorbim despre o paradigmă clasică, aflată la granița cu cea modernă, un univers (încă) puternic infuzat etic, în care vinovăția, pedeapsa și răspunderea juridică sunt în mod evident legate de concepte-cheie precum dreptatea, responsabilitatea morală, meritul și suferința. Atât anumite ramuri ale retributivismului, cât și critici ai săi, adaugă o legătură suplimentară între aceste concepte și sentimentele răzbunării, urii, disprețului și resentimentului, manifestate fie individual, fie la nivelul societății. Dacă acestea din urmă constituie într-adevăr o parte a retributivismului este o problemă de care ne vom ocupa într-un studiu separat. Pe de altă parte, ne regăsim în universul profund modern al utilitariștilor, în care, deși conceptele clasice nu dispar în totalitate, devin subordonate altor considerente. Vinovăția, pedeapsa și răspunderea juridică pot fi înțelese doar în strânsă legătură cu binele societății, plăcerea sau fericirea, evitarea suferinței, utilitatea, reformarea și descurajarea nelegiuirilor. Sentimentele care animă această paradigmă par să fie întocmai opuse retributivismului: compasiunea, credința în progres, înțelesul ca anihilare a suferinței, eliminarea treptată a violenței și a oricărei emoții negative.

Consecințele finale ale abordării utilitariste chestionează, de fapt, însăși necesitatea vinovăției, răspunderii și pedepsei juridice⁶, motiv pentru care se afirmă existența unui „rest retributiv” intrinsec celor trei concepte de care ne ocupăm⁷. În acest sens, în lipsa meritului și a responsabilității morale, devine imposibil de determinat cui îi este destinată pedeapsa și în ce situații răspunderea juridică este sau nu justificată, ca să nu mai vorbim de aplicarea principiului proporționalității, conform căruia pedeapsa trebuie să fie întotdeauna proporțională cu vinovăția făptașului. Dacă urmăm acest fir al argumentului, ne mai lovim însă de o problemă ce îmi pare că a fost marginalizată în literatura de specialitate care tratează răspunderea și pedeapsa juridică: relația dintre vinovăție și suferință. Utilitariștii sunt revoltați față de ideea atribuită retributiștilor conform căreia suferința resimțită de către inculpatul care este pedepsit reprezintă un bun intrinsec – doctrina utilitaristă are în centru, așa cum am menționat, dorința de a evita cu orice preț suferința –, considerând-o nici mai mult nici mai puțin decât o reminiscență barbară. În epoca contemporană a bunăstării și prosperității materiale, poate mai mult decât în secolul XIX, o astfel de atitudine față de suferință pare firească. Tocmai de aceea cred că, înainte de a ajunge în sfera propriu-zisă a dreptului, una dintre cele mai semnificative bătălii ale retributivismului se dă pe

⁶ Vezi Barbara Wootton, *Social Science and Social Pathology*, cu sprijinul lui V.G. Seal și R. Chambers, New York, The Macmillan Company, 1959.

⁷ Acesta este principalul argument pe care îl va aduce H.L.A. Hart în *Punishment and Responsibility* pentru adoptarea unei teorii mixte a pedepsei.

terenul următoarelor întrebări: de ce tindem să credem că pedeapsa juridică, sub forma privării de libertate, este cea care îl determină pe făptaș să își recunoască și, ulterior, ispășească vina? De ce nu considerăm, în general, că alte forme ale pedepsei, care produc mai puțină suferință, ar fi potrivite pentru inculpați? De ce este esențial factorul „suferință”? Este oare vorba despre o legătură intrinsecă între suferință, recunoașterea și, ulterior, ispășirea vinovăției, legătură pe care utilitariștii nu o văd? Sau este această relație „intrinsecă” doar o idee barbară, pe care retributiviștii au inventat-o pentru a-și justifica resentimentul și dorința de a produce suferință?

Este evident că scopul reformei utilitare în etică și legislație a fost, printre altele, acela de a estompa „instinctele retributive” pe care le-am moștenit pe cale evoluționistă. Dincolo de argumentul conform căruia fiecare dintre noi caută plăcerea și fericirea, mai degrabă decât suferința, utilitariștii arată, la rândul lor, că, la fel cum retributivismul pare să fie o parte intrinsecă a vinovăției, răspunderii și pedepsei juridice, și logica utilitaristă este inerentă celor trei concepte: în primul rând, prin faptul că pedeapsa juridică, ca instituție, nu poate decât să asume un scop social, al realizării fericirii pentru un număr cât mai mare de oameni – altfel am fi vorbit pur și simplu de pedeapsa aplicată personal de fiecare individ prejudiciat – și, în al doilea rând, prin faptul că, asumând un scop social, utilitatea sau inutilitatea sa nu poate fi verificată altfel decât consecvențialist. Așadar, și dacă am accepta paradigma retributivă, tot am rămâne, de data aceasta, cu un „rest utilitarist”.

La fel ca în cazul de mai sus, cred că una dintre întrebările centrale, tratate doar marginal în literatura de specialitate, și cu care utilitarismul trebuie să se confrunte pentru a se justifica până la capăt, este următoarea: de ce scopul general al pedepsei juridice trebuie să fie în mod necesar unul colectiv? Am putea argumenta că principalul scop al pedepsei este mai degrabă unul individual, anume acela de a face dreptate atât făptașului, cât și victimei, externalitățile pozitive asupra societății decurgând în mod indirect, dar dezirabil, din aceasta. În fond, acesta este unul dintre înțelesurile cele mai comune ale dreptății, ca fiind legată de faptele unui individ și de meritul personal care rezultă din acestea. Nu este oare asumată o formă de colectivism atunci când este postulat acest scop colectiv? Scopul „social” este același cu scopul „colectiv”? Încearcă utilitariștii să găsească o justificare pentru faptul că susțin sacrificarea drepturilor individuale fundamentale, care ar trebui să fie scopuri intrinseci și ultime, în favoarea unor scopuri colective care, de cele mai multe ori, nici măcar nu vin dinspre cetățeni? Sau vorbim mai degrabă despre imposibilitatea ontologică de a eluda calculul utilitar în numeroasele situații în care suntem nevoiți să alegem între binele individului și binele unui grup?

Numai după ce formulăm aceste două teze putem să ne dăm seama care este miza unui demers ce încearcă să ajungă la fundamentele vinovăției, pedepsei și răspunderii juridice. Fără a preciza care este relația ontologică dintre conceptele specifice fiecărei poziții, nu putem demonstra dacă ele sunt mai degrabă

interschimbabile, reprezentând doar niște convenții specifice unei anumite epoci, sau dacă, dimpotrivă, sunt o parte constitutivă a realității umane. Mai mult, asta ne determină în mod automat să încercăm să descoperim și *originile* conceptelor specifice fiecărei paradigme căci, dincolo de eroarea genetică, orice realitate ontologică are una sau mai multe *surse* care îi conferă o anumită *natură* sau *esență*, mai mult sau mai puțin perceptibilă. În acest sens, voi mai schița două ipoteze care sunt explorate pe larg în lucrarea mea de doctorat.

Fiind de cele mai multe ori tratată ca o teorie ce ține strict de sfera juridică, retributivismul este formulat într-un registru dentologic, formalist. Mai exact, atunci când se vorbește despre principiile fundamentale, ultime care trebuie respectate, se pune accentul pe anumite proprietăți ale lor, precum universalizabilitatea, mai degrabă decât conținuturile sau semnificațiile lor specifice – fie că ne referim la dreptate, vinovăție, responsabilitate morală sau răspundere juridică. Tot ce ne pot spune, de obicei, susținătorii acestei poziții este că avem nevoie de postularea unor principii ultime care să reflecte statutul suprem al individului – demnitatea, unicitatea, rațiunea și libertatea individuală trebuie puse mai presus de orice și protejate nu doar împotriva răufăcătorilor, ci și a posibilelor abuzuri săvârșite de societate în general. Acest mod axiomatic de a concepe retributivismul poate funcționa – și a funcționat sute de ani – atunci când principiile sunt asumate consensual într-o societate, iar accentul se pune mai degrabă pe descoperirea regulilor și procedurilor prin care pot fi aplicate. Cu alte cuvinte, putem considera că principiile sunt de la sine înțelese și că datoria noastră este să le implementăm concret cum putem mai bine în sistemul de drept.

Pe de altă parte, însă, atunci când suntem puși în fața unei paradigme cum este cea utilitaristă, care contestă însuși statutul axiomatic al acestor principii, ne dăm seama că ele necesită o justificare substanțială. Așadar, ipoteza pe care voi încerca să o verific este dacă retributivismul se regăsește cu adevărat dincolo de gândirea deontologică – care este, în zilele noastre, singura alternativă *mainstream* la gândirea utilitaristă –, extrăgându-și seva atât din gândirea antică, cât și din cea creștină. Pusă în lumina acestor două tradiții, în care vinovăția, suferința sau responsabilitatea morală capătă conținuturi precise, exprimate prin concepte precum virtuțile, viciile sau păcatele, teoria retributivă își pierde caracterul aparent inuman sau dur, reflectând adevăruri umane care includ, dar depășesc, dorința de a atinge plăcerea, fericirea sau progresul. Chiar dacă modelul omului virtuos (*phronimos*) sau al creștinului – care îi tratează pe toți drept, își asumă responsabilitatea faptelor sale, se căiește pentru greșelile săvârșite față de ceilalți, vrea să fie tratat după meritul său, indiferent dacă acest lucru are sau nu vreo utilitate socială și, în final, se simte dator să răspundă în fața legii fiindcă a greșit nu doar ca om, ci și ca cetățean – este aproape imposibil de atins în realitate, el poate conferi un conținut real acelor principii fundamentale care vor fi, ulterior, transformate în practici.

Totuși – și aici voi avansa cea de-a doua ipoteză pe care vreau să o verific –, nu putem nega faptul că utilitarismul este o teorie care pare mult mai compatibilă cu societatea pluralistă și cosmopolită în care trăim astăzi. Așa cum remarcasem mai sus, universul retributivist este puternic infuzat etic, lucru care ar coincide astăzi cu ceea ce numim o teorie perfecționistă, idealistă sau maximalistă⁸. Pe scurt, o teorie perfecționistă cu privire la etică, politică sau legislație asumă un model optimist al omului, în care cerințele de conformare la anumite calități substanțiale sunt ridicate, presupunând credințe și valori care depășesc minimul necesar supraviețuirii individuale și conviețuirii sociale pașnice. La antipod, utilitariștii încearcă să gândească funcționarea societății minimalist – chiar dacă, în mod paradoxal, consideră că maximizarea acestor nevoi de bază va cauza un progres semnificativ –, bazându-se pe cele mai evidente și elementare nevoi sau năzuințe ale omului, aspirațiile transcendente fiind imanentizate. Simplu spus, nu avem nevoie de un model sofisticat și nerealist al omului pentru a atinge progresul, ci trebuie mai degrabă să ne adresăm sentimentelor celor mai simple ale oamenilor, pe care ne așteptăm ca oricine să le manifeste. Ipoteza mea, este, așadar, că utilitarismul este atât de atractiv astăzi tocmai pentru că vine cu o imagine simplificată a naturii umane, în care nu există niciun element transcendent sau fundamental moral, ci doar anumite sentimente și nevoi care sunt minimizezate sau maximizate, în majoritatea cazurilor într-o logică foarte asemănătoare celei hedoniste. Spre deosebire de universul retributivist, această lume tolerează cu mai multă ușurință o diversitate de persoane, chiar și cu riscul de a le deresponsabiliza moral sau de a le înstrăina de sentimentul vinovăției.

Mai mult de atât, când vine vorba de vinovăție, merit sau răspundere, este imposibil de determinat sau măsurat cum se manifestă aceste „sentimente” în interiorul fiecăruia dintre noi, așadar pare justificat să acordăm pedeapsa în primul rând în funcție de consecințele cele mai vizibile pe care o nelegiuire a avut-o asupra societății și să încercăm să îi descurajăm pe ceilalți cetățeni din a săvârși fapte asemănătoare în viitor. Sistemul juridic nu va fi niciodată capabil „să detecteze” și să pedepsească proporțional vinovăția din simplul fapt că nu va avea acces real la mintea inculpatului. Prin urmare, el trebuie să se ghideze mai ales după acțiunile și consecințele exterioare și obiective ale acțiunilor umane și să se asigure, înainte de toate, că nelegiuirile nu au un impact negativ iremediabil asupra societății. O propunere care, din multe puncte de vedere, a fost și încă este considerată extremă, a aparținut socioloagei și criminalistei Barbara Wootton, care a susținut că, din moment ce vinovăția și responsabilitatea unui inculpat sunt imposibil de determinat, dar este totuși necesar să protejăm societatea de răufăcători, putem trata fiecare individ care comite o faptă penală ca pe un pacient care are simptomele unei „boli” sociale (adică a unei categorii de fapte ilicite) și care trebuie,

⁸ S.Wall, „Perfectionism in Moral and Political Philosophy”, în *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Ediția de toamnă, 2021), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/perfectionism-moral>.

prin urmare, tratat fizic sau psihic în instituții specializate de sănătate sau în centre de corecție. În felul acesta, orice persoană care a comis o faptă mai puțin gravă va fi împiedicată de la a comite o faptă mai periculoasă, iar persoanele care au săvârșit fapte ilicite foarte grave vor primi un tratament intensiv și prelungit. Desigur, din moment ce răufăcătorii sunt tratați ca niște pacienți, scopul este cel de a-i ajuta să își revină, de a le ameliora starea de „sănătate”, ideea de pedeapsă dispărând cu totul. O astfel de societate ar progresa, însă, cu adevărat în ceea ce privește eliminarea suferinței și ajutorarea celor „bolnavi”, dar neresponsabili, pentru faptele lor.

Este foarte puțin probabil ca teza extremă de mai sus să fie acceptată prea curând în societatea contemporană. Există nenumărate puncte slabe și incoerențe care pot fi detectate în acel argument, care seamănă mai mult cu o distopie. Însă, la finalul acestei secțiuni, sper că am reușit să surprind o parte din logica internă a variantelor *tari* ale celor două poziții, împreună cu întrebările cele mai presante cu care consider că se confruntă fiecare dintre ele.

Teoriile mixte – versiunea lui H.L.A. Hart

Spuneam mai sus că o privire scrutatoare asupra celor două teorii concurente ne relevă faptul că sunt bazate pe presupuziții fundamentale diferite și, în consecință, că implicațiile lor se concretizează în sisteme juridice care accentuează capacități distincte ale naturii și acțiunii omului. Aceste considerente nu au împiedicat însă mulți gânditori ai dreptului să dea naștere unor *teorii mixte* cu privire la vinovăția, răspunderea și pedeapsa juridică, aceștia fiind convingși că nu trebuie să facem abstracție nici de aspectele lor intrinsec retributive, nici de cele intrinsec utilitariste. În fond, este foarte puțin probabil ca o problemă atât de mare cum este cea de care ne ocupăm să poată fi rezolvată apelând la o singură teorie. Prin urmare, în această secțiune mă voi ocupa de un gânditor reprezentativ pentru teoria mixtă, și nu numai: H.L.A. Hart.

Pentru publicul larg, Hart poate fi cu ușurință încadrat în tradiția juridică pozitivistă și utilitaristă. În fond, a fost elevul renumitului pozitivist Hans Kelsen, el însuși considerându-se un continuator al utilitarismului. Însă una dintre cele mai importante lucrări ale sale, *Punishment and Responsibility*, este o încercare de a identifica și depăși limitele utilitarismului, unul dintre principalele sale argumente fiind acela că orice calcul utilitar este în mod necesar îngădit de principii universale (care se manifestă de obicei sub forma unor intuiții morale puternice) care se află în afara lui, adică principii care au valoare intrinsecă. Aceste principii se referă *întocmai* la relația dintre vinovăție și pedeapsă: oamenii au o înclinație puternică de a respinge ideea conform căreia o persoană nevinovată poate fi pedepsită sau cea conform căreia un acuzat poate primi o pedeapsă care nu este proporțională cu vinovăția sa. Spre deosebire de alți utilitariști, Hart este de părere

că aceste principii intrinseci reprezintă granițe necesare care trebuie trasate calculului utilitar. În cuvintele sale:

„Pentru a fi plauzibilă, poziția utilitaristă trebuie privită ca pe o afirmare a limitelor *exterioare* ale pedepsei; aceasta fixează un *maximum* dincolo de care pedeapsa nu este justificată. Chiar și în versiunile sale sofisticate, poziția utilitaristă nu poate fi considerată în mod plauzibil o teorie pe care o putem utiliza necondiționat. Sunt nenumărate moduri în care credem că avem datoria morală de a *limita* promovarea, prin intermediul pedepsei, a scopurilor utilitare”⁹.

Deși Hart consideră că scopul general al pedepsei juridice (*General Justifying Aim*) – ca instituție socială – nu poate fi, în esența lui, decât unul social și utilitar, anume descurajarea răufăcătorilor din a săvârși nelegiuiri care afectează întreaga ordine a societății, acesta acceptă că retributivismul este singura teorie care ne oferă criterii justificate pentru a determina cui îi putem aplica pedeapsa și în ce condiții. Retributivismul este, așadar, pentru Hart, *principiul de distribuire* al pedepsei, care setează parametrii scopului general dat de utilitarism. La rândul său, principiul de distribuire se bazează pe răspunderea juridică, individul fiind chestionat numai în momentul în care a încălcat o lege. În ceea ce privește, însă, unul dintre fundamentele răspunderii juridice – responsabilitatea morală –, gânditorul se distanțează de ceea ce descriam mai sus drept univers retributiv, adoptând o perspectivă mai degrabă funcționalistă. Acesta argumentează că motivul pentru care trebuie să păstrăm conceptul de responsabilitate este legat de libertatea noastră politică: dorim să trăim într-o societate în care acțiunile întreprinse de stat și de ceilalți cetățeni sunt previzibile, lucru care ne oferă fiecăruia dintre noi posibilitatea de a face planuri și chiar de a alege dacă dorim sau nu să ne asumăm costurile respectării sau încălcării unei legi. Cu alte cuvinte, acceptăm că oamenii sunt responsabili pentru faptele lor deoarece asta ne maximizează libertatea individuală și, implicit, spațiul și autonomia de a alege conștient și asumat. Într-o societate liberală și democratică cum este cea în care trăim, acest scop al legii este fundamental pentru păstrarea ordinii politice, sacrificarea lui ducând la un regim autoritar sau totalitar, care nu își poate găsi o justificare utilitară.

În mod inevitabil, logica problemei ne determină să ajungem și la problema vinovăției pe care se fundamentează, la rândul lor, și responsabilitatea morală (sau mai degrabă *funcțională*, așa cum o concepe Hart), și răspunderea juridică. Aici, Hart revine la o justificare retributivă, de sorginte deontologic-formalistă, conform căreia intuițiile profund umane pe care le avem cu privire la faptul că o persoană inocentă nu trebuie să fie sub nicio formă pedepsită sau că o persoană nu merită o pedeapsă mai aspră decât gravitatea faptei pe care a comis-o provin, de fapt, din *principiul dreptății* sau *echității*. Acesta poate fi rezumat astfel: în momentul în care o parte a societății ne acuză în mod nejustificat de anumite acțiuni considerate

⁹ *Punishment and Responsibility*, pp. 79-80.

ilegale și demne de a fi pedepsite, trebuie să avem posibilitatea de a ne apăra, din poziția de indivizi, chiar și în fața unei majorități, dovedind că nu suntem responsabili pentru o neleguire. Cu alte cuvinte, principiul dreptății îngreățește abuzurile și presiunile pe care un grup sau o parte a societății le-ar putea exercita împotriva unui singur individ, asigurându-l pe cel din urmă că nu poate fi tras la răspundere din punct de vedere juridic dacă nu a fost cu adevărat responsabil pentru o neleguire. Mai mult decât atât, demonstrarea vinovăției sau nevinovăției este cu atât mai importantă în momentul în care o persoană poate fi nedreptățită de o parte a societății *în numele unui bine social mai mare*, aceasta fiind și mai vulnerabilă în fața mai multor persoane. Conform lui Hart, faptul de a sacrifica o persoană inocentă sau responsabilă pentru o faptă minoră în numele binelui societății este, chiar și din punct de vedere utilitar, inadmisibil, suferința cauzată aceluși individ depășind cantitativ orice satisfacție pe care majoritatea ar putea-o resimți de pe urma ei¹⁰. Cu toate acestea, vom vedea, însă, în următoarea secțiune a acestui text, că legătura dintre responsabilitatea morală, vinovăție, pe de o parte, și răspunderea juridică, pe de altă parte, este puternic chestionată odată cu introducerea conceptului de răspundere juridică obiectivă (*strict liability*).

În mod fundamental, civilizația europeană nu a funcționat niciodată pe baza unor idei utilitariste. Dimpotrivă, ceea ce distinge acest spațiu de alte civilizații pare să fie tocmai descoperirea și postularea unor valori cu caracter intrinsec, printre cele mai importante numărându-se viața, demnitatea și toate celelalte drepturi umane fundamentale ale individului. În multe dintre pasajele acestei cărți, pare că aceasta este și intuiția profundă, deși indirectă, poate chiar ușor ezitantă, a lui H.L.A. Hart. Chiar dacă nu ajunge niciodată să explice până la capăt de unde provine, mai exact, acest *principiu al dreptății* și de ce retributivismul este singurul criteriu justificat în aplicarea pedepsei, fiind și „gardianul” calculului utilitar, filozoful american reușește, totuși, să formuleze o teorie mixtă plauzibilă și coerentă, luând în serios atât inevitabilitatea calculului utilitar, cât și profunzimea intuițiilor noastre umane. În ultimă instanță, însă, înclinațiile utilitariste ale lui Hart par să își spună ultimul cuvânt: deși în majoritatea situațiilor pedepsirea unei persoane inocente se resimte ca o tragedie, ca un principiu extrem de important care a fost încălcat, există situații excepționale în care binele societății justifică un astfel de sacrificiu. Cu alte cuvinte, când ne aflăm în mijlocul unui conflict între principiul dreptății și principiul binelui social, este totuși posibil să renunțăm în mod conștient la cel dintâi, în favoarea celui din urmă.¹¹ Hart nu ne oferă, din păcate, niciun exemplu în acest sens, așadar putem doar să speculăm cu privire la

¹⁰ Din păcate, o problemă care apare în mod recurent în argumentarea lui Hart este lipsa unei explicații cu privire la modul în care sunt măsurate și mai apoi puse în balanță aceste consecințe. Cum determinăm, de pildă, că valoarea inocenței unei singure persoane este mai mare decât orice bine social care ar putea fi cauzat de pedepsirea sa? Care este structura calculului utilitar ce ne permite să aflăm acest lucru?

¹¹ *Punishment and Responsibility*, p. 81.

tipul de situații și motivele pentru care sfârșește prin a face această concesie utilitarismului.

De la teorie la practică – problema răspunderii obiective

În spațiul rămas, voi atinge succint și dimensiunea practică a problemei de care mă ocup, dimensiune care testează, în final, acuratețea și robustețea ideilor teoretice pe care le-am expus până acum. Voi remarca totuși faptul că, deși dreptul aparține prin excelență sferei rațiunii practice, acesta nu își poate genera teoriile și interpretările tot în interiorul acestui spațiu, discuția despre retributivism și utilitarism fiind, în ultimă instanță, o încercare de a argumenta în favoarea unei perspective morale. În acest sens, cu cât avem o justificare mai coerentă și substanțială a deciziilor practice pe care ajungem să le luăm, cu atât ele vor fi mai puțin arbitrare.

Dezbaterea pe care am încercat să o prezint în linii mari, cu tensiunile ei cele mai presante, atinge un punct de cotitură odată cu introducerea doctrinei răspunderii obiective (*strict liability*) în spațiul continental și cel anglo-american în secolul XIX.¹² *Grosso modo*, răspunderea obiectivă este un tip de răspundere juridică atât civilă, cât și penală, care, pentru anumite cazuri bine precizate, presupune vinovăția făptașului, chiar dacă acesta *poate* demonstra că nelegiuirea a fost produsă într-o manieră involuntară și neintenționată. Acest tip de răspundere este o invenție a unui secol în care societatea devenise din ce în ce mai tehnologizată și industrializată, lucru care făcea aproape imposibil de probat vinovăția în cazul anumitor accidente de muncă sau activități ce presupuneau, în general, un grad de pericolozitate ridicat pentru mai multe persoane. Se presupunea că natura primejdioasă a acestor activități și posibilitatea de a cauza prejudicii unui număr mare de oameni erau temeuri necesare și suficiente pentru a-l constrânge pe cel responsabil să își asume riscul de a fi tras la răspundere, chiar dacă asta însemna că ar fi putut comite în mod neintenționat o faptă ilegală gravă, în fața căreia nu s-ar fi putut apăra nici măcar invocând circumstanțe atenuante demonstrabile. Fiindcă accidentele sau evenimentele grave nu puteau rămâne indeterminate, de cele mai multe ori fiind vorba de necesitatea pragmatică de a despăgubi persoanele inocente prejudiciate, răspunderea obiectivă apare ca un răspuns concret pentru această problemă.

Pentru o societate occidentală care imersată în universul retributivist și în care doctrina *mens rea* (conform căreia starea mentală a unui răufăcător este centrală în determinarea severității pedepsei care urmează a fi aplicate) juca un rol fundamental în dreptul penal, propunerea răspunderii obiective a stârnit o dezbatere

¹² Colin Manchester, „The Origins of Strict Criminal Liability”, în *Anglo-American Law Review*, Vol. 6, No. 4, 1977, pp. 277-283.

aprinșă.¹³ Până în momentul respectiv, situația în care o persoană a cărei nevinovăție putea fi demonstrată era trasă la răspundere din punct de vedere juridic pentru o faptă ilicită era de neconceput. Dacă în mintea și în comportamentul său nu exista această componentă subiectivă care să îi motiveze acțiunile, faptul de a condamna o serie de manifestări strict exterioare și obiective reprezenta un abuz. Exista riscul ca oameni care aveau o legătură minimală cu evenimentul respectiv să fie trași la răspundere doar fiindcă se aflau în locul și la momentul nepotrivit. Toată această reacție arăta, de fapt, cât de strânsă era considerată legătura dintre vinovăție, pedeapsă, răspundere juridică, responsabilitate morală, suferință și merit. Separarea lor, chiar și în situații mai degrabă excepționale, era greu de acceptat.

Pe de altă parte, este destul de simplu de remarcat că noua invenție legislativă era într-o mare măsură de inspirație utilitaristă – demonstrarea vinovăției răufăcătorului nu mai reprezenta elementul central al răspunderii juridice, punându-se accent exclusiv pe *consecințele* faptei ilicite suferite de mai multe persoane. Vinovatul și pedeapsa sa nu mai contau decât în măsura în care cel dintâi trebuia să faciliteze despăgubirile și soluționarea în timp util a cazului. Cu toate acestea, susținătorii răspunderii obiective nu trebuie totuși caricaturizați – aceștia au formulat argumente convingătoare care surprindeau, în esență, necesitatea unei sau a unor persoane de a asuma anumite riscuri și, deci, de a oferi anumite garanții în contextul în care sunt responsabili pentru desfășurarea unor activități ce poate leza un număr mai mare de indivizi. Mai mult de atât, o astfel de activitate implică și prevederea unor posibile accidente și luarea unor precauții în acord cu ele, condiții care îngreădeau caracterul aparent arbitrar al acestui tip de răspundere. În fond, exista o predictibilitate stabilită prin lege conform căreia o persoană supusă unor astfel de riscuri aferente unei activități periculoase și extinse trebuia să își asume o responsabilitate de o altă natură decât o persoană care acționează doar în nume propriu și ale cărei acțiuni nu afectează în mod direct o parte mai mare a societății.

Răspunsul retributiviștilor ar putea fi însă următorul: dacă acceptăm această ultimă ipoteză, atunci de ce nu putem aplica acestor cazuri aparent excepționale *circumstanțele atenuante* – neglijența, nechibzuința sau, în cazuri mai grave, chiar inconștiența sau lipsa responsabilității făptașului –, păstrând totuși fundamentul vinovăției și responsabilității personale? Tocmai în acest punct retributiviștii îi condamnă pe utilitariști, fiindcă din motive mai degrabă pragmatice, ce țin de dificultatea de a determina vinovăția în anumite circumstanțe, sacrifică aceste fundamente juridice, evaluând răspunderea juridică în funcție de criterii de natură diferită de cele originale. Dacă ne așteptăm ca oamenii să aibă încredere în sistemul juridic, atunci principala sa misiune, care este tocmai cea de a face dreptate acolo unde niciun individ nu o poate face de unul singur, nu ar trebui abandonată prea

¹³ Steven S. Nemerson, „Criminal Liability without Fault: A Philosophical Perspective”, în *Columbia Law Review* Vol. 75, Nr. 8, 1975, pp. 1517-1577.

ușor. Și totuși, chiar și după această critică, întrebarea utilitariștilor rămâne validă: ce ne facem cu acele cazuri în care este, practic, imposibil să reconstruim lanțul causal al vinovăției? Este oare atât de imoral să prevedem posibilitatea apariției unor astfel de situații și să luăm măsuri previzibile din punct de vedere juridic în acord cu ele, chiar dacă asta înseamnă încălcarea anumitor condiții ale răspunderii juridice considerate fundamentale? Putem evita situațiile de excepție? Probabil că, și dacă retributiviștii ar admite inevitabilitatea unui astfel de compromis, ar fi încă justificați în insistența lor de a sublinia că, chiar și într-o astfel de situație, nu trebuie să renunțăm în mod intenționat la fundamente, compromisul făcându-se între valori tari. Cu alte cuvinte, chiar dacă suntem nevoiți să sacrificăm vinovăția, este de preferat să o facem într-un cadru în care aceasta încă contează și se încearcă, cel puțin, demonstrarea ei.

Concluzie

După cum se poate vedea mai sus, nu este clar dacă aceste cazuri demonstrează cu claritate plauzibilitatea unei teorii sau a alteia. Este foarte probabil ca acestea să arate, dimpotrivă, întocmai necesitatea unei structuri mixte, cum este cea propusă de H.L.A. Hart. Pe de altă parte, putem argumenta și că rolul unei teorii cum este retributivismul sau utilitarismul nu este să explice în mod complet o decizie juridică, ci mai degrabă să ne ofere un reper și o paradigmă după care alegem să ne orientăm. Deciziile practice în completă concordanță cu o valoare tare vor fi întotdeauna tehnic imposibile – nu avem o cunoaștere completă a circumstanțelor în care facem acea alegere și, în mod inevitabil, ea ne va aduce în același timp și costuri, și beneficii. Așadar, demersul meu de a descoperi care ar fi câteva dintre concluziile cele mai revelatoare din această dezbateră nu reprezintă o încercare de a da un răspuns complet și final întrebărilor presante pe care le-am enunțat de-a lungul acestui text. În acest domeniu, la granița dintre drept și morală, astfel de răspunsuri, practic, nu există. Însă avem nevoie, în economia gândirii și cunoașterii noastre (și nu numai), de acele repere care ne scot din situația de paralizie în care ajungem în mod inevitabil când ne dăm seama de tragismul deciziilor umane. Și care ne dau puterea de a ne asuma alegerea făcută – adică ne dau însuși *rostul* a ceea ce facem.

Bibliografie

Aristotel, *Etica nicomahică*, traducere, studiu introductiv, comentarii și note de Stella Petecel, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988.

Bentham, Jeremy, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Kitchener, Batoche Books, 2000.

Halévy, Élie, *The Growth of Philosophic Radicalism*, traducere în limba engleză de Mary Morris, cu o prefață de A. D. Lindsay, Boston, Beacon Press, 1955.

Hart, H. L. A., *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law*, 2nd ed., cu o nouă introducere de John Gardner, Oxford, Oxford University Press, 2008.

Manchester, Colin, „The Origins of Strict Criminal Liability”, *Anglo-American Law Review*, vol. 6, nr. 4, 1977, pp. 277-283.

Nemerson, Steven S., „Criminal Liability Without Fault: A Philosophical Perspective”, *Columbia Law Review*, vol. 75, nr. 8, 1975, pp. 1517-1577.

Tunick, Mark, *Punishment: Theory and Practice*, Berkeley; Los Angeles; Oxford, University of California Press, 1992.

Wall, Steven, „Perfectionism in Moral and Political Philosophy”, în Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Ediția de toamnă, 2021), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/perfectionism-moral>.

Wootton, Barbara, *Social Science and Social Pathology*, cu sprijinul lui V. G. Seal și R. Chambers, New York, Macmillan, 1959.

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND CONDIȚIILE REDESCHIDERII PROCESULUI PENAL ÎN CAZUL JUDECĂRII ÎN LIPSĂ A PERSOANEI CONDAMNATE

*Lect. univ. dr. Vali Ștefania ILEANA-NIȚĂ
Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept*

Abstract

The reopening of the criminal trial in the event of a trial in absence of the convicted person represents an extraordinary remedy, its purpose being to guarantee the right to a fair trial. National and international regulations do not automatically allow a request for reopening in the case of a person convicted in absence, but require verification of whether or not the person has evaded trial.

The accusation being made know in the criminal investigation phase, therefore there being an official notification regarding the criminal accusation formulated, it is noted that the accused person is legally summoned to the trial, provided that no justified absence from the trial of the case and no proof of impossibility of not being notified of the court is invoked or provided.

Keywords: *reopening of the criminal trial, trial in absence.*

Redeschiderea procesului penal în cazul judecării în lipsă a persoanei condamnate reprezintă o cale extraordinară de atac de retractare, scopul acesteia fiind garantarea dreptului la un proces echitabil prev. de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, prin respectarea principiului contradictorialității, al egalității armelor, al exercitării dreptului la apărare în propria persoană, al nemijlocirii, oralității și aflării adevărului, precum și a dreptului de a interoga martorii sau părțile din proces¹. Aceasta cale extraordinară de atac constituie un remediu procesual oferit acelor persoane care au fost judecate în lipsă, în sensul că nu au fost prezente la judecată, fie pentru că nu au aflat de existența cauzei, fie pentru că s-au aflat într-o imposibilitate obiectivă de a se prezenta în fața instanței și de a anunța despre această împrejurare².

¹ ICCJ, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, dec. nr. 22/9 iunie 2015, publicată în Monitorul Oficial nr. 4862 iulie 2015.

² ICCJ, s. pen., dec. nr. 3/A din 5 ianuarie 2016, www.scj.ro.

Prin redeschiderea procesului penal se urmărește de către inculpat, persoană fizică sau juridică, inculpatul fiind de altfel singurul titular ce poate exercita această cale de atac, desființarea hotărârii pronunțate în lipsa sa, pentru a i se acorda posibilitatea de a participa la procesul penal pornit împotriva sa, în vederea asigurării dreptului la un proces echitabil³.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în jurisprudența sa⁴, a subliniat că în interpretarea art. 6 din Convenție privind dreptul la un proces echitabil „Când legislația națională permite judecarea unei persoane în absență, acea persoană trebuie, în momentul în care află de procedură, să poată determina ca o instanță, după ce o va audia, să dispună din nou asupra fondului acuzațiilor ce i-au fost aduse”. S-a arătat că o procedură de judecată în contumacie nu este, în esență, întotdeauna contrară textului Convenției, dacă celui în cauză i s-au respectat drepturile apărării, între care cel de a fi citat personal și informat asupra cauzei și naturii acuzației și, atunci când nu și-a exprimat fără echivoc voința de a nu participa în proces, de a obține posibilitatea să fie rejudecat în prezența sa, fără să fie obligat să probeze că nu a dorit să se sustragă justiției sau că absența s-a datorat unor cauze de forță majoră.

Conform jurisprudenței⁵ Curții Europene a Drepturilor Omului, în materia art. 6 par. 1 și 3 lit. c) din Convenție, instanțele pot să respingă cererea de rejudecare formulată de o persoană care a renunțat voluntar, în mod neechivoc, la dreptul de a fi prezentă în instanță și de a se apăra. Pentru a putea renunța la dreptul de a participa la judecată, persoana acuzată trebuie să aibă deplină cunoștință despre cauza penală, să fi fost citată într-o limbă pe care o cunoaște⁶ sau să se realizeze și prin intermediul apărătorului său⁷.

Dreptul de a fi prezent la proces este prevăzut și în cuprinsul Directivei 2016/343 din 9 martie 2016 a Parlamentului European și a Consiliului⁸. Conform art. 8 alin. 1 din Directivă, statele membre se asigură că persoanele suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces.

Totodată, norma europeană prevede și excepții de la soluționarea cauzei în prezența persoanei în situația în care persoana suspectată sau acuzată a fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării, sau persoana suspectată sau acuzată a fost informată cu privire la proces să fie reprezentată de un avocat mandatat, care a fost numit fie de către persoana suspectată sau acuzată, fie de către stat (art. 8 alin. 2 lit. a și b din Directiva nr. 2016/343). O astfel de hotărâre poate fi pusă în executare împotriva persoanei

³ I. Neagu, M. Damaschin, A.I. Iugan, *Drept procesual penal. Partea speciala*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, p. 264.

⁴ Cauza Colozza contra Italiei - Hotărârea din 12 februarie 1985.

⁵ Cauza Poitrimol contra Franței, hotărârea din 26 octombrie 1993, paragraful 31, Cauza Colozza contra Italiei, hotărârea din 12 februarie 1985, paragrafele 28-33.

⁶ Cauza Brozicek contra Italiei, hotărârea din 19 decembrie 1989, paragraful 41.

⁷ Cauza Yavuz contra Austriei, hotărârea din 27 mai 2004, paragraful 49.

⁸ Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale.

suspectate sau acuzate în cauză, conform dispozițiilor art. 8 alin. 3 din Directivei 2016/343 din 9 martie 2016 a Parlamentului European și a Consiliului.

Legiuitorul european prevede faptul că statele membre se asigură că, atunci când persoanele suspectate sau acuzate nu au fost prezente la procesul lor și condițiile prevăzute la articolul 8 alineatul 2 nu au fost îndeplinite, persoanele în cauză au dreptul la un nou proces sau la o altă cale de atac care permite reexaminarea pe fond a cauzei, inclusiv examinarea unor probe noi, și care ar putea duce la anularea hotărârii inițiale. În acest sens, statele membre se asigură că persoanele în cauză suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente, de a participa efectiv, în conformitate cu procedurile prevăzute de dreptul intern, și de a-și exercita dreptul la apărare.

Dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la judecată, reglementat de legiuitorul roman la art. 364 C. pr. pen., se întemeiază pe conceptul de proces echitabil prevăzut de art. 6 paragraful 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, și anume pe dreptul de a exercita personal apărarea⁹, de a întreba sau de a solicita audierea martorii acuzării sau apărării¹⁰, de a fi asistat, dacă este cazul, de un interpret¹¹.

De la regula prezenței inculpatului la judecarea cauzei, se admit și excepții prevăzute la alineatele 2 și 3 al articolului 364 C. pr. pen., respectiv dacă acesta este dispărut, se sustrage de la judecată, și-a schimbat adresa fără să o aducă la cunoștința organelor judiciare și în urma verificărilor efectuate, nu i se cunoaște noua adresă sau dacă deși legal citat, acesta lipsește în mod nejustificat de la judecarea cauzei sau a solicitat judecarea în lipsă.

Stabilirea de către instanțele de judecată a lipsei nejustificare a inculpatului la judecarea cauzei prezintă o importanță deosebită, întrucât sustragerea de la judecată constituie un impediment¹² pentru a se dispune renunțarea la aplicarea pedepsei (art. 80 alin. 2 C. pen.), amânarea aplicării pedepsei (art. 83 alin. 2 C. pen.), suspendarea sub supraveghere a executării pedepsei (art. 91 alin. 3 lit. c) C. pen.), sau redeschiderea procesului penal în cazul judecării în lipsă a persoanei condamnate (art. 466 C. pr. pen.).

Redeschiderea procesului penal în cazul judecării în lipsă a persoanei condamnate este reglementată de legiuitorul român în cadrul secțiunii a 4-a din capitolului V al Codului de procedură penală. Fiind o procedură inclusă în capitolul privește căile extraordinare de atac, legiuitorul român a prevăzut condiții stricte, limitative, care trebuie să fie cumulativ îndeplinite, pentru a se asigura accesul la o nouă judecată.

Dispozițiile art. 466 din Codul de procedură penală statuează condițiile necesar a fi îndeplinite pentru redeschiderea procesului penal, acestea fiind:

⁹ Art. 6 paragraful 3 lit. c) din Convenția europeană a drepturilor omului.

¹⁰ Art. 6 paragraful 3 lit. d) din Convenția europeană a drepturilor omului.

¹¹ Art. 6 paragraful 3 lit. e) din Convenția europeană a drepturilor omului.

¹² M. Udriou (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 952.

existența unei hotărâri definitive de condamnare, persoana față de care s-a pronunțat această hotărâre să fi fost judecată în lipsă, persoana condamnată să nu fi solicitat să fie judecată în lipsă și motivele în baza cărora este formulată cererea să nu fi fost prezentate într-o cerere anterioară de redeschidere a procesului penal, care a fost judecată definitiv.

Prin decizia nr. 22/HP/2015, Înalta Curte de Casație și Justiție a dispus că obiectul cererii de redeschidere a procesului penal în cazul judecării în lipsa persoanei condamnate îl reprezintă existența unei hotărâri definitive prin care s-a soluționat fondul cauzei, respectiv numai hotărârile penale definitive de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei sau de amânare a aplicării pedepsei, indiferent dacă judecata în primă instanță sau în calea ordinară de atac este consecința rejudecării cauzei ca urmare a admiterii contestației în anulare sau a revizuirii.

Domeniul de aplicare al deciziei nr. 22/2015 a ÎCCJ îl constituie felul sau categoria hotărârilor penale definitive supuse căii extraordinare de atac a redeschiderii procesului penal, stabilindu-se așadar ca nu orice hotărâre este vizată, ci numai cele pronunțate în urma unei activități procesuale privind tragerea la răspundere penală.

Se poate solicita rejudecarea procesului penal și în cazul în care a fost aplicată inculpațiilor minori care au săvârșit infracțiuni pentru care s-au aplicat prin hotărâri definitive măsuri educative privative sau neprivative de libertate.

Redeschidere procesului penal în care s-a pronunțat o hotărâre definitivă de condamnare la pedeapsa închisorii cu suspendarea sub supraveghere sau o hotărâre definitivă de amânare a aplicării pedepsei se poate dispune doar în situația în care instanța de judecată omite să ia acordul inculpatului cu privire la prestarea unei munci în folosul comunității. Prin urmare, nu poate fi admisă redeschiderea procesului penal în cazul hotărârilor prin care s-a dispus, în mod legal, condamnarea inculpatului cu suspendare sub supraveghere și nici în cazul hotărârilor prin care s-a dispus amânarea aplicării pedepsei, având în vedere faptul că inculpatul trebuie să își exprime consimțământul cu privire la prestarea muncii în folosul comunității.

De asemenea, având în vedere obligativitatea exprimării consimțământului inculpatului, nu pot face obiectul redeschiderii procesului penal nici hotărârile definitive pronunțate în cazul procedurii abreviate a recunoașterii învinuirii sau a procedurii speciale a acordului de recunoaștere a învinuirii.

În procedura specială a recunoașterii unei hotărâri străine se constată că nu se poate formula o cerere de redeschidere a procesului penal, potrivit art. 466 C. pr. pen, nefiind antamate aspecte privind existența faptei, prevederea în legea penală, săvârșirea de către inculpat, vinovăția acestuia ori alte aspecte ce țin de răspunderea penală. Solicitarea unei persoane condamnate de redeschidere a unui

proces penal desfășurat pe teritoriul unui stat străin este inadmisibilă¹³, în condițiile în care statul român nu a desfășurat nicio activitate de urmărire penală sau de judecată în cauză, ci doar a recunoscut hotărârea penală străină conform art. 166 și urm din Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

Totodată, în cazul procedurii de recunoaștere a unei hotărâri de condamnare pronunțată de un stat european membru al Uniunii Europene și transfer în vederea executării pedepsei, nu poate fi considerată o persoană „judecată în lipsă”, în sensul art. 466 alin. 2 C. pr. pen., atât timp cât chiar în dispozițiile Legii nr. 302/2004 se precizează expres că soluționarea sesizării are loc fără citarea persoanei condamnate¹⁴. De altfel, instanța investită cu o cerere întemeiată pe dispozițiile art. 166 și urm. din Legea nr. 302/2004 nici nu are competența funcțională să se pronunțe pe aspecte ce țin de fondul acuzației penale, de vreme ce, potrivit art. 166 alin. 3 din actul normativ, „dispozițiile civile, dispozițiile referitoare la pedepsele pecuniare, măsurile asigurătorii sau cheltuielile judiciare, precum și orice dispoziții din hotărârea judecătorească transmisă de statul emitent, altele decât cele privind executarea pedepsei închisorii sau a măsurii privative de libertate, nu constituie obiectul prezentei proceduri”.

Aceeași soluție este și în cazul hotărârilor definitive care nu soluționează fondul cauzei, nefiind admisibilă astfel nici cererea de redeschidere a unui proces penal ce privește hotărârile pronunțate în materia executării pedepselor, respectiv contopirea pedepselor, revocarea suspendării executării pedepsei, liberarea condiționată, etc.

Așa cum am arătat mai sus, obiectul cererii de redeschidere a procesului penal în cazul judecării în lipsa persoanei condamnate îl reprezintă existența unei hotărâri definitive prin care s-a soluționat fondul cauzei. Raportat la obiectul cererii de redeschidere a procesului penal, în practica judiciară se pot întâlni probleme și cu privire la promovarea căii de atac. Astfel, dacă sentința de condamnare nu a fost comunicată legal inculpatului, hotărârea nefiind definitivă, în cauză trebuie declarat apelul și nu cerere de redeschidere a procesului penal. În situația în care s-a pus în executare o hotărâre care nu este definitivă, trebuie formulată o contestație la executare (art. 598 alin. 1 lit. a C. pr. pen.), sau contestație în anulare în cazul în care judecata în apel a avut loc fără citarea legală a unei părți sau când, deși legal citată a fost în imposibilitate de a se prezenta sau de a înștiința instanța despre această imposibilitate (art. 426 alin. 1 lit. a C. pr. pen.).

O altă condiție pentru redeschiderea procesului penal constă în împrejurarea ca persoana față de care s-a pronunțat hotărârea să fi fost judecată în lipsă.

¹³ ICCJ, dec. pen. nr. 239/A din 7 octombrie 2021, www.scj.ro.

¹⁴ Art. 2 din Legea nr. 302/2004: Instanța judecă în complet format dintr-un singur judecător, în camera de consiliu, fără citarea persoanei condamnate.

Este considerată judecată în lipsă, conform art. 466 alin. 2 C. pr. pen., persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni care nu a fost citată la proces și nu a luat cunoștință în mod oficial despre acesta sau deși a avut cunoștință de proces a lipsit în mod justificat de la judecarea cauzei și nu a putut încunoștința instanța.

În primul caz reglementat de art. 466 alin. 2 teza 1 C. pr. pen., este considerată judecată în lipsă persoana care nu a fost citată la proces, atât în situația în care procedura de citare nu a fost legal îndeplinită, cât și în cazul în care, deși legal citată, persoana în cauză nu a luat efectiv cunoștință de existența procesului penal. Doar primirea personală a citației este de natură a crea convingerea că luarea la cunoștință s-a concretizat, aceasta având și sensul unei notificări oficiale cu privire la existența procesului¹⁵.

Așadar, nu trebuie să ne raportăm doar la neîndeplinirea procedurii de citare prevăzute de lege, ci trebuie să avem în vedere și situația în care prin citare nu s-a adus la cunoașterea efectivă a existenței procesului penal, cum este cazul citării prin afișare prevăzută la art. 259 alin. 5 C. pr. pen., unde deși procedura este legal îndeplinită, nu există certitudinea notificării oficiale a persoanei cercetate.

În lipsa unor notificări oficiale și a unor probe certe că inculpatul a fost înștiințat de altă persoană căreia i s-a înmănat citația de desfășurarea procesului penal, nu se poate presupune că inculpatul a avut cunoștință despre procedurile judiciare desfășurate împotriva sa.

De asemenea, comunicarea actelor de procedură la o locație, care deși potrivit evidențelor oficiale figura drept domiciliu al inculpatului, în fapt nu mai era adresa inculpatului de mai mult timp, acesta părăsind teritoriul țării, nu echivalează cu o notificare oficială aptă să concluzioneze că inculpatul a luat cunoștință efectiv de procedurile judiciare desfășurate împotriva sa.

Nu poate fi asimilată unei persoane judecată în lipsă, o persoană care chiar dacă pe parcursul judecării cauzei nu a primit personal o citație, avea cunoștință într-un mod oficial de cauza penală încă din cursul urmăririi penale, când a dat declarații în fața organelor judiciare în calitate de suspect sau de inculpat, însă a părăsit țara fără a încunoștința organele judiciare despre schimbarea reședinței sau domiciliului, astfel încât nu este dovedită rațiunea pentru care persoana nu s-a mai interesat de stadiul procesului penal în care a dat declarații în calitate de suspect sau de inculpat.

În schimb, nu se poate afirma că persoana judecată în lipsă a cunoscut faptul că împotriva sa a fost formulată, în mod oficial, o acuzație penală dacă în cursul fazei de urmărire penală a dat declarații organelor judiciare doar în calitate de martor, ulterior părăsind țara, necunoscând faptul că împotriva sa a fost pusă în mișcare acțiunea penală. În condițiile în care nici în faza de judecată persoana condamnată în lipsă nu a fost prezentă, nu i-a fost adusă la cunoștință acuzația

¹⁵ A.V. Iugan, *Redeschiderea procesului penal*, Ed. Universul Juridic, București 2016, p. 87; A. Crișu, *Drept procesual penal. Partea specială*, Ed. Hamangiu, București, 2024, p. 407.

formulată împotriva sa, nici drepturile și obligațiile procesuale, nu a depus nici o cerere și nici un memoriu și nu a fost reprezentată de niciun apărător ales, se constată că aceasta nu a luat cunoștință în mod oficial de existența unei acuzații care i se aduce, neputându-se deduce sub nicio formă existența unei renunțări exprese sau tacite la dreptul de a participa la un proces.

Nu poate fi admisă o cerere de redeschidere a unui proces penal atât timp cât se constată că persoana condamnată a avut cunoștință despre procesul penal din moment ce în faza de urmărire penală fost audiată în calitate de suspect sau inculpat, a semnat declarația, a semnat procesul-verbal prin care i s-a adus la cunoștință învinuirea, încadrarea juridică și dreptul de a solicita un apărător, drept pe care nu l-a valorificat.

Durata primei faze a procesului penal, finalizată printr-un rechizitoriu, nu îl poate exonera pe acuzat de obligația de a încunoștința organele judiciare despre schimbarea domiciliului sau a reședinței, întrucât acesta a avut cunoștință, într-un mod oficial, de procesul penal desfășurat în privința sa, iar starea de pasivitate în care s-a aflat nu o poate invoca în favoarea sa, în scopul procedurii unor consecințe juridice pozitive. Indiferent de durata procesului penal, persoana acuzată are obligația de a anunța schimbarea domiciliului sau reședinței, așa cum prevăd dispozițiile legale ale art. 108 alin 2 lit. b C. pr. pen.

Părăsind teritoriul României, fără a aduce la cunoștința organelor judiciare schimbarea locuinței statornice și principale, deși avea reprezentarea clară a unei proceduri judiciare desfășurate în privința sa, întrucât i s-a comunicat oficial acuzația penală, fiind și audiat în cursul urmăririi penale în calitate de suspect sau inculpat, acuzatul nu poate valorifica această atitudine procesuala cu titlu de obligație a organelor judiciare de a redeschide procesul, întrucât nu poate influența prin propria sa atitudine modul de desfășurare a procedurii penale.

De asemenea, conform art. 466 alin. 2 teza 1 C. pr. pen., este considerată judecată în lipsă și persoana care, deși a avut cunoștință de proces, a lipsit în mod justificat de la judecarea cauzei și nu a putut încunoștința instanța. Această teză are în vedere situația în care pe parcursul judecării, au intervenit, independent de voința inculpatului, diverse împrejurări care l-au împiedicat să participe la desfășurarea procesului penal, fiind necesar să se demonstreze faptul că lipsa condamnatului nu îi este imputabilă¹⁶.

Această „împiedicare” trebuie să fie obiectivă, de neînviș, și să nu fi putut fi prevăzută în mod normal, fiind incluse în această categorie de evenimente, precum încarcerarea pe teritoriu unui stat străin, o stare de război, o inundație, o înzăpezire, o boala gravă sau un accident, intervenite pe neașteptat o epidemie - care a necesitat măsuri de carantină - sau un alt fapt neprevăzut.

Cererea de redeschidere a procesului penal, în temeiul art. 466 alin. 2 teza 1 C. pr. pen., se formulează în cazul în care imposibilitatea de a se prezenta a

¹⁶ C.A. București, s. I. pen, dec. nr. 1183/2014, în G. Anghel Tudor, A. Barbu, A.M. Șinc, *Codul de procedură penală adnotat cu jurisprudență națională și europeană*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 953.

intervenit în fața primei instanțe. În cazul în care această imposibilitate de a se prezenta intervine în faza de apel, legiuitorul prevede calea de atac a contestației în anulare (art. 426 lit. a teza a 2-a C. pr. pen.).

În cazul în care partea s-a găsit în imposibilitate de a se prezenta la termenul de judecată, are obligația să încunoștințe instanța despre această împiedicare. Dacă nu și-a îndeplinit această obligație, lăsând ca procesul să fie soluționat în lipsa sa, partea este în culpă și nu îi mai este permis să atace hotărârea atunci când constată că soluția nu îi este favorabilă¹⁷.

Nu poate obține însă de către persoana condamnată în lipsă admiterea căii extraordinare de atac prezentând ca argument faptul că, deși a avut cunoștință de existența acuzației în faza de urmărire penală, nu a cunoscut existența fazei de judecată, în condițiile în care prin comportamentul său, de a nu se interesa de soarta procesului și de a nu încunoștința autoritățile despre noua adresă, este neechivoc că nu a dorit să-și exercite dreptul de a fi prezentă în instanță în procesul penal în care este acuzată. Faptul că acesta nu s-a prezentat ulterior în fața instanței echivalează cu opțiunea explicită și neechivocă de a nu participa la procesul penal și cu asumarea consecințelor judecării în aceste condiții, cu atât mai mult cu cât aceasta nu a respectat obligația prev. de art. 108 alin. 2 lit. b) C. pr. pen., de a încunoștința autoritățile cu privire la noua locuință, procedura de citare fiind efectuată în mod legal la adresele cunoscute de organele judiciare.

Faptul că inculpatul a luat cunoștință de existența procesului penal în care este acuzat încă din faza urmăririi penale, fiind audiat în calitate de suspect, iar ulterior a ales să nu se prezinte și să nu se intereseze de soarta procesului, conduce la concluzia că nu se poate considera că a existat o judecată în lipsă în sensul art. 466 Cod procedură penală, astfel, inculpatul nu poate obține admiterea căii extraordinare de atac prezentând ca argument faptul că deși a avut cunoștință de existența acuzației aduse împotriva sa, în faza de urmărire penală, nu a cunoscut existența fazei de judecată în condițiile în care prin comportamentul său este fără echivoc că inculpatul nu a dorit să-și exercite dreptul de a fi prezent în instanță în procesul penal în care era acuzat.

Astfel, în această situație se constată că inculpatul are cunoștință de procesul penal, fiind audiat în faza de urmărire penală în calitate de suspect, fiindu-i aduse la cunoștință drepturile și obligațiile ce decurg din dobândirea acestor calități procesuale, printre care obligația de a anunța organele judiciare și de a comunica în scris în termen de 3 zile orice schimbare a adresei, în caz contrar citațiile și orice alte acte comunicate la prima adresă rămân valabile și se consideră că le-a luat la cunoștință. Fiind adusă la cunoștință învinuirea în faza de urmărire penală și în consecință, existând o notificare oficială cu privire la acuzația penală formulată, se constată că persoana acuzată este citată în mod legal la proces, având cunoștință în mod oficial despre acesta, în condițiile în care nu se invocă și

¹⁷ ICCJ, s. pen., dec. nr. 1642 din 27 aprilie 2010, www.scj.ro.

nu se face dovada lipsei justificate de la judecarea cauzei și a imposibilității de a încunoștința instanța.

Prin urmare, neprezentarea ulterioară în fața instanței de judecată echivalează așadar cu opțiunea explicită și neechivocă a acuzatului de a nu fi prezent în instanță în procesul penal în care a fost acuzat, cererile formulate de redeschidere a procesului penal fiind în aceste condiții, raportat la considerentele expuse anterior, respinse ca neîntemeiate, în baza art. 469 alin. 4 C. pr. pen.

Conform art. 466 alin. 2 C. pr. pen., nu se consideră judecată în lipsă persoana care și-a desemnat un apărător ales sau mandatar, dacă aceștia s-au prezentat oricând în cursul procesului. Legea prezumă așadar că persoana condamnată care și-a desemnat un avocat ales sau un mandatar a avut cunoștință de proces și, prin neprezentarea sa, a înțeles să renunțe la garanțiile art. 6 din Convenție.

Noțiunea de proces penal, în lipsa oricărei distincții legale, are în vedere toate fazele procesuale: urmărirea penală, camera preliminară, judecata fie în primă instanță, fie în căile de atac, precum și punerea în executare a hotărârilor judecătorești definitive. Nu se poate reduce noțiunea de proces numai la anumite faze procesuale, întrucât dispozițiile art. 466 C. pr. pen., au în vedere procesul penal în ansamblu, neexistând nici o distincție în funcție de fazele sau etapele procesuale.

Această concluzie se impune și prin raportare la decizia nr. 453 din 11.07.2019 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 466 alin. 1 C. pr. pen., în considerentele căreia, Curtea Constituțională a argumentat: „...de esența instituției redeschiderii procesului penal în cazul judecării în lipsa persoanei condamnate este faptul că aspectul lipsei justificate de la judecarea cauzei trebuie verificat cu privire la întreaga desfășurare a procesului penal întrucât altfel, inculpații ar fi încurajați să se sustragă de la faza de judecată, știind că, în cazul în care vor fi prinși, vor putea solicita rejudecarea cauzei. Statul nu poate fi obligat să redeschidă procesul penal și să cheltuiască alte resurse materiale doar pentru că inculpatul, cu bună știință, nu s-a prezentat la judecarea cauzei. Astfel, trebuie ca instanța să verifice cauza contumaciei, iar lipsa inculpatului să nu fie imputabilă acestuia¹⁸”.

În ceea ce privește contractual de asistență juridică acesta poate fi încheiat atât de către suspect sau inculpat, personal, cât și de către avocat cu membrii familiei acuzatului, în conformitate cu art. 121 alin. 6 din Statutul profesiei de avocat conform căruia “În cazul în care avocatul și clientul convin, o terță persoană poate fi beneficiarul serviciilor avocațiale stabilite prin contract, dacă terțul acceptă, chiar și tacit, încheierea contractului în astfel de situații.” Rezultă din aceste dispoziții că inculpatul, aflat la distanță, poate să încheie un contract de asistență juridică, împuternicirea avocațială depusă la dosar făcând dovada

¹⁸ Decizia nr. 453 din 11 iulie 2019 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 466 alin. (1) C. pr. pen., publicată în M. Of. nr. 930 din 19 noiembrie 2019.

acceptului tacit al inculpatului, accept care este obligatoriu, conform articolului sus-menționat, pentru încheierea contractului de asistență juridică.

Apărarea unei persoane condamnate conform căreia apărătorul ales a fost desemnat de către membrii familiei, nu este aptă să înlăture calificarea prezenței sale juridice (prin reprezentant) la procesul penal al cărei subiect procesual pasiv a fost și, în consecință, prezumția cunoașterii procesului penal desfășurat, întrucât chiar și în situația în care apărătorul ales al persoanei este angajat de către un membru al familiei sau de către orice altă persoană, acea persoană în favoarea căreia se îndeplinesc activitățile juridice, beneficiarul, cunoaște expres sau tacit faptul desemnării unui avocat în favoarea sa, care să-i reprezinte interesele procesuale. În acest sens sunt dispozițiile art. 121 alin. 6 din Statutul profesiei de avocat, conform cărora, în cazul în care avocatul și clientul convin, o terță persoană poate fi beneficiarul serviciilor avocațiale stabilite prin contract, dacă terțul acceptă, chiar și tacit, încheierea contractului în astfel de condiții. Rezultă astfel că reprezentarea juridică a unui terț, în speță a persoanei condamnate, poate avea loc și în baza convenției încheiate de avocat cu o altă persoană în calitate de client, dar în beneficiul terțului, întotdeauna cu acordul expres sau tacit al beneficiarului asistenței juridice.

Sușinerile unei persoane acuzate că s-ar afla în relații conflictuale cu membrii familiei ar intra în contradicție cu propriile atitudini adoptate de membrii familiei care, pe parcursul procesului penal în care a fost condamnat, au angajat apărători aleși pentru a susține interesele procesuale ale persoanei acuzate și ulterior condamnate, contractele de asistență juridică încheiate în beneficiul terțului – persoana condamnată, fiind prezumate în baza art. 121 alin. 6 din Statutul profesiei de avocat, până la proba contrară, că au fost îndeplinite cu știința și acceptul expres ori tacit al terțului beneficiar.

Acest aspect, coroborat cu faptul că inculpatul a fost legal citat în condițiile art. 261 alin. 1 C. pr. pen., citația fiind înmănată unui membru al familiei inculpatului în condițiile în care nu există dovezi că inculpatul nu ar mai fi păstra legătura cu aceștia sau că relațiile de familie ar fi deteriorate, poate conduce la concluzia că inculpatul a avut cunoștință de formularea acuzației penale și de faptul că împotriva sa se desfășoară un proces penal și a renunțat implicit, prin comportamentul său la dreptul conferit de art. 6 CEDO, la dreptul de a fi prezent în persoană la desfășurarea procesului.

Neparticiparea inculpatului la actele de procedură efectuate până într-un anumit moment procesual nu înlătură semnificația juridică a momentului când și-a desemnat un apărător care s-a prezentat de mai multe ori pe parcursul procesului penal, din acest moment fiind considerat că a aflat în mod oficial de procedura penală desfășurată în privința sa, iar prin mandatarea unui apărător ales să se prezinte la proces pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime, a renunțat în mod neechivoc la dreptul de a se prezenta personal la desfășurarea

procesului penal, asumându-și în consecință efectele juridice ale unei asemenea atitudini procesuale.

Respingerea cererii de redeschidere a procesului penal se raportează și se justifică pe manifestarea de voință a inculpatului, care desemnându-și apărător ales, este considerat ca a renunțat în mod neîndoielnic la dreptul de a participa la desfășurarea procesului penal în care era inculpat, și prin urmare este incidentă teza cuprinsă în art. 466 alin. 2 C. pr. pen., și anume, nu se consideră judecată în lipsă persoana condamnată care și-a desemnat un apărător ales ori un mandatar, dacă aceștia s-au prezentat oricând în cursul procesului.

De asemenea, nu se consideră judecată în lipsă persoana care, după comunicarea, conform legii, a sentinței de condamnare, nu a declarat apel, a renunțat la declararea lui ori și-a retras apelul (art. 466 alin. 2 teza a doua C. pr. pen.). Așa cum am arătat în considerentele de mai sus, este avută în vedere comunicarea personală a hotărârii de condamnare, o astfel de situație ducând la concluzia că inculpatul a renunțat în mod neechivoc la drepturile prevăzute de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹⁹.

Conform art. 466 alin. 4 C. pr. pen., procesul penal nu poate redeschis nici în cazul în care persoana condamnată a solicitat judecata în lipsă. Participarea la propriul proces nu este un drept absolut, persoana acuzată putând renunța la acesta în mod expres sau tacit²⁰. Judecata în lipsă este posibilă și în cazul în care inculpatul acesta este privat de libertate, dacă solicită acest lucru, urmând să fie reprezentat de un avocat (art. 364 C. pr. pen.).

Concluzionând, constatăm că atât reglementările interne, dar și cele internaționale, nu prevăd admiterea în mod automat a unei cereri de redeschidere în cazul unei persoane condamnate în lipsă, ci impun verificarea faptului dacă aceasta s-a sustras sau nu de la judecată, respectiv dacă lipsa de la judecată îi este sau nu imputabilă. A considera că persoana căreia i s-a notificat pe cale oficială formularea unei acuzații penale împotriva sa are dreptul de a obține în mod automat rejudecarea cauzei în situația în care, după audiere și prezentarea acuzației în mod oficial, își schimbă domiciliul fără a aduce la cunoștința organelor judiciare acest aspect, echivalează cu lipsirea de efecte juridice a prevederilor legale ce reglementează obligația de a anunța schimbarea domiciliului sau locuinței, al căror scop este acela de a disciplina conduita procesuală a persoanei acuzate de comiterea unei infracțiuni.

¹⁹ M. Udrouiu (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 1169.

²⁰ M. Udrouiu, *Sinteze de procedură penală. Partea specială*, Ed. C.H. Beck, București, 2022, p. 839.

Librăria ta de carte de specialitate juridică, economică și business

Din 2008 suntem
alegerea lor...

TU?

Cursuri universitare • Tratamente • Monografii • Coduri • Legislație • Jurisprudență • Reviste de specialitate

www.ujmag.ro

ujmagro
UNIVERSUL JURIDIC MAGAZIN

Bd. Iuliu Maniu nr. 7, clădirea Cotroceni Business Center corp C,
sector 6, București (lângă AFI MALL)

021.312.22.21 | 0733.673.555 | comenzi@ujmag.ro

Universul Juridic.ro

nihil sine iure

instrument
de pregătire
profesională

PARTENERIAT

Suntem o comunitate impresionantă
– peste **40.000** de membri activi

ONLINE

Conținut juridic de calitate disponibil
de pe orice dispozitiv:
laptop, mobil sau tabletă

REZULTATE

Puteți accesa informații juridice reale, certificate
editorial, necesare activității dvs., în orice moment,
sub **semnătura specialiștilor recunoscuți în domeniu**

TRADIȚIE

În **25 ani** am devenit cel mai important actor al
pieței editoriale juridice! Peste **2.000** de titluri,
1.000 de autori, **12 reviste juridice**. Acum și online!

ARTICOLE

Peste **10.000** de pagini de conținut
profesional structurat pe **12 secțiuni**,
pentru a facilita accesul la conținutul relevant

LEGISLAȚIE

Modificări legislative, legi promulgate,
decizii CCR și ICCJ, proiecte de legi

ALĂTURĂ-TE CELOR 40.000 de profesioniști!
BENEFICIAZĂ de avantajele contului premium: **GO PREMIUM!**
Testează și convinge-te!

www.universuljuridic.ro